

TEKST STUDIUM

SPIS TREŚCI

	strona
CZEŚĆ A.....	4
WSTĘP.....	4
1.WPROWADZENIE.....	5
2. PODSTAWA PRAWNA.....	14
3. CELE STUDIUM.....	15
4. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA GMINY.....	17
CZEŚĆ B.....	19
UWARUNKOWANIA ROZWOJU PRZESTRZENNEGO.....	19
DZIAŁ I.....	20
UWARUNKOWANIA ŚRODOWISKOWE.....	20
5. ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE.....	21
5.1. Abiotyczne elementy środowiska.....	21
5.1.1. Położenie fizyczno-geograficzne.....	21
5.1.2. Budowa geologiczna i surowce mineralne.....	22
5.1.3. Wody.....	25
5.1.4. Rzeźba terenu.....	31
5.1.5. Klimat.....	32
5.2. Biotyczne elementy środowiska.....	34
5.2.1. Gleby i ich przydatność rolnicza.....	34
5.2.2. Elementy biosfery.....	36
5.3. Stan środowiska i źródła zagrożeń.....	38
5.3.1. Powietrze atmosferyczne.....	38
5.3.2. Zagrożenia hałasem.....	42
5.3.3. Wody powierzchniowe.....	43
5.3.4. Wody podziemne.....	44
5.3.5. Gleby.....	44
5.3.6. Zagrożenia dla fauny i flory.....	45
5.3.7. Zagrożenia awariami.....	45
5.3.8. Przekształcenia krajobrazu.....	46
5.4. Stan prawny – obszary i obiekty chronione.....	47
5.5. Uwarunkowania wynikające z walorów i stanu środowiska przyrodniczego.....	63
6. ŚRODOWISKO KULTUROWE.....	66
6.1. Uwarunkowania historyczne.....	66
6.2. Obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków i umieszczone w wykazie zabytków, z wyłączeniem stanowisk archeologicznych.....	70
6.3. Stanowiska archeologiczne.....	82
6.4. Strefy ochrony konserwatorskiej.....	86
6.4.1. Strefa „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej.....	87
6.4.2. Strefa „B” ochrony konserwatorskiej.....	88
6.4.3. Strefa „K” ochrony konserwatorskiej krajobrazu kulturowego.....	89
6.4.4. Strefa „E” ochrony konserwatorskiej ekspozycji.....	90
6.4.5. Strefa „W” ścisłej ochrony konserwatorskiej stanowiska archeologicznego.....	90
6.4.6. Strefa „OW” obserwacji archeologicznej.....	91
6.5. Dobra kultury współczesnej.....	92
6.6. Uwarunkowania wynikające z zasobów i walorów środowiska kulturowego.....	92
DZIAŁ II.....	95
UWARUNKOWANIA SPOŁECZNO-GOSPODARCZE.....	95
7. DEMOGRAFIA.....	96
8. MIESZKALNICTWO.....	106

8.1. Zasoby i standardy mieszkaniowe.....	106
8.2. Uwarunkowania wynikające z rozwoju mieszkalnictwa.	110
9. INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA.....	112
9.1. Uwagi ogólne.	112
9.2. Oświata i wychowanie.	112
9.3. Kultura i rozrywka.	117
9.4. Baza noclegowa.....	118
9.5. Sport i rekreacja.....	121
9.6. Usługi zdrowia.	123
9.7. Cmentarze i kościoły.	123
9.8. Inne instytucje.	125
9.9. Wyposażenie miejscowości w elementy infrastruktury społecznej oraz w przestrzenie publiczne.	126
9.10. Uwarunkowania wynikające ze stanu infrastruktury społecznej i czynników jej rozwoju.....	129
10. BAZA EKONOMICZNA GMINY.....	130
10.1. Ogólna sytuacja ekonomiczna gminy.	130
10.2. Struktura branżowa gospodarki gminy.....	132
10.3. Uwarunkowania wynikające z rozwoju i struktury bazy ekonomicznej gminy.....	138
DZIAŁ III.	139
UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z ISTNIEJĄCEGO ZAGOSPODAROWANIA I STRUKTURY WŁASNOŚCI GRUNTÓW	139
11. STRUKTURA FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNA.....	140
11.1. Struktura użytkowania terenu.	140
11.2. Charakterystyka osadnictwa gminy.	141
11.3. Uwarunkowania wynikające ze struktury funkcjonalno-przestrzennej.....	145
12. STAN WŁADANIA GRUNTAMI.	146
12.1. Struktura własności gruntów.....	146
12.2. Uwarunkowania wynikające ze struktury własności gruntów.	147
13. KOMUNIKACJA I TRANSPORT.....	148
13.1. Układ drogowy.....	148
13.2. Komunikacja kolejowa.....	157
13.3. Transport zbiorowy.	158
13.4. Trasy rowerowe.....	158
13.5. Szlaki turystyczne.	159
13.6. Trasy konne.....	160
13.7. Uwarunkowania wynikające z istniejącego systemu komunikacyjnego oraz możliwości i potrzeb jego rozwoju.....	160
14. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA.	164
14.1. Gospodarka wodno-ściekowa.	164
14.1.1. Zaopatrzenie w wodę.	164
14.1.2. Odprowadzanie ścieków.	173
14.2. Gospodarka odpadami.....	174
14.3. Gospodarka energetyczna.	175
14.3.1. Zaopatrzenie w energię elektryczną.....	175
14.3.2. Zaopatrzenie w gaz.....	176
14.3.3. Zaopatrzenie w energię ciepłą.....	176
14.4. Telekomunikacja.	176
14.5. Uwarunkowania wynikające z istniejącego wyposażenia w systemy infrastruktury technicznej.	177
DZIAŁ IV.	180
BILANS TERENÓW PRZEZNACZONYCH POD ZABUDOWĘ	

CZEŚĆ C.....	196
KIERUNKI ROZWOJU PRZESTRZENNEGO	196
15. KIERUNKI ZMIAN W STRUKTURZE PRZESTRZENNEJ GMINY ORAZ W PRZEZNACZENIU TERENÓW.....	197
15.1. Zmiany w strukturze użytkowania gruntów i w układach osadniczych.....	197
15.2. Zmiany w układzie komunikacyjnym.	201
15.3. Zmiany w systemach infrastruktury technicznej.....	201
16. KIERUNKI I ZASADY ZAGOSPODAROWANIA ORAZ UŻYTKOWANIA TERENÓW.....	204
16.1. Ogólne kierunki i zasady zagospodarowania terenów.	204
16.2. Funkcjonalne jednostki terenowe – ogólne zasady.	206
16.3. Funkcjonalne jednostki terenowe – szczegółowe zasady i standardy zagospodarowania.	208
16.4. Wytyczne do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.	230
17. ZASADY OCHRONY ŚRODOWISKA I JEGO ZASOBÓW, OCHRONY RZYSTODY I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO.	232
17.1. Zasady ochrony środowiska i jego zasobów.	232
17.2. Wytyczne do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.	237
18. OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.	238
18.1. Zasady ochrony.	238
18.2. Wytyczne do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.	241
19. KIERUNKI ROZWOJU SYSTEMÓW KOMUNIKACJI.....	243
19.1. Układ i hierarchia ważniejszych dróg.	243
19.2. Ustalenia dotyczące pozostałych zagadnień związanych z komunikacją i transportem.	245
20. KIERUNKI ROZWOJU INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ.....	248
20.1. Zasady wyposażenia w zakresie infrastruktury technicznej.	248
20.2. Wytyczne do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.	251
21. ZASADY KSZTAŁTOWANIA ROLNICZEJ I LEŚNEJ PRZESTRZENI PRODUKCYJNEJ.	253
22. OBSZARY SZCZEGÓLNEGO NARAŻENIA POWODZIĄ I OBSZARY OSUWANIA SIĘ MAS ZIEMNYCH.	255
23. FILARY OCHRONNE.	256
24. OBSZARY POMNIKÓW ZAGŁADY I ICH STREFY OCHRONNE.	256
25. TERENY ZAMKNIĘTE I ICH STREFY OCHRONNE.	256
26. OBSZARY WYMAGAJĄCE PRZEKSZTAŁCEN, REHABILITACJI LUB REKULTYWACJI.	258
27. OBSZARY LOKALIZACJI INWESTYCJI CELU PUBLICZNEGO.....	258
28. STREFY UZDROWISKOWE.....	259
29. TERENY, NA KTÓRYCH PRZEWIDUJE SIĘ LOKALIZACJE OBIEKTÓW HANDLOWYCH O POWIERZCHNI SPRZEDAŻY POWYŻEJ 2000 m ²	259
30. ROZMIESZCZENIE OBSZARÓW PRZESTRZENI PUBLICZNEJ.	259
31. OBSZARY FUNKcjONALNE.....	260
32. NARZĘDZIA REALIZACJI STUDIUM.	260
32.1. Obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.	260
32.2. Ogólne zalecenia i ustalenia dotyczące przystępowania do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.	263
32.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, których sporządzanie jest obowiązkowe.	265
32.4. Wnioski do ponadgminnych działań i opracowań planistycznych lub wykonywanych w sąsiednich gminach.	265
33. SYNTeza USTALEŃ STUDIUM WRAZ Z UZASADNIENIEM OBJAŚNIAJĄCYM PRZYJĘTE ROZWIĄZANIA.	266

CZĘŚĆ A.

WSTĘP

1. WPROWADZENIE.

Niniejsze opracowanie stanowi drugą edycję Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Ruda. Zmienia ono w całości dotychczas obowiązujące Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Ruda, przyjęte Uchwałą Nr 125/XVIII/00 Rady Gminy Nowa Ruda z dnia 15 września 2000 r., wraz z jego dwiema zmianami:

- Zmianą Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Ruda dla terenu położonego we wsi Bartnica w gminie Nowa Ruda, przyjętą Uchwałą Nr 130/XXIV/05 Rady Gminy Nowa Ruda z dnia 27 stycznia 2005 r.,
- Zmianą Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Ruda dla terenu położonego we wsi Bartnica, przyjętą Uchwałą Nr 177/XXXI/05 Rady Gminy Nowa Ruda z dnia 28 listopada 2005 r.

Zakres zmian dotychczasowego Studium (pierwotnej wersji Studium i jej dwóch zmian) objął zarówno część zawierającą identyfikację uwarunkowań (głównie z potrzeby aktualizacji danych statystycznych, konieczności uwzględnienia sporządzonych w międzyczasie różnych gminnych dokumentów planistycznych – strategii, programów, planów – w tym miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, ale także z potrzeby weryfikacji niektórych tez diagnozy), jak i część dotyczącą kierunków polityki przestrzennej. Zmieniono także układ i zakres dokumentu, stosownie do wymogów wynikających z obecnie obowiązujących przepisów, w tym zwłaszcza *ustawy z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji* (Dz. U. z 2015 r. poz. 1777). Przyjęcie tej ustawy wywołało szereg zmian w *ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*, w tym zwłaszcza w zakresie konieczności wykonania i uwzględnienia w studium określonych analiz i opracowań dotyczących potrzeb i możliwości rozwoju gminy, w tym bilansu terenów przeznaczonych pod zabudowę.

Przystąpienie do niniejszej zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Ruda (zwanej dalej Studium) wynikało m.in. z:

- wejścia w życie ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2015 r. poz. 199) oraz rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 28 kwietnia 2004 r. w sprawie zakresu projektu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy (Dz. U. Nr 118 poz. 1233), a także szeregu innych przepisów,
- zmieniających się zewnętrznych uwarunkowań społeczno-gospodarczych (w tym w związku z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej),

- zmian wynikających z restrukturyzacji przemysłu oraz przewidywanego wzrostu aktywności gospodarczej, w szczególności w zakresie turystyki oraz rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości (MŚP) w innych strefach gospodarki,
- potrzeby modernizacji i usprawnienia układu komunikacyjnego,
- potrzeby doposażenia terenów osadniczych w sieci infrastruktury technicznej.

Przy sporządzaniu Studium uwzględniono w szczególności:

- zasady określone w koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, przyjętej Uchwałą Nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r. (M.P. z 2012 r., poz. 252),
- ustalenia Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020, przyjętej Uchwałą Nr XXXII/932/13 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 28 lutego 2013 r.,
- ustalenia Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego, przyjętego Uchwałą Nr XLVIII/1622/2014 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 27 marca 2014 r. (Dz. Urz. Woj. Dolnośląskiego z 2014 r. poz. 2448)

oraz ustalenia:

- Studium zagospodarowania przestrzennego pasma Drogi Śródsudeckiej obejmującego obszar dolnośląskiej części pogranicza polsko-czeskiego i polsko-niemieckiego w granicach Sudetów i Pogórza Sudeckiego, przyjętego Uchwałą Nr 309/II/03 Zarządu Województwa Dolnośląskiego z dnia 17 czerwca 2003 r.,
- programu „Proturystyczna aktywizacja polskiej części Euroregionu Glacensis w paśmie Drogi Śródsudeckiej”, przyjętego Uchwałą Nr XXIV/267/2004 Rady Powiatu Kłodzkiego z dnia 25 maja 2004 r.,
- Studium rozwoju turystycznej drogi dla zmotoryzowanych Via Montana. WBU we Wrocławiu. Internet (http://www.irt.wroc.pl/strona-75-studium_rozwoju_turystycznej_drogi_dla.html),
- Strategii rozwoju powiatu kłodzkiego na lata 2008-2015, przyjętej Uchwałą Nr XIX/282/2008 Rady Powiatu Kłodzkiego z dnia 22 maja 2008 r.,
- Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich Województwa Dolnośląskiego, przyjętej Uchwałą Nr XXXV/583/2001 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 25 maja 2001 r.,
- Strategii Rozwoju Gminy Nowa Ruda do roku 2015, zatwierdzonej Uchwałą Nr 217/XXX/09 z dnia 16 kwietnia 2009 r. w sprawie zatwierdzenia „Strategii Rozwoju Gminy Nowa Ruda do roku 2015”,

- Planu Odnowy Miejscowości Krajanów, przyjętego Uchwałą Nr 144/XXIII/12 Rady Gminy Nowa Ruda z dnia 30 marca 2012 r., zmienioną Uchwałą Nr 257/XXXV/13 Rady Gminy Nowa Ruda z dnia 28 lutego 2013 r.,
- Planu Odnowy Miejscowości Sokolec, przyjętego Uchwałą Nr 145/XXIII/12 Rady Gminy Nowa Ruda z dnia 30 marca 2012 r., zmienioną Uchwałą Nr 258/XXXV/13 Rady Gminy Nowa Ruda z dnia 28 lutego 2013 r.,
- Planu Odnowy Miejscowości Ludwikowice Kłodzkie, przyjętego Uchwałą Nr 161/XXI/08 Rady Gminy Nowa Ruda z dnia 28 sierpnia 2008 r.,
- Planu Odnowy Miejscowości Wolibórz, przyjętego Uchwałą Nr 160/XXI/08 Rady Gminy Nowa Ruda z dnia 28 sierpnia 2008 r.,
- Planu Odnowy Miejscowości Jugów, przyjętego Uchwałą Nr 159/XXI/08 Rady Gminy Nowa Ruda z dnia 28 sierpnia 2008 r.,
- Planu Rozwoju Miejscowości Włodowice, przyjętego Uchwałą Nr 151/XXVI/05 Rady Gminy Nowa Ruda z dnia 30 marca 2005 r.,
- Planu Rozwoju Miejscowości Dzikowiec, zatwierdzonego Uchwałą Nr 150/XXVI/05 Rady Gminy Nowa Ruda z dnia 30 marca 2005 r.

Studium jest podstawowym dokumentem dla władz samorządowych gminy, na podstawie którego prowadzona ma być polityka i strategia działań, przede wszystkim w sferze zagospodarowania przestrzennego, ale także w sferze społeczno-gospodarczej i ekologicznej (które bezpośrednio lub pośrednio wpływają na kształtowanie struktury przestrzennej i układu funkcjonalno-przestrzennego). W przypadku istotnych zmian uwarunkowań lub dokonania znaczących odstępstw od ustaleń niniejszego Studium, należy przystąpić do kolejnych jego aktualizacji. Między innymi dlatego celowe jest dokonywanie oceny aktualności Studium co najmniej raz w ciągu kadencji Rady Gminy Nowa Ruda, co zresztą wynika także z obowiązujących przepisów.

Zgodnie z wymogami ustawowymi (art. 10 ust. 4 *ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*) Studium składa się z części tekstowej i graficznej tj. rysunków Studium. **Tekst** niniejszego **Studium** podzielono na trzy części. Część pierwsza (A) zawiera wstępne informacje m.in. o zawartości dokumentu, jego roli (niniejszy rozdział), prawnej podstawie sporządzenia oraz o podstawowych celach Studium. W omawianej części zawarto też podstawowe informacje o gminie Nowa Ruda. Część druga (B) przedstawia uwarunkowania rozwoju przestrzennego podzielone na 10 rozdziałów branżowych, pogrupowanych w czterech działach: uwarunkowania środowiskowe,

uwarunkowania społeczno-gospodarcze, uwarunkowania wynikające z istniejącego zagospodarowania przestrzennego i struktury własności gruntów oraz bilans terenów przeznaczonych pod zabudowę. Na końcu każdego rozdziału zamieszczono syntetyczny zapis – specyfikację uwarunkowań wynikających ze stanu i przewidywanego rozwoju poszczególnych branż. Część trzecia (C) dotyczy polityki przestrzennej gminy i prezentuje kierunki różnych aspektów rozwoju przestrzennego w kolejnych osiemnastu rozdziałach.

Jak już wspomniano integralnym elementem Studium jest, załączona do niniejszego tekstu, część graficzna. Składają się na nią **dwa rysunki** w skali 1:10 000, obejmujące cały obszar gminy Nowa Ruda (w jej granicach administracyjnych). Nadano im tytuły:

- „**Uwarunkowania rozwoju przestrzennego**”,
- „**Kierunki rozwoju przestrzennego**”.

W rzeczywistości, w niektórych sytuacjach, podział treści na powyższych rysunkach jest nieco umowny - ze względu na potrzebę zapewnienia ich odpowiedniej czytelności i funkcjonalności.

W niniejszym opracowaniu w analizach diagnostycznych prowadzących do określenia uwarunkowań – jako bazowe – przyjęto dane statystyczne GUS z 2015 r. (lub z wcześniejszych lat, w przypadku braku aktualniejszych danych). Zebrane dane wykorzystano w szczególności przy dokonywaniu porównań w szerszym kontekście przestrzennym (powiatowym lub wojewódzkim) oraz identyfikacji niektórych procesów dynamicznych (np. ruch liczebności populacji i prognoza demograficzna). Dla określenia tzw. „stanu istniejącego” niektórych elementów środowiska, społeczności lokalnej, stanu prawnego, infrastruktury technicznej czy gospodarki i zagospodarowania terenów przedstawiono także dane (najczęściej z 2015 r. lub z wcześniejszych lat, w przypadku braku aktualniejszych danych) pozyskane w Urzędzie Gminy Nowa Ruda lub u innych podmiotów. Ponadto część danych i informacji zaczerpnięto m.in. z następujących opracowań:

- Baza danych oraz mapa lokalizacji stacji BTS (beta.btsearch.pl);
- Bieda Tadeusz, „Wśród Malowniczych wzgórz nad Włodzicą”, Wydawnictwo „Maria”, Nowa Ruda, 2007 r;
- Biuletyn Informacji Publicznej Gmina Nowa Ruda, Charakterystyka Gminy Nowa Ruda, 24.01.2014. Internet:
(<http://www.bip.gmina.nowaruda.pl/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=702>);

- Biuro Urbanistyczne Ecoland, „Opracowanie ekofizjograficzne na potrzeby projektu Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Ruda”, Wrocław, 2011 r;
- Dolnośląskie Biuro Geodezji i Terenów Rolnych, „Plan urządzeniowo-rolny Gminy Nowa Ruda”, Wrocław, grudzień 2011 r;
- Dolnośląska Służba Dróg i Kolei we Wrocławiu, Aktualny wykaz Dróg Wojewódzkich na Dolnym Śląsku - stan na 1. stycznia 2014 r., Internet;
- Drabiński A., Radczuk L., Nyc K., Mokwa M., Olearczyk D., Markowska J., Bac-Bronowicz J., Chmielewska I., Jaweckie B., Gromada O., Pikul K., Malczewska B., Goździk M., Program małej retencji wodnej w województwie dolnośląskim, Akademia Rolnicza we Wrocławiu - Centrum Modelowania Procesów Hydrologicznych, Dolnośląski Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych we Wrocławiu, Wrocław, 2006 r., Internet;
- Fulica-Jankowski W., Inwentaryzacja przyrodnicza województwa dolnośląskiego - gmina Nowa Ruda. Wrocław, 2005 r;
- Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad, Sieć dróg krajowych - stan na 1. stycznia 2014 r., Serwis GDDKiA, Internet;
- Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, Europejska Sieć Ekologiczna Natura 2000, Internet;
- Główny Urząd Geodezji i Kartografii, Internet (geoportal.gov.pl);
- Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych, Internet (<https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>);
- Główny Urząd Statystyczny, Prognoza dla powiatów i miast na prawie powiatu oraz podregionów na lata 2014-2050. 2014 r., Internet (<http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosci/prognoza-dla-powiatow-i-miast-na-prawie-powiatu-oraz-podregionow-na-lata-2014-2050-opracowana-w-2014-r-5,5.html>);
- Instytut Rozwoju Terytorialnego z Wrocławia, Prognoza demograficzna dla gmin wiejskich województwa dolnośląskiego do 2035 r., 2015 r., Internet (https://www.irt.wroc.pl/aktualnosci/download/file_id/351/doc_id/309.html);
- Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach, Państwowy Instytut Badawczy, Waloryzacja rolniczej przestrzeni produkcyjnej. 2007 r., Internet;
- Instytut na rzecz Ekorozwoju, Katalog obszarów Natura 2000, Internet;

- Iwański R., Współczynnik obciążenia demograficznego a rozwój społeczny. Nowiny Lekarskie 82, 1, 46–50, 2013 r., Internet (http://www.nowinylekarskie.ump.edu.pl/uploads/2013/1/46_1_82_2013.pdf);
- Józefaciuk A., Józefaciuk Cz., „Erozja i melioracje przeciwerozyjne.”, PIOŚ, 1996 r., Internet;
- Kondracki J., Geografia regionalna Polski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2002 r;
- Kukuła S., Krasowicz S., Regionalne zróżnicowanie polskiego rolnictwa w świetle badań IUNG-PIB, Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa, Państwowy Instytut Badawczy, Puławy, 2006 r., Internet;
- Kutkowska B., Parylak D., Patkowska-Sokoła B., Kordas L., Diagnoza stanu i kierunki rozwoju rolnictwa na Dolnym Śląsku, Dolnośląskie Centrum Studiów Regionalnych, Politechnika Wrocławska, Wrocław, 2007 r;
- Kutkowska B., Czarnecki A., Łabędzki H., Struś M., Modele rozwoju dla terenów urbanizujących się w obrębie wielofunkcyjnych obszarów wiejskich Dolnego Śląska. Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, Wrocław, 2010 r., Internet;
- Maciejczyk S., Gmina Nowa Ruda, Internet (sudety.info.pl);
- Matuszkiewicz J.M., Regionalizacja geobotaniczna Polski, IGiPZ PAN, Warszawa, 2008 r;
- Matuszkiewicz J.M., Potencjalna roślinność naturalna Polski, IGiPZ PAN, Warszawa, 2008 r;
- Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Strategia rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa na lata 2007-2013 (z elementami prognozy do roku 2020), przyjęta przez Radę Ministrów dnia 29 czerwca 2005 r., Internet;
- Ministerstwo Ochrony Środowiska, Europejska Sieć Ekologiczna Natura 2000, Internet;
- Ministerstwo Ochrony Środowiska, System wymiany informacji o różnorodności biologicznej, Internet;
- Mizerski W., Geologia Polski dla geografów, Polskie Wydawnictwo Naukowe S.A., Warszawa, 2002 r;
- Ocena aktualności Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego Gminy Wiejskiej Nowa Ruda,
- Państwowy Instytut Geologiczny, IKAR Geoportal, Internet;

- Państwowy Instytut Geologiczny, System Gospodarki i Ochrony Bogactw Mineralnych MIDAS, Internet;
- Państwowy Instytut Geologiczny, Państwowy Instytut Badawczy, Bilans zasobów złóż kopalin w Polsce według stanu na 31.12.2014 r., Warszawa, 2015 r., Internet (<http://geoportal.pgi.gov.pl/surowce>);
- Państwowy Instytut Geologiczny, Państwowy Instytut Badawczy, Centralna Baza Danych Geologicznych, Internet;
- Państwowy Instytut Geologiczny, Państwowy Instytut Badawczy, Państwowa Służba Hydrogeologiczna, Charakterystyka JCWPd. Internet;
- Państwowy Instytut Geologiczny, Państwowy Instytut Badawczy, Zadania Państwowej Służby Hydrogeologicznej w 2009 r., Zadanie 28: Charakterystyka geologiczna i hydrogeologiczna zweryfikowanych JCWPd. Internet;
- Plan Ochrony dla Parku Krajobrazowego Gór Sowich, przyjęty Uchwałą Nr XVI/333/11 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 27 października 2011 r;
- Portal Infogeoskarb, Internet;
- Program małej retencji wodnej w województwie dolnośląskim do 2015, przyjęty Uchwałą Nr XLVII/622/2005 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 27 października 2005 r;
- Program ochrony środowiska dla Gminy Miejskiej Nowa Ruda i Gminy Nowa Ruda, przyjęty Uchwałą Nr 245/XXX/05 Rady Miejskiej Nowa Ruda z dnia 30 marca 2005 r;
- Plan ochrony dla Parku Krajobrazowego Gór Sowich ustanowionych Uchwałą Nr XVI/33/11 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 27 października 2011 r;
- Plan gospodarki odpadami dla Gminy Miejskiej Nowa Ruda i Gminy Nowa Ruda, przyjęty Uchwałą Nr 37/VII/07 Rady Gminy Nowa Ruda z dnia 28 maja 2007 r;
- Plan zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Ostoja Nietoperzy Gór Sowich PLH020071 ustanowiony Zarządzeniem Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska we Wrocławiu z dnia 23 września 2014 r. (Dz. Urz. Woj. Dolnośląskiego z 2014 r. poz. 3941);
- Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska we Wrocławiu, Formy Ochrony Przyrody na terenie województwa dolnośląskiego. Rejestr pomników przyrody, Internet;
- Rybka-Ceglecka J., Wiśniewska D., Grajewski G., Dymarska E., Studium środowiska kulturowego gminy Nowa Ruda, powiat kłodzki, Regionalny Ośrodek Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego we Wrocławiu, Wrocław, 2005 r;

- Schmuck A., Regionalizacja pluwiotermiczna Dolnego Śląska, Zeszyt Nauk Wyższej Szkoły Rolniczej we Wrocławiu, Melioracja V, Nr 27, Wrocław, 1960 r;
- Siata E., Dodatek nr 3 do dokumentacji geologicznej złoża węgla kamiennego „Nowa Ruda” pole „Piast” – rejon „Waclaw” w kat. C₁ i C₂. Przedsiębiorstwo Robót Geologiczno-Wiertniczych Sp. z o.o., Sosnowiec, 2014 r.¹;
- Siata E., Dodatek nr 4 do dokumentacji geologicznej złoża węgla kamiennego „Nowa Ruda” pole „Piast” – rejon „Lech” w kat. A, B, C₁ i C₂. Przedsiębiorstwo Robót Geologiczno-Wiertniczych Sp. z o.o., Sosnowiec, 2014 r.²;
- Siata E., Dokumentacja geologiczna złoża węgla kamiennego „Nowa Ruda pole Piast rejon Waclaw-Lech” w kat. B, C₁, C₂. Przedsiębiorstwo Robót Geologiczno-Wiertniczych Sp. z o.o., Sosnowiec, 2014 r.³;
- Skrzypczyk L., Mapa głównych zbiorników wód podziemnych 1:500 000 (według stanu CAG z dnia 30 września 2001), Państwowy Instytut Geologiczny, Warszawa, 2001 r;
- Staffa M., Janczak J., Mazurski K.R., Czerwiński J., Potocki J., Słownik geografii turystycznej Sudetów. Tom 9. Góry Kamienne, Wydawnictwo I-BIS, Wrocław, 1996 r;
- Trzcíński W., Roczniki gleboznawcze, Tom XL, Nr 3/4, Systematyka gleb Polski, Polskie Towarzystwo Gleboznawcze, PWN, Warszawa, 1989 r;
- Strategia rozwoju obszarów wiejskich województwa dolnośląskiego, przyjęta Uchwałą Nr XXXV/583/2001 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 21 maja 2001 r;
- Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, Studia nad rozwojem Dolnego Śląska, Nr 5, s.21-22, Wrocław 2001 r., Internet;
- Usługi Geologiczne mgr Stanisław Bałchanowski. Dokumentacja geologiczna złoża piaskowca „Filip” w kategorii C₁. Wrocław, 2014 r;
- Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska we Wrocławiu. Ocena jakości powietrza na terenie województwa dolnośląskiego w 2013 r. Wrocław, 2014 r;
- Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska we Wrocławiu, Ocena stanu czystości wód podziemnych województwa dolnośląskiego rok 2013, Wrocław, 2014 r.b;
- Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska we Wrocławiu, Ocena stopnia zanieczyszczenia gleb w województwie dolnośląskim w 2011 roku. Wrocław, 2012 r;
- Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska we Wrocławiu, Tabela klasyfikacji stanu ekologicznego i chemicznego rzek w JCW oraz rzek w JCW monitoringu obszarów chronionych – ocena za 2012 r. województwo dolnośląskie, Wrocław, 2013 r;
- Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska we Wrocławiu, Stan środowiska w województwie dolnośląskim w 2011 r., Wrocław, 2012 r;

- Zarząd Województwa Dolnośląskiego, Wojewódzkie Biuro Urbanistyczne we Wrocławiu (ZWD, WBU), Opracowanie ekofizjograficzne dla województwa dolnośląskiego. Wrocław, listopad 2005 r.

2. PODSTAWA PRAWNA.

Podstawę prawną niniejszej, drugiej edycji Studium stanowi art. 10 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2015 r. poz. 199) oraz rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 28 kwietnia 2004 r. w sprawie zakresu projektu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy (Dz. U. Nr 118, poz. 1233).

Formalnym aktem otwierającym prace nad tym Studium była Uchwała Nr 98/XIII/07 Rady Gminy Nowa Ruda z dnia 4 grudnia 2007 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Ruda.

Projekt niniejszego Studium został opracowany przez Biuro Urbanistyczne Ecoland z Wrocławia, pod kierunkiem mgr inż. arch. Marka Wilanda (nr uprawnień urbanistycznych 1016/89 z dnia 12.09.1989 r.; członek Zachodniej Okręgowej Izby Urbanistów z siedzibą we Wrocławiu - nr Z-044). W zespole opracowującym Studium uczestniczyli m.in.:

dr Zdzisław Cichocki,
mgr inż. Katarzyna Drobot,
mgr inż. Grzegorz Garniec,
mgr inż. Joanna Hartman-Łesiuk
mgr inż. Edyta Jaworska
mgr inż. Karolina Lesiczka
mgr inż. Grzegorz Łesiuk,
mgr inż. Agata Noga,
mgr inż. Elżbieta Olczyk
mgr inż. Alicja Wojda,
mgr inż. Marzena Wolny
mgr inż. Kamil Zalewski.

3. CELE STUDIUM.

1. Celami polityki przestrzennej, zapisanej w niniejszym Studium, są w szczególności:
 - 1) stworzenie warunków przestrzennych dla aktywizacji rozwoju gospodarczego, tj. wzmocnienia i poszerzenia bazy ekonomicznej (m.in. o górnictwo węgla kamiennego), i w konsekwencji ograniczenie bezrobocia - w tym poprzez dalszy rozwój przedsiębiorczości, z uwzględnieniem istniejącej infrastruktury technicznej i istniejącego majątku trwałego oraz kwalifikacji miejscowej siły roboczej, zasobów surowców, a także ochrony walorów przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych (kształtowanie zrównoważonego rozwoju);
 - 2) stworzenie warunków dla racjonalnego rozwoju terenów zabudowanych;
 - 3) wykorzystanie lokalnych walorów środowiska dla rozwoju turystyki i rekreacji oraz innych form zagospodarowania, przy jednoczesnym zapewnieniu skutecznej ochrony tych walorów;
 - 4) poprawa warunków zamieszkiwania (habitatu), m.in. poprzez stworzenie warunków przestrzennych dla rozwoju budownictwa mieszkaniowego oraz odpowiednie wyposażenie terenów osadniczych w zakresie infrastruktury technicznej;
 - 5) poprawa funkcjonowania układu komunikacyjnego i systemów infrastruktury technicznej;
 - 6) ochrona walorów przyrodniczych i kulturowych oraz podwyższenie walorów krajobrazowych.

2. Główne przesłanki dla podejmowania decyzji planistycznych służących osiągnięciu ww. celów to:
 - 1) wskazanie rezerw terenów dla różnych inwestycji, przede wszystkim:
 - a) w rejonach największego zainteresowania poważnych inwestorów,
 - b) służących realizacji nowych atrakcji turystycznych,
 - c) na terenach przemysłowych i pogórnich oraz w rejonach stanowiących kontynuację terenów zainwestowanych,
 - d) w rejonach wymagających doinwestowania,
 - e) z dogodną komunikacją;
 - 2) kolejność realizacji inwestycji zgodnie z zasadą:
 - a) w pierwszej kolejności - tereny uzbrojone lub łatwe do uzbrojenia oraz tereny, których zagospodarowanie może w istotny sposób przyczynić się do rozwoju gminy,

- b) w drugiej kolejności - tereny odleglejsze, wymagające większych nakładów na komunikację i uzbrojenie oraz mające mniejsze znaczenie dla rozwoju gminy;
- 3) podział ogólny terenów na:
- a) obszary mieszkaniowe brutto z usługami i nieuciążliwą produkcją - jako uzupełnienie istniejącej zabudowy lub jako tereny rozwojowe dodane do istniejących układów osadniczych; co ma na celu ograniczanie rozpraszania zabudowy,
 - b) obszary skoncentrowanej działalności gospodarczej, w tym dla przemysłu wydobywczego (tereny aktywności gospodarczej) oddzielone od terenów o funkcji mieszkaniowej lub rekreacyjnej (segregacja funkcji),
 - c) obszary turystyczno-wypoczynkowe,
 - d) obszary rolniczej przestrzeni produkcyjnej, wód powierzchniowych oraz obszary leśne i przeznaczone do zalesienia;
- 4) ochrona zasobów i walorów gminy:
- przyrodniczych:*
- a) kompleksów przyrodniczych o wysokich walorach przyrodniczych,
 - b) wód powierzchniowych,
 - c) lasów i zadrzewień,
 - d) gleb wyższych klas bonitacyjnych,
 - e) wód podziemnych,
 - f) zasobów kopalin,
- kulturowych:*
- g) krajobrazu kulturowego,
 - h) obiektów i zespołów objętych ochroną konserwatorską,
 - i) obiektów i zespołów zabytkowych nie objętych dotychczas ochroną konserwatorską,
 - j) obszarów o dużych walorach archeologicznych,
 - k) ładu przestrzennego;
- 5) wskazanie rozwiązań komunikacyjnych korzystnych dla sprawnego funkcjonowania gminy oraz jej powiązań zewnętrznych;
- 6) określenie zasad uzbrojenia terenów.

4. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA GMINY.

Gmina Nowa Ruda położona jest w południowej części województwa dolnośląskiego i w północno-zachodniej części powiatu kłodzkiego. Gmina Nowa Ruda graniczy z trzema powiatami województwa dolnośląskiego: wałbrzyskim (od północy), dzierzoniowskim (od północnego wschodu), ząbkowickim (od południowego wschodu). Ponadto częściowo (od północnego zachodu) graniczy z krajem hradeckim Republiki Czeskiej.

Gmina Nowa Ruda graniczy bezpośrednio z następującymi gminami:

- kraju hradeckiego (od północnego zachodu): Gminą Šonov,
- powiatu wałbrzyskiego (od północy): Gminą Głuszycza i Gminą Walim,
- powiatu dzierzoniowskiego (od północnego wschodu): Gminą Bielawa, Gminą Dzierżonów, Gminą Pieszyce,
- powiatu ząbkowickiego (od południowego wschodu): Gminą Stoszowice,
- powiatu kłodzkiego: Gminą Miejską Nowa Ruda, Gminą Radków (od południowego zachodu), Gminą Kłodzko (od południa).

Pod względem fizyczno-geograficznym gmina położona jest w zasięgu Obniżenia Noworudzkiego, w dolinach Włodzicy i jej dopływów.

Poniżej przedstawia się wybrane dane o gminie Nowa Ruda:

- Powierzchnia (GUS 2014 r.): 139,67 km² (13 967 ha); 0,7% powierzchni województwa dolnośląskiego, 8,5% powierzchni powiatu kłodzkiego.
- Struktura użytkowania terenów (Główny Urząd Geodezji i Kartografii w Warszawie 2009 r.):

- tereny rolne	49,7%
- lasy i zadrzewienia	42,5%
- wody powierzchniowe	0,3%
- tereny osadnicze	3,0%
- tereny komunikacyjne	3,6%
- pozostałe (w tym nieużytki)	0,9%
- Zaludnienie (GUS 2014 r.): 11 964 mieszkańców; 0,40% populacji województwa dolnośląskiego; 7,31% populacji powiatu kłodzkiego.
- Średnia gęstość zaludnienia (GUS 2014 r.): 86 mieszkańców/km² (województwa dolnośląskiego – 146 mieszkańców/km², powiatu kłodzkiego – 100 mieszkańców/km²).
- Liczba sołectw (GUS 2014 r.): 17.

- Wiodące funkcje: mieszkalnictwo, rolnictwo, usługi, wydobywanie i przeróbka surowców skalnych, leśnictwo, a także zakładane przywrócenie wydobywania węgla kamiennego.

- Główne elementy układu komunikacyjnego:

1) drogi wojewódzkie:

- a) nr 381 relacji: (Wałbrzych Stary Zdrój (DK35)–Wałbrzych Rusinowa) Jedlina Zdrój – Głuszyca – Ludwikowice Kłodzkie – Nowa Ruda (obwodnica) – Nowa Ruda Słupiec – Gorzuchów – Kłodzko (DK8),
- b) nr 384 relacji: Wolibórz (DW385) – Bielawa (obwodnica Bielawy) – Dzierżoniów (obwodnica Uciechowa) – Kołaczów (obwodnica Ścinawki) – Łagiewniki (DK8),
- c) nr 385 relacji: granica państwa PL i ČR Tłumaczów/Otovice – Tłumaczów - Nowa Ruda (po drodze DW381, obwodnica Nowej Rudy) – Nowa Ruda – Wolibórz – Srebrna Góra – Ząbkowice Śląskie (po DK8) - Ząbkowice Śląskie – Niedźwiednik – Ziębice – Jagielnica – gr. województwa – Wierzbna – Grodków – (po DW401) – (DK46/ koło –Jaczowic).

2) drugorzędne, niezelektryfikowane linie kolejowe:

- a) nr 286 (dwutorowa relacji Kłodzko Główne - Wałbrzych Główny),
- b) nr 327 (jednotorowa relacji Bielawa Zachodnia Dworzec Mały – Radków z przejezdnym wyłącznie jednym odcinkiem relacji Nowa Ruda Słupiec – Ścinawka Średnia).

CZĘŚĆ B.
UWARUNKOWANIA ROZWOJU PRZESTRZENNEGO

DZIAŁ I.

UWARUNKOWANIA ŚRODOWISKOWE

5.1.2. Budowa geologiczna i surowce mineralne.

Obszar gminy należy do dwóch jednostek geologiczno-tektonicznych: bloku sowiogórskiego w części północno-wschodniej oraz niecki śródsudeckiej w części pozostałej. Blok sowiogórski zbudowany jest głównie z różnych odmian gnejsów wieku prekambryjskiego lub staropaleozoicznego. Niecka śródsudecka ma waryscyjskie założenia tektoniczne i zawiera osadowe skały karbonu i permu – lokalnie z wychodniami starszego podłoża. Są to dolno- i górnokarbońskie zlepieńce, piaskowce i łupki, zawierające pokłady węgla kamiennego oraz permskie osady czerwonego spągowca – różne typy zlepieńców i piaskowców. Najstarsze skały osadowe w tej części niecki śródsudeckiej należą do dolnego karbonu (wizen) i zajmują południowo-wschodnią część gminy. Reprezentują je łupki szarogłazowe, łupki ilaste oraz szarogłazy. W rejonie Jugowa zawierają one liczne wkładki wapieni. Mniejsze powierzchnie zajmują tzw. zlepieńce z Wilczy, szarogłazy gruboławicowe, zlepieńce gnejsowe oraz wapienie węglowe dolne. Ponadto występują także drobne wychodnie starszego podłoża: wapienie górnodewońskie, dolnodewońskie łupki pstre, ilaste i krzemionkowe, sylurskie łupki ilaste z litytami oraz kwarcyty i piaskowce kwarcytowe. Zewnętrzne partie niecki śródsudeckiej zbudowane są z osadów permskich (czerwony spągowiec): piaskowce ze zlepieńcami, wkładkami łupków ilastych oraz wapieni i tufów. Mają one znaczne rozprzestrzenienie w północnej części gminy. Są to tzw. piaskowce budowlane.

Wśród permskich skał czerwonego spągowca znajdują się skały wulkaniczne – tufy riolitowe, riolity oraz trachybazalty (melafiry). Ze skał tych zbudowane jest pasmo Gór Suchych, ale lokalnie występują one także w północnej części gminy i w rowie Czerwieńczyc.

W środkowej i południowej części gminy występują skały dolnopaleozoiczne - metamorficzne i krystaliczne. W obrębie Garbu Dzikowca znajdują się wychodnie: gabra w części północnej oraz diabazów w części południowej. W obrębie południowego fragmentu Wzgórz Włodzickich znajdują się wychodnie amfibolitów gabrowych. W rejonie Bożkowa na powierzchni wyłaniają się ordowickie fyllity serycytowe i kwarcowe z niewielkimi wkładkami wapieni.

Ze strukturą litologiczną podłoża związane są zasoby surowców mineralnych. Na obszarze gminy wiejskiej Nowa Ruda występują następujące złoża objęte koncesjami na wydobywanie kopalin:

- **złoże gabra „Słupiec-Dębówka”** – część złoża leży w granicach miasta Nowa Ruda.

Złoże gabra „Słupiec-Dębówka” ma zasoby geologiczne bilansowe o wielkości 177 597 tys. ton, a zasoby przemysłowe – 99 646 tys. ton (Bilans zasobów złóż kopalin w Polsce wg stanu na 31.12.2014 r.). Na eksploatację tego złoża Minister Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa wydał – Kopalniom Surowców Skalnych Sp. z o.o. w Bartnicy – koncesję Nr 21/95 z dnia 21.06.1995 r., z okresem ważności 20

zobowiązanie do wydobycia i dostarczenia zasobów surowców skalnych przez przedsiębiorstwo gminy Nowa Ruda.

lat. Koncesja ta została zmieniona decyzją nr 8/E/2013 Marszałka Województwa Dolnośląskiego przedłużającą okres ważności do dnia 14.10.2063 r. Dla złoża wyznaczono teren i obszar górniczy „Słupiec-Dębówka II”. W roku 2014 wydobyto 1321 tys. ton surowca, co stanowiło około 52% krajowego wydobycia kopalin z grupy gabra i diabazy.

- **złoże gabra, diabazu „Dębówka”** – część złoża leży w granicach miasta Nowa Ruda.

Złoże gabra, diabazu „Dębówka” ma zasoby geologiczne bilansowe o wielkości 184 300 tys. ton, a zasoby przemysłowe – 56 965 tys. ton (Bilans zasobów złóż kopalin w Polsce wg stanu na 31.12.2014 r.). Na eksploatację tego złoża zezwala koncesja Wojewody Wałbrzyskiego nr 9/94 z dnia 30.08.1994 r. udzielona Borowskim Kopalniom Granitu Sp. z oo. zmieniona Decyzją Nr 32/2011 Marszałka Województwa Dolnośląskiego z dnia 21.09.2011 r. Złoże jest eksploatowane okresowo. Zakończenie eksploatacji określono na 31.12.2040 r. Dla złoża wyznaczono teren i obszar górniczy „Dębówka II”.

W roku 2009 zostało udokumentowane **złoże „Włodzicka Góra”** zajmujące obszar 1671,02 ha (dokumentację zatwierdzono pismem Znak: DM-G/KW/7514-48/2009 z dnia 28.09.2009 r.). Zasób bilansowy złoża wynosi 33 212 tys. ton (Bilans zasobów złóż kopalin w Polsce wg stanu na 31.12.2014 r.). Kopaliną główną w tym złożu jest melafir o zasobach 21 557 tys. ton, a kopaliną towarzyszącą - tuf porfirowy o zasobach 11 655 tys. ton.

W latach 2002-2013 prowadzona była eksploatacja **złoża melafiru „Świerki”** położonego na granicy obrębów Dworki i Świerki, posiadającego zasób geologiczny bilansowy o wielkości 32 811 tys. ton (Bilans zasobów złóż kopalin w Polsce wg stanu na 31.12.2014 r.). Jego eksploatacja została zakończona Decyzją Marszałka Województwa Dolnośląskiego nr 9/WE/2013 z dnia 22.07.2013 r.

W obrębie Włodowice znajdują się dwa, położone obok siebie, złoża piaskowca: „Filip” i „Filip 2”. W 2014 r., sporządzona dla **złoża piaskowca „Filip”** dokumentacja geologiczna została zatwierdzona przez Starostę Kłodzkiego pismem znak PG.6528.6.2.2014 z dnia 18 grudnia 2014 r.. Zasoby geologiczne bilansowe złoża „Filip” w kategorii C₁ wynoszą 329 322 tys. ton. Natomiast **złoże piaskowca „Filip 2”**, którego dokumentację zatwierdził Marszałek Województwa Dolnośląskiego Decyzją Nr 14/2017 z dnia 8 marca 2017 r., posiada zasoby bilansowe w kategorii C₁ wynoszące 1 952,005 tys. ton oraz w kategorii C₂ wynoszące 4 931,290 tys. ton (razem 6 883,295 tys. ton).

W roku 2015 r. Starosta Kłodzki decyzją z dnia 17 lipca 2015 r. zatwierdził „Dokumentację geologiczną złoża piaskowca dolnopermskiego **„Bieganów II”** w kat. C₁” położonego w granicach obrębu geodezyjnego Bieganów. Bilansowe zasoby geologiczne tego złoża podane w ww. decyzji wynoszą 1026 tys. ton. Przedsiębiorcy, którzy zlecieli wykonanie geologicznych prac rozpoznawczych wymienionych wyżej złóż, planują ubiegać się o koncesje na wydobywanie z nich kopalin.

Ponadto przez ponad 200 lat w zasięgu gminy Nowa Ruda wydobywano węgiel kamienny. Po zamknięciu kopalni zasoby złóż: „Nowa Ruda” pole „Słupiec”, „Nowa Ruda” pole „Piast” - rejon „Lech”, a także „Nowa Ruda” pole „Piast” - rejon „Wacław” zostały przeklasyfikowane do pozabilansowych grupy „b”. W 2011 r. nastąpiła jednak ich ponowna weryfikacja, w wyniku której części z zasobów omawianych złóż ponownie przeklasyfikowano do zasobów geologicznych bilansowych. W 2011 r. do zasobów bilansowych zaliczono 16 126 tys. ton węgla kamiennego ze złoża **„Nowa Ruda” pole „Słupiec”**. Natomiast zasoby dwóch pozostałych z ww. złóż, tj. **„Nowa Ruda” pole „Piast” - rejon „Lech”**, a także **„Nowa Ruda” pole „Piast” - rejon „Wacław”**, zostały w całości włączone - w 2014 r. - do zasobów udokumentowanego złoża o nazwie **„Nowa Ruda pole Piast rejon Wacław-Lech”**. Tym samym w dodatkach do dokumentacji geologicznych złóż „Nowa Ruda” pole „Piast” - rejon „Lech” oraz „Nowa Ruda” pole „Piast”, zawarto wnioski o skreślenie ich z zasobów bilansów złóż węgla kamiennego [Siata E., 2014^{1 i 2}]. Należy tu wyjaśnić, że obecnie trwają prace nad dalszym dokumentowaniem zasobów złoża węgla kamiennego „Nowa Ruda pole Piast rejon Wacław-Lech”.

Wydana dnia 17 grudnia 2014 r. decyzja Ministra Środowiska znak: DGK-VIII-4741-8220/99/51173/14/MW zatwierdzająca dokumentację geologiczną złoża węgla kamiennego **„Nowa Ruda pole Piast rejon Wacław-Lech”**, ustaliła wysokość zasobów bilansowych na poziomie 179 311 tys. ton węgla kamiennego (według stanu na dzień 31. grudnia 2013 r.) [Siata E., 2014³]. Jak wspomniano już wcześniej, obecnie trwają dalsze prace, mające na celu dokładniejsze rozpoznanie zasobów omawianego złoża.

Między innymi dla obszaru gminy Nowa Ruda wydano ponadto Koncesję nr 4/2013/p z dnia 21 maja 2013 r. na poszukiwanie i rozpoznanie złóż metanu z pokładów węgla kamiennego w obszarze „Wałbrzych”. Koncesji udzielono na rzecz Green Energy Polska sp. z o.o. na okres 5 lat. Powierzchnia obszaru koncesyjnego wynosi 224,91 km².

Ponadto w rejonie Woliborza, na północ od złóż objętych wydanymi koncesjami, także na pograniczu Gminy i Miasta Nowa Ruda, znajdują się pokłady złoża gabra, określone na mapie geośrodowiskowej Polski jako złoża perspektywiczne.

Występowanie na obszarze gminy udokumentowanych złóż surowców naturalnych stanowi szansę do dalszego rozwoju na jej obszarze działalności górniczej, a co za tym idzie rozwój bazy ekonomicznej gminy. Z drugiej jednak strony z prowadzoną na obszarze gminy działalnością górniczą, związane są oddziaływania górnicze. Skutki tych oddziaływań mogą wystąpić w zasięgu terenów górniczych ustanowionych w koncesjach na wydobywanie kopalin z poszczególnych złóż. W przypadku rozpoczęcia eksploatacji złóż węgla kamiennego metoda podziemną, oddziaływania górnicze wystąpią na rozległych obszarach.

5.1.3. Wody.

Obszar gminy należy do sudeckiego regionu hydrogeologicznego (XVI). Większość obszaru mieści się w podregionie śródsudeckim (XVI 6). Jedynie północno-wschodnia część gminy, obejmująca Góry Sowie, należy do podregionu sowiogórskiego (XXVI 5). W podregionie śródsudeckim wyodrębniany jest m.in. bardzki rejon hydrogeologiczny (XVI 6 F). Na terenie gminy obejmuje on jej część należącą do Gór Bardzkich (tj. południowo-wschodni fragment gminy).

W części należącej do podregionu śródsudeckiego występują wody szczelinowe w utworach: permu dolnego, karbonu górnego i starszego paleozoiku (dewon, sylur). Zwierciadło wód podziemnych w tych utworach jest w przewadze swobodne, a jedynie głębiej miewa charakter naporowy. Natomiast w bardzkim rejonie hydrogeologicznym występują wody szczelinowe w utworach paleozoiku (kambr dolny, dewon i sylur). W części gminy należącej do podregionu śródsudeckiego mogą występować wody mineralne, gdyż były one stwierdzone w sąsiedztwie.

W podregionie sowiogórskim występują - na głębokości od kilkunastu do ponad 100 m - wody szczelinowe w utworach krystalicznych prekambriu (gnejsy sowiogórskie). Zwierciadło często jest tam naporowe, rzadziej swobodne. Podregion ten jest słabo rozpoznany hydrogeologicznie.

Lokalnie w dolinach rzecznych na obszarze gminy występują wody porowe w piaszczysto-żwirowych utworach czwartorzędu. Wody te – o swobodnym zwierciadle – tworzą wtedy pierwszy horyzont użytkowy na głębokości do kilkunastu metrów.

Na niemal całym obszarze gminy występuje pełna izolacja pierwszego horyzontu użytkowego wód podziemnych od wpływów z powierzchni terenu. Izolacji takiej może nie być lub może ona być częściowa w dnach dolin – w odniesieniu do wód porowych w utworach czwartorzędu, tworzących tam zazwyczaj pierwszy poziom wód użytkowych. Na obszarach występowania pełnej izolacji wody podziemne cechują się zmniejszoną wrażliwością na oddziaływania ze strony zagospodarowania. Zanieczyszczenia mogą natomiast przenikać – także do podziemnych wód użytkowych w dnach dolin – w przypadku braku izolacji. Dlatego na obszarach

takich należy traktować wody podziemne w utworach czwartorzędowych jako wrażliwe na zanieczyszczenie.

Wodonośność podłoża, rozumiana jako wydajność możliwa do uzyskania z typowego ujęcia, jest na obszarze gminy niewielka. Bardziej wodonośne ($10\text{--}30\text{ m}^3/\text{h}$) są tereny z podłożem prekambryjskim (region sowiogórski – północna i północno-wschodnia część gminy) oraz w Górach Suchych (zachodni fragment gminy – od Włodowic po Wrześnik). Na pozostałym obszarze wodonośność podłoża osiąga $5\text{--}10\text{ m}^3/\text{h}$.

W obrębie nachylonych powierzchni zboczy występować mogą okresowe spływy podpowierzchniowe na głębokościach zazwyczaj do 2 m. Spływ taki pojawia się często na obszarach górskich w okresach wilgotnych. Może on być wtedy przyczyną zamakania podpiwniczeń i przyziemi – zwłaszcza w części odstokowej budowli. W takich przypadkach konieczne może się okazać wykonywanie drenaży budowlanych.

W ogólności warunki hydrogeologiczne na obszarze gminy nie stanowią szczególnych utrudnień dla wprowadzanego zagospodarowania. Niekorzystna natomiast jest niska wodonośność podłoża, ograniczająca rozwój działalności wymagających znacznych ilości wody podziemnej, a także rozwój osadnictwa na terenach nie podłączonych do sieci wodociągowej. Bowiem we wsiach, w których korzysta się z indywidualnych studni, już obecnie notuje się niedobory wody. Sytuacja ta dotyczy jednak stosunkowo niewielkiej liczby mieszkańców gminy (stopień wyposażenia mieszkań w gminie w wodociągi w 2014 r. wyniósł 89%).

W latach 2002-2012 zaobserwowano znaczne podniesienie się poziomu wód gruntowych, co skutkuje częstymi podtopieniami piwnic i podpiwniczeń budynków. Analiza krzywych lustra wody gruntowej wyraźnie wskazuje, że jedną z przyczyn jest samoczynne zalanie się chodników górniczych w wyniku zaprzestania pracy funkcjonujących dawniej w rejonie gminy kopalni węgla kamiennego. Pogłębianie się tego stanu wyrządza coraz większe szkody w budynkach, które na obszarze gminy w przewadze zostały wybudowane przed latami 50-tych XX w., ponieważ założenia konstrukcyjne ich fundamentów zakładały niski stan wód gruntowych.

Obszar gminy należy głównie do zlewni Nysy Kłodzkiej, a jedynie niewielki północno-zachodni fragment (rejon Bartnicy) należy do zlewni Bystrzycy. Powiązania hydrograficzne z Nysą Kłodzką następują tu poprzez Ścinawkę (lewy dopływ Nysy Kłodzkiej), odbierającą lewobrzeżnie wody powierzchniowe odpływające z terenu gminy.

Największą rzeką gminy jest Włodzica (ciek IV rzędu - lewy dopływ Ścinawki) – w przeważającej części na obszarze gminy Nowa Ruda oraz miasta Nowa Ruda. Rzeką ta ma 21,3 km długości oraz powierzchnię zlewni $108,1\text{ km}^2$. Z innych większych cieków obszaru gminy wymienić można: potok Dzik (powierzchnia zlewni $20,6\text{ km}^2$, lewy dopływ Ścinawki), Jugowski

Potok (powierzchnia zlewni 19,2 km², lewy dopływ Włodzicy), Woliborkę (powierzchnia zlewni 15,3 km², lewy dopływ Włodzicy) i Piekielnicę (powierzchnia zlewni 13,9 km², lewy dopływ Włodzicy).

Włodzica ma swoje źródła w okolicach miejscowości Dworki. Odbiera ona dopływy z terenu południowo-wschodniej części Gór Suchych, północno-zachodniej części Wzgórz Włodzickich, z fragmentu Wzgórz Wyrębińskich oraz z Gór Sowich. Cieki powierzchniowe gminy mają charakter górskich potoków. Na omawianym obszarze brak jest większych, naturalnych zbiorników wodnych. Brak jest tu także większych powierzchni podmokłych.

Spośród rzek obszaru gminy jedynie Włodzica posiada dłuższą serię obserwacji hydrologicznych, które przeprowadzane były na posterunku IMGW (dawny PIHM) w Nowej Rudzie. Posterunek zlokalizowany był w km 4 + 900 biegu rzeki i zamykał zlewnię o powierzchni 94 km². W powojennym okresie wykonywano tam, w latach 1946-1959, przede wszystkim obserwacje stanów wody, natomiast pomiary przepływu były bardzo nieliczne i odpowiadały stanom wody mieszczącym się w wąskim zakresie 5-18 cm. Nie zmierzono zatem przepływów zbliżonych przynajmniej do wartości średnich maksimów oraz odpowiadającym głębokim niżówkom hydrologicznym. Jest to przyczyną niemożności pełnego oszacowania charakterystyki przepływów tej rzeki. Możliwe jest jednak dokonanie charakterystyki reżimu jej stanów wody.

Ujawniająca się wysoka frekwencja wezbrań oraz krótki czas ich trwania wyraźnie wskazuje na bardzo niską retencję podziemną dorzecza Włodzicy. W wyniku tego do koryta rzeki dociera woda ze spływu powierzchniowego oraz płytkiego spływu podpowierzchniowego, natomiast zasilanie z głębiej położonych stref podłoża (kształtujące przepływ niżówkowy) jest znikome. Dokonywana w podłożu zlewni transformacja opadu w odpływ jest w takiej sytuacji niewielka, a reżim odpływu rzeki jest w znacznej mierze odbiciem reżimu opadowego. Cechę tę można uznać za typową dla przyźródłiskowych odcinków rzek górskich, zwłaszcza na obszarze Gór Sowich.

Obszar gminy charakteryzuje wielkość średniego rocznego odpływu jednostkowego 7,5-10 dm³/s/km². Średni niski odpływ jednostkowy wynosi tu 2-3 dm³/s/km², natomiast średni wysoki odpływ jednostkowy 100-200 dm³/s/km². Podane wielkości są bardziej typowe dla obszaru przedsudeckiego, aniżeli dla Sudetów, gdzie są one na ogół wyraźnie wyższe. Maksymalny 1% odpływ jednostkowy (o średniej frekwencji raz na 100 lat) mieści się na omawianym obszarze w przedziale 750-1000 dm³/s/km², co jest wielkością typową dla większej części Sudetów Wschodnich, Środkowych oraz Przedgórz Sudeckiego. Średni jednostkowy odpływ podziemny, określony w okresie 1951-1970 dla zlewni Ścinawki w Gorzuchowie (powierzchnia zlewni 511 km²), wynosi 3,76 dm³/s/km². Wielkość ta określa w dm³/s przeciętne zasilanie podziemne rzeki ze standardowego obszaru 1 km² zlewni. Dla porównania, dla zlewni Nysy Kłodzkiej zamkniętej

przekrojem pomiarowym w Bystrzycy Kłodzkiej (powierzchnia zlewni 260 km²) parametr ten osiąga 4,92 dm³/s/km².

Za typowe dla tego terenu należy uznać wezbrania zasilane roztopowo. Okres ich najwyższej średniej frekwencji przypada na miesiące styczeń i marzec. Typowe są tu także niżówki przypadające na okres jesienny, w okresie września i października. Dla części cieków, zasilanych głównie z obszaru Gór Sowich, typowe jest także występowanie niżówek letnich, w okresie od czerwca do sierpnia włącznie.

Zagrożenie terenu gminy wylewami powodziowymi rzek występuje głównie w miejscach wypływu potoków górskich na obszar mniej nachylonych obniżen. Koryta części cieków (głównie Włodzica) posiadają zabudowę hydrotechniczną typu ciężkiego lub faszynową. Podkreślić należy przy tym, że wielka powódź jaka wystąpiła w 1997 r., ma bardzo niską powtarzalność – znacznie wykraczającą poza wodę stuletnią, wykorzystywaną jako wskaźnik zagrożeń powodziowych. Mimo tego, ukształtowanie terenu oraz górski charakter licznych cieków i potoków płynących przez gminę, wpłynęło na konieczność podjęcia szeregu działań, które zapewniłyby ochronę przed zalaniem miejscowości położonych w dolinach tych cieków. Działania takie zostały podjęte w 2004 r. Przyjęto wówczas „Studium ochrony przed powodzią Kotliny Kłodzkiej ze szczególnym uwzględnieniem ochrony miasta Kłodzka” w nawiązaniu do ustawy z dnia 6 lipca 2001 r. o ustanowieniu programu wieloletniego „Program dla Odry - 2006” (Dz. U. Nr 98, poz. 1067, z późn. zm.). W powyższym studium, którego celem jest stworzenie systemu zabezpieczeń przeciwpowodziowych całego powiatu kłodzkiego, określono między innymi zasięg wód powodziowych (o określonym prawdopodobieństwie występowania) oraz kierunki ochrony przed powodzią. W ramach działań przeciwpowodziowych na terenie gminy Nowa Ruda omawiane studium przewidywało budowę suchego zbiornika retencyjnego „Sarny” na rzece Włodzica. Jednak zbiornik ten nie zostanie w najbliższej przyszłości zrealizowany, ze względu na zakres inwestycji (konieczność likwidacji 30-60 gospodarstw, w tym kościołów) oraz brak wystarczających środków finansowych (według Studium wykonalności dla przedsięwzięcia „Studium ochrony przed powodzią Kotliny Kłodzkiej ze szczególnym uwzględnieniem ochrony miasta Kłodzka.”). Nie wyklucza się jednak realizacji zbiornika „Sarny” w przyszłości, gdy pojawi się taka możliwość.

Poza wspomnianymi powyżej programami w 2005 r. teren gminy Nowa Ruda objęto także „Programem małej retencji wodnej w województwie dolnośląskim”, którego głównym celem jest poprawa małej retencji (w tym zbiornikowej) całego województwa. W gminie Nowa Ruda programem objęto łącznie 6 zbiorników, położonych w miejscowościach Bożków i Ludwikowice Kłodzkie. Są to stawy rybne. Dodatkowo, z inicjatywy samorządu gminy, do programu (w 2006 r.)

zgłoszono kolejne 3 zbiorniki zlokalizowane w miejscowości Wolibórz. Wykaz oraz charakterystykę poszczególnych zbiorników zawiera tabela nr 5.1.3.1.

Poza wymienionymi powyżej programami w powiecie kłodzkim działa Lokalny System Osłony Przeciwpowodziowej. System ten opiera się na 21 punktach pomiaru stanu wód w rzekach i 18 punktach pomiarów opadów atmosferycznych, które monitorują wielkości opadów i stan wód w rzekach. Wszystkie informacje są na bieżąco (co 15 minut) aktualizowane. W razie zagrożenia zostaje uruchamiany System Telefonicznego Ostrzegania Mieszkańców. Na obszarze gminy Nowa Ruda znajduje się działający w ramach ww. systemu posterunek opadowy w Jugowie.

Tabela nr 5.1.3.1. Wykaz zbiorników małej retencji wodnej.*

Lp.	Lokalizacja administracyjna (miejscowość)	Lokalizacja hydrologiczna (źródło wody)	Właściciel/ użytkownik gruntu	Przeznaczenie zbiornika	Rok budowy	Powierzchnia zalewu [ha]	Pojemność zbiornika [tys. m ³]	Dokumentacja prawna zbiornika	Stan techniczny zbiornika
Zbiorniki istniejące - stan na 31.12.2004 r.									
1.	Bożków	Rów R-J11	-	3 stawy rybne	1980/82	1,82	25,00	-	dobry, przepływowy
2.	Ludwikowice Kłodzkie	Rów R-P	Krzysztof Szpakowski	3 stawy rybne	1997/98	1,37	16,50	OŚ.IV-6210/82/96 z dnia 28.08.1996 r. Ważna do 2021 r.	dobry
Zbiorniki (nieistniejące, w fazie koncepcji) zgłoszone do programu** przez władze gminy - stan na 15.12.2006 r.									
3.	Wolibórz	Piekielnica	Kończak	staw rybny	-	-	-	-	-
4.	Wolibórz	dopływ w Woliborzu	-	staw rybny	-	-	-	-	-
5.	Wolibórz	Dzik	-	staw rybny	-	-	-	-	-

* według „Programu małej retencji wodnej województwa dolnośląskiego”.

** „Programu małej retencji wodnej województwa dolnośląskiego”.

5.1.4. Rzeźba terenu.

Zasadnicze rysy rzeźby terenu na obszarze gminy wiejskiej Nowa Ruda zostały ukształtowane w okresie trzeciorzędowym - pod wpływem ruchów tektonicznych związanych z górotwórczością alpejską oraz wskutek oddziaływania erozji, denudacji i akumulacji osadów. W rezultacie wielofazowych ruchów tektonicznych, zaznaczających się od schyłku okresu kredowego poprzez cały trzeciorząd oraz część czwartorzędu, teren ulegał tu podnoszeniu lub obniżaniu wzdłuż linii nieciągłości tektonicznych. Fazom tektonicznego podnoszenia towarzyszyły procesy erozyjno-denudacyjnego usuwania skał podłoża oraz wzrost deniwelacji rzeźby, natomiast fazom spokoju tektonicznego towarzyszyły procesy wyrównywania rzeźby wskutek bocznego rozwoju den dawnych dolin. Na przemian występujące okresy aktywności oraz spokoju tektonicznego dały w rezultacie charakterystyczne zrównania grzbietowe oraz stokowe, zaznaczające się w pasmach noworudzkich wzgórz. W trakcie podnoszenia terenu doszło też do ukształtowania przełomowych odcinków dolin potoków górskich, wpływających do szerokiego obniżenia dna doliny Ścinawki, mającego trzeciorzędowe założenia. Fragmenty szerokich obniżeń pomiędzy grzbietami wzniesień są resztkami najmłodszych powierzchni zrównań denudacyjnych, powstałych u schyłku trzeciorzędu.

Rzeźba terenu w gminie wiejskiej Nowa Ruda została ostatecznie ukształtowana w okresie czwartorzędowym, w warunkach cyklicznie zmieniającego się klimatu. Szczególne znaczenie miały okresy ochłodzenia klimatu w plejstocenie, kiedy na obszar Kotliny Kłodzkiej wtargnął (przez przełęcze - na tym odcinku Przełęcz Srebrna i Przełęcz Wilczy - oraz przez przełom Nysy Kłodzkiej w okolicach Barda) lądolód zlodowacenia skandynawskiego (prawdopodobnie dwukrotnie). Panowały wówczas warunki odpowiadające mroźnemu klimatowi strefy peryglacjalnej (obecnemu klimatowi tundry). Podobne warunki panowały na tym terenie także w okresach zlodowaceń, które nie osiągnęły Sudetów. Szata roślinna była wówczas bardzo uboga (reprezentowana głównie przez mchy i trawy), a w podłożu występowała wieloletnia zmarzlina, która ograniczała infiltrację wody oraz warunkowała ożywione procesy spełzywania i spływania gruntu z powierzchni stokowych ku dnem dolin. Nastąpiło wskutek tego ich akumulacyjne podniesienie. Mniejsze dolinki, schodzące z grzbietów wzgórz miały wówczas charakter dolinek denudacyjnych, których formy pochodzące z ostatniego zlodowacenia przetrwały w wielu miejscach do dzisiaj. W wyższych partiach grzbietów i pojedynczych wzniesień dochodziło do odsłaniania litych skał podłoża, które wietrzejąc w mroźnym klimacie formowało pokrywy gruzowe lub gruzowo-gliniaste. W cyklach ociepleń klimatycznych wkraczały na te obszary lasy, co hamowało postępy denudacji na stokach i powodowało rozwój erozji w dnach dolin, które były w

ten sposób obniżane. Powierzchnie wcześniejszych den dolin uformowały terasy rzeczne, w wielu miejscach następnie zdenudowane lub zamaskowane glinami zboczowymi.

W ostatnim etapie rozwoju rzeźby obszaru gminy wiejskiej Nowa Ruda, obejmującym okres po ustąpieniu ostatniego zlodowacenia i trwającym do dzisiaj (holocen), rozwinęła się bujna szata roślinna oraz nastąpił ostatni okres erozyjnego rozcinania den dolinnych. Powierzchnie stokowe zostały utrwalone przez roślinność, co zahamowało postępy erozji i denudacji. Końcowa część holocenu jest okresem coraz silniejszego oddziaływania człowieka.

Obecnie rzeźba terenu na obszarze gminy wiejskiej Nowa Ruda ma charakter górski i podgórski, zatem jest zróżnicowana, co wyraża się znacznymi deniwelacjami oraz spadkami terenu. Na obszarze gminy znajduje się wiele lokalnych wzniesień, z których najwyższym jest Wielka Sowa (Góry Sowie), jednak sam szczyt tej góry (1013,9 m n.p.m.) położony jest tuż za granicami gminy Nowa Ruda na terenie gminy Pieszyce. Kolejne lokalne kulminacje wysokościowe stanowią: Góra Wysoka (750,3 m n.p.m., Góry Suche), Góra Włoczek (zwana też Kortunał, 675,5 m n.p.m., Góry Bardzkie), Góra Gontowa (723,0 m n.p.m., Wzgórza Wyrębińskie), Góra Włodzicka (758,0 m n.p.m., Wzgórza Włodzickie) oraz Góra Przyrzec (602,0 m n.p.m., Garb Dzikowca). Najniżej położone tereny w gminie znajdują się w okolicy Bożkowa – rzędne osiągają tu koło 330,0 m n.p.m. W granicach obszaru gminy wiejskiej Nowa Ruda różnice wysokości osiągają zatem ponad 680 m.

Ze względu na różny stopień przekształceń antropogenicznych rzeźba terenu na obszarze gminy wiejskiej Nowa Ruda została dodatkowo zróżnicowana. Największe przekształcenia widoczne są w rejonie poszczególnych miejscowości, wzdłuż dróg oraz w rejonie odkrywkowych kopalni złóż kruszywa naturalnego „Słupiec Dębówka” i „Świerki”. Najmniejsze przekształcenia pierwotnej rzeźby terenu występują w tych częściach obszaru gminy, gdzie nie ma terenów osadniczych – zatem głównie na terenach górskich.

Rzeźba terenu na obszarze gminy wiejskiej Nowa Ruda stwarza utrudnienia dla wprowadzania nowego zainwestowania - problemy mogą wystąpić na powierzchniach o znaczących nachyleniach.

5.1.5. Klimat.

Według regionalizacji klimatycznej Polski gmina wiejska Nowa Ruda położona jest w zasięgu Wałbrzyskiego Regionu klimatycznego (IV). Klimat tego regionu jest stosunkowo chłodny i wilgotny. Charakterystycznym zjawiskiem występującym w głębokich dolinach, położonych w omawianym regionie klimatycznym, są zastoiska chłodu (ZWD, WBU we Wrocławiu, listopad 2005).

Klimat lokalny obszaru gminy cechuje się dużym zróżnicowaniem. Na warunki mikroklimatyczne ma tu wpływ głównie rzeźba terenu i pokrycie powierzchni terenu roślinnością. Znaczne deniwelacje powierzchni obszaru gminy mają wpływ przede wszystkim na: temperaturę powietrza, opady atmosferyczne, prędkość i kierunki wiatru oraz na grubość i czas zalegania pokrywy śnieżnej. Jednocześnie zmienna ekspozycja stoków i ich nachylenie, a także duża ilość dolin powoduje zmienne nasłonecznienie.

Średnia roczna temperatura powietrza na obszarze gminy wiejskiej Nowa Ruda osiąga $+6,5^{\circ}\text{C}$, przy czym w najwyższych partiach Gór Sowich wartość ta wynosi poniżej $+4^{\circ}\text{C}$, a na niższych położonych terenach około $+7^{\circ}\text{C}$. Warunki termiczne są tu silnie zmienne, z niższymi temperaturami w obrębie wzniesień oraz na zboczach eksponowanych ku północy – zwłaszcza tych zalesionych. Głębiej wcięte i wąskie doliny, zwłaszcza w Górach Sowich i Bardzkich, mają dodatkowo pogorszone warunki nasłonecznienia, co jest spowodowane ich zacienieniem przez otaczające grzbiety górskie. Lepsze warunki nasłonecznienia panują w szerokim Obniżeniu Noworudzkim.

Lato termiczne na obszarze gminy Nowa Ruda jest dość długie (trwa około 14 tygodni) i ciepłe - ze średnią temperaturą lipca $+16,5^{\circ}\text{C}$. Stosunkowo łagodna, ale długa (trwająca niemal 19 tygodni) jest także zima - ze średnią minimalną temperaturą stycznia -3°C (BIP Gmina Nowa Ruda, 24.01.2014). Pokrywa śnieżna utrzymuje się na obszarze gminy od 60-70 dni na terenach położonych niżej do ponad 100 dni w najwyższych partiach Gór Sowich (generalnie powyżej 700 m n.p.m.). Roczna średnia suma opadów atmosferycznych w gminie wynosi 800-850 mm. Przy czym na terenach położonych niżej opady są mniejsze (np.: 718 mm w Jugowie, 700 mm w Słupcu), a na tych położonych wyżej znacznie wyższe, od średnich (w najwyższych partiach Gór Sowich opad roczny powinien przekraczać 1200 mm - szacując na podstawie przeciętnego gradientu ombrometrycznego) (B.U. Ecoland, 2014).

Gmina wiejska Nowa Ruda należy do obszarów o dodatnim klimatycznym bilansie wodnym - średnia roczna wieloletnia (1966-1995) wartość klimatycznego bilansu wodnego wyniosła około 150-250 mm. Przy czym w półroczu letnim wartość ta była niższa (100-150 mm). Oznacza to, że na omawianym obszarze nie ma deficytu w zasilaniu zlewni (wodami opadowymi) (Program małej retencji wodnej w województwie dolnośląskim do 2015, przyjęty Uchwałą Nr XLVII/622/2005 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 27 października 2005 r.).

Na obszarze gminy wiejskiej Nowa Ruda przeważają wiatry z kierunku południowego, z większym eksponowaniem zachodniego kierunku w wyższych partiach Gór Sowich. Należy jednak podkreślić, że ze względu na urozmaiconą rzeźbę terenu, kierunki wiatru mogą tworzyć lokalne systemy anemo-orograficzne, przystosowując się do przebiegu większych dolin. Średnia prędkość

wiatru w gminie osiąga 3,5 m/s - 5 m/s na niżej położonych terenach, a w wyższych partiach Gór Sowich 7,5 m/s -10 m/s.

Warunki przewietrzania gminy określa się jako dobre na wyniosłościach. Natomiast w obniżeniach dolinnych ulegają one znacznemu pogorszeniu - występują tu takie zjawiska, jak: słabe ruchy powietrza, mgły i przymrozki. Prowadzi to do zwiększenia warunków inwersyjnych i zagrożenia częstym pojawianiem się w dnach dolin podwyższonych koncentracji zanieczyszczeń powietrza, zwłaszcza w sezonie grzewczym (B.U. Ecoland, 2014).

5.2. Biotyczne elementy środowiska.

5.2.1. Gleby i ich przydatność rolnicza.

Typy genetyczne gleb gminy wiejskiej Nowa Ruda wynikają m.in. ze struktury litologicznej podłoża, rzeźby terenu i stosunków wodnych. Na obszarze gminy wiejskiej Nowa Ruda przeważają gleby brunatne właściwe (ok. 72%) oraz brunatne kwaśne lub wylugowane (ok. 22%) wykształcone na stokach i wzniesieniach. Na obszarze omawianej gminy występują również gleby pseudobielicowe (3,8%), mady (1,4%), czarne ziemie (0,4%) oraz gleby organiczne (0,1%).

Pod względem gleboznawczej klasyfikacji gruntów na gruntach ornych na obszarze gminy dominują grunty klasy IVa i IVb (45,3%). Znaczący - 30,6% użytków rolnych - jest także udział gruntów V i VI klasy bonitacyjnej. Użytki rolne na glebach dobrych (II-III klasy bonitacyjnej) zajmują łącznie 24,1% powierzchni użytków rolnych gminy wiejskiej Nowa Ruda (w tym udział poszczególnych klas bonitacyjnych jest następujący: I – brak, II stanowią – 2,9%, gleby klasy IIIa – IIIb 21,2%) (Dolnośląskie Biuro Geodezji i Terenów Rolnych , 2011).

Rozpatrując przydatność gleb do produkcji roślinnej, określanej za pomocą kompleksów rolniczej przydatności gleb, można stwierdzić, iż jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej gminy wiejskiej Nowa Ruda jest generalnie niska, choć zróżnicowana. Na obszarze gminy przeważa kompleks zbożowo-pastewny górski (38% użytków rolnych gminy) a następnie kompleks zbożowy górski (30,5%). Ponadto na obszarze gminy występują kompleksy: pszenno-górski (12%), pszenno-dobry (10,2%) oraz owsiany górski (9,4%) (Dolnośląskie Biuro Geodezji i Terenów Rolnych, 2011).

Użytków zielonych na obszarze gminy wiejskiej Nowa Ruda jest stosunkowo mało. Są to przeważnie użytki średnie (72,7% wszystkich użytków zielonych gminy). Natomiast użytki słabe stanowią 26,6% ogólnego obszaru użytków zielonych. Użytki zielone dobre i bardzo dobre występują jedynie we wsi Bożków, zajmując 9% powierzchni użytków zielonych obrębu (Dolnośląskie Biuro Geodezji i Terenów Rolnych , 2011). Większość użytków zielonych gminy wiejskiej Nowa Ruda występuje na glebach IV klasy bonitacyjnej (60% wszystkich użytków

zielonych omawianego obszaru). Znaczący (22,5%) jest także udział użytków zielonych na glebach klasy V. Użytki na najlepszych glebach (klas I-III) stanowią łącznie 14,5% wszystkich użytków zielonych gminy (w tym te na glebach III klasy bonitacyjnej – 13,2%, klasy II – 1% a klasy I – 0,3%), a te na glebach najslabszych (VI i VIz klasy bonitacyjnej) - 3% (w tym wśród użytków zielonych udział poszczególnych klas bonitacyjnych jest następujący: I – 0,3%, II – 1,0%, III – 13,2%, IV – 60,0%, V – 22,5%, VI – 2,7% i VIz – 0,3%). Wśród użytków zielonych udziały są następujące: bardzo dobre i dobre - 0,7%, średnie - 88,1% oraz słabe i bardzo słabe - 11,2%.

Na wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej (WWRPP) składają się: warunki glebowe, agroklimat, rzeźba terenu i warunki wodne. Wielkość tego wskaźnika podaje się w teoretycznie 120-punktowej skali. Jakkolwiek w Polsce nie ma obszaru, któremu przyznano tę maksymalną ilość punktów - najwyższa wartość WWRPP w Polsce wynosi 111 punktów. Wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej dla obszaru gminy wiejskiej Nowa Ruda oszacowano na 66,7 pkt. Jest on zbliżony do wartości średniej dla całej Polski, wynoszącej 66,6 pkt, ale niższy od wartości średniej dla województwa dolnośląskiego – 74,9 pkt. Warunki produkcyjności przestrzeni rolnej w gminie wiejskiej Nowa Ruda są tutaj wyraźnie gorsze, niż w gminach dna Kotliny Kłodzkiej (np. Kłodzko lub Bystrzyca Kłodzka), ale nieco lepsze niż w gminach wyżej położonych (jak np. Stronie Śląskie lub Lądek Zdrój).

W „Strategii rozwoju obszarów wiejskich województwa dolnośląskiego” (przyjętej Uchwałą Nr XXXV/583/2001 sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 21 maja 2001 r.) gminę wiejską Nowa Ruda zakwalifikowano do III przemysłowo-rekreacyjno-turystycznego regionu funkcjonalnego obszarów wiejskich. Region ten charakteryzuje niska jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej ale jednocześnie wysoka wartość środowiska przyrodniczego. Dlatego rozwój tego regionu powinien być oparty przede wszystkim na usługach rekreacyjno-turystycznych, a dopiero w dalszej kolejności na przemyśle i rolnictwie. Możliwości rozwoju rolnictwa w omawianym regionie są zróżnicowane. Na obszarze gminy wiejskiej Nowa Ruda dotychczas nie stwierdzono szczególnych ograniczeń, co do możliwości uprawy gatunków roślin (z wyjątkiem kukurydzy). Jednak ze względów ekonomicznych produkcję rolniczą zaleca się tu oprzeć na zbożach (w tym zwłaszcza na pszenicy ozimej, pszenżycie i rzepaku ozimym, ale z wyjątkiem jęczmienia i żyta) i ziemniakach sadzeniakowych. Natomiast produkcję zwierzęcą powinno się ukierunkować na hodowlę bydła i owiec (Kutkowska B., Parylak D., Patkowska-Sokoła B., Kordas L., 2007).

Biorąc pod uwagę powyższe, należy dodać, że rozwój na obszarze gminy turystyki i rekreacji jest pożądany zwłaszcza, że prowadzenie działalności wyłącznie rolniczej na obszarze gminy jest słabo opłacalne (o czym wspomniano już powyżej). Być może jej rozwój w kierunku produkcji zwierzęcej oraz połączenie jej z turystyką i rekreacją (agroturystyka), dawałaby lepsze

szanse na jej utrzymanie a nawet rozwój. Niekorzystne warunki agrarne znacznej części gminy dają także możliwość dalszego zwiększania jej lesistości.

5.2.2. Elementy biosfery.

Potencjalna roślinność obszaru gminy jest zróżnicowana w związku ze zmiennością: warunków klimatycznych, podłoża geologicznego oraz warunków wodnych. Na wyżej położonych stokach górskich przeważają ubogie buczyny z zespołu *Luzuloluzuloidis-Fagetum* (= *Luzulonemorosae-Fagetum*). Mniejsze powierzchnie w Górach Sowich i Bardzkich zajmują żyzne buczyny sudeckie z zespołu *Dentarioenneaphyllidi-Fagetum*. Najwyżej położone tereny pod szczytem Wielkiej Sowy odpowiadają górnoreglowej świerczynie z zespołu *Calamagrostiovillosae-Piceetum* (= *Plagiothecio-Piceetumhercynicum*). Tereny Wzgórz Włodzickich, Wzgórz Wyrębińskich, należącej do gminy części Gór Suchych i w Obniżeniu Bożkowa to potencjalne środkowoeuropejskie grądy z zespołu *Galio sylvatici-Carpinetum*. Na uboższych i silniej szkieletowych glebach wzniesień w obrębie Wzgórz Włodzickich i Wyrębińskich występują podgórskie środkowoeuropejskie dąbrowy *Luzuloluzuloidis-Quercetumpetraeae*. W dolinach potoków, na podłożach dziś wyraźnie odwodnionych, występowały niegdyś podgórskie łągi jesionowe z zespołu *Cariciremotae-Fraxinetum* lub (obecnie całkowicie zniszczone) nadrzeczne olszyny górskie z zespołu *Alnetumincanae*. Lokalnie, na małych powierzchniach, występują siedliska potencjalne dla ziołorośli oraz roślinności młak i torfowisk niskich (Matuszkiewicz J.M, 2008).

Gmina wiejska Nowa Ruda charakteryzuje się wysokim stopniem lesistości. Ze względu na położenie występujące tu lasy pełnią funkcję glebo- i wodochronną. Spełniają zadania hodowlano-ochronne a także udostępniane są dla celów turystycznych. Lasy omawianej gminy zaliczyć można do dwóch pięter: pogórza (300-500 m n.p.m.) oraz regła dolnego (500-1000 m n.p.m.) W piętrze przygórza dominują drzewostany świerkowe, niekiedy z domieszką: buka, brzozy, jawora i sosny oraz drzewostany bukowe. Natomiast w piętrze regła dolnego przeważają monokultury świerkowe, spotkać tu można również przerzedzone lasy bukowo-mieszane (Dolnośląskie Biuro Geodezji i Terenów Rolnych, 2010).

Szereg z występujących na obszarze gminy siedlisk, posiada wysoką wartość przyrodniczą, a znaczna ich część objęta jest ochroną w ramach Dyrektywy Siedliskowej UE. Wymienione one zostały w rozdziale nr 5.4. Oprócz tych „naturowych” siedlisk na obszarze gminy występują inne cenne siedliska przyrodnicze, nie objęte dyrektywą unijną. Według inwentaryzacji przyrodniczej obszaru gminy wiejskiej Nowa Ruda (Fulica-Jankowski, 2005) są to:

- podgórski łąg jesionowy zespołu *Cariciremotae-Fraxinetum*;

- siedliska torfowiskowe - kwaśne młaki turzycowe zespołu *Caricicanestentis-Agrostietumcaninae* z rzędu *CaricetaliaNigrae* oraz inicjalne stadia rozwoju roślinności torfowisk przejściowych z rzędu *Scheuchzerietaliaipalustris*;
- siedliska na naturalnych wychodniach skał i w starych wyrobiskach kamieniołomów - zasiedlane przez zbiorowiska z rzędu *Potentilletaliaacaulescentis*;
- wtórne siedliska muraw kserotermicznych na nasłonecznionych półkach skalnych, ze zbiorowiskami z klasy *Festuco-Brometea*;
- siedliska kamienistych skarp przydrożnych, ze zbiorowiskami z klasy *Kohlerio-Corynephoretea*;
- siedliska mokradłowe z roślinnością turzycowisk - ze związku *Magnocaricion*;
- siedliska ziołorośli *Betulo-Adenostyletea* i zbiorowisk z klasy *Montio-Cardaminetea*;
- siedliska mszaków na głazach w korytach potoków oraz na skałkach gnejsowych;
- siedliska wtórnych zbiorowisk leśnych - nasadzenia świerka, sosny, modrzewia i daglezi;
- siedliska okrajków leśnych i inne siedliska ruderalne z klasy *Artemisietea*;
- siedliska zajęte przez uprawy roślin i towarzyszącą im roślinność segetalną oraz nieużytki porolne;
- inne siedliska - stawy, zalane wodą otwarte wyrobiska, składowiska odpadów górniczych i innych, miejsca czynnej eksploatacji surowców skalnych.

Do gatunków roślin **rzadkich i zagrożonych** w Polsce, ale nie objętych ochroną, które wg wspomnianej inwentaryzacji przyrodniczej występują na obszarze gminy Nowa Ruda należą: perłówka orzęsiona *Melicaciliata*, żywiec dziewięciolistny *Dentariaenneaphyllos* oraz kokorycz wątła *Corydalis intermedia*. Spośród nich najbardziej zagrożonym gatunkiem w Polsce jest perłówka orzęsiona (krytycznie zagrożona wg Polskiej Czerwonej Księgi Roślin), występująca na górze Wapienna koło Dzikowca - na niewielkiej powierzchni naturalnych wychodni skalnych, poniżej wschodniej krawędzi wyrobiska kamieniołomu. Zagrożeniem dla tej populacji perłówki orzęsionej jest rozwój zarośli i drzew – ocienianie wychodni skalnej może spowodować wymieranie tego gatunku. Z kolei żywiec dziewięciolistny jest charakterystyczny dla żyznych buczyn sudeckich i zachował nieliczne populacje w Górach Sowich, np. w Leśnictwie Przygórze. Kokorycz wątła pojawia się na zasobniejszych siedliskach obszaru gminy w Górach Sowich i Bardzkich.

Na obszarze gminy zidentyfikowano także następujące gatunki roślin, podlegające do 2014 r. ochronie gatunkowej: barwinek pospolity *Vinca minor*, bluszcz pospolity *Hederahelix*, bobrek trójlistkowy *Menyanthes trifoliata*, kalina koralowa *Viburnum opulus*, konwalia majowa

Convallariamajalis, kopytnik pospolity *Asarumeuropaeum*, kruszyna pospolita *Frangulaalnus*, przytulia (marzanka) wonna *Galium (Asperula) odoratum* i naparstnica purpurowa *Digitalis purpurea*.

Obszar gminy Nowa Ruda cechuje się bogactwem fauny. Wśród udokumentowanych tu gatunków ssaków nie objętych (wg stanu z lipca 2016 r.) ochroną gatunkową występują: piżmak *Ondatrazibethicus*, nornica ruda *Clethrionomysglareolus*, darniówka pospolita *Pitymyssubterraneus*, karczownik *Arvicolaterrestris*, nornik bury *Microtusagrestis*, nornik zwyczajny *Microtusarvalis*, mysz domowa *Mus musculus*, szczur *Raptus sp.*, mysz polna *Apodemusagrarius*, mysz leśna *Apodemusflavicollis*, zając *Lepuscapensis*, lis pospolity *Vulpesvulpes*, jenot *Nyctereutesprocyonoides*, borsuk *Melesmeles*, kuna leśna *Martesmartes*, kuna domowa *Martesputorius*, dzik *Sus strofa*, sarna *Capreoluscapreolus*, jeleń *Cereus elaphus* oraz muflon *Ovisammon* (sprowadzony na przełomie XIX i XX wieku ze Słowacji).

Do gatunków ptaków, nie objętych ochroną gatunkową (wg stanu z lipca 2016 r.), udokumentowanych na obszarze gminy Nowa Ruda należą: krzyżówka *Anasplatyrhynchos*, jastrząb *Accipitergentilis*, krogulec *Accipiternisus*, bażant *Phasianuscolchicus*, kuropatwa *Perdixperdix*, grzywacz *Columbapalumbus*, puszczyk *Stripaluco*, strzyżyk *Troglodytestroglodytes*, pokrzywnica *Prunellamodularis*, pokląskwa *Saxicolarubetra*, drozd śpiewak *Turdusphilomelos*, kapturka *Sylvia atricapilla*, świstunka *Phylloscopussibilatrix*, muchołówka szara *Muscicapastriata*, muchołówka żałobna *Ficedulahypoleuca*, sroka *Pica pica*, wrona *Corvuscornix* oraz makolągwa *Cardueliscannabina*

Ochrona gatunkowa została szczegółowo omówiona w rozdziale nr 5.4.

5.3. Stan środowiska i źródła zagrożeń.

5.3.1. Powietrze atmosferyczne.

Na stan powietrza atmosferycznego gminy wiejskiej Nowa Ruda mają wpływ głównie punktowe oraz liniowe źródła zanieczyszczeń. Punktowymi źródłami zanieczyszczeń na omawianym obszarze są przede wszystkim lokalne kotłownie. Do źródeł liniowych należą drogi, w tym przede wszystkim odcinki dróg wojewódzkich nr 381 i 385, prowadzących przez gminę. Lokalnym źródłem zanieczyszczenia powietrza o małym zasięgu jest hałda zlokalizowana na terenie działki ewidencyjnej nr 702 w Ludwikowicach. Hałda pozostała po funkcjonującej do lat 60-tych ubiegłego wieku elektrowni węglowej przy ul. Fabrycznej w Ludwikowicach i do dziś nie została zrekultywowana. W latach 70-80 ubiegłego wieku popioły złożone na hałdzie były wykorzystywane do produkcji pustaków budowlanych. W latach 90-tych ub. wieku zaprzestano eksploatacji składowiska, pozostawiając ok. 10-15% materiału. Wiatr przewiewający szczyt góry

Włodyki, na którym została zlokalizowana hałda, przyczynia się do wywiewania części lotnych z jej pozostałości. Źródłem zanieczyszczeń powietrza o lokalnym zasięgu jest także powierzchniowa działalność górnicza, będąca źródłem emisji niezorganizowanej.

Na obszarze gminy brak jest dużych emitorów zanieczyszczeń powietrza. Emitory takie leżą w bliższym i dalszym sąsiedztwie omawianego obszaru. Potencjalnie są to przede wszystkim zakłady przemysłowe i lokalne kotłownie. Spośród ww. emitorów najbliższej, gdyż w mieście Nowa Ruda, znajduje się zakład „Ciepłownictwo” Sp. z o.o., który emituje do atmosfery znaczne ilości: pyłów, dwutlenku siarki, dwutlenku azotu i tlenku węgla. W nieco dalszej odległości od obszaru gminy wiejskiej Nowa Ruda znajduje się odlewnia żeliwa w Ścinawce Średniej (FAP „Zetkama” S.A. w Kłodzku), będąca emitorem tych samych zanieczyszczeń. W pobliżu północnej granicy gminy znajduje się zakład ciepłowniczy w Głuszycy (Fortum DZT S.A. w Wałbrzychu), emitujący wyraźnie mniejszą ilość zanieczyszczeń niż poprzednio wymienione zakłady. W dalszej odległości, w kierunku na północny zachód, znajduje się grupa dużych emitorów zanieczyszczeń w obszarze Wałbrzycha i jego okolic. Nad obszar gminy mogą zatem napływać zanieczyszczenia z bliższych i dalszych terenów zewnętrznych.

Jak wspomniane zostało na wstępie, głównymi zagrożeniami jakości powietrza na obszarze gminy są przede wszystkim lokalne kotłownie (paleniska domowe) oraz ruch komunikacyjny. Emitory te są źródłem emisji niskiej. Zjawisko to jest szczególnie natężone w sezonie grzewczym, gdyż źródłem emisji niskiej są przede wszystkim paleniska domowe, w których wykorzystuje się paliwa konwencjonalne (do których spalania stosuje się technologie mało efektywne i generujące znaczne ilości zanieczyszczeń). Ruch samochodowy w mniejszym stopniu wpływa na wielkość emisji niskiej. Niemniej z ruchem pojazdów samochodowych (spalaniem paliw w silnikach, ścieraniem jezdni, hamulców oraz opon) związane są emisja tlenków azotu i węgla, dwutlenku węgla oraz pyłów zawierających szkodliwe związki (np. kadm, ołów i nikiel). Najsilniej na stan powietrza obszaru gminy oddziałują drogi o dużym natężeniu ruchu, tj. drogi wojewódzkie nr 381 i 385. Noworudzkie odcinki tych dróg przechodzą (na przeważającej długości) przez tereny osadnicze. Problem emisji zanieczyszczeń jest tu więc dość istotny.

Na obszarze gminy wiejskiej Nowa Ruda źródła emisji niskiej (czyli głównie lokalne kotłownie) są rozproszone, więc nie powodują zazwyczaj wysokich koncentracji zanieczyszczeń w powietrzu. Bardziej uciążliwe stają się one w okresach występowania inwersji termicznej w dolnej warstwie atmosfery. Związane to jest ze szczególnymi warunkami pogodowymi (brak wiatru, zazwyczaj cyrkulacja wyżowa, zwiększone wychładzanie nocne w warunkach bezchmurnego nieba). Inwersje termiczne powodują kumulację zanieczyszczeń w tzw. warstwie podinwersyjnej, która nie pozwala na ich rozpraszanie. Takie sytuacje pogodowe cechują się zwykle

długotrwałością, ze względu na stabilność cyrkulacji wyżowej. Szczególnie zagrożone są wtedy wszelkie obniżenia, typu kotlin i większych dolin. W przypadku inwersji warunkowanej wychładzaniem podłoża (bezchmurne i bezwietrzne noce), następują spływy zimnego powietrza - ze zboczy ku obniżeniom terenowym. Jednocześnie powstają warunki sprzyjające pojawianiu się mgieł. Zanieczyszczenia z emisji niskiej są wówczas koncentrowane w przyziemnej warstwie atmosfery, często tylko do wysokości kilkunastu metrów. W warunkach mgielnych tworzyć mogą dodatkowo zanieczyszczony aerozol. W przypadku lokalizacji części zabudowy na zboczach obniżeń, dokonywana stamtąd emisja niska kierowana będzie do dna obniżeń (dna dolin, dna kotlin), oddziałując na tereny niezabudowane.

Większość zabudowy miejscowości gminy znajduje się w dnach dolin lub w ich pobliżu. Dlatego większa część populacji mieszkańców gminy może być narażona na okresowo zwiększone lokalnie zanieczyszczenie powietrza – w sytuacjach inwersyjnych. Inwersje termiczne są częste w Kotlinie Kłodzkiej, jednak obszar gminy wiejskiej Nowa Ruda leży na jej obrzeżu i na terenach nieco wyniesionych. Dlatego przewidywać należy, że opisywane uciążliwości warunkowane będą bardziej lokalnie, aniżeli regionalnie. Podczas inwersji termicznych, którym towarzyszy spływ wychłodzonego powietrza do miejsc niżej położonych, pogarszanie się sytuacji powinno następować od wyższych odcinków dolin w kierunku ich odcinków niższych. W obrębie Obniżenia Noworudzkiego część tych zanieczyszczeń powinna kierować się ku miastu Nowa Ruda.

Stan jakości powietrza atmosferycznego monitorowany jest m.in. przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska we Wrocławiu - w ramach systemu Państwowego Monitoringu Środowiska. Monitoring prowadzony jest w strefach, których zasięg określono w rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 2 sierpnia 2012 r. w *sprawie stref, w których dokonuje się oceny jakości powietrza* (Dz. U. z 2012 r. poz. 914). Zgodnie z tym rozporządzeniem gmina wiejska Nowa Ruda należy do strefy dolnośląskiej o kodzie PL0204. Monitoringu dokonuje się na stacjach pomiarowych. Aktualnie na obszarze gminy wiejskiej Nowa Ruda nie ma stacji pomiarowej. Najbliższa (manualna) znajduje się przy ul. Srebrnej w Nowej Rudzie. Ale uzyskiwane tam wyniki nie są adekwatne do oceny stanu powietrza w gminie Nowa Ruda (ze względu na inne uwarunkowania ekofizjograficzne, w tym odmienny sposób zagospodarowania tych obszarów – inne źródła emisji i wielkość tych emisji). W związku z powyższym przedstawić można jedynie ogólną stan jakości powietrza i analizę zagrożeń.

Na stacji pomiarowej przy ul. Srebrnej w mieście Nowa Ruda w 2014 r. mierzono poziomy zanieczyszczeń pyłowych (pyłu zawieszonego PM₁₀, metali w pyłe zawieszonym PM₁₀: ołowiu, arsenu, kadmu, niklu oraz benzo(a)pirenu w pyłe zawieszonym PM₁₀). Nie odnotowano

przekroczenia poziomów normatywnych dla zawartości w powietrzu zanieczyszczeń pyłowych takich, jak: ołów, arsen, kadm i nikiel. Odnotowano natomiast ponadnormatywną zawartość w powietrzu pyłu zawieszonego PM₁₀ oraz bardzo wysoką zawartość benzo(a)pirenu w tym pyłe zawieszonym PM₁₀. W odniesieniu do pyłu zawieszonego PM₁₀ na stacji w Nowej Rudzie w 2014 r. odnotowano przekroczenie dopuszczalnego poziomu średniorocznego (123% normy) – jedyne przekroczenie normy średniorocznej na Dolnym Śląsku. Na omawianej stacji pomiarowej w Nowej Rudzie odnotowano także przekroczenie dopuszczalnej liczby dni (35 w roku) z przekroczeniami poziomu 24-godzinnego pyłu zawieszonego PM-10 - o 129 dni. Przekroczenia wystąpiły zarówno w sezonie grzewczym, jak i pozagrzewczym.

Jak wspomniano już wcześniej na omawianej stacji pomiarowej w 2014 r. odnotowano także przekroczenia średniorocznego i średniego sezonowego (zarówno w sezonie grzewczym, jak i pozagrzewczym) poziomu docelowego (1 ng/m³) benzo(a)pirenu w pyłe zawieszonym PM₁₀. Stężenie średnioroczne benzo(a)pirenu w pyłe PM₁₀ na omawianej stacji osiągnęło w 2014 r. wartość około 17 ng/m³, w sezonie grzewczym stężenie to było na średnim poziomie około 31 ng/m³ a w sezonie pozagrzewczym na poziomie około 4 ng/m³. Zatem przekroczenie wartości docelowej (traktowanej jako znacznik rakotwórczego ryzyka związanego z obecnością generalnie wielopierścieniowych węglowodórów aromatycznych w powietrzu) w sezonie grzewczym było znaczące (1700% normy) [WIOŚ we Wrocławiu, 2015 r.].

Istotnym aspektem związanym z zanieczyszczeniami powietrza jest ich przenoszenie przez opady atmosferyczne. Badaniem składu chemicznego opadów w województwie dolnośląskim zajmuje się Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej – Państwowy Instytut Badawczy, Oddział we Wrocławiu. W licznych stacjach pomiarowych bada się stężenie zanieczyszczeń (m.in.: siarczanów, chlorków, azotu, fosforu, sodu, potasu, ołowiu i kadmu) zawartych w opadach oraz wielkość ładunków zanieczyszczeń deponowanych wraz z opadami.

Oddziaływanie zanieczyszczeń napływowych z rejonów zewnętrznych zaznacza się na obszarze gminy najsilniej z kierunku północno-zachodniego (od strony obszaru wałbrzyskiego). Ocena pod tym względem może być dokonana na podstawie badań modelowych rozprzestrzeniania się zanieczyszczeń w opadach atmosferycznych. Najsilniejsze oddziaływania przewiduje się w północno-zachodniej części gminy (mniej więcej po Ludwikowice Kłodzkie). W tej części obciążenie ładunkami siarczanów jest wyraźnie wyższe (22,79-25,49 kg SO₄/ha/rok) niż w obszarze Bożkowa (16,33-20,91 kg SO₄/ha/rok). Podobnie sprawa przedstawia się z ładunkiem azotynów i azotanów: w części północno-zachodniej gminy wynosi on 5,13-5,49 kg N/ha/rok, a w okolicach Bożkowa 3,2-4,67 kg N/ha/rok. Znacznie mniejsze jest natomiast oddziaływanie z tego kierunku ładunków azotu ogólnego: 16,34-17,05 kg N/ha/rok w części północno-zachodniej gminy oraz

15,24-16,34 w okolicach Bożkowa. Oddziaływanie z tego kierunku nie zaznacza się w odniesieniu do ładunku fosforu ogólnego, wynoszącego na obszarze całej gminy 0,648-0,696 kg P/ha/rok.

Północno-zachodnia część gminy jest także silniej obciążona ładunkami miedzi, osiągającymi tam 0,07-0,084 kg Cu/ha/rok, wobec 0,023-0,07 kg Cu/ha/rok w części południowo-wschodniej. W części północno-zachodniej zwiększony jest także ładunek ołowiu osiągający tam 0,037-0,038 kg Pb/ha/rok, a w części południowo-wschodniej 0,014-0,034 kg Pb/ha/rok. Silne oddziaływanie obszaru wałbrzyskiego na północno-zachodnią część gminy zaznacza się w ładunku jonów wodorowych (zakwaszenie opadów). Ładunek H^+ wynosi przy północno-zachodnim krańcu gminy 0,0391-0,0516 kg H^+ /ha/rok, a w części południowo-wschodniej obniża się do około 0,0325 kg H^+ /ha/rok.

Przedstawiona analiza wskazuje, że zagrożenia jakości powietrza atmosferycznego na obszarze gminy mają zarówno genezę lokalną, jak też wynikają z oddziaływań zewnętrznych, zwłaszcza ze strony obszaru wałbrzyskiego. Zauważyć należy jednak, że wskazywane wielkości zanieczyszczeń nie są objęte normatywami i posłużyły jedynie analizie oddziaływań zewnętrznych. Spodziewać się należy, że istotne uciążliwości związane z zanieczyszczeniem powietrza mogą występować najczęściej lokalnie i tylko okresowo lub epizodycznie.

Reasumując, z wyników badań stanu jakości powietrza strefy dolnośląskiej przeprowadzonych w 2014 r. wynika, że dla strefy tej konieczne jest opracowanie programu ochrony powietrza ze względu na ochronę zdrowia ludzi. W strefie tej zagrożenie stanowi ponadnormatywny poziom stężeń w powietrzu pyłu zawieszonego PM10 i znacznie większa od docelowej zawartość w tym pyłe benzo(a)pirenu [WIOŚ we Wrocławiu, 2015 r.]. W związku z powyższym warto, dla poprawy jakości powietrza atmosferycznego na obszarze gminy wiejskiej Nowa Ruda, dążyć do minimalizacji emisji wszelkiego rodzaju zanieczyszczeń, zwłaszcza z lokalnych źródeł ciepła oraz komunikacyjnych.

5.3.2. Zagrożenia hałasem.

Na obszarze gminy wiejskiej Nowa Ruda wyróżnić można m.in.: hałas przemysłowy, komunikacyjny oraz komunalny. Emisje hałasu związane są także z prowadzonymi na obszarze gminy np. pracami rolniczymi i leśnymi. Jednak w związku z faktem, iż są to prace sezonowe i krótkotrwałe, nie powinny znacząco negatywnie wpływać na środowisko. Poza tym omawiany typ hałasu jest uciążliwy dla stosunkowo niewielkiej liczby osób, w tym głównie dla operatorów maszyn. Warto także zaznaczyć, że prace rolnicze i leśne prowadzone są na terenach, na których hałas nie jest normowany.

Najliczniej na obszarze opracowania występują źródła hałasu komunalnego, związanego z życiem codziennym mieszkańców (np.: głośne rozmowy, trzaskanie drzwiami, praca urządzeń

gospodarstwa domowego itp.). Przy czym jest to hałas typowy dla wszystkich terenów zabudowanych. Dlatego prawdopodobnie nie jest szczególnie uciążliwy dla środowiska (w tym ludzi) i nie stanowi znaczącego zagrożenia dla jakości lokalnego klimatu akustycznego.

Najbardziej uciążliwym dla mieszkańców gminy jest hałas komunikacyjny. Uciążliwości akustyczne w środowisku związane z hałasem komunikacyjnym dotyczą przede wszystkim terenów położonych wzdłuż głównych tras komunikacyjnych, tj. odcinków dróg wojewódzkich prowadzących przez gminę. Dlatego hałas komunikacyjny jest prawdopodobnie najbardziej odczuwalny na terenach osadniczych, przez które te drogi prowadzą. Niewątpliwie najsilniej obciążoną ruchem jest droga nr 381, biegnąca z Kłodzka w kierunku Wałbrzycha przez Nową Rudę. Oddziaływanie hałasu komunikacyjnego dotyczy terenów, przez które ta droga przebiega (przez całą ich długość). Należą do nich: obręb Ludwikowice Kłodzkie, część obrębu Świerki oraz część obrębu Bartnica. Droga wojewódzka nr 385 - mniej ruchliwa - generuje uciążliwości hałasowe w miejscowościach Wolibórz oraz Włodowice. Miejscowość Wolibórz dodatkowo narażona jest na obciążenia hałasem drogowym od drogi wojewódzkiej nr 384. Zagrożenie hałasem komunikacyjnym dotyczy także terenów z zabudową położoną blisko krawędzi jezdni, przez które prowadzą odcinki dróg powiatowych. Źródłem hałasu komunikacyjnego, o czym już wspomniano, jest także linia kolejowa nr 286, prowadząca przez gminę. Przejeżdżające tą linią pociągi generują hałas i wibracje.

Przemysłowymi - lokalnymi - źródłami hałasu na obszarze gminy są kamieniołomy.

Natężenie hałasu komunikacyjnego nie było mierzone przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska na terenie gminy. Pomiarów dokonywano tylko w dwóch punktach pomiarowo-kontrolnych w mieście Nowa Ruda. Wyniki tam uzyskane nie są jednak miarodajne dla omawianego obszaru gminy wiejskiej.

5.3.3. Wody powierzchniowe.

Z rzek płynących przez obszar gminy wiejskiej Nowa Ruda dotychczas badano jedynie wody Włodzicy - na stanowiskach w Sokolcu i powyżej Jugowa. Na podstawie wyników badań przeprowadzonych w 2012 r. (monitoring operacyjny) stan wód tej rzeki w klasyfikacji elementów biologicznych oraz w klasyfikacji elementów fizykochemicznych zaliczono do klasy I. Stan i potencjał ekologiczny tej rzeki uznano za dobry i powyżej dobrego (WIOŚ, 2013). Natomiast w odniesieniu do pozostałych cieków gminy Nowa Ruda brakuje informacji o jakości niesionych przez nie wód i ich zmianach.

Dobłą jakościowo wodę powinny prowadzić cieki spływające z niezamieszkałych obszarów Gór Sowich. Są to szczególnie cenne przyrodniczo źródłiskowe odcinki cieków. Wzdłuż niżej

położonych odcinków tych cieków zlokalizowana jest już zabudowa wiejska, która może być źródłem zanieczyszczenia wody (ścieki bytowo-gospodarcze, spływ powierzchniowy z terenów zabudowanych, spływ z dróg, zanieczyszczenie koryt odpadami).

W ogólności warunki odprowadzania ścieków z terenu gminy do lokalnych odbiorników należy ocenić jako niekorzystne. Spowodowane jest to cechami reżimowymi odpływu rzek, które w długich okresach czasu mają niski przepływ. Stwarza to wysokie wymagania odnośnie stopnia oczyszczania ścieków, dla zapewnienia dobrych wskaźników jakościowych wód płynących. Jednocześnie rzeki obszaru gminy są ciekami o charakterze źródłiskowym. Powinno to skłaniać do dbałości o stan czystości ich wód (obszar alimentacyjny).

5.3.4. Wody podziemne.

Zgodnie z Ramową Dyrektywą Wodną (2000/60/WE), w ustawie Prawo wodne wprowadzone zostało pojęcie „jednolitych części wód podziemnych” (JCWPd). Obejmują one wody podziemne w warstwach wodonośnych o porowatości i przepuszczalności umożliwiającej pobór znaczący dla zaopatrzenia ludności w wodę lub przepływ o natężeniu znaczącym dla kształtowania pożądanego stanu wód powierzchniowych i ekosystemów lądowych. Obszar gminy znajduje się w zasięgu fragmentów JCWPd nr 110 i 112. Wody słodkie występują tu prawdopodobnie na głębokości 200-800 m. Na obszarze gminy nie występuje natomiast zidentyfikowany zbiornik należący do GZWP.

Opisane wcześniej warunki hydrogeologiczne obszaru gminy sprzyjają zachowaniu dobrej jakości wód podziemnych - ze względu na całkowitą izolację podziemnych wód użytkowych na niemal całym obszarze. Potwierdzają to wyniki badań przeprowadzone przez Państwową Służbę Hydrogeologiczną w 2013 r. Wynika z nich, iż wody JCWPd nr 110 i 112 są w dobrym stanie chemicznym. Złej jakości może być natomiast pierwszy horyzont wód podziemnych – zwłaszcza na terenach zabudowanych i przeznaczonych dla działalności eksploatacyjnej. Zazwyczaj na obszarach zurbanizowanych poziom ten jest zanieczyszczony. Prawdopodobnie tak też jest w omawianym przypadku.

5.3.5. Gleby.

Wykonane badania geochemiczne składu chemicznego gleb nie wykazują na obszarze gminy istotnych zanieczyszczeń. Wartości ponadnormatywne (benzo(a)pirenu) odnotowano tylko w glebach położonych w rejonie drogi relacji Nowa Ruda- Kłodzko

Niektóre wskaźniki są tu wyraźnie podwyższone, ale z przyczyn naturalnych. Dotyczy to zwłaszcza promieniowania gamma, które na większości obszaru ma wartość 50-60 nGy/h, a na

terenie Gór Suchych i przy północno-zachodnim krańcu gminy osiąga 60-70 nGy/h. Podwyższone są także zawartości ołowiu w glebach - osiągając 25-50 ppm (ppm = mg/kg). Na całym omawianym obszarze podwyższone są także zawartości toru w glebach - wynoszące 6-8 ppm, a lokalnie – w Górach Sowich i okolicach Włodowic – osiągające 8-10 ppm. Na obszarze gminy tytan występuje w glebach w anomalnie wysokich zawartościach – na znacznych obszarach osiągając 200-400 ppm, a w Górach Sowich nawet powyżej 400 ppm. Wanad osiąga w wyższych partiach Gór Sowich zawartość 40-80 ppm. Są to jedne z najwyższych zawartości stwierdzanych w glebach Polski, poza obszarami miast i terenów przemysłowych. Izotop ^{40}K także występuje w glebach obszaru gminy w ilościach anomalnie wysokich. Na większości obszaru osiąga wartość 1,00-1,25%, a w Górach Suchych (w okolicach Włodowic oraz Bożkowa) nawet 1,25-1,50%.

Podane wyżej podwyższone zawartości niektórych elementów wynikają z naturalnych anomalii geochemicznych podłoża geologicznego. Anomalie te występują na dużych obszarach Sudetów. Stwierdzane zawartości metali nie powinny stanowić zagrożenia dla zdrowia lub życia ludzi. Gleby są tu także bezpieczne pod względem radiologicznym. W szczególności zaś nie nastąpiło na tym obszarze zdeponowanie znaczących ilości radioaktywnego cezu, uwolnionego podczas katastrofy elektrowni atomowej w Czarnobylu.

Problemem na obszarze gminy Nowa Ruda jest erozja wodna powierzchniowa gleb. Według opracowania „Erozja i melioracje przeciwerozyjne” (sporządzonego przez PIOŚ) erozja ta ma obecnie średnie natężenie. Jednak potencjalnie, jeśli nie zostaną podjęte odpowiednie działania minimalizujące erozję, może się ona nasilić – do intensywnej i bardzo intensywnej.

5.3.6. Zagrożenia dla fauny i flory.

Na obszarze gminy nie występują szczególne zagrożenia dla fauny i flory. Rzadkie lub ginące gatunki roślin oraz ewentualne zabiegi chroniące je, wskazane zostały w innej części niniejszego opracowania. Prawidłowy rozwój zainwestowania, uwzględniający zwiększoną wrażliwość przyrody terenów górskich, nie powinien nieść szczególnych zagrożeń.

5.3.7. Zagrożenia awariami.

Awarie to zdarzenia, które powstają w sposób niespodziewany, nagły i niekontrolowany. Czasem powstają na skutek wadliwych instalacji, systemów czy urządzeń technicznych, ale najczęściej są związane z niedbalstwem lub nieostrożnością człowieka.

Ze względu na dotychczasowy charakter zagospodarowania i położenie obszaru gminy wiejskiej Nowa Ruda w układzie komunikacyjnym regionu, potencjalne zagrożenia awariami dotyczą przede wszystkim skutków wypadków drogowych, zwłaszcza z udziałem pojazdów

przewożących ładunki niebezpieczne dla środowiska przyrodniczego lub ludzi. Szczególne zagrożenie stanowią przewożone ładunki substancji ropopochodnych, które szybko rozprzestrzeniają się, zwłaszcza w środowisku wodnym. Drogi na obszarze gminy (z konieczności) biegną zwykle w dnach dolin, w bliskim sąsiedztwie cieków. Górski charakter tych cieków (szybki ruch wody) powoduje szczególnie szybkie przenoszenie zanieczyszczeń w systemie hydrograficznym. W sytuacji awaryjnej może się zatem okazać, że nie będzie czasu na skuteczne przeciwdziałanie zagrożeniu w pobliżu miejsca zanieczyszczenia – a dopiero znacznie niżej. Zaznaczyć także należy, że charakter dróg w terenie górskim stwarza zwiększone ryzyko wystąpienia wypadków komunikacyjnych.

Potencjalne zagrożenie awariami dotyczy także niektórych z istniejących na obszarze gminy obiektów – jak m.in. stacje paliw czy zakłady przemysłowe (w tym szczególnie Zakład Produkcji Automatyki Sieciowej S.A. w Przygórzu) – oraz elementów infrastruktury technicznej, w tym zwłaszcza istniejących linii i stacji elektroenergetycznych. Można jednak przewidywać, że ewentualne awarie tego typu obiektów są możliwe do szybkiego opanowania przez stosowne służby. Wprawdzie skutki awarii przemysłowych mogą być poważne, ale dotyczą one zazwyczaj ograniczonej przestrzeni.

5.3.8. Przekształcenia krajobrazu.

Krajobraz obszaru gminy wiejskiej Nowa Ruda ma charakter średniogórski i podgórski. Jego charakterystyczną cechą są stosunkowo liczne wzniesienia (a we wschodniej części gminy pasma górskie), poprzecinane dolinami rzecznyymi. Takie zróżnicowane ukształtowanie terenu (a także ekosystemów), w połączeniu z walorami przyrodniczymi (formami ochrony przyrody, o których mowa w rozdziale 5.4.) i kulturowymi (o których mowa w rozdziale 6 i jego podrozdziałach), czyni krajobraz gminy malowniczym widokowo. Pod względem krajobrazowym pozytywną cechą istniejącej na obszarze gminy wiejskiej Nowa Ruda struktury osadniczej, jest jej rozproszony charakter. Stwarza to jednak utrudnienia infrastrukturalne.

Bogactwo form rzeźby terenu, fauny i flory oraz zabytków, sprzyja rozwojowi na obszarze gminy turystyki i rekreacji. Obecnie te rodzaje działalności - jako elementy bazy ekonomicznej gminy - odgrywają relatywnie niewielką rolę (o czym mowa w rozdziale nr 10.2.). Warto byłoby to zmienić gdyż, rozwój turystyki i rekreacji pozwoliłby na ekonomiczne wykorzystanie przyrodniczych uwarunkowań gminy.

Pierwotny krajobraz gminy wiejskiej Nowa Ruda przekształcony został w stopniu istotnym przede wszystkim w zakresie pokrycia terenu roślinnością - pojawiło się więcej przestrzeni nie zalesionych. Zmiany te powstały wskutek rozwoju osadnictwa (wprowadzenia zabudowy oraz

infrastruktury komunikacyjnej i technicznej), górnictwa oraz rolnictwa. W związku z powyższym w krajobrazie gminy pojawia się coraz więcej elementów związanych z działalnością człowieka. Na dużych powierzchniach obszaru gminy krajobraz nosi zatem cechy kulturowe. Największe przekształcenia pierwotnego krajobrazu widoczne są w dnach dolin i w ich sąsiedztwie, a także w obszarach w których kopaliny są, bądź były wydobywane metodą odkrywkową. Natomiast najmniej pierwotny krajobraz został przekształcony na terenach górskich, gdzie intensywne gospodarowanie jest silnie utrudnione. Tam krajobraz nosi cechy prawie naturalne.

5.4. Stan prawny – obszary i obiekty chronione.

Obszarową ochroną przyrody objęta jest znaczna część gminy wiejskiej Nowa Ruda. Północna i wschodnia część gminy znajduje się w zasięgu **Parku Krajobrazowego Gór Sowich** oraz projektowanego **Specjalnego Obszaru Ochrony siedlisk (SOO) „Ostoja Nietoperzy Gór Sowich”** o kodzie PLH020071. Południowo-wschodnia część gminy, leży w zasięgu fragmentu **Obszaru Chronionego Krajobrazu „Góry Bardzkie i Sowie”**. Natomiast niewielki, północno-zachodni fragment obszaru objętego Studium położony jest w granicach **Obszaru Specjalnej Ochrony ptaków (OSO) „Sudety Wałbrzysko-Kamiennogórskie”** o kodzie PLB020010.

Park Krajobrazowy Gór Sowich ustanowiony został na mocy Rozporządzenia Wojewody Wałbrzyskiego z dnia 08.11.1991 r. Rozporządzenie to utraciło moc (na podstawie art. 157 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody) z dniem wejścia w życie rozporządzenia Wojewody Dolnośląskiego z dnia 15 maja 2006 r. w sprawie Parku Krajobrazowego Gór Sowich (Dz. Urz. Woj. Dolnośląskiego Nr 101, poz. 1718), zmienionego rozporządzeniem Nr 20 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 12 listopada 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dolnośląskiego Nr 303, poz. 3495).

Obszar Chronionego Krajobrazu „Góry Bardzkie i Sowie” ustanowiono w 1981 roku na mocy Uchwały Nr 35/81 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Wałbrzychu (Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Wałbrzychu z dnia 09.11.1981 r., Nr 5, poz. 46). Uchwała ta utraciła moc (na podstawie art. 157 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody) z dniem wejścia w życie rozporządzenie Nr 25 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 28 listopada 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dolnośląskiego Nr 317, poz. 3924).

Obszar Specjalnej Ochrony ptaków (OSO) „Sudety Wałbrzysko-Kamiennogórskie” o kodzie PLB020010 został wyznaczony Rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 12 stycznia 2011 r. w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków (Dz. U. Nr 25, poz. 133).

Specjalny Obszar Ochrony siedlisk (SOO) „Ostoja Nietoperzy Gór Sowich” o kodzie PLH020071 zatwierdzono Decyzją Komisji Europejskiej z dnia 12 grudnia 2008 r. jako mający znaczenie dla Wspólnoty. Plan zadań ochronnych dla tego obszaru ustanowiono Zarządzeniem

Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska we Wrocławiu z dnia 23 września 2014 r. (Dz. Urz. Woj. Dolnośląskiego z 2014 r. poz. 3941). W planie tym nie ma konkretnych wytycznych dotyczących dokumentów planistycznych obejmujących tereny w gminie wiejskiej Nowa Ruda.

Także poza ww. Specjalnym Obszarem Ochrony siedlisk na terenach gminy występują siedliska przyrodnicze wymienione w Dyrektywie Siedliskowej UE. Według inwentaryzacji przyrodniczej gminy Nowa Ruda (Fulica-Jankowski, 2005 r.) oraz inwentaryzacji przyrodniczej Lasów Państwowych (z 2007 r.) należą do nich:

- górskie bory świerkowe *Piceionabetis*, część - zbiorowiska górskie (9410) – dwa płaty w północnej części gminy – przy granicy;
- górskie łąki konietlicowe użytkowane ekstensywnie *Polygono-Trisetion* (6520) – nieliczne płaty wśród enklaw leśnych;
- jaworzyny i lasy klonowo-lipowe na stokach i zboczach *Tilioplathyphylis-Acerionpseudoplatani* (9180) – nieliczne płaty w południowo-wschodniej części gminy;
- kwaśne dąbrowy *Quercionrobori-petraeae* (9190) – nieliczne płaty w południowej części gminy;
- siedliska ekstensywnie użytkowanych łąk świeżych, zajęte przez fitocenozy zespołu *Arrhenatheretumelatoris* (= *Arrhenatheretummedioeuropaeum*) (6510);
Siedliska te zajmują niewielką część obszaru gminy – ze względu na górski klimat oraz przewagę gleb o niskiej zawartości składników odżywczych.
- siedliska grądów środkowoeuropejskich z zespołu *Galio-Carpinetum* (9170);
Żyźniejsze siedliska potencjalne tego typu zostały w niższych położeniach zajęte przez uprawy rolne i użytki zielone. Utrzymały się one fragmentarycznie w południowo-wschodniej części gminy, w Górach Bardzkich, na Garbie Dzikowca i w obniżeniu Bożkowa. Uboższe siedliska tego rodzaju w ich formie podgórskiej (np. na Wzgórzach Wyrębińskich) zajmowane są przez pastwiska lub wtórne zbiorowiska leśne, ukształtowane przez człowieka.
- siedliska kwaśnych buczyn górskich z zespołu *Luzulo-Fagetum* (9110);
*Jest to typ siedliska rozpowszechniony w strefie występowania gnejsów w Górach Sowich. Występuje także na obszarze gminy na stromych stokach Gór Bardzkich i Suchych. Na siedliskach tych występuje w rozproszeniu kruszyna pospolita *Frangulaalnus*, objęta do 2014 r. częściową ochroną gatunkową.*
- siedliska łągów jesionowo-olszowych *Fraxino-Alnetum* (= *Circae-Alnetum*) (91E0);
Siedliska takie występują na obszarze gminy bardzo rzadko, na niższych wysokościach. Obecnie zajmuje je zwykle roślinność łąkowa. W zabagnionych odcinkach niewielkich

cieków fitocenozy *Fraxino-Alnetum* są jednak nadal spotykane na tych terenach – np. w okolicach: Jugowa, Woliborza, Podlesia oraz na Garbie Dzikowca (na wschód od Dzikowca i Dębówki) oraz w Obniżeniu Bożkowa.

- siedliska mokrych łąk użytkowanych ekstensywnie, zajęte przez fitocenozy zespołów *Angelico-Cirsietumoleracei* (=Cirsio-Polygonetum), *Polygono-Trollietum* i *Cirsietumrivularis*;

Szczególnie cenne siedliska w dolinach wielu strumieni i potoków, występujące na podtapianych terenach łąkowych, których bogaty florystycznie skład gatunkowy kształtował się dzięki wykaszaniu łąk. W obszarze siedlisk najliczniej występują populacje objętych częściową ochroną gatunkową kukulki szerokolistnej *Dactylorhiza majalis* oraz zimowita jesienno *Colchicum autumnale*. Natomiast na obrzeżach Gór Bardzkich, w postaci jednego tylko stanowiska w gminie występuje objęty ścisłą ochroną gatunkową pełnik europejski *Trolliueuropaeus*.

- siedliska muraw bliźniczkowych, zajęte przez zbiorowiska ze związku *Violino caninae*, rzędu *Nardetalia*, klasy *Nardo-Callunetea* (6230);

Siedliska takie zajmują w gminie niewielką powierzchnię. Są to rozproszone płyty wśród zaniedbanych użytków zielonych lub na obrzeżach leśnych. Cennymi są wśród nich wilgotne psiary, identyfikowane z zespołem *Nardo-Juncetumsquarrosi*. Zbiorowiska te zachowały się we fragmentach, na zmeliorowanych i zaniedbanych pastwiskach w rejonie terenów źródłiskowych Włodzicy, na północ od osady Dworki – pomiędzy Górami Suchymi i Wzgórzami Włodzickimi. Niewielkie powierzchnie takiego siedliska stwierdzano także pomiędzy Nową Rudą-Zatorze a wsią Przygórze.

- siedliska żyznych buczyn sudeckich z zespołu *Dentarioenneaphyllidi-Fagetum* (9130);
Fitocenozy te występują na glebach najbardziej zasobnych w substancje pokarmowe, w miejscach umiarkowanie wilgotnych. Należą do rzadkich tylko w górskich częściach gminy. Zachowały się na niewielkich powierzchniach zwłaszcza w leśnictwach: Przygórze, Nowa Wieś i Czerwieńczyce. Buk przeważa tu w niskich klasach wiekowych, natomiast nieliczne, stare buki występują w Górach Sowich, Bardzkich, Suchych i na Wzgórzach Włodzickich.
- ściany skalne porośnięte roślinnością ze związku *Androsacionvandelli* (8220);
Zlokalizowane są one w sąsiedztwie miejscowości Przygórze, w strefie wychodni serpentynitów. Występują tam dwa gatunki roślin podlegające ścisłej ochronie gatunkowej: zanokcica serpentynowa *Aspleniumadulterinum* oraz zanokcica klinowata *Aspleniumcuneifolium*.

- torfowiska alkaliczne ze zbiorowiskami związku *Cariciondavallianae* (7210);
Są to szczególnie cenne siedliska, zasilane przez wody wzbogacone w węglan wapnia. Niewielkie torfowisko niskie tworzące tego typu siedlisko znajduje się pomiędzy Jugowem a Nowym Miłkowem – w dolinie u podnóża góry Kamienna, w oddziale 144d leśnictwa Zdrojowisko.
- torfowiska przejściowe i trzęsawiska przeważnie z roślinnością z *Scheuchzerio-Caricetea* (7140) – nieliczne płaty;
- ziołorośla górskie *Adenostylionalliariae* i ziołorośla nadrzeczne *Convolvuletaliasepium* (6430) – pojedynczy płat.

Ponadto na obszarze gminy znajdują się **pomniki przyrody ożywionej**:

- dąb szypułkowy *Quercus robur* L. – pojedyncze drzewo w Bożkowie, przy drodze, naprzeciw posesji nr 68 (na działce ewidencyjnej nr 828/6); objęty ochroną na podstawie Rozporządzenia Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dolnośląskiego Nr 221, poz. 2494) - nr 1 na obu rysunkach Studium;
- sosna pospolita *Pinussylvestris* – pojedyncze drzewo we wsi Bożków, 600 m na wschód od parku przypałacowego, na północny wschód od wsi, przy drodze (na działce ewidencyjnej nr 368/2); objęta ochroną na podstawie Rozporządzenia Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dolnośląskiego Nr 221, poz. 2494) - nr 2 na obu rysunkach Studium;
- dąb szypułkowy *Quercus robur* L. i dwa buki pospolite *Fagussilvatica* - pojedyncze drzewa we wsi Bożków, 600 m na wschód od parku przypałacowego, na północny wschód od wsi, przy drodze (na działce ewidencyjnej nr 808); objęte ochroną na podstawie Rozporządzenia Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dolnośląskiego Nr 221, poz. 2494) - nr 3 na obu rysunkach Studium;
- sosna pospolita *Pinussylvestris* – pojedyncze drzewo we wsi Bożków, 800 m na wschód od parku przypałacowego, na północny wschód od wsi, wśród pól (na działce ewidencyjnej nr 150); objęta ochroną na podstawie Rozporządzenia Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dolnośląskiego Nr 221, poz. 2494) - nr 4 na obu rysunkach Studium;
- cis pospolity *Taxusbaccata* L. – pojedyncze drzewo w Jugowie, w parku zabytkowym przy siedzibie Nadleśnictwa Jugów (na działce ewidencyjnej nr 951); objęty ochroną na podstawie Rozporządzenia Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dolnośląskiego Nr 221, poz. 2494) - nr 5 na obu rysunkach Studium;

- lipa drobnolistna *Tiliacordata* Mill. – pojedyncze drzewo w Sokolcu, na posesji nr 57 – przy ścianie budynku gospodarczego (na działce ewidencyjnej nr 82/12); objęta ochroną na podstawie Rozporządzenia Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dolnośląskiego Nr 221, poz. 2494) - nr 6 na obu rysunkach Studium;

Jako **pomnik przyrody nieożywionej ochroną objęty** został obiekt „Diamantowe Skałki”, obejmujący wychodnie węglanowych skał paleozoicznych (dolomity i ankeryty), położonych w lesie powyżej wsi Jugów, w grzbietowej partii Lirnika (na działce ewidencyjnej nr 973/3). Powyższy obiekt objęto ochroną na podstawie Rozporządzenia Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dolnośląskiego Nr 221, poz. 2494).

W trakcie inwentaryzacji prowadzonej w 2005 r. (Fulica-Jankowski) na terenie gminy stwierdzonych zostało 38 gatunków **roślin chronionych** (ochrona ścisła lub częściowa). **Ochronie ścisłej** podlegają obecnie (wg stanu z lipca 2016 r.): goryczka krzyżowa *Gentiana cruciata*, kosaciec syberyjski *Iris sibirica*, kukulka bzowa *Dactylorhiza sambucina*, lilia złotogłów *Lilium martagon*, pełnik europejski *Trollius europaeus*, storczyk męski *Orchis mascula*, zanokcica klinowata *Asplenium cuneifolium* (gatunek wymagający ustanowienia stref ostoi i stanowisk) oraz zanokcica serpentynowa *Asplenium adulterinum* (gatunek wymagający ustanowienia stref ostoi i stanowisk).

Ochronie gatunkowej częściowej (wg stanu z lipca 2016 r.) podlegają występujące na terenie gminy gatunki roślin, takie jak: ciemnyca zielona *Veratrum album*, cis pospolity *Taxus baccata*, czosnek niedźwiedzi *Pallium ursinum*, dziewięciśł bezłodygowy *Carlina acaulis*, goryczka orzęsiona *Gentiana ellaciliata*, kruszczyk szerokolistny *Epipactis helleborine*, kukulka plamista *Dactylorhiza maculata*, kukulka szerokolistna *Dactylorhiza majalis*, listera jajowata *Listera ovata*, orlik pospolity *Aquilegia vulgaris*, pierwiosnek wyniosły *Primula elatior*, podrzeń żebrowiec *Blechnum spicant*, pokrzyk wilcza jagoda *Atropa belladonna*, przytulia szorstkoowockowa *Galium pumilum*, śnieżyca wiosenna *Leucoium vernum*, śnieżyczka przebiśnieg *Galanthus nivalis*, turzyca Davalla *Carex davalliana*, wawrzynek wilczełyko *Daphne mezereum*, widłak goździsty *Lycopodium clavatum* oraz zimowit jesienny *Colchicum autumnale*.

Dla 7 wymienionych gatunków spośród tych objętych ochroną ścisłą oraz dla 4 gatunków objętych ochroną częściową, niezbędna jest **ochrona czynna**, są to (Fulica-Jankowski, 2005 r.):

- goryczka krzyżowa *Gentiana cruciata* (objęta ochroną ścisłą);

Na Dolnym Śląsku gatunek ten jest zaliczany do kategorii narażony. Na obszarze gminy występuje na jednym stanowisku – w dnie wyrobiska nieczynnego kamieniołomu

wapienia koło Dzikowca. Roślina ta występuje w dwóch skupiskach (stwierdzono 26 roślin) w części kamieniołomu zagospodarowanej jako strzelnica. Występuje tam wraz z innymi gatunkami roślin chronionych – goryczką orzęsioną i dziewięciszem bezłodygowym. Zagrożenia wynikają z faktu, iż jest to roślina światłochłonna oraz z możliwości uszkodzenia roślin przez użytkowników strzelnicy. Zmniejszenie liczebności populacji może też nastąpić wskutek rozwoju roślinności zaroślowej i leśnej na ścianach wyrobiska – czemu powinno się przeciwdziałać.

- kosaciec syberyjski *Iris sibirica* (objęta ochroną ścisłą);

Na Czerwonej Liście – gatunek narażony. Na Dolnym Śląsku – gatunek narażony. Na terenie gminy występuje na jednym stanowisku w Górach Suchych. Rośnie na przyzagrodowej łące w miejscowości Grządka koło Włodowic. Istnieje możliwość, że gatunek na tym stanowisku jest uciekinierem z hodowli. Gatunek ten zasiedla łąki zmiennowilgotne. Zagrożeniem jest zatem wobec niego osuszenie terenu i zmiany w użytkowaniu terenu.

- kukulka bzowa *Dactylorhiza sambucina* (objęta ochroną ścisłą);

Na Czerwonej Liście – gatunek narażony. Na Dolnym Śląsku – gatunek narażony. Na terenie gminy występuje na jednym stanowisku – na zboczu góry Wapienna koło Dzikowca. Jest to trawiasty nieużytek, na starasowanym zboczu w pobliżu nieczynnego kamieniołomu. Rośliny o żółtych lub amarantowych kwiatach. Populacja oceniona została na 15 osobników. Zagrożenie stanowi ekspansja krzewów (głogi, róże) oraz silne zacienienie i zadarnienie powierzchni przez nie wykaszana roślinność łąkową.

- kukulka plamista *Dactylorhiza maculata* (objęta ochroną częściową);

Na Czerwonej Liście – gatunek narażony. Na Dolnym Śląsku – gatunek narażony. Na terenie gminy gatunek ten jest rzadko spotykany – w lasach. Znaleziony został na dwóch stanowiskach – po kilka osobników w wilgotnych lasach liściastych okolic Jugowa i Woliborza. Zagrożeniem dla tego gatunku jest osuszanie siedlisk wilgotnych.

- kukulka szerokolistna *Dactylorhiza majalis* (objęta ochroną częściową);

Gatunek na Dolnym Śląsku z kategorią – bliski zagrożenia. Na obszarze gminy gatunek ten ma największe populacje i najliczniejsze stanowiska spośród wszystkich przedstawicieli chronionych gatunków rodziny storczykowatych. Stwierdzony został na 25 stanowiskach – na bogatych w substancje pokarmowe siedliskach łąkowych oraz w obrębie torfowisk niskich. Bogate populacje tego gatunku towarzyszą mokradłom na zboczach u podnóża Gór Sowich – w Przygórzu, Jugowie i w Sokolcu. Utrzymują się one niekiedy na zabagnionych nieużytkach w pobliżu zabudowań. Populacje kukulki

szerokolistnej z obszaru gminy należą do najcenniejszych w skali całego Dolnego Śląska. Zagrożeniem dla tego gatunku są melioracje odwadniające i wprowadzanie zabudowy. Sukcesja następuje po zaprzestaniu kośnego użytkowania roślinności łąkowej.

- pełnik europejski *Trollius europaeus* (objęty ochroną ścisłą);

Gatunek na Dolnym Śląsku z kategorią – bliski zagrożenia. Na obszarze gminy gatunek ten zidentyfikowany został na jednym stanowisku – w Górach Bardzkich, w dolinie potoku płynącego w kierunku Nowej Wsi Kłodzkiej. Jest to zabagniona, niewykaszana łąka na terenach Nadleśnictwa Jugów. Zagrożenia populacji wynikają z ustania wykaszania łąki i pojawienia odnowień drzew. W przypadku zacienienia powierzchni, populacja nie utrzyma się na tym stanowisku. Konieczne jest zatem podjęcie czynnej ochrony.

- storczyk męski *Orchis mascula* (objęty ochroną ścisłą);

*Czerwona Lista – gatunek narażony. Na Dolnym Śląsku z kategorią – bliski zagrożenia. Stanowiska tego gatunku na obszarze gminy ograniczają się do Gór Bardzkich, do podłoża ciepłego i suchego, bogatego w węglany. Gatunek ten został zidentyfikowany na 4 stanowiskach. Niezbyt liczne populacje wchodzą w skład wtórnych muraw kserotermicznych i ciepłolubnych zbiorowisk okrajkowych – na łupkach i wapieniach w okolicach Dzikowca i Nowej Wsi Kłodzkiej. Rzadziej gatunek ten towarzyszy cieplejszym postaciom zbiorowisk łąk rajgrasowych ze związku *Arrhenatherion*. Zagrożeniami są naturalne przemiany roślinności, prowadzące do rozwoju zbiorowisk zaroślowych i zmniejszenia dopływu światła. Ochrona czynna powinna polegać na usuwaniu roślin ocieniających miejsca wystąpień storczyka męskiego.*

- turzyca *Davalla Carex davalliana* (objęta ochroną częściową);

Czerwona Lista – gatunek zagrożony. Na Dolnym Śląsku z kategorią – gatunek narażony. Gatunek ten jest charakterystyczny dla żyznych torfowisk źródłiskowych, zasilanych przez wody zawierające węglan wapnia. Zidentyfikowany został na obszarze gminy na 3 stanowiskach, na terenach Nadleśnictwa Jugów. Dwa z nich znajdują się u podnóża Wzgórz Wyrębińskich – w dolinie pod górą Kamienna (Kamiennik), między Jugowem i Nowym Miłkowem. Trzecie stanowisko położone jest na północ od Jugowa, u podnóża Gór Sowich. Szczególnie cenna jest duża populacja na dwóch pierwszych stanowiskach, gdzie gatunek ten występuje na niewielkim torfowisku (około 150 m²), zasilanym wodą wysiękową. Rośnie także w fitocenozie łąki bagiennej ze związku

Calthion. Zagrożenia związane są z osuszaniem siedlisk oraz z naturalnymi przemianami roślinności, prowadzącymi na terenach łkowych do rozwoju zarośli.

- zanokcica klinowata *Asplenium cuneifolium* (objęta ochroną ścisłą);

Na Czerwonej Liście – gatunek wymierający. W Polskiej Czerwonej Księdze Roślin – gatunek zagrożony. Na Dolnym Śląsku – gatunek wymierający. W gminie Nowa Ruda utrzymuje się na jednym stanowisku – na wzniesieniu w sąsiedztwie Przygórza, w przerzedzonym lesie - oddział 72 Leśnictwo Przygórze. W 2004 roku populacja gatunku składała się z kilkunastu kęp paproci. Zagrożenia wynikają z faktu, iż jest to gatunek słabo konkurencyjny, wymagający umiarkowanego naświetlenia. Niekorzystny wpływ może mieć trzebież drzew w pobliżu tego stanowiska. Stabilność warunków siedliskowych powinna być zapewniona także w otoczeniu – w strefie ochronnej w odległości 30 m od stanowiska. Zachodzi zatem konieczność eliminacji gospodarki leśnej w strefie ochronnej w odległości 30 m. Zalecane jest także monitorowanie stanu populacji.

- zanokcica serpentynowa *Asplenium adulterinum* (objęta ochroną ścisłą);

Na Czerwonej Liście – gatunek zagrożony. W Polskiej Czerwonej Księdze Roślin – gatunek zagrożony. Na Dolnym Śląsku – gatunek krytycznie zagrożony. Jedyne stanowisko tego gatunku na obszarze gminy położone jest na wychodniach serpentynitów w Przygórzu, gdzie występuje wraz z zanokcicą klinowatą. Zagrożenia wynikają z faktu, iż jest to gatunek słabo konkurencyjny, wymagający umiarkowanego naświetlenia. Niebezpiecznym dla tej rośliny może być zacienienie przez kępy trzcinnika leśnego, szczególnie ekspansywnego po wycince drzew w otoczeniu stanowiska. Zachodzi zatem konieczność eliminacji gospodarki leśnej w strefie ochronnej w odległości 30 m. Zalecane jest także monitorowanie stanu populacji.

- zimowit jesienny *Colchicum autumnale* (objęty ochroną częściową);

*Gatunek na Dolnym Śląsku z kategorią – słabo zagrożony. Na terenie gminy odnotowany został na 16 stanowiskach – głównie w niższych położeniach. Zasiedla wilgotne i żyzne siedliska łkowe. Najobficiej występuje na łąkach kośnych w fitocenozach ze związku *Calthion* – ale utrzymuje się także na siedliskach umiarkowanie wilgotnych w otoczeniu mokradeł. Wchodzi niekiedy w skład roślinności turzycowisk ze związku *Magnocaricion*, np. w dolinie między Nową Wsią i Podlesiem. Utrzymuje się w płatach widnych lasów, pod młodym drzewostanem, na zalesionych łąkach (okolice Dębnik, koło Dzikowca). Zagrożeniem dla tego gatunku jest osuszanie terenów łkowych*

oraz zaniechanie zabiegów pielęgnacyjnych i użytkowania runi łąkowej, prowadzące do zadarniania i rozwoju krzewów.

Wśród chronionych gatunków **mszaków** na obszarze gminy zidentyfikowano (wraz z torfowcami w zbiorowisku z turzycą *Davalla* w zatorfionej części doliny u podnóża góry Kamienna) objęty **ochroną ścisłą** rokit łąkowy *Hypnum pratense*. Ponadto zidentyfikowano następujące **gatunki mszaków i wątrobowców podlegające ochronie częściowej** (wg stanu z lipca 2016 r.):

- torfowiec błotny *Sphagnum palustre*;
Stwierdzony w płytkich zatorfieniach w dolinie Włodzicy, koło miejscowości Dworki.
- torfowiec Girgensohna *Sphagnum girgensohnii*;
Gatunek górski, stwierdzany w wilgotnych płatach świerczyn w wierzchowińowych partiach Gór Sowich i na Wzgórzach Wyrębińskich.
- torfowiec obły *Sphagnum teres*;;
Gatunek liczny w zatorfionej partii doliny u podnóża góry Kamienna oraz na podmokłych łąkach koło miejscowości Dworki.
- torfowiec ostrolistny *Sphagnum capillifolium*;
*Obficie występuje w zbiorowisku z turzycą *Davalla* w dolinie u podnóża góry Kamienna – między Jugowem i Nowym Miłkowem. Ponadto znajduje się w płatach torfowców na śródlęśnym mokradle na północ od Sokolca (koło schroniska „Sowa”).*
- biczycza trójwębna *Bazzania trilobata*;
- bielistka siwa *Leucobryum glaucum*;
- drabik drzewkowaty *Climacium dendroides*;
- fałdownik nastroszony *Rhytidiadelphus squarrosus*;
- mokradłoszka zaostrowa *Calliergonella cuspidata*;
- płonnik pospolity *Polytrichum commune*;
- rokitnik pospolity *Plaurozium schreberi*;
- skosatka zanokcicowata *Plagiochila asplenoides*;
- torfowiec kończysty *Sphagnum fallax*;
- torfowiec nastroszony *Sphagnum squarrosum*;
- widłoząb miotłowy *Dicranum scoparium*.

Spośród **gatunków grzybów** objętych **ścisłą ochroną częściową** (wg stanu z lipca 2016 r.), stwierdzono występowanie - na dwóch stanowiskach w lasach Gór Bardzkich w Leśnictwie Nowa

sytuacji uwarunkowan i kierunkow zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Kana.

Wieś - smardza jadalnego *Morchella esculenta*. Ponadto zidentyfikowano - na martwym dębie szypułkowym, w obrębie śródpolnej enklawy roślin drzewiastych na zachód od Bożkowa – owocniki flagowca olbrzymiego *Meripilus giganteus*, objętego do 2014 r. ochroną gatunkową ścisłą.

Konsekwencją zróżnicowania siedlisk i szaty roślinnej jest bogactwo fauny. Wśród udokumentowanych na obszarze gminy **gatunków ssaków**, objętych **ochroną gatunkową** (wg stanu z lipca 2016 r.), występują:

- badylarka *Micromys minutus* (ochrona częściowa),
- gronostaj *Mustela erminea* (ochrona częściowa),
- jeż *Erinaceus* (ochrona częściowa),
- kret *Talpa europaea* (ochrona częściowa),
- łasica łąska *Mustela nivalis* (ochrona częściowa),
- mysz zaroślowa *Apodemus sylvaticus* (ochrona częściowa),
- orzesznica *Muscardinus avellanarius* (ochrona ścisła),
- popielica *Glis glis* (ochrona częściowa; gatunek wymieniony w Polskiej Czerwonej Księdze),
- ryjówka aksamitna *Sorex araneus* (ochrona częściowa),
- ryjówka górską *Sorex alpinus* (ochrona częściowa),
- ryjówka malutka *Sorex minutus* (ochrona częściowa),
- rzęsosek mniejszy *Neomys anomalus* (ochrona częściowa; gatunek wymieniony w Polskiej Czerwonej Księdze),
- rzęsosek rzeczek *Neomys fodiens* (ochrona częściowa),
- wiewiórka *Sciurus vulgaris* (ochrona częściowa),
- zębielek karliczek *Crocidura suaveolens* (ochrona częściowa).

Ponadto udokumentowane zostało występowanie następujących **gatunków nietoperzy** – wszystkie objęte ochroną ścisłą:

- borowiec wielki *Nyctalus noctula*,
- gacek brunatny *Plecotus auritus*,
- gacek szary *Plecotus austriacus*,
- karliki: malutki i drobny *Pipistrellus pipistrellus* i *Pipistrellus pygmaeus*,
- mroczek poźlocisty *Eptesicus nilssonii*,
- mroczek późny *Eptesicus serotinus*,

- mopek zachodni *Barbastella barbastellus* (gatunek wymieniony w Załączniku II Dyrektywy Siedliskowej Unii Europejskiej),
- nocek Bechsteina *Myotis bechsteinii* (gatunek wymieniony w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt, a także wymieniony jako priorytetowy w Załączniku II Dyrektywy Siedliskowej Unii Europejskiej),
- nocek Brandta *Myotis brandtii*,
- nocek duży *Myotis myotis* (gatunek wymieniony jako priorytetowy w Załączniku II Dyrektywy Siedliskowej Unii Europejskiej),
- nocek Natterera *Myotis nattereri*,
- nocek rudy *Myotis daubentonii*,
- nocek wąsatek *Myotis mystacinus*.

Wśród udokumentowanych na obszarze gminy **gatunków ptaków** następujące gatunki objęte są Europejską Dyrektywą Ptasią:

Do zidentyfikowanych na obszarze gminy gatunków ptaków objętych ścisłą ochroną gatunkową (wg stanu z lipca 2016 r.) należą:

- bocian czarny *Ciconia nigra* (objęty Europejską Dyrektywą Ptasią),
- bogatka *Parus major*,
- cierniówka *Sylvia communis*,
- czarnogłówka *Poecile montanus*,
- czubotka *Lophophanes cristatus*,
- czyż *Carduelis spinus*,
- derkacz *Crex crex* (objęty Europejską Dyrektywą Ptasią),
- dymówka *Hirundo rustica*,
- dzięcioł czarny *Dryocopus martius* (objęty Europejską Dyrektywą Ptasią),
- dzięcioł duży *Dendrocopos minor*,
- dzięcioł zielonosiwy *Picus canus* (objęty Europejską Dyrektywą Ptasią),
- dzięciołek *Dendrocopos minor*,
- dzwonec *Chloris chloris*,
- gajówka *Sylvia borin*,
- gąsiorek *Lantius collurio* (objęty Europejską Dyrektywą Ptasią),
- gil *Pyrrhula pyrrhula*,

- grubodziób *Coccothraustes coccothraustes*,
- jarzębatka *Sylvia nisoria* (objęta Europejską Dyrektywą Ptasią),
- jerzyk *Apus apus*,
- kawka *Corvus monedula*,
- kobuz *Falco subbuteo*,
- kopciuszek *Phoenicurus ochruros*,
- kos *Turdus merula*,
- kowalik *Sitta europaea*,
- kruk *Corvus corax*,
- krzyżodziób świerkowy *Loxia curvirostra*,
- kukułka *Cumulus canorus*,
- kulczyk *Serinus serinus*,
- kwiczoł *Turdus pilaris*,
- łożówka *Acrocephalus palustris*,
- mazurek *Passer montanus*,
- modraszka *Cyanistes caeruleus*,
- mysikrólik *Regulus regulus*,
- myszołów *Buteo buteo*,
- oknówka *Delichon urbicum*,
- paszkot *Turdus viscivorus*,
- pełzacz leśny *Certhia familiaris*,
- pełzacz ogrodowy *Certhia brachydactyla*,
- piecuszek *Phylloscopus trochilus*,
- piegża *Sylvia curruca*,
- pierwiosnek *Phylloscopus collybita*,
- pleszka *Phoenicurus phoenicurus*,
- pliszka górska *Motacilla cinerea*,
- pliszka siwa *Motacilla alba*,
- pluszcz *Cinclus cinclus*,
- płomykówka *Tyto alba*,
- przepiórka *Coturnix coturnix*,
- puchacz *Bubo bubo* (objęty Europejską Dyrektywą Ptasią; zagrożony w Polsce),
- pustułka *Falco tinnunculus*,

- raniuszek *Aegithalos caudatus*,
- rudzik *Erithacus rubecola*,
- sierpówka *Streptopelia decaocto*,
- sikora uboga *Poecile palustris*,
- siniak *Columba oenas*,
- skowronek *Lauda arvensis*,
- sosnówka *Periparus ater*,
- sójka *Garrulus glandarius*,
- sóweczka *Glaucidium passerinum* (zagrożona w Polsce),
- strumieniówka *Locustella fluviatilis*,
- szczygieł *Carduelis carduelis*,
- szpak *Sturnus vulgaris*,
- świergotek drzewny *Anthus trivialis*,
- świergotek łąkowy *Anthus pratensis*,
- świerszczak *Locustella naevia*,
- trzmielojad *Pernis apivorus* (objęty Europejską Dyrektywą Ptasią),
- trznadel *Emberiz acitrinella*,
- wilga *Oriolus oriolus*,
- włochatka *Aegolius funereus* (zagrożona w Polsce),
- wróbel *Passer domesticus*,
- zaganiacz *Hippolais icterina*,
- zięba *Fringilla coelebs*,
- zniczek *Regulus ignicapilla*.

Wśród udokumentowanych na obszarze gminy chronionych **gatunków gadów i płazów** występują: grzebiuszka ziemna *Pelobates fuscus* (objęta ochroną ścisłą), jaszczurka żyworodna *Lacerta vivipara* (objęta ochroną częściową), padalec zwyczajny *Anguis fragilis* (objęty ochroną częściową), ropucha szara *Bufo bufo* (objęta ochroną częściową), ropucha zielona *Bufo viridis* (objęta ochroną ścisłą), salamandra plamista *Salamandra salamandra* (objęta ochroną częściową; gatunek wymieniony w Polskiej Czerwonej Księdze), traszka górską *Triturus alpestris* (objęta ochroną częściową), traszka grzebieniasta *Triturus cristatus* (objęta ochroną ścisłą; gatunek wymieniony w Polskiej Czerwonej Księdze), traszka zwyczajna *Triturus vulgaris* (objęta ochroną częściową), zaskroniec zwyczajny *Natrix natrix* (objęty ochroną częściową), żaba trawna *Rana*

temporaria (objęta ochroną częściową) i żmija zygzakowata *Vipera berus* (objęta ochroną częściową).

Spośród **ryb objętych ochroną gatunkową** w wodach obszaru gminy występuje jedynie śliz *Barbatula barbatula* (ochrona częściowa). Inne udokumentowane tu gatunki to: karaś srebrzysty *Carassius auratus gibelio*, kiełb pospolity *Gobio gobio*, lipień pospolity *Thymallus thymallus*, pstrąg potokowy *Salmo trutta fario*, strzebla potokowa *Phoxinus phoxinus* oraz szczupak *Esox lucius*.

We wspomnianej inwentaryzacji przyrodniczej wskazano na celowość objęcia ochroną - w formie użytków ekologicznych - następujące obszary:

- zatorfiony fragment na śródleśnym mokradle koło schroniska „Sowa”, w oddziale 4 Leśnictwa Sokolec. W płatach z udziałem torfowców występują gatunki kwaśnych młak turzycowych z rzędu *CaricetaliaNigrae* (nr 1 na obu rysunkach Studium);
- roślinność łąk bagiennych ze związku *Calthion* – w dolinie Czarnego Potoku w Sokolcu, z licznymi okazami kukułki szerokolistnej (nr 2 na obu rysunkach Studium);
- roślinność mokradeł pod górą Kamienna – między Jugowem a Nowym Miłkowem. Na części obszaru występują bogate w osobniki populacje turzycy *Davalla* i kukułki szerokolistnej (nr 3 na obu rysunkach Studium);
- pionierskie zbiorowiska paproci na półkach skalnych północnego stoku Góry Włodzickiej, m.in. z chronioną paprotką zwyczajną (nr 4 na obu rysunkach Studium);
- tereny źródliskowe potoku Włodzica – mokradła koło miejscowości Dworki. Występuje tam roślinność wilgotnych łąk i nieużytków, z płatami zatorfień i mokrych psiar z zespołu *Nardo-Juncetumsquarrosi* (nr 5 na obu rysunkach Studium);
- stanowisko paproci na wychodni serpentynitów, przy miejscowości Przygórze. Szczególnie cenne są tam zagrożone wymarciem gatunki „paproci serpentynowych” – w oddziale 72 Leśnictwa Przygórze (nr 6 na obu rysunkach Studium);
- fitocenozy buczyn i łęgów w Leśnictwie Przygórze. Są to fragmenty żyznych buczyn sudeckich z zespołu *Dentarioenneaphylli-Fagetum* i podgórskiego łęgu jesionowego zespołu *Cariciremotae-Fraxinetum* – wśród monokultur świerkowych w oddziałach 85, 86, 87 (nr 7 na obu rysunkach Studium);
- kalcyfilna roślinność muraw na górze Wapienna koło Dzikowca. Jest to enklawa roślinności kserotermicznej w obrębie wyrobiska nieczynnego kamieniołomu i w jego otoczeniu. Są tam stanowiska rzadkich gatunków, w tym: goryczki krzyżowej, kukułki bzowej i perłówki orzęsionej (nr 8 na obu rysunkach Studium);

- siedliska łąkowe na zachód od Nowej Wsi Kłodzkiej, z bogatą populacją śnieżycy wiosennej. Są to doliny krętych potoków z roślinnością nitrofilną i higrofilną, na żyznych siedliskach (nr 9 na obu rysunkach Studium);
- fragment doliny potoku Kuźnik pod górą Oboźna, na zachód od Nowej Wsi Kłodzkiej. Występuje tam roślinność bagienna (turzycowiska) w obniżeniu dolinnym. Istnieje tam duża populacja zimowita jesiennego (nr 10 na obu rysunkach Studium);
- naskalne paprocie na łupkach przy wapienniku w Nowej Wsi Kłodzkiej. Występuje tam populacja zanokcicy skalnej w inicjalnym zbiorowisku z klasy *Asplenietearupestria* (nr 11 na obu rysunkach Studium);
- roślinność łąkowa koło Nowej Wsi Kłodzkiej. Występuje tam roślinność łąk bagiennych i świeżych w dolinie potoku. Jest tam skupienie stanowisk chronionych gatunków łąkowych, a w otoczeniu – także gatunków leśnych. W dnie doliny występuje jedyne na obszarze gminy stanowisko pełnika europejskiego (nr 12 na obu rysunkach Studium);
- zbiorowiska łągów i turzycowisk źródliskowych u podnóża wzniesienia Borek, koło miejscowości Ludwikowice Kłodzkie. Występują tam: łągi olszowo-jesionowe *Fraxino-Alnetum*, roślinność łąkowa ze związku *Cathion* i płaty źródliskowego zespołu *Caricetumpaniculatae*, z udziałem zimowita jesiennego (nr 13 na obu rysunkach Studium);
- drzewostany ze starodrzewiem bukowym w głębokich jarach na północ od Bożkowa, w oddziale 73 Leśnictwa Bożków (nr 14 na obu rysunkach Studium).

Ponadto w omawianej inwentaryzacji przyrodniczej **zaproponowano objęcie ochroną**, jako:

1) **rezerwaty** – dwa następujące obszary:

- sztolnie „Kompleksu Sokolec” – znajdujące się na północno-zachodnim zboczu góry Gontowa, na terenie Nadleśnictwa Jugów;
- „Sztolnia w Podlesiu” – znajduje się poniżej drogi ze Srebrnej Góry do Woliborza w kierunku południowo-wschodnim od miejscowości Podlesie;

2) **pomniki przyrody ożywionej** - dwa następujące drzewa:

- buk pospolity – pojedyncze drzewo w Woliborzu, w północno-wschodniej części wsi;
- klon pospolity – pojedyncze drzewo w Dzikowcu, na obrzeżach parku, pod skarpą;

3) **stanowiska dokumentacyjne** – następujące obiekty:

- skałki pod Przełęczą Sokolą – wychodnie granitognejsów w Sokolcu,

- kamieniołom trachybazaltu na Włodzickiej Górze – odsłonięcie trachybazaltu (melafiru) w Świerkach Dolnych,
 - kamieniołom wapienia w Dzikowcu – odsłonięcie wapieni górnodewońskich na zachodnich stokach góry Wapienna;
- 4) **zespół przyrodniczo-krajobrazowy** - południowe zbocza Góry Sokół (na zachód od miejscowości Sokolec).

Dodatkowo w Planie ochrony dla Parku Krajobrazowego Gór Sowich (Uchwała Nr XVI/333/11 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 27 października 2011 r.) zaleca się objęcie ochroną prawną obszarów położonych w gminie Nowa Ruda:

- 1) jako **rezerwat „Torfowisko pod Sową”** – zaproponowany w celu ochrony trzęsawisk śródleśnych siedliska 7140;
- 2) jako **użytek ekologiczny „Pod Wielką Sową”** – stanowiący jednocześnie strefę ochronną dla ww. rezerwatu, tworzony dla ochrony nadmiernie przesuszonych trzęsawisk śródleśnych (siedlisko 7140).;
- 3) jako **stanowisko paproci objętych ochroną strefową** – zanokcicy serpentynowej *Asplenium adulterinum* oraz zanokcicy klinowatej *Asplenium cuneifolium*;
- 4) jako **stanowisko dokumentacyjne „Odsłonięcie kataklazytów”** - silnie spękane kataklazyty gnejsowe o czerwonym zabarwieniu, zawierające ostrokrawędziste fragmenty gnejsów;
- 5) jako **zespół przyrodniczo-krajobrazowy „Lisie Skąły”** – jedno z największych zgrupowań skałek w Górach Sowich. Spośród kilkunastu baszt i ambon najokazalsze dochodzą do kilkunastu metrów wysokości od strony stoku oraz kilku metrów od strony szczytu. Punkt widokowy na Sudety Środkowe i Karkonosze. W Inwentaryzacji przyrodniczej gminy (2005r.) proponowany do ochrony jako pomnik przyrody nieożywionej;
- 6) jako **zespół przyrodniczo-krajobrazowy „Koziołki”** – grzęda skalna, której wysokość od strony wierzchowiny wynosi 2-3 m, a od strony stoku przewyższa otaczające drzewa osiągając nawet 30 m;
- 7) jako **zespół przyrodniczo-krajobrazowy „Kalenica”** – skałki grzbietowe o wysokości kilku metrów, około 100-200 m na północny-zachód od Kalenicy;
- 8) jako **pomnik przyrody nieożywionej „Niedźwiedzia Skała”** – asymetryczna baszta skalna o wysokości 1,5 m od strony wierzchowiny i 5 m od strony stoku zbudowana z gnejsów o silnie pofałdowanych laminach;

- 9) jako **pomnik przyrody nieożywionej „Skalki na Grabinie”** – skałki tworzące niewielkie mury skalne o wysokości 3-4 m i długości do 20 m;
- 10) jako **pomnik przyrody nieożywionej „Żmij”** – grzęda skalna o wysokości 5 m od strony szczytu, a od strony stoku dochodząca do 30 m; punkt widokowy m. in. na Popielec. W Inwentaryzacji przyrodniczej gminy (2005r.) proponowany do ochrony również jako pomnik przyrody nieożywionej.

Biorąc pod uwagę bogactwo form ochrony przyrody (istniejących i proponowanych) na obszarze gminy wiejskiej Nowa Ruda, warto w rozwoju funkcjonalno-przestrzennym gminy dążyć do utrzymania i eksponowania tych walorów, jednocześnie uwzględniając potrzebę realizacji nowych, różnorodnych form zagospodarowania. Warto przy tym szukać takich rozwiązań funkcjonalno-przestrzennych, dzięki którym możliwe będzie ograniczenie ewentualnych negatywnych wpływów ze strony istniejącego i nowego zagospodarowania na środowisko przyrodnicze.

5.5. Uwarunkowania wynikające z walorów i stanu środowiska przyrodniczego.

1. Pod względem ekofizjograficznym obszar gminy wiejskiej Nowa Ruda ma górski i podgórski charakter, z czym wiąże się znaczne zróżnicowanie rzeźby terenu.
2. Zróżnicowanie rzeźby terenu w połączeniu z różnorodnością struktury litologicznej i hydrogeologicznej oraz (jako konsekwencja rzeźby terenu) – ze zróżnicowaniem warunków topoklimatycznych, zdecydowało o bogactwie siedlisk przyrodniczych oraz warunków fizjograficznych dla działalności gospodarczej i zagospodarowania terenów (w tym dla zabudowy).
3. Wobec zróżnicowania cech ekofizjograficznych, na obszarze gminy występują zarówno uwarunkowania sprzyjające rozwojowi różnych form zagospodarowania, jak i istotne ograniczenia. Znalazło to odzwierciedlenie w dotychczasowym charakterze zagospodarowania przestrzennego gminy.
4. Znaczne wyniosłości i duże spadki terenów, w powiązaniu ze stosunkami gruntowo-wodnymi, ograniczają na znacznej części obszaru gminy możliwości rozwoju osadnictwa (zabudowy). W związku z tym układy osadnicze koncentrują się w dnach dolin górskich, gdzie jednak występować mogą zagrożenia powodziowe i gdzie na ogół

panują niekorzystne warunki topoklimatyczne (zwiększona częstotliwość inwersji termicznych).

5. Warunki topograficzne i topoklimatyczne na znacznej części obszaru gminy są niekorzystne dla rolnictwa, które nadal stanowi ważny element bazy ekonomicznej gminy. Korzystne warunki glebowe i agroklimatyczne, w tym dla wymagających upraw, występują jedynie w południowej części gminy (rejon Bożkowa). W pozostałych częściach gminy – w dolinach i na zboczach górskich – występują warunki sprzyjające głównie zwierzęcemu kierunkowi produkcji rolniczej (przewaga pastwisk górskich).
6. Niekorzystne warunki agrarne znacznej części gminy przyczyniły się do zachowania wysokiego stopnia lesistości, a także różnych cennych siedlisk przyrodniczych (generalnie – wysokich walorów przyrodniczych i krajobrazowych gminy), z których wiele zostało objętych ochroną prawną, w tym obszarami Natura 2000 „Ostoja Nietoperzy Gór Sowich” PLH020071 oraz „Sudety Wałbrzysko-Kamiennogórskie” PLB020010.
7. Na obszarze gminy Nowa Ruda znajduje się:
 - 1) fragment Parku Krajobrazowego Gór Sowich;
 - 2) fragment Obszaru Chronionego Krajobrazu „Góry Bardzkie i Sowie”;
 - 3) osiem pomników przyrody ożywionej oraz jeden pomnik przyrody nieożywionej.
8. Do objęcia ochroną w Inwentaryzacji przyrodniczej gminy (Fulica-Jankowski, 2005 r.) wskazano:
 - 1) jako rezerваты – 2 obszary;
 - 2) jako użytki ekologiczne – 14 obszarów;
 - 3) jako pomniki przyrody ożywionej – 2 drzewa;
 - 4) jako stanowiska dokumentacyjne – 3 obiekty
 - 5) jako zespół przyrodniczo-krajobrazowy – 1 obszar.

Dodatkowo w Planie ochrony dla Parku Krajobrazowego Gór Sowich wskazano 10 obszarów/obiektów, które zalecono objąć ochroną prawną. Część z tych obszarów/obiektów została także wskazana w Inwentaryzacji przyrodniczej gminy.

9. Wysokie walory przyrodnicze i krajobrazowe gminy stwarzają szereg istotnych ograniczeń dla różnych form zagospodarowania, w szczególności dla przeprowadzania liniowych elementów infrastruktury komunikacyjnej i innej technicznej (zagrożenie fragmentacją cennych siedlisk przyrodniczych oraz ciągów ekologicznych) oraz powierzchniowej eksploatacji surowców skalnych (zagrożenie konfliktem z prawnie ustanowionymi celami ochrony przyrody).

10. Występowanie surowców mineralnych, w szczególności skalnych (bazały, gabra, piaskowce) o unikatowym w skali kraju znaczeniu gospodarczym, sprzyja jednak rozwojowi działalności górniczej. Dwa następujące złoża już objęte są koncesjami na wydobywanie kopalin:

- 1) złoża gabra „Słupiec-Dębówka”;
- 2) złoża diabazów „Dębówka”.

Obecnie trwają prace nad uzyskaniem koncesji na wydobywanie kopaliny ze złoża piaskowca „Filip”, udokumentowanego w kategorii C₁. Ponadto trwa dalsze rozpoznawanie zasobów udokumentowanego – w kategoriach: B, C₁ i C₂ - w 2014 r. złoża węgla kamiennego „Nowa Ruda pole Piast rejon Waław-Lech” oraz złóż metanu z pokładów węgla kamiennego w obszarze „Waławrych”.

11. Wysokie walory przyrodnicze i krajobrazowe stwarzają uwarunkowania dla rozwoju turystyki i zagospodarowania turystycznego. Dotychczas ta forma działalności gospodarczej – jako element bazy ekonomicznej gminy – odgrywała relatywnie niewielką rolę (*patrz rozdziały nr 9 i 10*).

12. Pewną barierę dla rozwoju gospodarczego gminy, w szczególności wodochłonnych branż, stwarzają niewielkie zasoby wodne (niska wodonośność podłoża geologicznego). Stwarza to także ograniczenia dla rozbudowy niektórych układów osadniczych (konieczność budowy studni głębinowych).

6. ŚRODOWISKO KULTUROWE.

6.1. Uwarunkowania historyczne.

Początki tworzenia się osadnictwa na terenie dzisiejszej gminy Nowa Ruda przypadają prawdopodobnie na drugą połowę XIII wieku. Wówczas rozpoczęto kolonizację ówczesnej puszczy granicznej pomiędzy Księstwem Śląskim a Hrabstwem Kłodzkim. Jednak pisemne wzmianki o wsiach omawianego obszaru pochodzą dopiero z pierwszej połowy XIV wieku. Pierwsze osady były tworzone głównie wzdłuż traktów handlowych, chociaż przez ówczesne północno-zachodnie tereny Hrabstwa Kłodzkiego, na których znajduje się dzisiejsza gmina Nowa Ruda, bieły wyłącznie trakty lokalne – prowadzące przez górskie przełęcze. Pierwszy z nich prowadził z *Kłodzka* przez *Nową Rudę*, *Dworki* i *przełęcz w Górach Suchych*, do *Broumova* (nazwy miejscowości i innych obiektów geograficznych znajdujących się poza granicami gminy wiejskiej Nowa Ruda oznaczono w rozdziale 6.1 kursywą). Drugi łączył *Wolibórz* i *Jugów* z *Dzierżoniowem* (przez przełęcze: *Woliborską*, *Jugowską* oraz *Bielawską Polankę w Górach Sowich*). Trzeci trakt prowadził przez *przełęcz Srebrnogórską (Góry Sowie)* do *Ząbkowic Śląskich*.

Intensywna kolonizacja dzisiejszych ziem noworudzkich w pierwszej połowie XIV wieku, była prowadzona przez lokalne rycerstwo. Jako pierwsze powstały królewskie wsie lenne: *Wolibórz* (przed 1336 r.), *Jugów*, *Ludwikowice Kłodzkie*, *Włodowice*, *Świerki* (przed 1352 r.) oraz *Krajanów* (przed 1353 r.). Równocześnie powstawały wsie należące do rodzin rycerskich, później (pod koniec XIV wieku i w XV wieku) szlacheckich: *Bożków* (prawdopodobnie przed 1348 r.), *Czerwieńczyce* (przed 1350 r.) oraz *Dzikowiec* (przed 1351 r.).

Pierwotnym układem osadniczym na obszarze gminy była prawdopodobnie tzw. „łańcuchówka”, czyli wieś zakładana na prawie niemieckim. Charakterystycznym elementem zagospodarowania tego typu wsi była droga prowadząca przez jej środek, zazwyczaj dnem doliny. Przy drodze znajdowały się zagrody. Taki układ posiadała większość powstających wówczas wsi – w niektórych zachował się on, z mniejszymi lub liczeźniejszymi przekształceniami, do dziś (*Bożków*, *Czerwieńczyce*, *Dzikowiec*, *Jugów*, *Krajanów*, *Ludwikowice Kłodzkie*, *Nowa Wieś Kłodzka*, *Przygórze*, *Sokolec*, *Świerki*, *Włodowice* i *Wolibórz*). Pierwsze budynki, we wspomnianych wsiach, były przypuszczalnie drewniane, gdyż takie właśnie obiekty powstawały w ówczesnych królewskich miastach: *Radkowie*, *Lewinie* oraz *Nowej Rudzie*. Jest bardzo prawdopodobne, iż architektura we wsiach nawiązywała - zwłaszcza ta sakralna - właśnie do zabudowy miejskiej.

Rozwój osadnictwa na terenie dzisiejszej gminy Nowa Ruda związany był głównie z rodziną von Stillfried und Rattonitz, która władała (od 1472 r.) znaczną częścią ziem noworudzkich. W XVII wieku do tej rodziny należała cała środkowa i zachodnia część obecnej gminy Nowa Ruda. Panowie von Stillfried und Rattonitz prowadzili intensywną gospodarkę leśną i pastwiskową. Aby

pozyskać siłę roboczą zakładali (na terenie lasów górskich) osady i folwarki. Tak powstały: Dworki oraz Sokolec (przed 1572 r.), Sokolica (po 1577 r.), Bieganów (po 1578 r.), Bartnica (przed 1598 r.) oraz *Miłków* (pod koniec XVI wieku). Charakterystycznym elementem zagospodarowania niektórych, ówczesnych wsi noworudzkich były małe, szlacheckie siedziby (w pierwszej połowie XV wieku z rycerstwa powstała szlachta, jako stan) mieszkalno-obronne (mocno obwarowane - otoczone fosami i wałami). Siedziby takie znajdowały się w *Ścinawce Dolnej i Średniej* (1437 r.; 1412 r.), *Ratnie* (1505 r.), Bożkowie (Dwór Dolny) oraz w Czerwieńczycach (Dwór Dolny). Większość z nich była już murowana, chociaż budynki drewniane na terenie dzisiejszej gminy Nowa Ruda wznoszono jeszcze na przełomie XVI i XVII wieku.

Działalność rodu Stillfried und Rattonitz przyczyniła się do ożywienia gospodarczego podlegających im ziem. Impulsem do rozwoju, poza wspomnianą gospodarką leśną i pastwiskową, była huta szkła, założona (na północ od Jugowa) przed 1583 r. Osadnictwo wokół niej rozwijało się tak intensywnie, iż w XVII wieku wykarczowano niemal cały okoliczny las. Wówczas powstał Jugów Górny. Na początku XVII wieku ukształtowane były wszystkie, z wyjątkiem Przygórza (które powstało pod koniec XVII wieku), miejscowości obecnej gminy Nowa Ruda. Układ przestrzenny tych wsi opierał się na pierwotnym wzorcu - wsi łańcuchowej. Bardziej zróżnicowana stała się natomiast architektura – barok wpłynął na wzbogacenie bryły budynków, większy nacisk kładziono na ich reprezentacyjność. Dotyczyło to oczywiście posiadłości szlacheckich i budowanych w nich obiektów sakralnych – było to szczególnie widoczne w powstających w XVIII/XIX wieku kościołach w: Bożkowie, Świerkach i Krajanowie. Zabudowa powstająca w koloniach górskich była o wiele skromniejsza.

W drugiej połowie XVII wieku na obszarze dzisiejszej gminy wykształciły się dwa główne ośrodki administracyjne. Pierwszy z nich stanowiło, należące do rodu von Stillfried und Rattonitz, miasto *Nowa Ruda*. Drugim był Bożków – w obrębie posiadłości hrabiów von Gotzen (w 1780 r. przejęty przez hrabiów von Magnis). Ówczesną, dominującą formą zagospodarowania ziem noworudzkich było rolnictwo (liczne pastwiska). Wprawdzie w Dzikowcu i Woliborzu podjęto również pierwsze próby eksploatacji węgla kamiennego, ale okazała się ona nieopłacalna. Górnictwo na ziemiach noworudzkich rozwinęło się dopiero w drugiej połowie XVIII wieku, po przejęciu tych ziem przez Prusy. Największe kopalnie powstały w dzisiejszym Jugowie oraz w Ludwikowicach Kłodzkich (Miłkowie) i Przygórzu. Po przeprowadzonej w Prusach reformie administracyjnej (1809 r.) prawa rodzin szlacheckich zostały znacznie ograniczone. Dlatego w 1810 r. baronowie von Stillfried und Rattonitz zbyli swój majątek ziemski hrabiom von Magnes.

Dynamiczny rozwój gospodarczy na terenach obecnej gminy Nowa Ruda rozpoczął się w połowie XIX wieku. Było to związane z intensywnym rozwojem przemysłu włókienniczego na

terenach całego Śląska, który spowodował ożywienie ruchu na traktach handlowych prowadzących przez noworudzkie ziemie. Po upadku tkactwa (w wyniku rozwoju przemysłu tekstylnego), gospodarka noworudzka oparła się na górnictwie. Kopalnie węgla kamiennego rozwijały się w: Bożkowie-Koszynie, Jugowie, Ludwikowicach Kłodzkich (Miłkowie), Przygórzu, *Ślupcu* oraz *Zaciszu-Kolnie* (koło *Nowej Rudy*). Ze względu na sąsiedztwo linii kolejowej dobrze funkcjonowały kopalnie w *Ślupcu* i *Zaciszu-Kolnie*. Pozostałe ośrodki borykały się z licznymi problemami związanymi z transportem wydobywanego urobku.

Poza wspomnianym górnictwem na ziemiach dzisiejszej gminy Nowa Ruda rozwinął się także przemysł tekstylny – w *Nowej Rudzie* oraz Ludwikowicach Kłodzkich. Ponadto w Przygórzu działała huta „Barbara”, a w Ludwikowicach Kłodzkich (Miłkowie) kopalniana elektrownia sowiogórska (od 1907 r.), stanowiąca największe ówczesnie przedsiębiorstwo w Górach Sowich. Konsekwencją rozwoju gospodarczego gminy był rozwój osadnictwa. Rozbudowywano istniejące i budowano nowe kolonie (Jugów). Pod koniec XX wieku powstały także nowe, charakterystyczne układy przestrzenne - tereny położone przy głównych drogach były intensywnie zabudowywane i przeznaczane pod wynajem lokali mieszkaniowych. Taki układ zabudowy można zauważyć m.in.: w *Drogosławiu*, Ludwikowicach Kłodzkich oraz w *Ślupcu*. Jako nowa wówczas forma zagospodarowania na obszarze gminy powstały także osiedla robotnicze. Szczególnie charakterystyczne są (zachowane do dziś) dwa niewielkie osiedla w Jugowie - ich geometryczny układ stanowi przykład generalnej tendencji w urbanistyce śląskiej lat 20- i 30-tych XX wieku.

Zabudowa wsi noworudzkich do lat 80-tych XIX wieku nawiązywała do tzw. estetyki berlińskiej, rozpowszechnionej wówczas na całym obszarze Hrabstwa Kłodzkiego. Charakterystycznym elementem tej estetyki była skromność i powściągliwość - budowano obiekty stosunkowo niewielkie, o uproszczonym wystroju elewacji, z dachami dwuspadowymi. Pod koniec XIX wieku budownictwo wiejskie stało się bardziej zróżnicowane. Wówczas pojawiły się także obiekty użyteczności publicznej (inne, niż kościoły czy dwory i pałace), które stawały się ważnymi elementami krajobrazu wsi.

Wiek XIX to także początki rozwoju turystyki. Były one związane przede wszystkim z ówczesną fascynacją ludzi techniką. Główną atrakcją w noworudzkim rejonie była kopalnia węgla „Wacław” w Miłkowie. Na początku XIX wieku (w latach 1815-1830) rozpoczęto również pierwsze wyprawy na najwyższy szczyt Gór Sowich – Hohen Eule (Wielką Sowę). Turystyka industrialna trwała krótko. Rozwinęła się natomiast tzw. turystyka krajoznawcza (oparta na walorach krajobrazu naturalnego), promowana od 1881 r. przez liczne towarzystwa górskie. Wyznaczano nowe szlaki. Nastąpił również rozwój budownictwa związanego z turystyką - powstały gospody i schroniska górskie (w Jugowie i Sokolcu). Na początku XX wieku wzniesiono

wieże widokowe na: Wielkiej Sowie (1906 r.), *Kalenicy* (1932 r.), *Górze św. Anny* (1911 r.), *Włodzickiej Górze* (1927 r.) oraz *Górze Wszystkich Świętych*. Większość tych obiektów nie przetrwała do dziś.

Na rozwoju turystyki na obszarze gminy zyskały głównie Jugów i Sokolec (jako wsie letniskowe oraz ośrodki zimowe). Z tym, że lepiej rozwinął się Sokolec, w którym wybudowano tor saneczkowy i skocznię narciarską. Istotnym ośrodkiem stały się także Ludwikowice Kłodzkie, w których stworzono węzeł szlaków turystycznych ze *Wzgórz Wyrębińskich* i *Gór Sowich*. Pozostałych miejscowości, pomimo licznych prób, nie udało się rozpromować i zagospodarować „turystycznie”.

Pierwsza połowa XX wieku przyniosła liczne zmiany cywilizacyjne. Rewolucja przemysłowa spowodowała wyludnienie wsi opartych dotychczas na rolnictwie. Ludność zaczęła przenosić się do ośrodków, w których rozwijał się przemysł. Zmienił się poziom i styl życia mieszkańców noworudzkich osad. W większych miejscowościach powstawały: szpitale (Ludwikowice Kłodzkie, Jugów), apteki, instytucje finansowe (Sparr-Darlehnskasse i Kreiissparrkasse) oraz urzędy pocztowe. W 1907 r. w Ludwikowicach Kłodzkich i w Miłkowie wprowadzono elektryczność, a w latach 1931-1934 także wodociągi. Rozwój przemysłu miał wpływ również na lokalną architekturę. W Ludwikowicach Kłodzkich, Jugowie i *Drogosławiu* powstała charakterystyczna, wernakularna (wywodząca się z tradycji lokalnej, tworzona przez miejscowych rzemieślników) zabudowa czynszowa. Radykalnej przebudowie poddano kościoły m.in.: w Jugowie, Ludwikowicach Kłodzkich oraz w Sokolcu.

Sytuacja gospodarcza na terenach obecnej gminy Nowa Ruda zaczęła pogarszać się już w pierwszej połowie XX wieku. Od 1930 r. po katastrofie górniczej kopalnia „Wacław” borykała się z problemami finansowymi związanymi w dużej mierze z koniecznością wypłacenia odszkodowań pracowniczych. W 1939 r. kopalnia została przejęta przez Spółkę Śląską, a później przez Organizację „Todt” na cele militarne. Około 1941 r. zlikwidowano kolejkę sowiogórską, łączącą *Nową Rudę* przez Dzikowiec, Wolibórz, *Srebrną Górę* z *Budzowem*. Zmianie uległ również podział administracyjny całego omawianego regionu. Do lat 30-tych XX wieku *Nowa Ruda* była miastem powiatowym. Następnie została włączona do powiatu kłodzkiego, po czym (w latach 60-tych) odzyskała funkcję ośrodka powiatowego. W wyniku reformy administracyjnej kraju przeprowadzonej w 1975 r. obszar gminy Nowa Ruda znalazł się w województwie wałbrzyskim. Ostatnia reforma podziału administracyjnego Polski (1999 r.) nie przywróciła *Nowej Rudzie* rangi miasta powiatowego. Gmina Nowa Ruda stała się częścią powiatu kłodzkiego i nowego województwa dolnośląskiego. Osłabienie rangi głównego ośrodka gminy, *Nowej Rudy*,

spowodowało również pogorszenie sytuacji gospodarczej w okolicznych, mniejszych miejscowościach.

6.2. Obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków i umieszczone w wykazie zabytków, z wyłączeniem stanowisk archeologicznych.

Rejestr zabytków jest jedną z najważniejszych form ochrony zabytków w Polsce. W rejestrze tym ujmowane są zabytki lub ich zespoły (w rozumieniu art. 3 pkt 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami; Dz. U. z 2014 r. poz. 1446, z późn. zm.), które mają szczególną wartość historyczną, artystyczną lub naukową dla dziedzictwa narodowego. Są to obiekty i obszary, które stanowią materialne świadectwo historii nie tylko Polaków, ale także innych narodowości, zamieszkujących na przestrzeni wieków obecny obszar gminy wiejskiej Nowa Ruda.

Do rejestru zabytków z obszaru gminy Nowa Ruda wpisano 28 obiektów (tabela nr 6.2.1). Są one zlokalizowane w dziewięciu (z siedemnastu wyodrębnionych na terenie gminy) obrębach: Bożków (4), Czerwieńczyce (1), Dzikowiec (2), Jugów (4), Krajanów (2), Ludwikowice Kłodzkie (3), Przygórze (9), Świerki (2), Wolibórz (1). Powyższe obiekty posiadają różnorodne funkcje. Najliczniejsze są kościoły (9) oraz obiekty należące do dawnej Huty „Barbara” - obecnie Zakładu Produkcji Automatyki Sieciowej S.A. w Przygórzu (9). Kolejnymi pod względem liczebności obiektami są: parki (3), pałace (2) oraz domy mieszkalne (2). Pojedynczo występują: dwór, leśniczówka i plebania.

Tabela nr 6.2.1. Obiekty wpisane do rejestru zabytków z obszaru gminy Nowa Ruda*.

L.p.	Miejscowość/adres	Obiekt	Nr rejestru	Data wpisu do rejestru zabytków
1.	Bożków	kościół parafialny p.w. św. Piotra i Pawła	A/1796/1554	16.03.1966 r.
2.	Bożków	leśniczówka	A/3602/1406/Wł	03.08.1994 r.
3.	Bożków	pałac	A/3603/790/Wł	14.05.1981 r.
4.	Bożków	park, założenie parkowo-ogrodowe tarasy ogrodowe w zespole pałacowym	A/3604/791/Wł	14.05.1981 r.
5.	Czerwieńczyce	kościół filialny p.w. św. Bartłomieja	A/1911/805/Wł	25.05.1981 r.
6.	Dzikowiec	dwór (obecnie dom mieszkalny)	1432/Wł	09.03.1995 r.
7.	Dzikowiec	kościół parafialny p.w. św. Marcina	A/1786/1555	16.03.1966 r.
8.	Jugów/ ul. Sikorskiego 28	dom mieszkalny – willa Jeżówka	A/4207/617/Wł	26.03.1976 r.
9.	Jugów/ ul. Główna	kościół parafialny p.w. św. Katarzyny	A/1800/1556	16.03.1966 r.
10.	Jugów/ ul. Główna 149	pałac, później leśniczówka	A/4205/1546/Wł	30.12.1996 r.
11.	Jugów/ ul. Główna 149	park	A/4206/849/Wł	18.09.1981 r.
12.	Krajanów	kościół filialny p.w. św. Jerzego	A/1799/1557	16.03.1966 r.
13.	Krajanów	park popałacowy	A/4232/789/Wł	14.09.1981 r.

14.	Ludwikowice Kłodzkie/ ul. Główna 21	dom mieszkalny z apteką	A/4404/1616/Wł	29.01.1998 r.
15.	Ludwikowice Kłodzkie	kościół parafialny p.w. św. Michała Archaniola	A/1798/1558	16.03.1966 r.
16.	Ludwikowice Kłodzkie/ ul. Główna 65	kościół poewangelicki Błogosławieństwa Pańskiego; obiekt nieużytkowy	A/1241	25.05.2009 r.
17.	Przygórze	budynek administracyjny I dawnej Huty „Barbara”, obecnie Zakład Produkcji Automatyki Sieciowej S.A.	A/4478/1517/Wł	18.09.1996 r.
18.	Przygórze	budynek administracyjny II dawnej Huty „Barbara”, obecnie Zakład Produkcji Automatyki Sieciowej S.A.	A/4478/1517/Wł	18.09.1996 r.
19.	Przygórze	budynek narzędziowni i stołówki dawnej Huty „Barbara”, obecnie Zakład Produkcji Automatyki Sieciowej S.A.	A/4478/1517/Wł	18.09.1996 r.
20.	Przygórze	hala produkcyjna dawnej Huty „Barbara”, obecnie Zakład Produkcji Automatyki Sieciowej S.A.	A/4478/1517/Wł	18.09.1996 r.
21.	Przygórze	hala wtryskarek i narzędzi dawnej huty Barbara, obecnie Zakład Produkcji Automatyki Sieciowej S.A.	A/4478/1517/Wł	18.09.1996 r.
22.	Przygórze	kotłownia dawnej Huty „Barbara”, obecnie Zakład Produkcji Automatyki Sieciowej S.A.	A/4478/1517/Wł	18.09.1996 r.
23.	Przygórze	lakiernia I dawnej Huty „Barbara”, obecnie Zakład Produkcji Automatyki Sieciowej S.A.	A/4478/1517/Wł	18.09.1996 r.
24.	Przygórze	magazyn dawnej Huty „Barbara”, obecnie Zakład Produkcji Automatyki Sieciowej S.A.	A/4478/1517/Wł	18.09.1996 r.
25.	Przygórze	montażownia dawnej Huty „Barbara”, obecnie Zakład Produkcji Automatyki Sieciowej S.A.	A/4478/1517/Wł	18.09.1996 r.
26.	Świerki	kościół parafialny p.w. św. Mikołaja	A/1703/860	11.04.1961 r.
27.	Świerki	plebania	A/1704/1351/Wł	26.09.1991 r.
28.	Wolibórz	kościół filialny p.w. św. Jakuba Apostoła	435/A/04	09.11.2004 r.

* rejestr zabytków jest stale aktualizowany

źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków we Wrocławiu.

Obiekty i obszary ujęte w rejestrze zabytków są objęte już ochroną konserwatorską na mocy ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Niemniej w rozdziale nr 18 „Ochrona dziedzictwa kulturowego” określono dodatkowe zapisy dotyczące zabytków nieruchomych, które zaleca się zamieścić w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego w celu pełniejszej ochrony tych zabytków.

Na obszarze gminy Nowa Ruda znajduje się 420 niearcheologicznych obiektów i obszarów zabytkowych, które ujęto w wykazie zabytków (tabela nr 6.2.2.). W wykazie zabytków ujęto także obiekty wpisane do rejestru zabytków. Wykaz zabytków obejmuje obiekty nieruchome i obszary powstałe przed 1945 r., w których późniejsza działalność nie zatarła cech świadczących o ich

historycznym rodowodzie. Obiekty i obszary ujęte w wykazie zabytków stanowią charakterystyczne przykłady działalności budowlanej dawnych epok lub posiadają znaczące w skali lokalnej walory artystyczno-architektoniczne. Obiekty i obszary te znajdują się w niemal wszystkich (poza Bieganowem) obrębach gminy: Bartnica (6), Bożków (59), Czerwieńczyce (29), Dworki (1), Dzikowiec (39), Jugów (46), Koszyn (1), Krajanów (11), Ludwikowice Kłodzkie (76), Nowa Wieś Kłodzka (32), Przygórze (20), Sokolec (10), Sokolica (2), Świerki (29), Włodowice (15) oraz Wolibórz (44). Ponad połowę omawianej grupy zabytków stanowią domy mieszkalne oraz mieszkalno-gospodarcze. Stosunkowo licznie występują: cmentarze, kaplice, kościoły oraz różnego typu budynki przemysłowe. Na obszarze gminy znajduje się także kilka zespołów zabudowy (różnego typu), których elementy ujęto w wykazie zabytków. Są to:

- w Bożkowie: zespół pałacowo-parkowy oraz zespół kościelny,
- w Czerwieńczycach: zespół folwarku oraz zespół kościelny,
- w Dzikowcu: zespół dworski, zespół kościelny, zespół obiektów na terenie dawnych Zakładów Przemysłu Jedwabniczego,
- w Jugowie: zespół plebanii,
- w Krajanowie: zespół pałacowy oraz zespół kościelny,
- w Ludwikowicach Kłodzkich: zespół tkalni, zespół dawnych zakładów przemysłowych, zespół elektrowni, zespół dworca oraz zespół kościelny,
- w Nowej Wsi Kłodzkiej: zespół kościelny,
- w Przygórze: zespół kopalni oraz zespół przemysłowy huty,
- w Świerkach: zespół kościelny,
- we Włodowicach: zespół dworski (2),
- w Woliborzu: zespół dworski oraz zespół kościelny.

Tabela nr 6.2.2. Obiekty z obszaru gminy wiejskiej Nowa Ruda ujęte w wykazie zabytków.

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Adres
1.	Bartnica	dom mieszkalny	Nr 61
2.	Bartnica	dom mieszkalny	Nr 145
3.	Bartnica	dom mieszkalno-gospodarczy	Nr 46
4.	Bartnica	dom mieszkalno-gospodarczy	Nr 68
5.	Bartnica	dom mieszkalno-gospodarczy	Nr 157
6.	Bartnica	dworzec kolejowy	-
7.	Bożków*	pałac	-
8.	Bożków	brama (od strony zach.) w zespole pałacowym	-
9.	Bożków	brama główna (od strony wsi) w zespole pałacowym	-
10.	Bożków	mur ogrodzenia i oporowy parku pałacowego	-
11.	Bożków	oficyna I w zespole pałacowym	-
12.	Bożków	oficyna II w zespole pałacowym	-
13.	Bożków	pawilon ogrodowy – sztuczna ruina w zespole pałacowym	-

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Adres
14.	Bożków*	park, założenie parkowo-ogrodowe tarasy ogrodowe w zespole pałacowym	-
15.	Bożków	stróżówka w zespole pałacowym	Nr 83
16.	Bożków	spichlerz w zespole pałacowym	Nr 82
17.	Bożków	magazyn w zespole folwarku pałacowego	-
18.	Bożków	obora w zespole folwarku pałacowego	-
19.	Bożków	ogrodzenie folwarku w zespole pałacowym	-
20.	Bożków	stodoła w zespole folwarku pałacowego	-
21.	Bożków	szkoła	Nr 72
22.	Bożków	dom mieszkalny, budynek użyteczności publicznej, obecnie ośrodek zdrowia	Nr 53
23.	Bożków	cmentarz parafialny	-
24.	Bożków*	kościół parafialny p.w. św. Piotra i Pawła	
25.	Bożków	kapliczka	Nr 150
26.	Bożków	brama przy kościele	-
27.	Bożków	mur ogrodzenia kościoła	-
28.	Bożków	cmentarz przykościelny	-
29.	Bożków	plebania	Nr 92
30.	Bożków	dom mieszkalny	Nr 4
31.	Bożków	dom mieszkalno-gospodarczy	Nr 6
32.	Bożków	dom mieszkalny	Nr 18
33.	Bożków	dom mieszkalny	Nr 46
34.	Bożków	dom mieszkalny, później punkt pocztowy	Nr 54
35.	Bożków	dom mieszkalny, później przedszkole	Nr 55
36.	Bożków	dom mieszkalny	Nr 60
37.	Bożków	budynek gospodarczy w zespole	Nr 60
38.	Bożków	budynek mieszkalno-gospodarczy	Nr 62
39.	Bożków	dom mieszkalny	Nr 71
40.	Bożków	dom mieszkalny	Nr 73
41.	Bożków	dom mieszkalny	Nr 75
42.	Bożków	dom mieszkalny, później szkoła	Nr 90
43.	Bożków	dom mieszkalny	Nr 93
44.	Bożków	dom mieszkalny	Nr 99
45.	Bożków	dom mieszkalny	Nr 100
46.	Bożków	dom mieszkalny	Nr 103
47.	Bożków	dom mieszkalny	Nr 105
48.	Bożków	dom mieszkalny	Nr 114
49.	Bożków	dom mieszkalny	Nr 117
50.	Bożków	dom mieszkalny	Nr 118
51.	Bożków	apteka, później dom mieszkalny	Nr 125
52.	Bożków	dom mieszkalny	Nr 127
53.	Bożków	pocztą, później dom mieszkalny	Nr 130
54.	Bożków	dom mieszkalny	Nr 134
55.	Bożków	dom mieszkalny (dom ludowy, obecnie świetlica)	Nr 174
56.	Bożków	dom mieszkalny	Nr 178
57.	Bożków	dom mieszkalny	Nr 181
58.	Bożków	dom mieszkalny	Nr 197
59.	Bożków	dom mieszkalny	Nr 199
60.	Bożków	młyn	Nr 123
61.	Bożków*	leśniczówka	-
62.	Bożków	obudowa studni w zespole leśniczówki	-
63.	Bożków	ogrodzenie cukrowni	
64.	Bożków	ogrodzenie dębu pomnikowego przy głównej drodze	-

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Adres
65.	Bożków	remiza strażyacka	Nr 35
66.	Czerwieńczyce*	kościół filialny p.w. św. Bartłomieja	-
67.	Czerwieńczyce	budynek bramny cmentarza przykościelnego	-
68.	Czerwieńczyce	cmentarz przykościelny	-
69.	Czerwieńczyce	mur ogrodzenia cmentarza przykościelnego	-
70.	Czerwieńczyce	plebania w zespole kościoła, obecnie dom mieszkalny	Nr 80
71.	Czerwieńczyce	brama zagrody plebańskiej	Nr 80
72.	Czerwieńczyce	gospoda, dom ludowy	Nr 16
73.	Czerwieńczyce	dom mieszkalny	Nr 34
74.	Czerwieńczyce	dom mieszkalny	Nr 49
75.	Czerwieńczyce	dom mieszkalny	Nr 50
76.	Czerwieńczyce	dom mieszkalny	Nr 58
77.	Czerwieńczyce	dom mieszkalny	Nr 73
78.	Czerwieńczyce	dom mieszkalny	Nr 75
79.	Czerwieńczyce	dom mieszkalny	Nr 77
80.	Czerwieńczyce	dom mieszkalny	Nr 97
81.	Czerwieńczyce	dom mieszkalno-gospodarczy	Nr 83
82.	Czerwieńczyce	dom mieszkalno-gospodarczy	Nr 37
83.	Czerwieńczyce	dom mieszkalno-gospodarczy	Nr 45
84.	Czerwieńczyce	dom mieszkalno-gospodarczy	Nr 69
85.	Czerwieńczyce	dom mieszkalno-gospodarczy	Nr 72
86.	Czerwieńczyce	dom mieszkalno-gospodarczy	Nr 75
87.	Czerwieńczyce	stodoła w zespole	Nr 73
88.	Czerwieńczyce	stodoła z bramą w zespole	Nr 75
89.	Czerwieńczyce	dom zarządcy, później mieszkalny	Nr 106
90.	Czerwieńczyce	dom czeladny w zespole folwarku	Nr 107
91.	Czerwieńczyce	obora I w zespole folwarku	Nr 106
92.	Czerwieńczyce	obora II w zespole folwarku	Nr 106
93.	Czerwieńczyce	stodoła w zespole folwarku	Nr 106
94.	Czerwieńczyce	kapliczka przy drodze do Nowego Bożkowa	-
95.	Dworki	dom mieszkalno-gospodarczy	Nr 21
96.	Dzikowiec	brama w zespole plebani	-
97.	Dzikowiec	budynek bramny cmentarza przykościelnego	-
98.	Dzikowiec	budynek gospodarczy dawnych Zakładów Przemysłu Jedwabniczego	-
99.	Dzikowiec*	dwór (obecnie dom mieszkalny)	-
100.	Dzikowiec*	kościół parafialny p.w. św. Marcina	-
101.	Dzikowiec	cmentarz przykościelny	-
102.	Dzikowiec	mur ogrodzenia cmentarza przykościelnego	-
103.	Dzikowiec	dom ludowy, później punkt pocztowy	-
104.	Dzikowiec	dom ludowy	Nr 81
105.	Dzikowiec	dom mieszkalny	Nr 8
106.	Dzikowiec	dom mieszkalny	Nr 19
107.	Dzikowiec	dom mieszkalny	Nr 51
108.	Dzikowiec	dom mieszkalny	Nr 77
109.	Dzikowiec	dom mieszkalny	Nr 87
110.	Dzikowiec	dom mieszkalny	Nr 105
111.	Dzikowiec	dom mieszkalny	Nr 109
112.	Dzikowiec	dom mieszkalny	Nr 119
113.	Dzikowiec	dom mieszkalny	Nr 122
114.	Dzikowiec	dom mieszkalny przy	Nr 122
115.	Dzikowiec	dom mieszkalny	Nr 128
116.	Dzikowiec	dom mieszkalny	Nr 133

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Adres
117.	Dzikowiec	dom mieszkalny	Nr 152
118.	Dzikowiec	dom wczasowy	Nr 19
119.	Dzikowiec	kaplica na cmentarzu przykościelnym	-
120.	Dzikowiec	kaplica na terenie dawnych Zakładów Przemysłu Jedwabniczego	-
121.	Dzikowiec	kaplica przy murze cmentarza przykościelnego	-
122.	Dzikowiec	kapliczka	Nr 39
123.	Dzikowiec	obora w zespole dworskim	-
124.	Dzikowiec	oficyna dworska	Nr 80
125.	Dzikowiec	park w zespole dworskim	-
126.	Dzikowiec	plebania	Nr 88
127.	Dzikowiec	spichlerz, później dom mieszkalny w zespole dworskim	-
128.	Dzikowiec	stodoła w zespole dworskim	-
129.	Dzikowiec	stodoła w zespole	Nr 119
130.	Dzikowiec	stodoła w zespole	Nr 122
131.	Dzikowiec	szkoła	Nr 95a
132.	Dzikowiec	wiadukt	Nr 120
133.	Dzikowiec	wiadukt	Nr 152
134.	Dzikowiec	wiadukt za remizą strażacką	-
135.	Jugów*	dom mieszkalny – willa Jeżówka	ul. Sikorskiego 28
136.	Jugów*	kościół parafialny p.w. św. Katarzyny	ul. Główna
137.	Jugów*	pałac, później leśniczówka	ul. Główna 149
138.	Jugów*	park	ul. Główna 149
139.	Jugów	budynek gospodarczy w zespole plebanii	ul. Główna 89
140.	Jugów	budynek szatni i WC przy szkole	ul. Główna 85
141.	Jugów	cmentarz, później miejsce pocmentarne w okolicach basenu kąpielowego	-
142.	Jugów	cmentarz komunalny	ul. Staszica
143.	Jugów	cmentarz parafialny	ul. Główna
144.	Jugów	cmentarz przykościelny (nieczynny)	ul. Główna
145.	Jugów	dom mieszkalny	ul. Główna 22
146.	Jugów	dom mieszkalny	ul. Główna 25
147.	Jugów	dom mieszkalny	ul. Główna 31
148.	Jugów	dom mieszkalny	ul. Główna 46
149.	Jugów	dom mieszkalny	ul. Główna 50
150.	Jugów	dom mieszkalny	ul. Główna 55
151.	Jugów	dom mieszkalny	ul. Główna 58
152.	Jugów	dom mieszkalny	ul. Główna 69
153.	Jugów	dom mieszkalny	ul. Główna 71
154.	Jugów	dom mieszkalny	ul. Główna 72
155.	Jugów	dom mieszkalny	ul. Główna 74
156.	Jugów	dom mieszkalny	ul. Główna 81
157.	Jugów	dom mieszkalny, później ośrodek zdrowia	ul. Główna 83
158.	Jugów	dom mieszkalny	ul. Główna 86
159.	Jugów	dom mieszkalny	ul. Główna 90
160.	Jugów	dom mieszkalny	ul. Główna 97
161.	Jugów	dom mieszkalny	ul. Główna 98
162.	Jugów	dom mieszkalny	ul. Główna 100
163.	Jugów	dom mieszkalny	ul. Główna 107
164.	Jugów	dom mieszkalny	ul. Główna 107a
165.	Jugów	dom mieszkalny	ul. Główna 124
166.	Jugów	dom mieszkalny	ul. Grzybowska 15
167.	Jugów	dom mieszkalny	ul. Grzybowska 18

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Adres
168.	Jugów	dom mieszkalny	ul. Grzybowska 21
169.	Jugów	dom mieszkalny	ul. Grzybowska 23
170.	Jugów	dom mieszkalny	ul. Pusta 2
171.	Jugów	dom mieszkalny	ul. Robotnicza 2
172.	Jugów	dom mieszkalny	ul. Robotnicza 3
173.	Jugów	klasztor, później dom pomocy społecznej	ul. Główna 118
174.	Jugów	most kamienny koło nr 89	ul. Główna
175.	Jugów	mur ogrodzenia cmentarza przykościelnego	-
176.	Jugów	obmurowane wyloty sztolni	-
177.	Jugów	plebania	ul. Główna 89
178.	Jugów	szkoła, obecnie podstawowa, budynek A	ul. Główna 85
179.	Jugów	szkoła, obecnie podstawowa, budynek B	ul. Główna 105
180.	Jugów	wiadukt kolejowy nad drogą do Jugowa	-
181.	Jugów	budowla kamienna przy przystanku PKS	-
182.	Koszyń	szyb wentylacyjny przy drodze do Dzikowca	-
183.	Krajanów	baszta i mur w zespole pałacowym	-
184.	Krajanów*	kościół p.w. św. Jerzego	
185.	Krajanów	budynek bramny przy kościele	-
186.	Krajanów	budynek gospodarczy w zespole pałacowym	Nr 39
187.	Krajanów	cmentarz przykościelny	-
188.	Krajanów	dom mieszkalno-gospodarczy	Nr 43
189.	Krajanów	dom mieszkalno-gospodarczy	Nr 64
190.	Krajanów	mur ogrodzenia z bramą w zespole pałacowym	-
191.	Krajanów*	park popałacowy	
192.	Krajanów	mur z bramą przy kościele	-
193.	Krajanów	plebania, później dom mieszkalny w pobliżu kościoła	-
194.	Ludwikowice Kłodzkie	brama w zespole kopalni	ul. Fabryczna
195.	Ludwikowice Kłodzkie	budynek administracyjny I w zespole elektrowni	ul. Fabryczna
196.	Ludwikowice Kłodzkie	budynek administracyjny II w zespole elektrowni	ul. Fabryczna
197.	Ludwikowice Kłodzkie	budynek biurowo – magazynowy dawnych Zakładów Przemysłu Jedwabniczego „Nowar”	ul. Główna 19
198.	Ludwikowice Kłodzkie	budynek główny elektrowni w zespole	ul. Fabryczna
199.	Ludwikowice Kłodzkie	budynek hali fabrycznej dawnych Zakładów Przemysłu Jedwabniczego „Nowar”	ul. Główna 19
200.	Ludwikowice Kłodzkie	budynek straży pożarnej	ul. Główna 61
201.	Ludwikowice Kłodzkie	cmentarz przykościelny	-
202.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Batorego 2
203.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Batorego 5
204.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Batorego 8
205.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Fabryczna 13
206.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Fabryczna 19
207.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Fabryczna 20
208.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny (willa fabrykancka)	ul. Fabryczna 31
209.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Główna 5
210.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Główna 7
211.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Główna 14
212.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Główna 15
213.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Główna 16
214.	Ludwikowice Kłodzkie	budynek administracyjny tkalni braci Bader, obecnie dom mieszkalny	ul. Główna 17
215.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Główna 18
216.	Ludwikowice Kłodzkie*	dom mieszkalny z apteką	ul. Główna 21
217.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Główna 23

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Adres
218.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Główna 29
219.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny, później ośrodek zdrowia	ul. Główna 31
220.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Główna 33
221.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Główna 51
222.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Główna 63
223.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Główna 68
224.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Główna 72
225.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Główna 75
226.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Główna 81
227.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Główna 88
228.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Główna 89
229.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Główna 95
230.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Główna 113
231.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Główna 117
232.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Główna 127
233.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Kasprowicza 30
234.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Kasprowicza 35
235.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Kościelna 4
236.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Kościelna 6
237.	Ludwikowice Kłodzkie	Dwór Dolny?, leśniczówka, obecnie dom mieszkalny	ul. Kościelna 7
238.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Kościelna 8
239.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Kościelna 9
240.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Kościuszki 7
241.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Kościuszki 12
242.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Kościuszki 13
243.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Nadrzeczna 1
244.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Wiejska 2
245.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Wiejska 8
246.	Ludwikowice Kłodzkie	dom mieszkalny	ul. Wiejska 33
247.	Ludwikowice Kłodzkie*	kościół parafialny p.w. św. Michała Archaniola	
248.	Ludwikowice Kłodzkie	dom pogrzebowy z bramą w zespole kościoła	-
249.	Ludwikowice Kłodzkie	dom właściciela elektrowni, później dom mieszkalny	ul. Fabryczna 27
250.	Ludwikowice Kłodzkie	dom właściciela elektrowni, później dom mieszkalny	ul. Fabryczna 29
251.	Ludwikowice Kłodzkie	dom właściciela kopalni, później dom mieszkalny	ul. Fabryczna 25
252.	Ludwikowice Kłodzkie	dworzec kolejowy	-
253.	Ludwikowice Kłodzkie	kapliczka koło domu	ul. Kościelna 4
254.	Ludwikowice Kłodzkie	kapliczka w pobliżu domu	ul. Główna 100
255.	Ludwikowice Kłodzkie	kapliczka przydrożna	ul. Kasprowicza 58
256.	Ludwikowice Kłodzkie	klasztor, później Dom Pomocy Społecznej - dla dzieci	ul. Wiejska 9
257.	Ludwikowice Kłodzkie*	kościół poewangelicki (nieużytkowy)	ul. Główna 65
258.	Ludwikowice Kłodzkie	młyn	ul. Wiejska 22
259.	Ludwikowice Kłodzkie	mur ogrodzenia kościoła parafialnego z bramą północną	-
260.	Ludwikowice Kłodzkie	oficyna gospodarcza w zespole klasztoru	ul. Wiejska 9
261.	Ludwikowice Kłodzkie	Dwór Górny, następnie plebania w zespole kościoła	ul. Kościelna 27
262.	Ludwikowice Kłodzkie	pocztą	ul. Główna 49
263.	Ludwikowice Kłodzkie	przepust kolejowy	ul. Kasprowicza
264.	Ludwikowice Kłodzkie	remiza strażyacka koło kościoła poewangelickiego	ul. Główna
265.	Ludwikowice Kłodzkie	szkoła, później podstawowa, budynek A	ul. Wiejska
266.	Ludwikowice Kłodzkie	szkoła, później podstawowa w Sowinie	ul. Kasprowicza
267.	Ludwikowice Kłodzkie	szalety w zespole dworca	-
268.	Ludwikowice Kłodzkie	wiadukt kolejowy przy drodze do Jugowa	-
269.	Ludwikowice Kłodzkie	wiadukt kolejowy przy drodze na pola uprawne	
270.	Ludwikowice Kłodzkie	zespół tkalni braci Bader	ul. Główna 19

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Adres
271.	Nowa Wieś Kłodzka	brama II z murem w zespole kościoła parafialnego	-
272.	Nowa Wieś Kłodzka	budynek gospodarczy w zespole	Nr 78
273.	Nowa Wieś Kłodzka	budynek gospodarczy w zespole	Nr 102
274.	Nowa Wieś Kłodzka	cmentarz przykościelny	-
275.	Nowa Wieś Kłodzka	dom mieszkalny	Nr 9
276.	Nowa Wieś Kłodzka	dom mieszkalny	Nr 10
277.	Nowa Wieś Kłodzka	dom mieszkalny	Nr 29
278.	Nowa Wieś Kłodzka	dom mieszkalny	Nr 69
279.	Nowa Wieś Kłodzka	dom mieszkalny	Nr 78
280.	Nowa Wieś Kłodzka	dom mieszkalny, później Klub Rolnika	Nr 81
281.	Nowa Wieś Kłodzka	dom mieszkalny	Nr 82
282.	Nowa Wieś Kłodzka	dom mieszkalny	Nr 89
283.	Nowa wieś Kłodzka	browar, później dom mieszkalny	Nr 95
284.	Nowa Wieś Kłodzka	dwór sołecki, później dom mieszkalny	Nr 96
285.	Nowa Wieś Kłodzka	dom mieszkalny	Nr 98
286.	Nowa Wieś Kłodzka	dom mieszkalny	Nr 99
287.	Nowa Wieś Kłodzka	dom mieszkalny, później leśniczówka	Nr 105
288.	Nowa Wieś Kłodzka	dom mieszkalno-gospodarczy	Nr 16
289.	Nowa Wieś Kłodzka	dom mieszkalno-gospodarczy	Nr 80
290.	Nowa Wieś Kłodzka	dom mieszkalno-gospodarczy	Nr 86
291.	Nowa Wieś Kłodzka	dom mieszkalno-gospodarczy	Nr 92
292.	Nowa Wieś Kłodzka	dom mieszkalno-gospodarczy	Nr 94
293.	Nowa Wieś Kłodzka	dom mieszkalno-gospodarczy	Nr 102
294.	Nowa Wieś Kłodzka	kaplica cmentarna w zespole kościoła parafialnego	-
295.	Nowa Wieś Kłodzka	kapliczka naprzeciw leśniczówki	-
296.	Nowa Wieś Kłodzka	kapliczka w zespole	Nr 82
297.	Nowa Wieś Kłodzka	kościół parafialny p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego	-
298.	Nowa Wieś Kłodzka	mur z bramą I w zespole kościoła parafialnego	-
299.	Nowa Wieś Kłodzka	obora w zespole	Nr 82
300.	Nowa Wieś Kłodzka	plebania w zespole kościoła parafialnego	Nr 5
301.	Nowa Wieś Kłodzka	stodoła w zespole	Nr 78
302.	Nowa Wieś Kłodzka	stodoła w zespole	Nr 82
303.	Przygórze*	budynek administracyjny I dawnej Huty „Barbara”, obecnie Zakład Produkcji Automatyki Sieciowej S.A.	
304.	Przygórze*	budynek administracyjny II dawnej Huty „Barbara”, obecnie Zakład Produkcji Automatyki Sieciowej S.A.	
305.	Przygórze*	budynek narzędziowni i stołówki dawnej Huty „Barbara”, obecnie Zakład Produkcji Automatyki Sieciowej S.A.	
306.	Przygórze*	hala produkcyjna dawnej Huty „Barbara”, obecnie Zakład Produkcji Automatyki Sieciowej S.A.	
307.	Przygórze*	hala wtryskarek i narzędzi dawnej huty Barbara, obecnie Zakład Produkcji Automatyki Sieciowej S.A.	
308.	Przygórze*	kotłownia dawnej Huty „Barbara”, obecnie Zakład Produkcji Automatyki Sieciowej S.A.	
309.	Przygórze*	magazyn dawnej Huty „Barbara”, obecnie Zakład Produkcji Automatyki Sieciowej S.A.	
310.	Przygórze*	lakiernia I dawnej Huty „Barbara”, obecnie Zakład Produkcji Automatyki Sieciowej S.A.	
311.	Przygórze*	montażownia dawnej Huty „Barbara”, obecnie Zakład Produkcji Automatyki Sieciowej S.A.	
312.	Przygórze	budynek administracji kopalni, później mieszkalny	Nr 211
313.	Przygórze	budynek administracji kopalni, później mieszkalny	Nr 212
314.	Przygórze	budynek maszyny wyciągowej w zespole kopalni	-
315.	Przygórze	cmentarz parafialny	-

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Adres
316.	Przygórze	dom mieszkalny	Nr 190
317.	Przygórze	dom mieszkalny	Nr 190a
318.	Przygórze	dom mieszkalny	Nr 206
319.	Przygórze	dom mieszkalny	Nr 213
320.	Przygórze	dom mieszkalny	Nr 233
321.	Przygórze	nadszybie szybu Mener- „Bolesław”	-
322.	Przygórze	kościół filialny p.w. MB Częstochowskiej	-
323.	Sokolec	cmentarz parafialny	-
324.	Sokolec	cmentarz przykościelny (nieczynny)	-
325.	Sokolec	dom mieszkalny	Nr 8
326.	Sokolec	dom mieszkalny	Nr 31
327.	Sokolec	kościół filialny p.w. św. Marcina	-
328.	Sokolec	schronisko „Lucyna” przy szlaku na Wielką Sowę	-
329.	Sokolec	schronisko „Marysieńka” przy szlaku na Wielką Sowę	-
330.	Sokolec	schronisko na Wielkiej Sowie	-
331.	Sokolec	schronisko „Zosieńka” przy szlaku na Wielką Sowę	-
332.	Sokolec	wieża widokowa na Wielkiej Sowie	-
333.	Sokolica	dom mieszkalny	Nr 22
334.	Sokolica	dom mieszkalny	Nr 28
335.	Świerki	budynek bramy przy kościele parafialnym	-
336.	Świerki*	kościół parafialny p.w. św. Mikołaja	-
337.	Świerki*	plebania	-
338.	Świerki	cmentarz parafialny	-
339.	Świerki	cmentarz przykościelny (nieczynny)	-
340.	Świerki	dom ludowy, później świetlica	Nr 66
341.	Świerki	dom mieszkalny	Nr 53
342.	Świerki	dom mieszkalny	Nr 54
343.	Świerki	dom mieszkalny, później punkt pocztowy	Nr 65
344.	Świerki	dom mieszkalny	Nr 67
345.	Świerki	dom mieszkalny	Nr 81
346.	Świerki	dom mieszkalny	Nr 85
347.	Świerki	dom mieszkalny	Nr 89
348.	Świerki	dom mieszkalny	Nr 103
349.	Świerki	dom mieszkalny	Nr 117
350.	Świerki	dom mieszkalny	Nr 136
351.	Świerki	dom mieszkalny	Nr 198
352.	Świerki	dom mieszkalno-gospodarczy	Nr 64
353.	Świerki	dom mieszkalno-gospodarczy	Nr 95
354.	Świerki	dom mieszkalno-gospodarczy	Nr 104
355.	Świerki	dom mieszkalno-gospodarczy	Nr 109
356.	Świerki	dom mieszkalno-gospodarczy	Nr 115
357.	Świerki	dom mieszkalno-usługowy	Nr 4
358.	Świerki	most kolejowy nad drogą Wałbrzych – Kłodzko	-
359.	Świerki	mur ogrodzenia kościoła parafialnego	-
360.	Świerki	przepust nad drogą Wałbrzych – Kłodzko	-
361.	Świerki	szkoła podstawowa	-
362.	Świerki	szkoła parafialna, później dom katechetyczny	Nr 3
363.	Świerki	wiadukt kolejowy nad drogą Wałbrzych – Nowa Ruda	-
364.	Włodowice	dom fabrykanta, później biblioteka	Nr 50
365.	Włodowice	dom mieszkalny	Nr 5
366.	Włodowice	dom mieszkalny	Nr 8
367.	Włodowice	dom mieszkalny	Nr 9

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Adres
368.	Włodowice	dom mieszkalny	Nr 18
369.	Włodowice	placówka sióstr zakonnych, później dom mieszkalny	Nr 27
370.	Włodowice	dom mieszkalny	Nr 78
371.	Włodowice	dom mieszkalno-gospodarczy	Nr 22
372.	Włodowice	dom mieszkalno-gospodarczy	Nr 31
373.	Włodowice	dwór	Nr 91
374.	Włodowice	kościół filialny p.w. Wniebowzięcia NMP	-
375.	Włodowice	obora w zespole dworskim	Nr 91
376.	Włodowice	stodoła w zespole dworskim	Nr 91
377.	Włodowice	stodoła z bramą w zespole	Nr 22
378.	Włodowice	szkoła podstawowa	Nr 25
379.	Wolibórz	budynek gospodarczy w zespole	Nr 57a
380.	Wolibórz	budynek gospodarczy	Nr 59
381.	Wolibórz	budynek gospodarczy w zespole	Nr 89
382.	Wolibórz	cmentarz przykościelny	-
383.	Wolibórz	dom ludowy	Nr 19
384.	Wolibórz	dom mieszkalny	Nr 5
385.	Wolibórz	dom mieszkalny, później Nadleśnictwo Jugów	Nr 9a
386.	Wolibórz	dom mieszkalny w zespole dworskim	Nr 12
387.	Wolibórz	dom mieszkalny	Nr 14
388.	Wolibórz	dom mieszkalny	Nr 50
389.	Wolibórz	dom mieszkalny	Nr 56
390.	Wolibórz	dom mieszkalny	Nr 57a
391.	Wolibórz	dom mieszkalny	Nr 58
392.	Wolibórz	dom mieszkalny	Nr 65
393.	Wolibórz	dom mieszkalny	Nr 66
394.	Wolibórz	dom mieszkalny	Nr 88
395.	Wolibórz	dom mieszkalny	Nr 89
396.	Wolibórz	dom mieszkalny	Nr 95
397.	Wolibórz	dom mieszkalny	Nr 101
398.	Wolibórz	dom mieszkalny	Nr 102
399.	Wolibórz	dom mieszkalny	Nr 104
400.	Wolibórz	dom mieszkalny	Nr 112
401.	Wolibórz	dom mieszkalny	Nr 115
402.	Wolibórz	dom mieszkalny, później biblioteka	Nr 116
403.	Wolibórz	dom mieszkalny	Nr 117
404.	Wolibórz	dom mieszkalny	Nr 124
405.	Wolibórz	dom mieszkalny	Nr 138
406.	Wolibórz	dom mieszkalny	Nr 159
407.	Wolibórz	dworzec kolejowy	
408.	Wolibórz	dwór, później ośrodek kolonijny	Nr 12
409.	Wolibórz	kapliczka	Nr 130
410.	Wolibórz	kapliczka	Nr 144
411.	Wolibórz*	kościół filialny p.w. św. Jakuba Apostoła	
412.	Wolibórz	mur z bramą przy kościele filialnym	-
413.	Wolibórz	obora w zespole	Nr 57a
414.	Wolibórz	oficyna I w zespole dworskim	Nr 12a
415.	Wolibórz	oficyna II w zespole dworskim	-
416.	Wolibórz	plebania, obecnie przychodnia	115
417.	Wolibórz	remiza koło dworu	-
418.	Wolibórz	stajnie w zespole dworskim	-
419.	Wolibórz	stodoła w zespole dworskim	-
420.	Wolibórz	budynek bramny z bramą i murem	

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Adres
421.	Wolibórz	browar dominalny	12c
422.	Wolibórz	szkoła	Nr 55

* obiekty ujęte także w rejestrze zabytków.

źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków we Wrocławiu.

Cześć z wymienionych w powyższej tabeli obiektów posiada szczególne walory (architektoniczne, historyczne, kulturowe). Z uwagi na ich wartość kulturową niewykluczone, iż zostaną one w przyszłości wpisane do rejestru zabytków. Do takich obiektów należą:

- w Bożkowie: przykościelny cmentarz i dom, który zaprojektował architekt E. Berżer dla rodu Magnesów (nr 55),
- w Czerwieńczycach: zespół kościelny - cmentarz przykościelny z budynkiem bramnym i plebanią (nr 80),
- w Dzikowcu: cmentarz przykościelny, plebania (nr 88), grupa rzeźbiarska „Ogrójec” (koło domu nr 40),
- w Dzikowcu-Dębówce: kaplica wotywna i modlitewna (Pestkapelle) p.w. Trójcy Świętej,
- w Jugowie: plebania (ul. Główna 89),
- w Ludwikowicach Kłodzkich: Dwór Górny,
- w Nowej Wsi Kłodzkiej: kościół parafialny p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego,
- w Sokolcu: kościół cmentarny (obecnie filialny p.w. św. Marcina), schronisko „Sowa-Eulenbaude”,
- we Włodowicach: kościół filialny św. Piotra Kanizjusza, Dwór Dolny (nr 91).
- w Woliborzu: Dwór Górny (nr 12b).

Ponadto w „Planie ochrony dla parku krajobrazowego Gór Sowich”, ustanowionym Uchwałą Nr XVI/333/11 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 27 października 2011 r. (Dz. Urz. Woj. Dolnośląskiego Nr 251, poz. 4510) zalecono objęcie dodatkową formą ochrony prawnej - poprzez wpis do rejestru zabytków - schroniska na Wielkiej Sowie.

Wiele spośród obiektów wpisanych do ewidencji wymaga jednak weryfikacji ich wartości historycznej, kulturowej i architektonicznej, w wyniku czego może zostać wykreślona z powyższej ewidencji. Ponadto szereg obiektów ujętych w ewidencji powinno być z niej usuniętych ze względu na fakt ich likwidacji, przebudowy lub położenia poza granicami gminy (np. wieża widokowa na Wielkiej Sowie (Bismarckturm)).

Wojewódzki Konserwator Zabytków wskazał na zasadność ujęcia w wykazie zabytków historycznych układów urbanistycznych i ruralistycznych wsi: Bożków, Czerwieńczyce,

Dzikowiec, Jugów, Ludwikowice Kłodzkie, Nowa Wieś Kłodzka, Świerki, Włodowice i Wolibórz. Ochronie mają tu podlegać te historyczne układy przestrzenne wsi, które zachowały swój średniowieczny lub nowożytny układ przestrzenny, wraz z zabudowaniami rozmieszczonymi w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych. Dla tych układów istotne jest ich zachowanie i rewaloryzacja, w szczególności dotyczy to kompozycji przestrzennej oraz historycznej architektury. Istotne jest także zachowanie lub odtwarzanie ekspozycji tych układów, jako krajobrazu kulturowego wsi. Szczególnie ważna jest ekspozycja panoram widocznych z ciągów komunikacyjnych.

Ponadto wskazane do ochrony zostały obszary potencjalnego występowania zabytków archeologicznych, w tym: obszary obserwacji archeologicznej dla nowożytnego siedliska wsi o genezie średniowiecznej (we wszystkich ww. miejscowościach) oraz obszary ochrony archeologicznej grodziska (w Bożkowie i Jugowie).

6.3. Stanowiska archeologiczne.

Na obszarze gminy Nowa Ruda zidentyfikowano 57 stanowisk archeologicznych, z których dwa ujęto w rejestrze zabytków (tabela nr 6.3.1). Omawiane stanowiska znajdują się na siedmiu obszarach AZP (Archeologiczne Zdjęcia Polski): 89-23, 90-22, 90-23, 90-24, 91-23, 91-24, 92-24. Z przeprowadzonych dotychczas badań archeologicznych wynika, iż relikty przeszłości znajdują się w większości obrębów gminy. Nie zidentyfikowano ich tylko w: Bartnicy, Bieganowie, Dworzech oraz Koszynie. Udokumentowane stanowiska archeologiczne znajdują się natomiast w następujących obrębach: Bożków (12), Czerwieńczyce (8), Dzikowiec (1), Jugów (9), Krajanów (2), Ludwikowice Kłodzkie (4), Nowa Wieś Kłodzka (2), Przygórze (5), Sokolec (1), Sokolica (1), Świerki (2), Włodowice (6) i Wolibórz (4). Zawartość powyższych stanowisk, stanowiąca przedmiot ochrony, to różnego rodzaju relikty przeszłości. Ze względu na ich rodzaj wyróżnia się różne typy stanowisk archeologicznych. Wśród typów najczęściej występujących na obszarze gminy wiejskiej Nowa Ruda, wyróżnić można ślady osadnictwa (neolityczne, średniowieczne lub późnośredniowieczne) oraz osady (z okresu późnego średniowiecza lub okresu nowożytnego). Ślady osadnictwa stanowią pozostałości po działalności człowieka (np.: fragmenty naczyń lub narzędzi, pieniądze itp.). Natomiast osada, to typ stanowiska, które zawiera elementy znajdujących się w jego granicach: obozowisk, osad otwartych lub osad obronnych. Najliczniejsze ślady osadnictwa na obszarze gminy odkryto w obrębach Bożków i Sokolec – taki charakter posiadają wszystkie ze zidentyfikowanych tam dotychczas stanowisk archeologicznych. Największa ilość osad występuje w obrębie Włodowice (wszystkie zlokalizowane tam stanowiska). Zawartość stanowisk archeologicznych zlokalizowanych w granicach gminy Nowa Ruda stanowią

ponadto: znaleziska luźne (Nowa Wieś Kłodzka, Przygórze, Sokolica) oraz zamki (Przygórze, Wolibórz). Za znaleziska luźne uznaje się przedmioty, o których niewiele wiadomo – często znana jest jedynie miejscowość ich odkrycia. Najczęściej nie wiadomo, kiedy, w jakich okolicznościach i gdzie dokładnie taki przedmiot został odnaleziony.

Spośród zidentyfikowanych na obszarze gminy stanowisk archeologicznych pojedynczo występują: kopalnia łupku (Dzikowiec), kopalnia rud miedzi (Jugów), skarb (?) z okresu wpływów rzymskich II wieku n.e. (Ludwikowice Kłodzkie), kopalnia-sztolnia srebra (Nowa Wieś Kłodzka), huta szkła (Wolibórz) oraz fort ziemny (Wolibórz-Podlesie). Wykaz stanowisk archeologicznych (z wyłączeniem stanowisk wpisanych do rejestru zabytków – tabela nr 6.3.1.) zidentyfikowanych na terenie gminy Nowa Ruda zawiera tabela nr 6.3.2.

Tabela nr 6.3.1. Stanowiska archeologiczne zidentyfikowane na terenie gminy Nowa Ruda ujęte w rejestrze zabytków.

L.p.	Nazwa obrębu	Numer stanowiska (numer w miejscowości /numer obszaru)	Obiekt	Datowanie	Nr rejestru	Data wpisu
1.	Bożków	12/1/93-24	Grodzisko stożkowate	średniowiecze	173/Arch/20	06.12.1965 r.
			Wieża	późne średniowiecze (XII-XIV w.)		
2.	Jugów	BL 1/15/90-23	Grodzisko	późne średniowiecze (XII-XIV w.)	169/Arch/19	06.12.1965 r.
		8/13/90-24		średniowiecze		

Tabela nr 6.3.2. Stanowiska archeologiczne zidentyfikowane na terenie gminy Nowa Ruda ujęte w wykazie.

L.p.	Nazwa obrębu	Numer stanowiska (numer w miejscowości /numer obszaru)	Numer obszaru AZP	Funkcja obiektu	Chronologia/kultura	Uwagi
1.	Bożków	1/1	92-24	ślad osadnictwa	późne średniowiecze	
2.	Bożków	2/2	92-24	ślad osadnictwa	późne średniowiecze	
3.	Bożków	3/3	92-24	ślad osadnictwa	późne średniowiecze	
4.	Bożków	4/4	92-24	ślad osadnictwa	średniowiecze	
5.	Bożków	5/5	92-24	ślad osadnictwa	późne średniowiecze	
6.	Bożków	6/6	92-24	ślad osadnictwa	późne średniowiecze	
7.	Bożków	7/7	92-24	ślad osadnictwa	średniowiecze	
8.	Bożków	8/8	92-24	ślad osadnictwa	późne średniowiecze	
9.	Bożków	9/9	92-24	ślad osadnictwa	średniowiecze	
10.	Bożków	10/10	92-24	ślad osadnictwa	późne średniowiecze	
11.	Bożków	11/11	92-24	ślad osadnictwa	późne średniowiecze	Stanowisko archeologiczne nie objęte strefą „W”
12.	Czerwieńczyce	6/17	92-24	osada	średniowiecze	
13.	Czerwieńczyce	8/20	92-24	relikty dworu – pozostałości fosy	średniowiecze – okres nowożytny	
14.	Czerwieńczyce	1/12	92-24	ślad osadnictwa	epoka kamienia/ I okres epoki brązu	
15.	Czerwieńczyce	2/13	92-24	ślad osadnictwa	epoka kamienia/ I okres epoki brązu	
16.	Czerwieńczyce	3/14	92-24	ślad osadnictwa	epoka kamienia/ I okres epoki brązu	
17.	Czerwieńczyce	4/15	92-24	ślad osadnictwa	późne średniowiecze	
18.	Czerwieńczyce	5/16	92-24	ślad osadnictwa	późne średniowiecze	
19.	Czerwieńczyce	7/18	92-24	ślad osadnictwa	późne średniowiecze	
20.	Dzikowiec	1/5	91-24	kopalnia łupku	późne średniowiecze – okres nowożytny XV–XVI w.	
21.	Jugów	1/11	90-24	ślad osadnictwa	mezolit	
22.	Jugów	BL 2/3	90-23	kopalnia rud miedzi	okres nowożytny XVII – XVIII w.	
23.	Jugów	3/10	90-23	osada	późne średniowiecze XIV–XV w.	
24.	Jugów	4/11	90-23	osada	późne średniowiecze XIV–XV w.	
25.	Jugów	5/12	90-23	osada	późne średniowiecze XIV–XV wiek	
26.	Jugów	6/13	90-23	osada	późne średniowiecze XIV–XV w.	
27.	Jugów	7/14	90-23	osada	późne średniowiecze XIV–XV w.	
28.	Jugów	9/5	89-23	ślad osadnictwa	epoka kamienia	

L.p.	Nazwa obrębu	Numer stanowiska (numer w miejscowości /numer obszaru)	Numer obszaru AZP	Funkcja obiektu	Chronologia/kultura	Uwagi
29.	Krajanów	1/4	90-23	osada	późne średniowiecze XIV–XV w.	
30.	Krajanów	2/4	91-23	osada	późne średniowiecze XIV–XV w.	
31.	Ludwikowice Kłodzkie	2/5	90-22	osada	późne średniowiecze XIV–XV w.	
32.	Ludwikowice Kłodzkie	3/6	90-22	osada	późne średniowiecze XIV–XV w.	
33.	Ludwikowice Kłodzkie	4/7	90-22	osada	późne średniowiecze XIV–XV w.	
34.	Nowa Wieś Kłodzka	2/7	91-24	kopalnia – sztolnia srebra	-	
35.	Przygórze	1/2	90-24	osada	okres nowożytny XVII–XVIII w.	
36.	Przygórze	2/3	90-24	osada	okres nowożytny XVII –XVIII w.	
37.	Przygórze	5/12	90-24	zamek	późne średniowiecze druga połowa XIII wieku – połowa XIV wieku ?	Przewidziane do wpisu do rejestru zabytków.
38.	Przygórze	BL 3/7	90-24	znalezisko luźne	neolit	
39.	Sokolec	1/1	89-23	śląd osadnictwa	późne średniowiecze	
40.	Sokolica	BL 3/1	91-23	znalezisko luźne	neolit	
41.	Świerki	2/2	90-22	osada	późne średniowiecze XIV – XV w.	
42.	Świerki	1/1	90-22	śląd osadnictwa	neolit	
43.	Włodowice	1/8	91-23	osada	późne średniowiecze XIV–XV w.	
44.	Włodowice	2/9	91-23	osada	późne średniowiecze XIV–XV w.	
45.	Włodowice	3/10	91-23	osada	późne średniowiecze XIV–XV w.	
46.	Włodowice	4/11	91-23	osada	późne średniowiecze XIV–XV w.	Przewidywana zmiana lokalizacji.
47.	Włodowice	5/12	91-23	osada	późne średniowiecze XIV–XV w.	
48.	Włodowice	6/13	91-23	osada	późne średniowiecze	
49.	Wolibórz	BL 1/1	91-24	huta szkła	późne średniowiecze ok. 1136 r.	
50.	Wolibórz	3/8	91-24	śląd osadnictwa	epoka kamienia	
51.	Wolibórz	BL 2/2	91-24	zamek	późne średniowiecze XIII – XV w.	
52.	Wolibórz	4/10	90-24	śląd osadnictwa	neolit/epoka brązu	
53.	Wolibórz - Podlesie	1/6	91-24	fort ziemny	okres nowożytny, druga połowa XVIII w.	

Część stanowisk archeologicznych z obszaru gminy Nowa Ruda kwalifikuje się, ze względu na zawartość, do objęcia strefą „W” ochrony konserwatorskiej stanowiska archeologicznego lub strefą „OW” obserwacji archeologicznej.

Ze względu na zawartość wielu cennych rzeczy materialnych pożądane byłoby ujęcie w rejestrze zabytków stanowiska archeologicznego - zamku (późne średniowiecze - druga połowa XIII wieku - połowa XIV wieku?) znajdującego się w Przygórzu.

Na obu rysunkach Studium przedstawiono lokalizację 50 stanowisk archeologicznych, gdyż tylko dla nich lokalizacja ta została ustalona. Powyższe stanowiska zostały podzielone na następujące rodzaje: stanowiska o powierzchni do 1 ara (16), stanowiska o powierzchni od 1 ara do 0,5 ha (29), stanowiska o powierzchni ponad 0,5 ha (2) oraz stanowiska archiwalne o nieokreślonej powierzchni (3).

6.4. Strefy ochrony konserwatorskiej.

Na obszarze gminy wiejskiej Nowa Ruda znajduje się stosunkowo dużo obszarów, które posiadają szczególne walory historyczne i kulturowe. Wiele z nich warto byłoby objąć ochroną konserwatorską w postaci następujących stref ochrony konserwatorskiej:

- „A” - ścisłej ochrony konserwatorskiej,
- „B” - ochrony konserwatorskiej,
- „K” - ochrony konserwatorskiej krajobrazu kulturowego,
- „E” - ochrony konserwatorskiej ekspozycji,
- „W” - ścisłej ochrony konserwatorskiej stanowiska archeologicznego,
- „OW” - obserwacji archeologicznej.

Strefę ochrony konserwatorskiej ustanawia się w celu ochrony objętych nią obiektów czy zespołów. W zależności od charakteru jej elementów oraz stopnia ich zachowania, wyróżnia się różne strefy ochrony konserwatorskiej. W kolejnych podrozdziałach przedstawiono obszary wskazane w „Studium środowiska kulturowego gminy Nowa Ruda, powiat kłodzki” (2005 r.) do objęcia poszczególnymi rodzajami stref ochrony konserwatorskiej. Zwrócono także uwagę na działania, jakie warto podjąć, w celu rzeczywistej ochrony konserwatorskiej obszarów objętych daną strefą. Regulacje dotyczące zasad ochrony w poszczególnych strefach zawarto w rozdziale „Zasady ochrony dziedzictwa i krajobrazu kulturowego” (nr 18). Natomiast zasięgi stref ochrony konserwatorskiej przedstawiono na obu rysunkach Studium.

6.4.1. Strefa „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej.

Strefą „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej obejmuje się obszary, na których widoczny jest (pomimo następujących z czasem przekształceń) historyczny układ funkcjonalno-przestrzenny. Tereny te uznaje się za ważne, gdyż stanowią materialne świadectwo historyczne i kulturowe. Zabezpieczenie i zachowanie elementów znajdujących się na danym obszarze ścisłej ochrony konserwatorskiej, warto uczynić priorytetem w działaniach prowadzonych w granicach omawianej strefy. Wówczas wymaganiom i ustaleniom konserwatorskim podlegałyby wszelkie działania inwestycyjne, gospodarcze i usługowe (m.in. roboty budowlane). Prowadziłoby to do zachowania, wyklarowania i ochrony historycznego układu urbanistycznego i jego elementów. Dotyczyłoby to przede wszystkim głównych ciągów komunikacyjnych – ich rozplanowania i przebiegu, kompozycji wewnątrz urbanistycznych (historycznych linii zabudowy) oraz układów zabytkowej zieleni, cieków i zbiorników wodnych. Służyłoby temu także zachowanie podziałów własnościowych i sposobów użytkowania gruntów.

Do objęcia strefą „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej kwalifikują się następujące tereny z obszaru gminy wejskiej Nowa Ruda:

- 1) w obrębie Bożków: kościół, przykościelny cmentarz, plebania, relikty zagrody plebańskiej, zespół pałacowo-parkowy (z folwarkiem Lidenhof, nowszym folwarkiem pałacowym i placówką sióstr zakonnych) oraz leśniczówka (nr 97) na terenie dawnej bażaniarni;
- 2) w obrębie Czerwieńczyce: kościół filialny, cmentarz, zagroda plebańska (nr 80), gospoda (nr 16) - wraz z ich bezpośrednim otoczeniem, relikty dawnej wieży mieszkalno-obronnej (kondygnacje podziemne?, pozostałości fosy) oraz mieszkalno-gospodarcza zabudowa folwarku (nr 106-107);
- 3) w Dzikowcu: kościół, cmentarz, plebania, zagroda plebańska, dawny folwark z dworem oraz część wsi;
- 4) w Jugowie: kościół parafialny, cmentarz przykościelny, nowszy cmentarz z kapliczką górniczą z 1930 r., plebania (ul. Główna 89), szkoła katolicka (ul. Główna 85) wraz z otaczającymi je częściami wsi oraz zespół dworski z dworem (nr 149), pozostałość browaru dominialnego (nr 154), budynek gospodarczy i park;
- 5) w Krajanowie: kościół filialny p.w. św. Jerzego, cmentarz z budynkiem bramnym oraz park podworski;
- 6) w Ludwikowicach Kłodzkich: kościół, cmentarz, Dwór Dolny (ul. Kościelna 7), Dwór Górny (ul. Kościelna 27) oraz kościół ewangelicki;
- 7) w Nowej Wsi Kłodzkiej: kościół, cmentarz, relikty folwarku sędziowskiego (nr 95-96);

- 8) w Przygórzu: kościół wraz z otoczeniem, zespół dawnej huty „Barbara”;
- 9) w Sokolcu: kościół oraz cmentarz przykościelny;
- 10) w Świerkach: kościół, cmentarz, plebania oraz ich otoczenie;
- 11) we Włodowicach: kościół filialny p.w. św. Piotra Kanizjusza wraz z bezpośrednim otoczeniem, Dwór Dolny (nr 91) oraz folwark;
- 12) w Woliborzu: kościół filialny, cmentarz, część wsi z plebanią (nr 115), zespół dworski z Dworem Górnym, relikty folwarku oraz tereny parku.

6.4.2. Strefa „B” ochrony konserwatorskiej.

Do omawianej strefy kwalifikuje się zazwyczaj obszary, w których dawny układ funkcjonalno-przestrzenny zachował się w stosunkowo dobrym stanie. Szczególnie dotyczy to: rozplanowania i bryły budynków oraz ich powiązania z otoczeniem (zielenią, krajobrazem). Warto byłoby, aby wszelkie podejmowane w granicach omawianej strefy działania, były ukierunkowane na zachowanie kluczowych składników historycznego rozplanowania takich, jak m.in.: układ ciągów komunikacyjnych i zagospodarowanie działek siedliskowych. Prowadziłoby to do ich rzeczywistej ochrony. Dotyczy to także działań restauracyjnych i modernizacyjnych zabudowy o walorach kulturowych. Jednocześnie dostosowanie do nich współczesnej funkcji również służyłoby ich ochronie.

Do objęcia strefą „B” ochrony konserwatorskiej kwalifikują się następujące tereny z obszaru gminy Nowa Ruda:

- 1) w Bożkowie: cała wieś;
- 2) w Czerwieńczycach: otoczenie zespołu kościelnego;
- 3) w Dzikowcu: otoczenie zespołu kościelnego i założenia dworskiego;
- 4) w Jugowie: północna część wsi otaczająca zespół dworski, obszar pomiędzy założeniem dworskim a zespołem kościelnym;
- 5) w Ludwikowicach Kłodzkich: część wsi stanowiąca otoczenie kościoła i dworu (z dawnym szpitalem Ludmillastift – obecnym zakonnym Domem Opieki Społecznej i skupiskiem zabudowy z XIX w.);
- 6) w Nowej Wsi Kłodzkiej: część wsi stanowiąca otoczenie kościoła;
- 7) w Przygórzu: obszary dawnej kopalni „Rudolf” oraz osiedle przy dawnej hucie „Barbara” (ul. Osiedle);
- 8) w Sokolcu: fragment wsi stanowiący bezpośrednie otoczenie kościoła, nowy cmentarz, szkoła katolicka;
- 9) w Świerkach: otoczenie funkcjonalnego centrum wsi z zespołem kościelnym;

- 10) we Włodowicach: funkcjonalne centrum wsi oraz otoczenie kościoła filialnego p.w. św. Piotra Kanizjusza;
- 11) w Woliborzu: otoczenie kościoła, centralna część wsi z plebanią, otoczenie zespołu dworskiego z Dworem Górnym.

6.4.3. Strefa „K” ochrony konserwatorskiej krajobrazu kulturowego.

Strefą „K” ochrony konserwatorskiej krajobrazu kulturowego obejmuje się obszary, które łączą elementy środowiska przyrodniczego i kulturowego. Do takich można zaliczyć tereny spójnie powiązane z zespołami zabytkowymi lub obszary, na których krajobraz naturalny został przekształcony przez człowieka, w wyniku czego powstał charakterystyczny element przestrzenny. Działania prowadzące do ochrony elementów omawianej strefy mogłyby polegać przede wszystkim na ochronie krajobrazu naturalnego zintegrowanego przestrzennie z założeniem historycznym. Służyłoby temu również zachowanie niektórych form i sposobów użytkowania terenów. W granicach omawianej strefy warto byłoby chronić w szczególności: aleje, szpalery i zadrzewienia śródpolne, rozłogi pól, miedze, groble i stawy, przebieg cieków wodnych oraz układ dróg.

Strefą „K” ochrony konserwatorskiej krajobrazu kulturowego można by objąć następujące tereny z obszaru gminy Nowa Ruda:

- 1) w Bożkowie: teren sąsiadujący (od zachodu) z zespołem pałacowym;
- 2) w Czerwieńczycach: południową i północną część wsi;
- 3) w Dzikowcu: północną i południowo-zachodnią część wsi;
- 4) w Jugowie: południową część wsi;
- 5) w Krajanowie: otoczenie kościoła i założenia dworskiego;
- 6) w Ludwikowicach Kłodzkich: stok (wylesiony) znajdujący się na południe od kościoła i Domu Opieki Społecznej – dla dzieci;
- 7) w Ludwikowicach Kłodzkich-Sowinie: miejscowość Sowina (w dolinie Sowiego Potoku);
- 8) w Nowej Wsi Kłodzkiej: część wsi nie objęta innymi strefami ochrony konserwatorskiej;
- 9) w Sokolcu: części wsi nie objęta innymi strefami ochrony konserwatorskiej;
- 10) w Świerkach: stok Włodzickiej Góry znajdujący się na południowy wschód od kościoła oraz stoki wzniesień (łagodne) znajdujące się na północny zachód od drogi plebańskiej;
- 11) we Włodowicach: część wsi nie objęta innymi strefami ochrony konserwatorskiej;
- 12) w Woliborzu: zachodnią część wsi oraz stoki wzniesień znajdujących się na północ od centrum miejscowości.

W „Planie ochrony dla parku krajobrazowego Gór Sowich”, ustanowionym Uchwałą Nr XVI/333/11 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 27 października 2011 r. (Dz. Urz. Woj. Dolnośląskiego Nr 251, poz. 4510) zalecono objęcie strefą „K” ochrony konserwatorskiej krajobrazu kulturowego otoczenie schroniska na Wielkiej Sowie. Miałoby to na celu „pełniejszą i bardziej skuteczną ochronę krajobrazów kulturowych Parku”.

6.4.4. Strefa „E” ochrony konserwatorskiej ekspozycji.

Strefą „E” ochrony ekspozycji obejmuje się tereny, z których możliwa jest właściwa ekspozycja obiektów lub zespołów zabytkowych posiadających szczególne wartości krajobrazowe. Na obszarze gminy Nowa Ruda znajdują się osie, punkty i wieże widokowe, które spełniają powyższe „kryterium”. Można by je chronić, poprzez ujęcie w strefę „E” ochrony ekspozycji. Obiektami takimi są także zabytkowe aleje i szpalery, zabytkowe cmentarze i parki.

Do objęcia strefą „E” ochrony ekspozycji kwalifikują się następujące zespoły z obszaru gminy Nowa Ruda:

- 1) w Bożkowie: ekspozycja części wsi z drogi prowadzącej z Kłodzka do Nowej Rudy;
- 2) w Ludwikowicach Kłodzkich: ekspozycja części wsi (wschodniej, z kościołem, dworami i Domem Opieki Społecznej) z drogi prowadzącej z Nowej Rudy do Wałbrzycha;
- 3) w Świerkach: dwa punkty widokowe na kościół;
- 4) we Włodowicach: ekspozycja w kierunku Dworu Dolnego z drogi prowadzącej ze Ścianki Średniej do Nowej Rudy;
- 5) w Woliborzu: ekspozycja wsi Dzikowiec i Wolibórz z drogi relacji Srebrna Góra – Wolibórz.

6.4.5. Strefa „W” ścisłej ochrony konserwatorskiej stanowiska archeologicznego.

W granicach tej strefy zazwyczaj znajdują się stanowiska archeologiczne, posiadające własną formę terenową. Na terenie gminy Nowa Ruda znajduje się siedem takich stanowisk, które zaleca się objąć omawianą strefą. Są to:

- 1) stanowisko zlokalizowane w Bożkowie (nr 12/1, AZP 93-24) - grodzisko stożkowate(?) (średniowiecze), wieża (późne średniowiecze); wpis do rejestru zabytków Decyzją nr 173/Arch/20 z dnia 6.12.1965 r.;
- 2) stanowisko zlokalizowane w Czerwieńczycach (nr 8/20, AZP 92-24) - relikty dworu i pozostałości fosy (średniowiecze – okres nowożytny);
- 3) stanowisko zlokalizowane w Dzikowcu (nr 1/5, AZP 91-24) – kopalnia łupku (późne średniowiecze-okres nowożytny XV-XVI w.);

- 4) stanowisko zlokalizowane w Jugowie (nr 8/13, AZP 90-24) – grodzisko(?), dwór (średniowiecze - okres nowożytny);
- 5) stanowisko zlokalizowane w Nowej Wsi Kłodzkiej (nr 2/7, AZP 91-24) – sztolnia kopalni srebra;
- 6) stanowisko zlokalizowane w Przygórzu (nr 5/12, AZP 90-24) – zamek (późne średniowiecze 2 poł. XIII w. – poł. XIV w.);
- 7) stanowisko zlokalizowane w Woliborzu-Podlesiu (nr 1/6, AZP 91-24) – fort ziemny (okres nowożytny 2 poł. XVIII w.).

6.4.6. Strefa „OW” obserwacji archeologicznej.

Do objęcia powyższą strefą kwalifikuje się jednostki osadnicze powstałe w średniowieczu (o potwierdzonym dokumentarnie pochodzeniu). Jest bardzo prawdopodobne, iż na tych właśnie obszarach znajdują się relikty archeologiczne, dlatego zaleca się ich obserwację. Na terenie gminy Nowa Ruda do objęcia strefą „OW” obserwacji archeologicznej kwalifikują się następujące obszary:

- 1) w Bożkowie: część wsi w granicach nowożytnego siedliska o średniowiecznym pochodzeniu;
- 2) w Czerwieńczycach: część wsi stanowiąca nowożytne siedlisko o średniowiecznej metryce;
- 3) w Dzikowcu: część wsi w granicach nowożytnego siedliska o średniowiecznym pochodzeniu;
- 4) w Jugowie: południowa i centralna część wsi o średniowiecznym rodowodzie;
- 5) w Krajanowie: część wsi stanowiąca nowożytne siedlisko o średniowiecznej metryce;
- 6) w Ludwikowicach Kłodzkich: część wsi będąca nowożytnym siedliskiem powstałym w średniowieczu;
- 7) w Nowej Wsi Kłodzkiej: centralna część wsi, w granicach nowożytnego siedliska miejscowości o średniowiecznej metryce;
- 8) w Świerkach: część wsi stanowiąca nowożytne siedlisko o średniowiecznym pochodzeniu;
- 9) we Włodowicach: fragment wsi stanowiący nowożytne siedlisko o średniowiecznej metryce;
- 10) w Woliborzu: część wsi w granicach nowożytnego siedliska o średniowiecznej metryce.

6.5. Dobra kultury współczesnej.

W podziemiach Gór Stołowych znajdują się obiekty inżynieryjne powstałe w ramach tzw. projektu „Riese”, realizowanego przez Niemców w okresie II Wojny Światowej. Na terenie gminy Nowa Ruda w zboczach Góry Gontowa znajduje się „Kompleks Gontowa” złożony z podziemnych hal i 2 sztolni. Obiekty te należałoby chronić jako dobra kultury współczesnej.

6.6. Uwarunkowania wynikające z zasobów i walorów środowiska kulturowego.

1. Głównymi walorami kulturowymi gminy Nowa Ruda są układy przestrzenne wsi i ich historyczne ukształtowanie. Charakter architektury i sztuki tego obszaru jest nacechowany wyraźnymi wpływami czeskimi i austriackimi, co jest zauważalne generalnie w całej Ziemi Kłodzkiej. Wprawdzie z czasem historyczne układy funkcjonalno-przestrzenne noworudzkich wsi uległy zniekształceniom, ale nadal stanowią one wartościowy element środowiska kulturowego gminy.
2. Rejestr zabytków obejmuje 30 obiektów i obszarów – w tym dwa stanowiska archeologiczne (tabele nr 6.2.1. i 6.3.1). Obiekty te znajdują się w 9 (z 17) obrębach gminy. Spośród obiektów zabytkowych w gminie najwięcej jest kościołów oraz obiektów dawnej huty „Barbara” (obecnie Zakładu Produkcji Automatyki Sieciowej S.A. w Przygórzu). Następne, pod względem liczebności, są: parki, pałace i domy mieszkalne. Pojedynczo występują: dwór, leśniczówka i plebania. Występowanie na obszarze gminy ww. form ochrony zabytków stwarza określone ograniczenia w działaniach dotyczących zabytkowych obiektów i obszarów oraz ich otoczenia, w tym wynikające z przepisów *ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. z 2014 r. poz. 1446, z późn. zm.).
3. Na terenie gminy znajduje się stosunkowo dużo (420) obiektów i obszarów ujętych w wykazie zabytków (tabela nr 6.2.2.). Znajdują się one w niemal wszystkich, poza Bieganowem, obrębach gminy. Pod względem ilościowym najwięcej jest obiektów o funkcji: domu mieszkalnego, domu mieszkalno-gospodarczego. Stosunkowo dużo jest także cmentarzy. Wśród pozostałych dominują obiekty stanowiące części zespołów urbanistycznych (m.in.: pałacowych, dworskich, kościelnych).

4. Do ujęcia w wykazie zabytków zostały także wskazane historyczne układy ruralistyczne wybranych wsi, obszary obserwacji archeologicznej oraz obszary ochrony archeologicznej grodziska.
5. Na terenie gminy Nowa Ruda znajduje się 57 (tabele nr 6.3.1. i 6.3.2.) udokumentowanych stanowisk archeologicznych (w tym dwa ujęte w rejestrze zabytków). Zidentyfikowano je w większości obrębów gminy (poza: Bartnicą, Bieganowem, Dworkami i Koszynom). Najliczniej występują stanowiska typu: ślad osadnictwa i osada. Zidentyfikowano także 3 znaleziska luźne. Pojedynczo występują: dwór, kopalnia łupku, kopalnia rud miedzi, skarb(?) z okresu wpływów rzymskich, kopalnia-sztolnia srebra, huta szkła, fort ziemny, zamek i relikty dworu-pozostałość fosy.
6. Na obszarze gminy znajdują się jednostki osadnicze posiadające dobrze zachowany historyczny (przeważnie średniowieczny, z cechami nowożytnymi) układ funkcjonalno-przestrzenny. Są to następujące miejscowości: Bożków, Czerwieńczyce, Dzikowiec, Jugów, Krajanów, Ludwikowice Kłodzkie, Nowa Wieś Kłodzka, Przygórze, Sokolec, Świerki, Włodowice oraz Wolibórz. Stanowią one cenny element dziedzictwa kulturowego gminy.
7. Wiele obszarów gminy, ze względu na walory historyczne i kulturowe, kwalifikuje się do objęcia - w celu ich ochrony - strefami ochrony konserwatorskiej:
 - 1) „A” - ścisłej ochrony konserwatorskiej,
 - 2) „B” - ochrony konserwatorskiej,
 - 3) „K” - ochrony konserwatorskiej krajobrazu kulturowego,
 - 4) „E” - ochrony konserwatorskiej ekspozycji,
 - 5) „W” - ścisłej ochrony konserwatorskiej stanowiska archeologicznego,
 - 6) „OW” - obserwacji archeologicznej.
8. Na obszarze gminy znajdują się obiekty inżynieryjne z okresu II wojny światowej, które należałoby chronić jako dobra kultury współczesnej.
9. Na obszarze gminy nie zidentyfikowano obszaru o walorach kwalifikujących go do objęcia ochroną w postaci parku kulturowego.

10. Bogactwo obiektów i obszarów zabytkowych występujących na obszarze gminy stanowi z jednej strony potencjał do jej rozwoju (turystyka), a z drugiej stwarza ograniczenia dla rozwoju różnych form zagospodarowania, w tym zwłaszcza niektórych rodzajów zabudowy, wynikające z konieczności ochrony walorów tych cennych obiektów i obszarów oraz ich bezpośredniego otoczenia. Należy wziąć to pod uwagę planując nowe zagospodarowanie.

DZIAŁ II.

UWARUNKOWANIA SPOŁECZNO–GOSPODARCZE

7. DEMOGRAFIA.

7.1. Ruch liczebności populacji i jego czynniki.

Liczba mieszkańców w gminie Nowa Ruda wynosiła w 2014 r. 11 964. Daje to średnią gęstość zaludnienia 86 mieszkańców/km² (tabela nr 7.1.1). Tak wysoka, jak na tereny wiejskie gęstość zaludnienia (przeciętnie w gminie wiejskiej województwa dolnośląskiego średnie zagęszczenie populacji wynosi 57 mieszkańców/km²), wynika z silnego - w przeszłości - uprzemysłowienia gminy, typowego dla całych Sudetów (sudecka wieś fabryczna), w tym powiatu kłodzkiego (100 mieszkańców/km²).

Tabela nr 7.1.1. Zmiany gęstości zaludnienia w latach 2002 i 2014.

Wyszczególnienie	gmina wiejska Nowa Ruda		powiat kłodzki		województwo dolnośląskie - gminy wiejskie		województwo dolnośląskie - ogółem	
	2002 r.	2014 r.	2002 r.	2014 r.	2002 r.	2014 r.	2002 r.	2014 r.
Ludność	12 489	11 964	170 208	163 672	510 214	560 553	2 904 694	2 980 457
Ludność/ 1 km ²	89	86	104	100	52	57	146	146

źródło: GUS.

Liczbę mieszkańców gminy wiejskiej Nowa Ruda w wybranych latach okresu powojennego przedstawia poniższa tabela nr 7.1.2.

Tabela nr 7.1.2. Liczba mieszkańców gminy wiejskiej Nowa Ruda.

Rok	1983	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Liczba mieszkańców gminy	14 183	13 427	13 414	13 338	13 201	12 656	12 552	12 225	12 489	12 366	12 323

Rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Liczba mieszkańców gminy	12 246	12 172	12 032	11 978	11 875	12 281	12 212	12 163	12 054	11 964

źródło: GUS.

Powyższe dane GUS różnią się znacząco do danych z Urzędu Gminy oraz zawartych w opracowaniu pt. „Wśród Malowniczych wzgórz nad Włodzicą” Tadeusza Biedy, przedstawiających historyczny rozwój zaludnienia w gminie (przywołanych w rozdziale nr 11, tabela nr 11.2.3). Według wszystkich z ww. źródeł w 1983 r. liczba mieszkańców gminy Nowa Ruda była taka sama. Znaczące różnice omawianych danych dotyczą natomiast lat 2000-2009,

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Ruda.

sięgają od 608 do 526 mieszkańców, a od 2010 r. kształtują się poniżej 82 osób do 40 mieszkańców w 2013 r. Warto jednak zaznaczyć, iż tendencja zmian liczebności populacji na omawianym obszarze, w obu przypadkach, jest taka sama (spadkowa). Wyjątek stanowi rok 2010, w którym zanotowano dodatni przyrost ludności o 406 osób w stosunku do poprzedniego roku (*dane GUS*). Różnica taka wynika prawdopodobnie z metodyki opracowywania prognoz GUS dotyczących liczby ludności i metodyki obliczeń wykorzystanych przy sporządzaniu Narodowego Spisu Powszechnego.

Według danych statystycznych (GUS) w okresie od 2000 r. do 2014 r. liczba mieszkańców gminy zmniejszyła się o 588 osób, a zatem o 4,9%. W tym samym okresie liczba ludności powiatu kłodzkiego spadła o 4,8% (we wsiach powiatu o 8%), a województwa dolnośląskiego zmniejszyła się o 0,13%, przy czym liczba ludności faktycznie zamieszkałej we wsiach województwa wzrosła w analizowanym okresie o 7,8%. W latach 2000-2014 liczba ludności Polski wzrosła o 0,59%, a we wsiach Polski o 4,58%.

Spadek liczebności populacji w gminie wiejskiej Nowa Ruda notuje się już co najmniej od końca lat 70-tych ubiegłego wieku. Jest to więc zjawisko długotrwałe. Wynika to zarówno z ujemnej stopy przyrostu naturalnego (w całym analizowanym okresie), jak i (w większości lat) z ujemnego salda migracyjnego (tabele nr 7.1.3.).

Tabela nr 7.1.3. Ruch naturalny ludności oraz migracje wewnętrzne i zagraniczne.

Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Liczba ludności wg faktycznego zamieszkania	12552	12225	12489	12366	12323	12246	12172	12032	11978	11875	12281	12212	12163	12 054	11964
Urodzenia żywe na 1000 ludności	-	-	8,4	5,7	8,6	8,2	8,7	9,3	6,8	8,0	8,8	8,9	8,5	8,2	9,3
Zgony na 1000 ludności	-	-	12,87	13,11	10,92	13,53	11,06	11,44	13,58	12,29	12,82	12,57	13,21	13,00	14,93
Przyrost naturalny na 1000 ludności	-	-	-4,5	-7,4	-2,3	-5,3	-2,4	-2,1	- 6,8	-4,3	-4,1	-3,7	-4,8	-4,8	-5,7
Zameldowania	138	121	154	106	180	121	136	162	160	143	125	134	145	125	131
- z miast	101	98	123	79	135	102	94	125	111	116	89	99	121	90	109
- ze wsi	31	23	30	20	41	18	39	35	40	24	30	30	19	33	19
- z zagranicy	6	0	1	7	4	1	3	2	9	3	6	5	5	2	3
Wymeldowania	156	143	150	159	135	166	192	221	161	154	133	158	159	176	168
- do miast	124	105	109	129	109	119	122	156	117	114	89	105	117	122	114
- na wieś	27	36	34	26	26	35	41	49	38	31	30	39	35	38	40
- za granicę	5	2	7	4	0	12	29	16	6	9	14	14	7	16	14
Saldo migracji	-18	-22	4	-53	45	-45	-56	-59	-1	-11	-8	-24	-14	-51	-37
Saldo migracji na 1000 osób	-	-	-	-4,3	3,6	-3,7	-4,6	-4,9	-0,1	-0,9	-0,6	-2,0	-1,1	-4,2	-3,1

Źródło: GUS.

7.2. Cechy struktury populacji.

W strukturze płci gminy wiejskiej Nowa Ruda przeważają kobiety (tabela nr 7.2.1.). Średni w analizowanym okresie (2002-2014) współczynnik feminizacji w gminie osiągnął wartość 103,5. Taka wielkość wskaźnika feminizacji, tj. przewaga liczby kobiet w stosunku do liczby mężczyzn, jest typowa dla województwa dolnośląskiego (w tym obszarów wiejskich) – województwo należy bowiem do jednego z najbardziej sfeminizowanych (po województwach łódzkim i mazowieckim) obszarów kraju.

Głównym źródłem zmian proporcji płci w poszczególnych grupach wieku ludności Polski są różnice umieralności według płci, które wyraża także znacznie wyższe dla kobiet przeciętne dalsze trwanie życia osoby w ustalonym wieku. Tendencja ta jest zauważalna także w populacji gminy wiejskiej Nowa Ruda (w większej liczebności urodzeń kobiet i dłuższego trwania ich życia).

Tabela nr 7.2.1. Zmiany wskaźnika feminizacji w latach 2002 i 2014 r.

Wyszczególnienie	gmina wiejska Nowa Ruda		powiat kłodzki		województwo dolnośląskie - gminy wiejskie		województwo dolnośląskie - ogółem	
	2002 r.	2014 r.	2002 r.	2014 r.	2002 r.	2014 r.	2002 r.	2014 r.
Kobiety/ 100 mężczyzn	105	102	109	107	102	101	108	108

źródło: GUS.

Struktura wieku populacji wiejskiej gminy Nowa Ruda jest zbliżona do struktury całej populacji województwa dolnośląskiego i nieco młodsza w porównaniu z powiatem kłodzkim (tabela 7.2.2). Tak jak w całym kraju, tak też w gminie Nowa Ruda notuje się sukcesywne starzenie lokalnej społeczności. Z analizy struktury ludności gminy wynika bowiem, że od 2002 r. generalnie maleje liczba osób w wieku przedprodukcyjnym, przy czym utrzymuje się na średnim poziomie około 18% populacji gminy, co jest wartością wyższą od średniej województwa dolnośląskiego (16,9%) i porównywalną ze średnią dla Polski (liczba osób w wieku przedprodukcyjnym od 2009 r. corocznie stanowi około 18% ogółu ludności). Jednocześnie od 2009 r. w gminie wiejskiej Nowa Ruda systematycznie rośnie liczba osób w wieku poprodukcyjnym. Tendencja ta zauważalna jest w całej Polsce i z pewnością będzie się nasilała w następnych latach (zgodnie z prognozami demograficznymi GUS).

Liczba osób w wieku produkcyjnym do 2010 r. sukcesywnie wzrastała, co zauważalne było nie tylko w gminie wiejskiej Nowa Ruda, ale w całej Polsce. Do tego czasu w wiek produkcyjny wchodziło ludźmi urodzeni w pierwszej połowie lat 70-tych i w drugiej połowie lat 80-tych XX wieku, tj. roczniku wyżów demograficznych. Natomiast od 2010/2011 roku odsetek ludności w

wieku produkcyjnym generalnie w Polsce maleje. W gminie wiejskiej Nowa Ruda spadek ten również jest zauważalny. Dlatego należy założyć dalszy ubytek ludności gminy w wieku produkcyjnym w kolejnych latach – zwłaszcza przy malejącym odsetku ludności gminy w wieku przedprodukcyjnym. Warto także podkreślić, że według długofalowych prognoz GUS, od 2018 r. obecna grupa ludności produkcyjnej zacznie się starzeć, tj. wśród ludności produkcyjnej będą przeważali ludzie po 45 roku życia. Z czasem ludzie ci zasila grupę poprodukcyjną, co spowoduje skokowy wzrost udziału ludności w wieku poprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności, pogarszając tym samym strukturę demograficzną gminy. W ujęciu demograficznym jest to zjawisko niekorzystne. Z drugiej jednak strony należy pamiętać, że „powszechna opieka zdrowotna, rozwój i powszechna dostępność rehabilitacji, edukacji i profilaktyki prozdrowotnej oraz wiele innych czynników doprowadziły do tego, iż w społeczeństwach pojawia się coraz większa grupa ludzi, która mimo osiągnięcia wieku starszego w ujęciu ekonomicznym lub socjalnym, posiada atrybuty świadczące o możliwości dalszego sprawnego funkcjonowania na rynku pracy” [Iwański R., 2013 r.]. Zatem z ekonomicznego i społecznego punktu widzenia, wykluczanie z rynku pracy osób w wieku poprodukcyjnym, doświadczonych i wciąż sprawnych umysłowo i fizycznie, nie jest zjawiskiem korzystnym. Zwłaszcza, gdy weźmie się pod uwagę wciąż wydłużającą się średnią długość życia (według prognoz GUS w 2050 r. średnia długość życia na świecie wyniesie ponad 74 lata). Niemniej, w związku z powyższym wystąpi konieczność dostosowania np. usług czy standardów mieszkań i obiektów użyteczności publicznej do potrzeb osób starszych.

Tendencje demograficzne gminy wiejskiej Nowa Ruda obrazują dwa wskaźniki obciążenia demograficznego, zawarte w poniższej tabeli nr 7.2.2., a zwłaszcza wskaźnik 2 (obrazujący liczbę ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym). Wielkość tego wskaźnika generalnie od 2002 r. sukcesywnie wzrasta (z wyjątkiem 2009 r.). Wyraźnie wskazuje on na starzenie się populacji gminy.

Tabela 7.2.2. Zmiany w funkcjonalnej strukturze wieku [%] oraz wskaźniki obciążenia demograficznego.

rok	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Przed-produkcyjna	22,7	21,3	20,3	19,4	18,8	18,2	17,8	17,1	16,8	17,4	16,9	16,7	16,5
Produkcyjna	60,2	61,7	62,8	63,9	64,5	65,0	66,5	66,0	66,1	65,3	65,5	66,1	64,9
Poprodukcyjna	17,1	17,0	16,9	16,7	16,7	16,9	16,7	16,9	17,0	17,2	17,6	18,1	18,6
Wskaźnik 1*	66,2	62,1	59,2	56,5	55,0	53,9	52,5	51,4	52,9	53,1	52,6	53,3	54,1
Wskaźnik 2**	75,5	80,0	83,4	85,9	88,7	93,0	93,9	98,9	96,5	98,8	103,9	108,7	113,0

* Wskaźnik 1 – ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym [%]

** Wskaźnik 2 – ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym [%]

źródło: GUS.

7.3. Prognoza demograficzna.

Biorąc pod uwagę dotychczasowe zmiany populacji gminy oraz obserwowane od lat niekorzystne zjawiska demograficzne (tj. ujemny przyrost naturalny, ujemne saldo migracji oraz rosnące wskaźniki obciążenia demograficznego – malejący udział ludności w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym oraz rosnący udział liczby ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym), należy założyć, że populacja gminy wiejskiej Nowa Ruda będzie nadal sukcesywnie zmniejszała się. Potwierdza to najnowsza (z 2015 r.) „Prognoza demograficzna dla gmin województwa dolnośląskiego do 2035 r.”, opublikowana przez Instytut Rozwoju Terytorialnego (IRT) z Wrocławia. Prognoza ta uwzględnia długofalową prognozę demograficzną Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) z 2014 r. i jednocześnie lokalne uwarunkowania oraz zjawiska demograficzne występujące w poszczególnych gminach województwa dolnośląskiego i powiatu kłodzkiego. W efekcie zaletą prognozy IRT jest to, że jest ona stosunkowo nowa i odnosi się do poszczególnych gmin województwa dolnośląskiego, w tym gminy wiejskiej Nowa Ruda, a nie jak prognoza GUS ogólnie do ogółu miast i wsi województwa.

Według prognozy GUS przewiduje się wzrost liczby ludności wiejskiej województwa dolnośląskiego o 4,7% do 2035 r. i o 3,29% do 2050 r. (przy jednoczesny spadku populacji całego województwa o 7% do 2035 r. i o 16% do 2050 r.). Według autorów tej prognozy zmiana liczby ludności ma być spowodowana zarówno przez wartość (ujemną/dodatnią) przyrostu naturalnego, jak i wartość (ujemną/dodatnią) salda migracji - w przypadku gminy wiejskiej Nowa Ruda oba te wskaźniki od lat są ujemne. Dlatego tylko wyjątkowe wydarzenie gospodarcze w gminie lub w jej bezpośrednim sąsiedztwie (pojawienie się jakiejś nowej atrakcyjnej aktywności ekonomicznej) mogłoby powstrzymać procesy depopulacji. Dopóki do takiego zdarzenia nie dojdzie, należy spodziewać się dalszego spadku liczby mieszkańców gminy wiejskiej Nowa Ruda, co potwierdza prognoza IRT. Według tej prognozy w 2035 r. (prognozę opracowano w 2015 r. na 20 lat) w gminie będzie 10 024 mieszkańców.

Na potrzeby bilansu terenów przeznaczonych pod zabudowę do Studium potrzebne są bardzo szczegółowe dane, dzięki którym będzie można oszacować zmiany populacji poszczególnych wsi, a co za tym idzie wskazać kierunki rozwoju przestrzennego tych układów osadniczych. W związku z powyższym, na podstawie danych z Urzędu Gminy, sporządzono prognozę uwzględniającą faktyczne zmiany populacji oraz obecne trendy demograficzne w gminie i to tą prognozę uwzględniono w bilansie terenów przeznaczonych pod zabudowę.

Z analizy danych z Urzędu Gminy wynika, że w ciągu ostatnich 5 lat (tj. od 2010 r. do 2015 r.) populacja gminy zmniejszyła się o 529 osób, czyli o - 4,28%. Spadek liczby mieszkańców wystąpił

w 18 z 20 miejscowości gminy. Najwięcej procentowo mieszkańców ubyło w miejscowości Dworki (spadek o niespełna 21%), a następnie w Bieganowie (spadek o niespełna 15%) i w Krajanowie (spadek o około 10%). W analizowanym okresie obserwowano niewielki wzrost liczby mieszkańców jedynie w dwóch (małych) miejscowościach gminy, tj. w Nowej Wsi Kłodzkiej przybyło 2 mieszkańców (co stanowi przyrost ich liczby ogólnej o 0,94%) a w Sokolicach przybył 1 mieszkaniec (wzrost o 1,33%). Zmiany te są tak niewielkie i odstające od zmian (spadków) liczby ludności w pozostałych miejscowościach gminy, że nie mają wpływu na tendencje zmian demograficznych w gminie, tj. sukcesywny spadek ogólnej liczby ludności. Spadek ten odzwierciedla zresztą tendencję związaną z wyludnianiem się obszarów wiejskich, obserwowaną w ostatnich latach w Polsce, a także w szeregu innych krajów europejskich. Na obszarach tych negatywne zjawiska w postaci likwidowania miejsc pracy, skutkują kolejnymi negatywnymi procesami związanymi z likwidowaniem obiektów infrastruktury społecznej i spadkiem atrakcyjności osiedleńczej wsi.

Zakładając, że obecne, faktyczne ogólne zmiany liczby ludności gminy wiejskiej Nowa Ruda, będą utrzymywały się na stałym poziomie, tj. spadek liczby ludności w całym analizowanym okresie 30 lat wyniesie -4,28% - co jest założeniem bardzo optymistycznym - w 2045 r. gmina będzie liczyła 11 328 mieszkańców (tabela nr 7.3.1.). Zatem w latach 2015-2045 w gminie ubędzie 506 osób. Prognozowane zmiany liczby mieszkańców poszczególnych miejscowości będą proporcjonalne do obecnej wielkości ich zaludnienia, tj. najwięcej (liczbowo) mieszkańców ubędzie we wsiach najbardziej zaludnionych, a najmniej we wsiach już obecnie małych.

Tabela nr 7.3.1. Prognoza demograficzna dla gminy wiejskiej Nowa Ruda.

Miejscowość	Liczba ludności w 2015 r.	% ogółu ludności w 2015 r.	Prognozowana liczba ludności w 2045 r.	% ogółu ludności w 2045 r.	Prognozowany spadek liczby ludności w latach 2015-2045	
					Liczba	%
Bartnica	188	1,59	180	1,59	-8	-4,26
Bieganów	23	0,19	22	0,19	-1	-4,35
Bożków	1563	13,19	1496	13,19	-67	-4,29
Czerwieńczyce	489	4,13	468	4,13	-21	-4,29
Dworki	53	0,45	51	0,45	-2	-3,77
Dzikowiec	840	7,09	804	7,09	-36	-4,29
Jugów	2929	24,73	2804	24,73	-125	-4,27
Krajanów	109	0,92	104	0,92	-5	-4,59
Ludwikowice Kłodzkie	2168	18,30	2075	18,30	-93	-4,29
Nowa Wieś Kłodzka	215	1,81	206	1,81	-9	-4,19
Przygórze	701	5,92	671	5,92	-30	-4,28
Sokolica	76	0,67	73	0,67	-3	-3,95

Miejscowość	Liczba ludności w 2015 r.	% ogółu ludności w 2015 r.	Prognozowana liczba ludności w 2045 r.	% ogółu ludności w 2045 r.	Prognozowany spadek liczby ludności w latach 2015-2045	
					Liczba	%
Sokolec	192	1,70	184	1,70	-8	-4,17
Świerki	547	4,62	524	4,62	-23	-4,20
Wolibórz	1056	8,91	1011	8,91	-45	-4,26
Włodowice	685	5,78	656	5,78	-29	-4,23
Razem	11834	100	11328	100	-506	-4,28

źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy.

Prognozowany dalszy spadek ogólnej liczby ludności w gminie, nie oznacza stagnacji rozwoju funkcjonalno-przestrzennego gminy. Bowiem niezależnie od wielkości prognozowanego spadku liczby mieszkańców w danej miejscowości, zakłada się, że zapotrzebowanie na grunty budowlane będzie występowało (w różnej skali oczywiście) we wszystkich wsiach gminy przez najbliższe kilkadziesiąt lat (na potrzeby bilansu terenów przeznaczonych pod zabudowę, przyjęto, że przez 30 lat). Będzie to wynikało przede wszystkim z potrzeby obecnych i przyszłych mieszkańców do posiadania większej przestrzeni życiowej, tj. mieszkań/domów o większej powierzchni użytkowej, niż obecnie. W 2014 r. przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania w gminie wyniosła 72,5 m², a średnia powierzchnia użytkowa mieszkania przypadająca na mieszkańca – 26,5 m² (według GUS). W krajach europejskich średnia powierzchnia użytkowa mieszkania przypadająca na mieszkańca jest zdecydowanie większa, np. we Francji wynosi około 45 m². Zakłada się, że w gminie wiejskiej Nowa Ruda z czasem będzie dochodziło (jak ma to zresztą miejsce od lat) do podnoszenia standardów mieszkaniowych tak, by w 2045 r. średnia powierzchnia użytkowa mieszkania przypadająca na mieszkańca osiągnęła wartość 40 m².

Zapotrzebowanie na nowe grunty budowlane i nowe mieszkania w gminie będzie związane także ze zmianami w modelu rodziny, tj. spadkiem liczby rodzin wielopokoleniowych i dominacją par z jednym dzieckiem. Ponadto na obszarze gminy nadal będą powstawały domy „sezonowe”, tj. domy (często całoroczne) budowane przez inwestorów mieszkających na stałe (na co dzień) poza gminą wiejską Nowa Ruda. Inwestorzy Ci chcą swój wolny czas spędzać w gminie, mając tu jednocześnie swoje (drugie) mieszkania (domy). Dlatego budują domy „sezonowe”. Ponieważ trudno oszacować obecną liczbę tego typu domów w gminie, na potrzeby bilansu terenów przeznaczonych pod zabudowę przyjmuje się, że liczba tego typu nowych domów będzie taka sama, jak liczba nowych domów stałych mieszkańców gminy.

Reasumując, prognozowane zmiany demograficzne nie są optymistyczne i należy je uwzględnić określając racjonalne kierunki rozwoju gminy. Zmiany te niewątpliwie będą miały wpływ na lokalny rynek nieruchomości, co uwzględniono w bilansie terenów przeznaczonych pod zabudowę w niniejszym Studium.

7.4. Uwarunkowania wynikające z rozwoju demograficznego.

1. Charakterystyczną cechą struktury osiedleńczej gminy jest występowanie dużego zróżnicowania wielkości wsi. Największa z nich - Jugów - skupia niemal 25% populacji gminy, a wraz z kolejnymi największymi wsiami (liczącymi ponad 1000 mieszkańców): Ludwikowice Kłodzkie, Bożków i Wolibórz, 65% tej populacji. Natomiast w pozostałych 12 wsiach mieszka pozostałe 35% populacji gminy, w tym w trzech wsiach o populacji do 23 do 76 mieszkańców.
2. Od co najmniej końca lat 70-tych ubiegłego wieku obserwowany jest stały spadek liczby mieszkańców gminy wywołany zasadniczo ujemnym przyrostem naturalnym i ujemnym saldem migracji. Jednocześnie w gminie wrastają wskaźniki obciążenia demograficznego.
3. Strukturę płci populacji gminy wiejskiej Nowa Ruda charakteryzuje - jak większość gmin województwa dolnośląskiego - wysoki współczynnik feminizacji.
4. W dalszym rozwoju liczebności populacji przewiduje się utrzymanie tendencji spadkowej.
5. Sukcesywnie postępować będzie starzenie się lokalnej społeczności, skutkujące spadkiem udziału (a także bezwzględnej liczebności) grupy dzieci i młodzieży oraz jednoczesnym wzrostem udziału i liczebności grupy ludności starej (poprodukcyjnej) i postmobilnej (w grupie ludności produkcyjnej); w dalszej perspektywie przewiduje się także spadek udziału i liczebności także w grupie ludności produkcyjnej, co zmniejszy popyt na miejsca pracy (pośrednio wymuszać też będzie konieczność wzrostu wydajności pracy).
6. Należy rozważyć intensyfikację działań na rzecz potrzeb ludzi będących w wieku poprodukcyjnym oraz ograniczenia liczby pustostanów mieszkalnych.
7. Ze względu na niezależne od gminy procesy zachodzące w skali makro, warto okresowo przeprowadzać weryfikację trendów demograficznych i w koniecznym zakresie korygować gminne zamierzenia inwestycyjne.

8. W celu przyhamowania negatywnym tendencji demograficznych w gminie należy prowadzić politykę prorodziną oraz podejmować działania mające na celu wzrost atrakcyjności osadniczej gminy, z których najważniejsze to:
- 1) tworzenie atrakcyjnych miejsc pracy;
 - 2) dążenie do rozwijania centrów wsi poprzez koncentrację w nich różnego typu usług przyciągających mieszkańców, a jeśli to możliwe także przyjezdnych;
 - 3) zapewnienie zróżnicowanej i dopasowanej do potrzeb inwestorów oferty terenów mieszkaniowych i usługowych;
 - 4) wprowadzanie ładu przestrzennego w osadniczych częściach gminy, ochronę wartości przyrodniczych i krajobrazowych gminy, a także budowanie wizerunku gminy oraz jej promowanie jako miejsca, w którym się przyjemnie mieszka.

8. MIESZKALNICTWO.

8.1. Zasoby i standardy mieszkaniowe.

W okresie 2002-2012 r. zasoby mieszkaniowe w gminie Nowa Ruda wzrosły jedynie o 180 mieszkań, tj. o 4,12% (tabela nr 8.1.1.). Średnioroczne tempo przyrostu liczby mieszkań wynosiło 0,34 punktów procentowych, natomiast wskaźnik ten dla gmin wiejskich województwa dolnośląskiego wynosił 1,2 punktów procentowych. Jednocześnie w gminie wiejskiej Nowa Ruda nastąpił w tym okresie spadek zaludnienia o 4,2%, gdy w gminach wiejskich województwa dolnośląskiego odnotowano wzrost liczby ludności o 8,04%.

Wskaźnik ilości nowo budowanych mieszkań/1000 M w gminie Nowa Ruda wynosił 1,9 w 2012 r. (tabela nr 8.1.2.). Był on zatem niższy zarówno w porównaniu z powiatem kłodzkim (2,7), jak i gminami wiejskimi województwa dolnośląskiego (5,2). Chociaż w stosunku do roku 2002 obserwuje się w 2012 r. wzrost inwestycji mieszkaniowych w gminie Nowa Ruda (nieco ponad dwukrotnie), to tempo tego wzrostu jest znacznie słabsze niż w całym zbiorze gmin wiejskich województwa dolnośląskiego (prawie 3,5-krotnie; tabela 8.1.2.).

Tabela nr 8.1.1. Zasoby mieszkaniowe gminy Nowa Ruda w latach 2002 i 2014 r.

Wyszczególnienie	gmina wiejska Nowa Ruda			województwo dolnośląskie - gminy wiejskie		
	2002 r.	2014 r.	średnioroczny przyrost [%]	2002 r.	2014 r.	średnioroczny przyrost [%]
Liczba mieszkańców (zamieszkałych)	12 489	11 964	-0,35	515 649	560 553	0,67
Liczba mieszkań	4 191	4 371	0,34	152 867	178 551	1,20
Liczba izb	14 812	16 082	0,66	631 601	801 793	1,77
Powierzchnia użytkowa w m ²	289 389	316 812	0,72	12 457 617	16 666 668	2,10

źródło: GUS.

Tabela nr 8.1.2. Nowe mieszkania oddane do użytkowania w latach 2002 i 2012 r.

Wyszczególnienie	gmina wiejska Nowa Ruda		powiat kłodzki		województwo dolnośląskie - gminy wiejskie		województwo dolnośląskie - ogółem	
	2002 r.	2012 r.	2002 r.	2012 r.	2002 r.	2012 r.	2002 r.	2012 r.
Mieszkania - ogółem	11	23	197	452	776	3 190	7 109	15 028
Mieszkania-indywidualne	10	23	163	292	736	2 435	2 874	6 017
Liczba mieszkań ogółem/1000 mieszkańców	0,9	1,9	1,2	2,7	1,5	5,2	2,4	5,2

źródło: GUS.

Pomimo niskiego tempa przyrostu mieszkań zauważalna jest poprawa standardów powierzchniowych mieszkań (tabela 8.1.3). Wskaźnik średniej wielkości mieszkania, według

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Ruda.

danych Głównego Urzędu Statystycznego z 2014 r., dla gminy wiejskiej Nowa Ruda wynosił 72,5 m² powierzchni użytkowej/mieszkanie i był wyższy od średniej dla powiatu kłodzkiego (68,3 m²) i średniej dla całego województwa dolnośląskiego (72,2 m²), ale jednocześnie znacząco niższy od wskaźnika dla gmin wiejskich województwa dolnośląskiego (93,3 m² powierzchni użytkowej/mieszkanie). Większa w gminach wiejskich województwa dolnośląskiego była (w 2014 r.) także liczba izb w mieszkaniu (4,49) - w gminie wiejskiej Nowa Ruda omawiany wskaźnik wynosił w 2014 r. 3,68. Zatem mieszkania w gminie wiejskiej Nowa Ruda są stosunkowo - na tle powiatu kłodzkiego i województwa – duże, zarówno metrażem całego mieszkania, jak i ze względu na wielkość izb (przy czym w przypadku województwa wielkości te są zbliżone). Jednocześnie według danych GUS w 2014 r. większa w województwie była również liczba osób przypadających na mieszkanie - 3,14 w gminach wiejskich województwa dolnośląskiego przy średnio 2,73 osoby/mieszkanie w gminie Nowa Ruda. Świadczy to o zaniku w gminie zjawisk niegdyś typowych dla wsi, takich jak wielodzietność czy zamieszkiwanie wielopokoleniowej rodziny w jednym mieszkaniu. Ponadto powyższe wskaźniki obrazują zjawisko typowe dla gmin wiejskich, gdzie dominuje indywidualna zabudowa mieszkaniowa (domy jednorodzinne), a także zabudowa zagrodowa.

Wskaźnik średniej powierzchni użytkowej mieszkania na osobę w gminie wiejskiej Nowa Ruda w 2014 r. był taki sam jak w gminach powiatu kłodzkiego, nieco niższy, niż w gminach województwa dolnośląskiego ale znacząco niższy, niż w gminach wiejskich województwa. Przy szacowaniu potrzeb rozwoju zasobów mieszkaniowych w gminie należy zwrócić uwagę na zmieniający się wskaźnik liczby mieszkań przypadających na ogólną liczbę mieszkańców gminy oraz zmiany standardów tych mieszkań. Przyrost zasobów mieszkaniowych winien zatem występować, pomimo prognozowanego spadku zaludnienia. Potwierdzają to poniekąd dane o standardach mieszkaniowych w 2016 r. uzyskane z Urzędu Gminy. Według tych danych wskaźnik średniej wielkości mieszkania wynosił 93,84 m² powierzchni użytkowej/mieszkanie, a na jedną osobę (mieszkańca danego mieszkania) przypadało 21,66 m² powierzchni użytkowej.

Tabela nr 8.1.3. Standardy mieszkaniowe w 2002 i 2014 r.

Wyszczególnienie	gmina wiejska Nowa Ruda		powiat kłodzki	województwo dolnośląskie – gminy wiejskie	województwo dolnośląskie - ogółem
	2002 r.	2014 r.	2014 r	2014 r	2014 r
Powierzchnia użytkowa/mieszkanie (m ²)	69,10	72,5	68,3	93,3	72,2
Liczba izb w mieszkaniu	3,54	3,68	3,57	4,49	3,84
Liczba osób/mieszkanie	2,99	2,73	2,57	3,14	2,59
Liczba osób/izbę	0,84	0,74	0,72	0,70	0,67
Powierzchnia użytkowa na osobę (w m ²)	23,17	26,5	26,5	29,7	27,9

źródło: GUS.

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego uzyskanych w trakcie Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 roku, w gminie wiejskiej Nowa Ruda w przywołanym roku było 126 mieszkań niezamieszkałych, co stanowiło 3,0% ogółu zasobów mieszkaniowych w gminie. Udział procentowy pustostanów w gminie był niższy do udziału mieszkań niezamieszkałych w innych analizowanych jednostkach terytorialnych, tj. niż w powiecie kłodzkim (3,4%), województwie dolnośląskim (3,3%) oraz gminach wiejskich województwa dolnośląskiego (3,8%). Należy podkreślić, że powyższe dane z pewnością uległy już zmianie. Warto byłoby zbierać i weryfikować na bieżąco informacje dotyczące niezamieszkałych mieszkań w gminie, by móc odpowiednio programować i planować rozwój oferty mieszkaniowej dla poszczególnych miejscowości.

Wiejski charakter gminy przejawia się, poza standardami wielkościami, także w standardzie wyposażenia w podstawowe urządzenia techniczne. Według danych GUS w 2014 r. największy odsetek mieszkań w gminie - niemal 96% - posiadał dostęp do sieci wodociągowej. Przy czym, jak wynika z analizy danych statystycznych, dostęp do tej podstawowej instalacji był w gminie od lat na stosunkowo wysokim poziomie (wyższym niż średnia w gminach wiejskich powiatu kłodzkiego i porównywalnym ze średnią w gminach wiejskich województwa dolnośląskiego). Znacząca (w 2014 r.) była także liczba mieszkań w gminie posiadająca ustęp spłukiwany (nieco ponad 82%). W zakresie wyposażenia mieszkań w ustęp spłukiwany od 2002 r. odnotowano znaczący wzrost, tj. o ponad 14%. Centralne ogrzewanie w 2014 r. posiadało około 58% mieszkań w gminie wiejskiej Nowa Ruda (wzrost o 5,3% w stosunku do stanu z 2002 r.). Żadne z mieszkań w gminie nie ma dostępu do gazu sieciowego.

Na tle wiejskich układów osadniczych powiatu kłodzkiego i województwa dolnośląskiego, mieszkania w gminie wiejskiej Nowa Ruda są generalnie gorzej wyposażone w podstawowe instalacje techniczno-sanitarne, z wyjątkiem wodociągów. Częściowo wiąże się to z dużym udziałem starej zabudowy w strukturze zasobów mieszkań gminy. Niewielki przyrost zasobów mieszkaniowych w okresie 2002-2012 (jedynie 157 mieszkań) uwidocznił się pewną niewielką poprawą standardów, zarówno powierzchniowych, jak i w zakresie wyposażenia w podstawowe instalacje techniczno-sanitarne, ale gmina pod względem wyposażenia mieszkań w tego typu instalacje, nie osiągnęła jeszcze przeciętnych standardów krajowych i regionalnych.

Tabela nr 8.1.4. Standardy wyposażenia mieszkań w podstawowe instalacje techniczno-sanitarne.

Obszar		Wodociąg [% ogółu mieszkań]	Ustęp spłukiwany [% ogółu mieszkań]	Łazienka [% ogółu mieszkań]	Centralne ogrzewanie [% ogółu mieszkań]	Gaz sieciowy [% ogółu mieszkań]
Gmina wiejska Nowa Ruda	2002 r.	95,82	68,27	69,98	52,90	0,00
	2014 r.	95,79	82,36	78,38	58,20	0,00
Powiat kłodzki – gminy wiejskie	2014 r.	93,44	84,06	80,29	64,68	14,75
Powiat kłodzki - ogółem	2014 r.	97,10	90,95	88,07	73,01	52,69
Województwo dolnośląskie – gminy wiejskie	2014 r.	96,54	92,31	88,74	76,09	16,45
Województwo dolnośląskie - ogółem	2014 r.	98,53	94,55	75,71	80,79	65,13

źródło: GUS.

Według najbardziej aktualnych danych GUS z 2007 r. w strukturze własnościowej mieszkań gminy wiejskiej Nowa Ruda (tabela nr 8.1.5.) zdecydowanie dominowała własność osób fizycznych – 2870 mieszkań, co stanowiło około 67% wszystkich mieszkań w gminie (ponad 76% izb i niespełna 77% łącznej powierzchni użytkowej ogółu mieszkań). Drugą, po osobach fizycznych, grupą właścicieli mieszkań była w 2007 r. gmina, dysponująca 1256 mieszkaniem, co stanowiło 29,4% zasobów mieszkaniowych w gminie (20,4% izb; 19,6% łącznej powierzchni użytkowej ogółu mieszkań). Trzecią grupą właścicieli mieszkań w gminie w 2007 r. były zakłady pracy, posiadające 125 mieszkań, co stanowiło 2,9% wszystkich mieszkań w gminie (3,04% izb; 3,2% powierzchni użytkowej ogółu mieszkań). Pozostałe 20 mieszkań (0,47 ogółu mieszkań; 0,53% izb oraz 0,44% powierzchni użytkowej ogółu mieszkań) należało – według GUS – do innych podmiotów. Przewiduje się, iż nadal przeważająca ilość nowych mieszkań będzie realizowana w gminie wiejskiej Nowa Ruda w formie zabudowy jednorodzinnej, głównie w ramach indywidualnego budownictwa, co wynika chociażby z analizy przytoczonych wcześniej (tabela nr 8.1.2.) danych dotyczących mieszkań oddanych do użytkowania w latach 2002 i 2012.

W porównaniu z gminami wiejskimi województwa dolnośląskiego oraz z gminami powiatu kłodzkiego (tabela nr 8.1.5.) w strukturze własnościowej mieszkań w gminie wiejskiej Nowa Ruda występuje stosunkowo duży odsetek mieszkań stanowiących zasoby gminne. Jednocześnie wyraźnie niższy niż w gminach województwa jest tu odsetek liczby mieszkań będących własnością osób fizycznych.

Tabela nr 8.1.5. Struktura własnościowa mieszkań (w 2007 r.).

Forma własności	gmina wiejska Nowa Ruda		powiat kłodzki		województwo dolnośląskie – ogółem		województwo dolnośląskie – gminy wiejskie	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Liczba mieszkań								
Gminne	1256	29,41	11806	19,44	170 146	16,6	7 794	4,9
Osoby fizyczne	2870	67,20	37087	61,05	575 458	56,0	140 750	89,0
Zakłady pracy	125	2,93	1946	3,20	27 251	2,7	7 701	4,9
Spółdzielnie	0	0,00	9621	15,84	243 887	23,7	1 358	0,9
TBS	0	0,00	28	0,05	5 970	0,6	30	0,0
Pozostałe	20	0,47	257	0,42	4 824	0,5	535	0,3
Razem	4271	100,00	60745	100,00	1 027 536	100,0	158 168	100,0
Liczba izb								
Gminne	3109	20,37	30797	16,87	450 722	12,2	21 129	3,2
Osoby fizyczne	11610	76,06	143921	78,82	2 315 179	62,5	610 300	91,9
Zakłady pracy	464	3,04	6372	3,49	89 441	2,4	25 333	3,8
Spółdzielnie	0	0,00	31310	17,15	817 102	22,1	4 779	0,7
TBS	0	0,00	76	0,04	16 750	0,5	76	0,0
Pozostałe	81	0,53	924	0,51	15 337	0,4	2 501	0,4
Razem	15264	100,00	182603	100,00	3 704 531	100,0	664 118	100,0
Powierzchnia użytkowa								
Gminne	58771	19,63	526248	13,07	8 111 915	11,9	368 671	2,8
Osoby fizyczne	229765	76,75	2894075	71,87	45 576 892	66,8	12 392 130	92,8
Zakłady pracy	9540	3,19	117919	2,93	1 559 181	2,3	458 857	3,4
Spółdzielnie	0	0,00	466715	11,59	12 373 116	18,1	74 842	0,6
TBS	0	0,00	1304	0,03	301 142	0,4	1 632	0,0
Pozostałe	1307	0,44	20341	0,51	335 231	0,5	54 096	0,4
Razem	299383	100,00	4026602	100,00	68 257 477	100,0	13 350 228	100,0

źródło: GUS.

Na rozwój mieszkalnictwa w gminie wiejskiej Nowa Ruda będzie miała przede wszystkim wpływ atrakcyjność osiedleńcza gminy, rozumiana jako dostępność do atrakcyjnych miejsc pracy oraz usług i terenów sportowo-rekreacyjnych, zapewniających wysoki standard zamieszkiwania. Ważne jest też tworzenie odpowiedniego wizerunku poszczególnych wsi, jako miejsc atrakcyjnych do zamieszkiwania. Duże znaczenie będzie miało utrzymywanie na wysokim poziomie jakości przestrzeni i dbanie o ład przestrzenny wsi, w tym urbanistyczny i architektoniczny. Istotne znaczenie będzie miało ponadto przygotowanie (w tym planistyczne) odpowiednio atrakcyjnych terenów dla różnego rodzaju zabudowy, w tym zwłaszcza zabudowy mieszkaniowej, wyznaczonych m.in. w niniejszym Studium.

8.2. Uwarunkowania wynikające z rozwoju mieszkalnictwa.

1. Rozwój zasobów mieszkaniowych (ilościowy) i potrzeb na nowe tereny na cele mieszkaniowe wynikać będzie przede wszystkim ze wzrostu standardów powierzchniowych, a także ze zmian modelu rodziny (zmniejszającej się liczebności gospodarstwa domowego).

2. Standard wyposażenia mieszkań w gminie wiejskiej Nowa Ruda w instalacje techniczno-sanitarne odbiega negatywnie – z wyjątkiem wyposażenia w wodociąg – od średnich standardów dla gmin wiejskich powiatu kłodzkiego i województwa dolnośląskiego
3. Bilans terenów przeznaczonych m.in. pod zabudowę mieszkaniową przedstawiono w dziale IV.

9. INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA.

9.1. Uwagi ogólne.

Do infrastruktury społecznej gminy wiejskiej Nowa Ruda zaliczono w Studium usługi o znaczeniu lokalnym i ponadlokalnym. Wśród usług lokalnych wyróżnia się te, które zaspokajają podstawowe potrzeby socjalne, oświatowe i kulturalne mieszkańców gminy, a także związane z odpoczynkiem i z aktywnością ruchową. Usługi o znaczeniu ponadlokalnym to takie, z których korzystają przede wszystkim mieszkańcy gmin sąsiednich oraz przyjezdni. Do grupy tej zaliczyć można np. usługi turystyczne (w tym bazę noclegową czy infrastrukturę narciarstwa zjazdowego).

Należy podkreślić, że w przypadku gminy wiejskiej Nowa Ruda, w ocenie dostępnego mieszkańcom standardu infrastruktury społecznej, nie można uwzględnić wyłącznie stanu wyposażenia tej gminy w obiekty usługowe omawianego typu. Gmina wiejska Nowa Ruda nie stanowi bowiem domkniętego układu społeczno-gospodarczego, a funkcje ośrodka centralnego pełni dla niej miasto Nowa Ruda. W tym miejskim ośrodku koncentruje się więc większość usług, z których korzystają zarówno mieszkańcy miasta, jak i gminy wiejskiej, w tym m.in. Urząd Gminy Nowa Ruda.

9.2. Oświata i wychowanie.

Na obszarze gminy wiejskiej Nowa Ruda opieka nad dziećmi w wieku do 3 lat sprawowana jest (od stycznia 2016 r.) w żłobku publicznym w Ludwikowicach Kłodzkich (w budynku dawnego gimnazjum, zaadaptowanym do nowej funkcji).

Na terenie gminy znajduje się pięć placówek przedszkolnych prowadzonych przez gminę (tabele 9.2.1.). Samodzielne przedszkola znajdują się we wsiach Wolibórz i Przygórze. Ponadto oddziały przedszkolne działają przy szkołach podstawowych jako zespoły szkolno-przedszkolne w Jugowie i Ludwikowicach Kłodzkich, a w Bożkowie oddział przedszkolny wchodzi w skład zespołu szkolno-gimnazjalnego. Ponadto we Włodowicach i Dzikowcu funkcjonują dwa przedszkola niepubliczne. Według danych GUS w 2012 roku do przedszkoli uczęszczało łącznie 304 dzieci w 14 oddziałach (21 dzieci/oddział). Wychowaniem przedszkolnym w 2012 r. w gminie objętych było 69,2% dzieci w wieku przedszkolnym (3-6 lat). Wskaźnik ten jest poniżej ogólnokrajowego wskaźnika (71,6% według GUS na 2012 r.) a tym bardziej jest poniżej standardów przeważających w innych krajach Unii Europejskiej (70-100%), gdzie do wychowania przedszkolnego przywiązuje się dużą wagę. Według danych GUS w latach 2002-2012 wzrosła liczba dzieci uczęszczających do przedszkoli (tabela nr 9.2.5), niemniej wzrost ten nie był na tyle znaczący, by wystąpiła potrzeba rozbudowy istniejących ośrodków lub utworzenia nowych placówek przedszkolnych - zwłaszcza w kontekście

prognoz demograficznych, przewidujących spadek udziału i liczebności mieszkańców gminy w wieku przedszkolnym.

Na terenie gminy działa 5 szkół podstawowych, w tym trzy prowadzone przez gminę (tabele 9.2.1 i 9.2.2). Szkoły publiczne w Jugowie i Ludwikowicach Kłodzkich funkcjonują jako zespoły z przedszkolami. Natomiast w Bożkowie szkoła podstawowa działa wraz z przedszkolem i gimnazjum. W Dzikowcu i Włodowicach szkoły podstawowe dotychczas prowadzone przez gminę wiejską Nowa Ruda zostały przekształcone w szkoły społeczne, są to: Szkoła Podstawowa im. św. Wojciecha we Włodowicach prowadzona przez Fundację Wspierania Aktywności Lokalnej FALA oraz Zespół Szkół Społecznych (szkoła podstawowa i przedszkole) w Dzikowcu prowadzony przez Ochotniczą Straż Pożarną w Dzikowcu. W roku szkolnym 2011/2012 (według danych GUS; tabela nr 9.2.3.) do szkół podstawowych w gminie uczęszczało łącznie 607 uczniów, uczących się w 43 oddziałach (około 14 uczniów/oddział).

Szkoły podstawowe znajdują się w największych pod względem liczby ludności obrębach gminy Nowa Ruda, zamieszkałych łącznie przez 68,6% wszystkich mieszkańców gminy. Pozostałe obręby graniczą z obrębami, w sąsiedztwie których znajdują się szkoły podstawowe. Wyjątek stanowi wieś Bartnica (194 mieszkańców), którą od najbliższej szkoły podstawowej dzieli obręb Świerki. Zatem w gminie Nowa Ruda występuje stosunkowo równomierne rozłożenie szkół podstawowych, co wraz z narastającym spadkiem liczby uczniów (tabela nr 9.2.5) może wskazywać na brak konieczności rozbudowy istniejących oraz budowy nowych placówek szkolnych.

W gminie Nowa Ruda działają cztery gimnazja (tabela nr 9.2.3), znajdują się one we wsiach: Bożków i Jugów (gimnazja gminne) oraz we Włodowicach (gimnazja społeczne) posiadają łącznie 17 oddziałów. W 2012 roku uczęszczało do trzech z nich 302 uczniów (prawie 19 uczniów/oddział). Według danych GUS liczba uczniów szkół gimnazjalnych w gminie Nowa Ruda - w latach 2002-2012 zmniejszyła się o około 55,6%. Stan techniczny ośrodków gimnazjalnych w gminie jest dobry. Wszystkie ośrodki gimnazjalne posiadają boiska sportowe.

Na obszarze gminy Nowa Ruda działa tylko jeden ośrodek ponadgimnazjalny - Zespół Szkół Agrotechnicznych w Bożkowie w skład, którego wchodzi: Technikum, Zasadnicza Szkoła Zawodowa oraz Szkoła Policealna dla Dorosłych. Szkoła ta dysponuje internatem dla swoich uczniów oraz posiada salę gimnastyczną wraz z zespołem boisk: do piłki nożnej, ręcznej i koszykowej oraz dobrze wyposażoną siłownię

Usługi oświaty w gminie Nowa Ruda realizowane są również przez szkołę niepubliczną przy Domu Pomocy Społecznej w Ludwikowicach Kłodzkich. Składa się ona ze Niepublicznej Szkoły Podstawowej Specjalnej, Niepublicznego Gimnazjum Specjalnego oraz Niepublicznej Szkoły

Przysposobienia do Pracy. Według danych GUS w 2012 r. do oddziału specjalnej szkoły podstawowej uczęszczało 22 dzieci, a do oddziału gimnazjum 18 osób.

Tabela nr 9.2.1. Publiczne placówki oświatowe w gminie.

Rodzaj placówki (adres)	Miejscowość	Nazwa			
		przedszkole	szkoła podstawowa	gimnazjum	szkoły ponadgimnazjalne
Przedszkole (Przygórze 207a)	Przygórze	Przedszkole Samorządowe w Przygórzu			
Przedszkole (Wolibórz 106)	Wolibórz	Przedszkole Samorządowe w Woliborzu			
Zespół Szkół Nr 1 (Jugów, ul. Główna 85)	Jugów		Szkoła Podstawowa		
		Przedszkole Samorządowe w Jugowie			
Zespół Szkół Nr 2 (Ludwikowice Kłodzkie, ul. Wiejska 1)	Ludwikowice Kłodzkie		Szkoła Podstawowa im. Św. Franciszka z Asyżu		
		Przedszkole Samorządowe W Ludwikowicach Kłodzkich			
Zespół Szkolno-Gimnazjalny z Oddziałem Integracyjnym (Bożków 89e)	Bożków	Przedszkole Samorządowe w Bożkowie			
			Szkoła Podstawowa im. K. Makuszyńskiego z Oddziałami Integracyjnymi		
				Publiczne Gimnazjum Nr 3 im. Konstytucji 3 Maja z Oddziałem Integracyjnym	
Publiczne Gimnazjum (Jugów, ul. Główna 105)	Jugów			Publiczne Gimnazjum Nr 3 im. Noblistów Polskich	
Zespół Szkół Agrotechnicznych (Bożków 89a)	Bożków				Zespół Szkół Agrotechnicznych im. Batalionów Chłopskich

Tabela nr 9.2.2. Niepubliczne placówki oświatowe w gminie.

Rodzaj placówki (adres)	Miejscowość	Rodzaj szkoły			
		przedszkole	szkoła podstawowa	gimnazjum	szkoły ponadgimnazjalne
Szkoly prowadzone przez Fundację Wspierania Aktywności Lokalnej FALA (ul. Syrokomli 54-141 Wrocław)	Włodowice	Niepubliczne Przedszkole Włodowice 50			
			Szkoła Podstawowa im. Św. Wojciecha Włodowice 25		
				Gimnazjum we Włodowicach	

Zespół Szkół Społecznych w Dzikowcu prowadzony przez Ochotniczą Straż Pożarną (Dzikowiec 95)	Dzikowiec	Przedszkole			
			Szkoła Podstawowa		
				Gimnazjum	
Niepubliczne Szkoły Specjalne (ul. Wiejska 9 Ludwikowice Kłodzkie)	Ludwikowice Kłodzkie		Niepubliczna Szkoła Podstawowa Specjalna		
				Niepubliczne Gimnazjum Specjalne	Niepubliczna Szkoła Przysposabiająca do Pracy

Tabela nr 9.2.3. Zestawienie liczby uczniów w gminie Nowa Ruda i powiecie kłodzkim w latach 2002-2012

	2002 r.	2003 r.	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r.	2011 r.	2012 r.
przedszkola											
gmina	265	245	246	256	266	257	272	284	312	348	304
powiat	2 505	2 427	2 331	2 384	2 453	2 584	2 735	2 883	3 038	3 419	3428
w gminie na 10000 mieszkańców	213	197	199	209	218	212	216	239	264	283	253
w powiecie na 10000 mieszkańców	147	143	138	142	147	156	166	171	189	204	208
szkoły podstawowe											
gmina	1019	998	934	905	839	767	757	696	672	654	607
powiat	-	11 600	11 066	10 559	9 870	9 134	8 724	8 260	7950	7767	7780
w gminie na 10000 mieszkańców	810	804	755	737	688	632	602	586	569	533	505
w powiecie na 10000 mieszkańców	-	683	657	630	593	552	530	504	488	463	472
szkoły gimnazjalne											
gmina	564	543	529	495	494	486	479	461	338	367	302
powiat	-	6 807	6 574	6 238	5 998	5 774	5 557	5 253	4 793	4 498	4560
w gminie na 10000 mieszkańców	449	438	427	403	405	400	381	388	286	299	252
w powiecie na 10000 mieszkańców	-	401	390	372	360	349	337	231	295	299	277

źródło: GUS.

9.3. Kultura i rozrywka.

W Ludwikowicach Kłodzkich (przy ul. Fabrycznej 2) znajduje się jedyne w gminie Centrum Kultury Gminy Nowa Ruda. Natomiast w Czerwieńczycach i Bożkowie działają Domy Ludowe, w którym zlokalizowane są sale wiejskie, wykorzystywane do organizowania imprez okolicznościowych. Dodatkowo w miejscowości Jugów działa Klub Seniora, którego celem jest integracja społeczna osób starszych i samotnych. Pozostałe miejscowości gminy, z wyjątkiem wsi Bieganów i Dworki, posiadają świetlice wiejskie.

Przy Centrum Kultury Gminy Nowa Ruda w Ludwikowicach Kłodzkich funkcjonuje również biblioteka publiczna. Filie tej biblioteki znajdują się w: Dzikowcu, Jugowie, Woliborzu, Bożkowie i Przygórzu. Dysponują one łącznie księgozbiorem sięgającym około 56,0 tys. woluminów (dane GUS). W 2014 roku z placówek bibliotecznych skorzystało 1837 czytelników, którzy wypożyczyli (na zewnątrz) 36,25 tys. woluminów (19,7 wolumina/czytelnika).

Poza wspomnianymi wyżej placówkami mieszkańcy gminy Nowa Ruda mogą korzystać ze znajdujących się we wsiach Dzikowiec i Jugów centrów komputerowych zrealizowanego w ramach projektu „Internetowe centra edukacyjno-oświatowe na wsi” (współfinansowane ze środków Unii

Europejskiej) oraz Internetowego Centrum Edukacyjnego w Przygórzu (również współfinansowanego ze środków UE).

Na obszarze gminy Nowa Ruda organizowane są cykliczne przedsięwzięcia kulturowe. Jednym z nich jest odbywająca się od siedemnastu lat Sowiogórska Wystawa Stołów Wielkanocnych, której organizatorem jest Centrum Kultury Gminy Nowa Ruda oraz Stowarzyszenie Inicjatywa Lokalna. Wspomniane centrum kultury wraz z Kołem PZW "Sum" z Nowej Rudy jest inicjatorem Sowiogórskich Zawodów Wędkarskich o Puchar Wójta Gminy Nowa Ruda, które rozgrywane są nad Zalewem w Dzikowcu. Ponadto w Jugowie corocznie odbywa się „Folklor Pod Kalenicą” - część Międzynarodowego Festiwalu Folkloru w Nowej Rudzie, a w Bożkowie organizowany jest corocznie cykl kulturalno-koncertowy Triduum Bożkowskie.

9.4. Baza noclegowa.

W roku 2014 na obszarze gminy wiejskiej Nowa Ruda znajdowało się osiem obiektów bazy noclegowej - w tym siedem obiektów całorocznych (tabela nr 9.4.1.), dysponujących łącznie 506 miejscami, w tym 326 całorocznymi. Liczba korzystających z noclegów wyniosła 4617 osób (w tym 419 turystów zagranicznych). W 2014 r. udzielono 12 655 noclegów, w tym 118 turystom zagranicznym. Tak więc średni okres pobytu turysty wynosił 2,7 dnia, a stopień wykorzystania bazy noclegowej – 25 noclegów/1 miejsce (średnio w gminach wiejskich powiatu kłodzkiego – blisko 55 noclegów/1 miejsce, a w gminach wiejskich województwa średnio 81 noclegów/1 miejsce). Jednocześnie warto zwrócić uwagę na zmieniający się w analizowanych latach 1996-2014 stopień wykorzystania bazy noclegowej w gminie Nowa Ruda (tabela nr 9.4.1.). Najlepiej baza ta była wykorzystana w 1998 r. - prawie 58 noclegów/1 miejsce (według danych GUS), najgorzej w 2004 r. – 16,5 noclegów/1 miejsce. Analizując stopień wykorzystania bazy noclegowej w gminie da się zauważyć, iż wartość tego wskaźnika od 2011 r. sukcesywnie maleje. Prawdopodobnie jest to związane ze stosunkowo nisko ocenianą przez przyjezdnych atrakcyjnością zagospodarowania turystycznego w gminie – w tym w porównaniu z ofertą innych gmin powiatu kłodzkiego.

Tabela nr 9.4.1. Zasoby bazy noclegowej (dane na 2014 r.).

Wyszczególnienie	Gmina Nowa Ruda	Miasto Nowa Ruda	Powiat kłodzki - gminy wiejskie	Podregion wałbrzyski - gminy wiejskie	Woj. dolnośląskie - gminy wiejskie	Polska - gminy wiejskie
Liczba ludności	11964	23030	31270	108723	560553	10984469
obiekty ogółem	8	2	12	40	127	3420
obiekty całoroczne	7	2	10	38	119	1894
miejsca noclegowe ogółem	506	288	766	1831	6505	206585
Liczba miejsc noclegowych ogółem na 1000 mieszkańców	42	13	24	17	12	19
miejsca noclegowe całoroczne	326	288	559	1624	6050	103015
Udział miejsc całorocznych w stosunku do miejsc ogółem [%]	87,50	100,00	83,33	95,00	93,70	55,38
korzystający z noclegów ogółem	4617	8540	16569	50634	229564	4080618
Liczba korzystający z noclegów ogółem na 1000 mieszkańców	386	371	530	466	410	371
korzystający z noclegów turyści zagraniczni	419	241	2640	7449	43263	387183
wynajęte pokoje ogółem w obiektach hotelowych	342	0	6053	23876	172867	2373521
wynajęte pokoje turystom zagranicznym w obiektach hotelowych	50	0	1398	3779	39604	408781
udzielone noclegi ogółem	12665	30380	41980	128523	528420	13041724
Liczba udzielonych noclegów ogółem na 1000 mieszkańców	1059	1319	1343	1182	943	1187
udzielone noclegi turystom zagranicznym	118	509	4079	23630	85031	998155
Liczba udzielonych noclegów turystom zagranicznym na 1000 mieszkańców	10	22	130	217	152	91
Stopień wykorzystania bazy noclegowej (liczba udzielonych noclegów/1 miejsce)	25	105	55	70	81	63
Liczba mieszkańców na 1 miejsce noclegowe – ogółem -	24	80	41	59	86	53
Liczba mieszkańców na 1 miejsce noclegowe całoroczne	37	80	56	67	93	107

źródło: GUS.

Tabela nr 9.4.2. Stopień wykorzystania bazy noclegowej (liczba udzielonych noclegów w roku na 1 miejsce noclegowe) w latach 1996-2014.

	1996	1998	2000	2002	2004	2006	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Średnia z lat 1996-2014
gmina Nowa Ruda	23,5	57,8	31,1	38,4	16,5	31,2	30,6	46,1	40,1	41,2	40,1	28,7	25	34,6
miasto Nowa Ruda	13,3	55,5	53,1	55,6	91,0	110,9	73,4	73,6	63,5	53,4	71	97,8	105	65,5
powiat kłodzki	72,4	135,4	143,9	123,8	91,5	100,3	95,6	88,0	89,1	91,6	87,7	101,3	117,8	95,6
województwo dolnośląskie	60,3	104,8	101,7	96,5	98,4	108,6	107,7	93,1	98,1	100,9	96,9	101,3	106,1	98,0

źródło: GUS.

9.5. Sport i rekreacja.

We wsi Bożków wybudowano wielofunkcyjne boisko sportowe „Orlik” - w ramach programu „Moje Boisko-Orlik”. Wieś posiada również dwa boiska przy szkole. Po dwa boiska, w tym po jednym przy placówkach szkolnych, posiadają także wsie: Ludwikowice Kłodzkie (przy szkole podstawowej), Dzikowiec (przy szkole podstawowej) i Jugów (boisko wielofunkcyjne przy gimnazjum). Natomiast boiska wiejskie znajdują się we wsiach: Czerwieńczyce, Nowa Wieś Kłodzka, Sokolec, Włodowice i Wolibórz (boisko wielofunkcyjne). Brak natomiast boisk we wsiach: Bartnica, Bieganów, Dworki, Sokolica, Krajanów i Przygórze. W większości miejscowości gminy (w: Bożkowie, Czerwieńczycach, Dzikowcu, Jugowie, Ludwikowicach Kłodzkich, Sokolcu i Wolibórze) działają inicjatywne grupy sołeckie i Kluby Sportowe, które wykorzystują powyższe boiska.

Jedyny odkryty basen na terenie gminy Nowa Ruda znajduje się w miejscowości Jugów. Natomiast wieś Dzikowiec posiada zbiornik wodny wykorzystywany jako łowisko wędkarskie. Ponadto we wsiach: Bożków, Jugów, Ludwikowice Kłodzkie i Wolibórz znajdują się stawy rybne.

W miejscowościach: Jugów, Przygórze i Sokolec zimą funkcjonują wyciągi narciarskie. Sokolec tworzy wraz z miejscowością Rzecza (położoną w sąsiedniej gminie Walim) kompleks wyciągów narciarskich „Sokolec-Rzecza”. Ośrodek ten oferuje szereg zróżnicowanych tras zjazdowych oraz sieć tras biegowych w okolicach Wielkiej Sowy - z czego trasy usytuowane powyżej 800 m n.p.m. mają długości około 20 km. Informacje na temat istniejących i projektowanych wyciągów narciarskich zamieszczono w tabeli nr 9.5.1.

Tabela nr 9.5.1. Zestawienie istniejących i projektowanych wyciągów narciarskich na obszarze gminy Nowa Ruda.

Numer wyciągu	Nazwa miejscowości/ nazwa wyciągu	Nazwa stoku		Wysokość stacji		Przewyższenie [m]	Długość trasy [m]	Średnie nachylenie trasy [%]	Przepustowość [osób/h]	Status
				górnej	dolnej					
1	Rzeczka/Górniki I	Góra Sokół		840	765	74	od 380 do 500	14%	600	istniejący
2a	Jugów/Park Jugów	Rymarz	odcinek dolny	860	680	180	600	20%	800*	istniejący
2b			odcinek górny	895	860	35	200	14%	700*	istniejący
3	Jugów-Besterski	Polana Jugowska		830	780	60	300	16%	brak danych	istniejący
4	Sokolec	Góra Sokół		810	600	210	1000	21%	-	projektowany
5	Sokolec	Góra Sokół		815	750	65	404	16%	-	projektowany
6	Sokolec	Góra Grabina		760	630	130	490	26%	-	projektowany
7.	Przygórze/PrzygórzeSKI	brak danych		460	528	69	516,6	7,45	853	istniejący

* na podstawie typów wyciągów

źródło: <http://www.nartyrzeczka.com/index.php/wyciagi-i-trasy>; www.noclegi.swidnica.pl/dat,wyciagi.html; www.przygorzeski.pl.

9.6. Usługi zdrowia.

Na terenie gminy działają trzy niepubliczne zakłady opieki zdrowotnej (NZOZ) prowadzące cztery placówki opieki zdrowotnej (tabela 9.6.1.): Wiejski Ośrodek Zdrowia w Woliborzu (gdzie przyjmuje lekarz pierwszego kontaktu oraz pediatra), i Gminny Ośrodek Zdrowia PRO-MED Sp. z o.o w Ludwikowicach Kłodzkich (zapewniające opiekę lekarza pierwszego kontaktu oraz pediatry) i Gminny Ośrodek Zdrowia PRO-MED Sp. z o.o. w Jugowie (lekarz pierwszego kontaktu) oraz Centrum Medyczne „Salus” w Bożkowie (z praktyką lekarza pierwszego kontaktu). We wsi Jugów działa również niepubliczny gabinet stomatologiczny, zaś we wsi Świerki funkcjonuje punkt lekarski, w którym przyjmuje internista. W gminie Nowa Ruda funkcjonują trzy apteki - po jednej we wsiach: Wolibórz, Ludwikowice Kłodzkie i Jugów.

Tabela nr 9.6.1. Wykaz zakładów opieki zdrowotnej w gminie Nowa Ruda.

Lp.	Nazwa zakładu opieki zdrowotnej, sanatoriów i uzdrowisk	Adres	Organ Założycielski/podległość
1	2	3	4
1.	Wiejski Ośrodek Zdrowia	Wolibórz 115	NZOZ „ZDROWIE” ul. Kłodzka 25 57-402 Nowa Ruda
2.	Gminny Ośrodek Zdrowia	Ludwikowice Kłodzkie ul. Główna 31	PRO-MED. Dolnośląskie Centrum Medycyny Profilaktycznej i Bezpieczeństwa Pracy ul. Piłsudskiego 43 50-032 Wrocław
3.	Gminny Ośrodek Zdrowia	Jugów ul. Główna 90A	PRO-MED. Dolnośląskie Centrum Medycyny Profilaktycznej i Bezpieczeństwa Pracy ul. Piłsudskiego 43 50-032 Wrocław
4.	Wiejski Ośrodek Zdrowia	Bożków 56	Centrum Medyczne „SALUS” ul. Kusocińskiego 3a 57-300 Kłodzko

źródło: opracowanie własne.

Ośrodki pomocy społecznej działają w dwóch miejscowościach na terenie gminy. W Ludwikowicach Kłodzkich (przy ul. Wiejskiej 9) znajduje się dom pomocy społecznej dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej, prowadzony przez Siostry Franciszkańki. Natomiast w Jugowie funkcjonuje Dom Pomocy Społecznej Caritas Zrzeszenia Katolików. Dom Pomocy w Ludwikowicach Kłodzkich korzysta z usług przychodni dziecięcej w mieście Nowa Ruda, a Dom Pomocy w Jugowie posiada gabinet zabiegowy, w którym przyjmują pielęgniarki. Organem prowadzącym oba ośrodki pomocy społecznej jest Starosta Powiatu Kłodzkiego.

9.7. Cmentarze i kościoły.

W gminie Nowa Ruda znajduje się 19 cmentarzy, w tym 16 czynnych (tabela nr 9.7.1.). Dwa z nich, po jednym we wsiach Bożków i Jugów, są komunalne, a pozostałe stanowią własność parafii.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Ruda.

Czynne cmentarze zlokalizowane są w większości obrębów gminy z wyjątkiem: Bartnicy, Bieganowa, Dworek, Sokolicy i Włodowic. Trzy nieczynne cmentarze znajdują się we wsiach: Jugów, Sokolec oraz Świerki.

Tabela nr 9.7.1. Cmentarze na obszarze gminy Nowa Ruda.

L.p.	Miejscowość	Charakter	Status	Obiekt zabytkowy
1.	Bożków	cmentarz parafialny	czynny	w wykazie
2.	Bożków	cmentarz przykościelny	czynny	w wykazie
3.	Bożków	cmentarz komunalny	czynny	-
4.	Czerwieńczyce	cmentarz przykościelny	czynny	w wykazie
5.	Dzikowiec	cmentarz przykościelny	czynny	w wykazie
6.	Jugów	cmentarz parafialny	czynny	w wykazie
7.	Jugów	cmentarz przykościelny	nieczynny	w wykazie
8.	Jugów	cmentarz komunalny	czynny	-
9.	Krajanów	cmentarz przykościelny	czynny	w wykazie
10.	Ludwikowice Kłodzkie	cmentarz parafialny	czynny	-
11.	Ludwikowice Kłodzkie	cmentarz przykościelny	czynny	w wykazie
12.	Nowa Wieś Kłodzka	cmentarz przykościelny	czynny	w wykazie
13.	Przygórze	cmentarz parafialny	czynny	w wykazie
14.	Sokolec	cmentarz przykościelny	nieczynny	w wykazie
15.	Sokolec	cmentarz parafialny	czynny	-
16.	Świerki	cmentarz parafialny	czynny	w wykazie
17.	Świerki	cmentarz przykościelny	nieczynny	w wykazie
18.	Wolibórz	cmentarz przykościelny	czynny	w wykazie
19.	Wolibórz	cmentarz parafialny	czynny	-

źródło: Urząd Gminy, proboszcze noworudzkich parafii.

Istnieje potrzeba zwiększenia powierzchni do pochówków w miejscowościach: Przygórze, Jugów i Bożków, a także w: Świerkach, Czerwieńczycach i Bartnicy. W Bożkowie i Przygórze konieczne jest wskazanie nowych lokalizacji dla cmentarzy, natomiast w pozostałych ww. miejscowościach wystarczy powiększyć tereny istniejących cmentarzy.

W gminie Nowa Ruda znajduje się 7 parafii, posiadających w sumie 14 kościołów (* kościoły objęte wykazem zabytków, **kościół w rejestrze zabytków).

1) Parafia p.w. św. Apostołów Piotra i Pawła w Bożkowie:

- a) kościół parafialny w Bożkowie**,
- b) kościół (nowy) w Bożkowie,
- c) kościół filialny p.w. św. Bartłomieja w Czerwieńczycach**,

2) Parafia p.w. św. Apostołów Piotra i Pawła w Srebrnej Górze:

- a) kościół filialny p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego w Nowej Wsi Kłodzkiej*;

3) Parafia p.w. św. Katarzyny w Jugowie:

- a) kościół parafialny w Jugowie**,
- b) kościół filialny p.w. M B Częstochowskiej w Przygórzu*;

4) Parafia p.w. św. Michała Archaniola w Ludwikowicach Kłodzkich:

- a) kościół parafialny w Ludwikowicach Kłodzkich**,
- b) kościół filialny p.w. św. Marcina w Sokolcu*;

5) Parafia p.w. św. Mikołaja w Świerkach:

- a) kościół parafialny w Świerkach**,
- b) kościół filialny p.w. św. Jerzego w Krajanowie**,
- c) kościół filialny w Bartnicy (nowy);

6) Parafia p.w. św. Marcina w Dzikowcu:

- a) kościół parafialny w Dzikowcu**,
- b) kościół filialny p.w. św. Jakuba Apostoła w Woliborzu**;

7) Parafia p.w. św. Piotra Kanizjusza we Włodowicach:

- a) kościół parafialny we Włodowicach*.

9.8. Inne instytucje.

Urząd Gminy Nowa Ruda położony jest poza gminą Nowa Ruda, tj. na obszarze miasta Nowa Ruda. Jednak ta lokalizacja jest dogodna dla mieszkańców ze względów komunikacyjnych. Umożliwia także łączenie podróży do Urzędu Gminy z załatwieniem innych interesów w mieście.

W gminie Nowa Ruda działa dziesięć ośrodków Ochotniczej Straży Pożarnej, które znajdują się w miejscowościach: Bożków, Czerwieńczyce, Dzikowiec, Ludwikowice Kłodzkie, Jugów, Nowa Wieś Kłodzka, Sokolec, Świerki, Włodowice i Wolibórz.

Urząd Poczty jest dostępny w *Nowej Rudzie*, natomiast we wsiach: Ludwikowice Kłodzkie, Bożków, Dzikowiec, Jugów, Świerki oraz Wolibórz, działają punkty pocztowe.

W gminie znajduje się również Nadleśnictwo Jugów podległe Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych we Wrocławiu. W skład jednostki organizacyjnej Nadleśnictwa Jugów na obszarze gminy Nowa Ruda, wchodzi Leśnictwa: Kalenica, Zdrojowisko, Czerwieńczyce, Bożków, Ścinawka, Słupiec, Nowa Wieś Kłodzka, Przygórze oraz Świerki. Całość Nadleśnictwa, wraz z leśnictwem *Wojbórz* leżącym poza terenami gminy Nowa Ruda, obejmuje swym obszarem około 10 tys. ha.

9.9. Wyposażenie miejscowości w elementy infrastruktury społecznej oraz w przestrzenie publiczne.

O atrakcyjności osadniczej miejscowości świadczy w znacznej mierze dostępność obiektów i instytucji infrastruktury społecznej, przy czym ważna jest nie tylko ich ilość, ale także ich położenie w miejscowości i względem siebie. Za najbardziej atrakcyjne uważa się miejsca koncentracji obiektów i instytucji infrastruktury społecznej. W przypadku gminy wiejskiej Nowa Ruda takim specyficznym, gdyż położonym poza granicami gminy, miejscem koncentracji usług jest miasto Nowa Ruda, które gmina wiejska okala niemal ze wszystkich stron. Ważniejsze z dróg tworzących system komunikacyjny gminy, wiodą do/przez miasto, dzięki czemu mieszkańcy gminy wiejskiej mają dogodne połączenie komunikacyjne z tym ośrodkiem.

W gminie wiejskiej Nowa Ruda generalnie nie brakuje obiektów infrastruktury społecznej, chociaż wyposażenie w nią poszczególnych wsi gminy jest zróżnicowane (tabela nr 9.9.1.). Najbardziej zróżnicowaną i rozbudowaną ofertę obiektów infrastruktury społecznej oferują: Bożków i Jugów, następnie Dzikowiec i Ludwikowice Kłodzkie. Jugów, Ludwikowice Kłodzkie i Bożków to najbardziej zaludnione miejscowości gminy. Dzikowiec jest natomiast wsią stosunkowo małą (z niemal 3,5-krotnie mniejszą liczbą mieszkańców, niż Jugów). Stosunkowo bogato wyposażone w elementy infrastruktury społecznej są także Wolibórz (czwarta pod względem liczby ludności wieś gminy) i Włodowice (z ponad 4-krotnie mniejszą liczbą ludności niż Jugów). Wszystkie z ww. miejscowości leżą blisko granicy miasta Nowa Ruda i posiadają z nim dogodne połączenia drogowe. Są to także - z wyjątkiem: Dzikowca, Woliborza i Włodowic - jedne z najbardziej zaludnionych wsi gminy. Pozostałe miejscowości gminy - z wyjątkiem Bieganowa i Dworków, w których nie ma wyspecyfikowanych elementów infrastruktury społecznej - pełnią rolę ośrodków zaspokajających podstawowe potrzeby socjalne, kulturalne i sportowe mieszkańców tych wsi.

Tabela nr 9.9.1. Występowanie obiektów infrastruktury społecznej.

Nazwa miejscowości	Szkoła	Przedszkole/ punkt przedszkolny	Kościół/ kaplica	Czynny cmentarz	Boisko sportowe	Basen/ staw	Świetlica gminna/ ośrodek kultury	Biblioteka lub filia biblioteki	NZOZ	Suma obiektów	Liczba mieszkańców wsi w 2015 r.	Ranking
Bartnica			+				+			2	188	7
Bieganów										0	23	9
Bożków	+	+	+	+	+	+	+	+	+	9	1563	1
Czerwieńczyce				+	+		+			3	489	6
Dworki										0	53	9
Dzikowiec	+	+	+	+	+	+	+	+		8	840	2
Jugów	+	+	+	+	+	+	+	+	+	9	2929	1
Krajanów			+				+			2	109	7
Ludwikowice Kłodzkie	+		+	+	+	+	+	+	+	8	2168	2
Nowa Wieś Kłodzka			+	+	+		+			4	215	5
Przygórze		+		+			+	+		4	701	5
Sokolica							+			1	76	8
Sokolec			+	+	+		+			4	192	5
Świerki			+	+			+			3	547	6
Wolibórz		+		+	+	+	+	+	+	7	1056	3
Włodowice	+	+	+		+		+			5	685	4

źródło: opracowanie własne.

W gminie wiejskiej Nowa Ruda nie ma przestrzeni publicznej, w której koncentrowałyby się obiekty usługowe społeczne i prywatne, rzeczywiście i stale przyciągające ludzi. Obecnie najbardziej powszechnymi przestrzeniami publicznymi na terenie gminy wiejskiej Nowa Ruda są tereny dróg publicznych, które jednak tylko w ograniczonym zakresie sprzyjają integracji społecznej, gdyż nie przyciągają ludzi. Funkcje taką pełnią natomiast między innymi ogólnodostępne przestrzenie o charakterze sportowym, tj. boiska występujące w większości wsi gminy, kompleks wyciągów narciarskich „Sokolec-Rzeczka”, stawy rybne i staw wędkarski. Integracji mieszkańców służą także świetlice wiejskie i place przy tych obiektach. Potencjalnie integracji lokalnych społeczności mogłyby służyć zabytkowe parki, ale obecnie nie są one dostosowane do takich spotkań (są zaniedbane, nie ma w nich obiektów małej architektury).

Stosunkowo atrakcyjne przestrzenie publiczne, rzeczywiście użytkowane występują w mieście Nowa Ruda, które pełni, o czym już wspomniano, funkcję głównego ośrodka usługowego dla całej gminy wiejskiej. Ranga tego ośrodka z pewnością zostanie utrzymana. Niemniej warto zadbać o utworzenie przestrzeni publicznych - jako elementów podnoszących jakość życia na wsi - także na obszarze gminy wiejskiej Nowa Ruda. Bowiem takie miejsca to silny element integracji społecznej i ważny składnik odczuwania wysokiego standardu zamieszkiwania w danej wsi. Z kolei brak przestrzeni publicznych znacznie utrudnia identyfikowanie się mieszkańców ze swoją miejscowością, a tym samym ogranicza zaangażowanie mieszkańców w budowanie dobrego wizerunku miejscowości i utrzymania w niej ładu przestrzennego. Utworzenie przestrzeni publicznej wymaga udziału wszystkich, tj. zarówno podmiotów publicznych (świadczących usługi społeczne), jak i prywatnych (świadczących usługi komercyjne). Utworzenie przestrzeni publicznych winno nieść ze sobą impuls do zmian w całej miejscowości, a nie być ukierunkowane na realizację pojedynczej inwestycji, np. świetlicy wiejskiej. Tworząc przestrzenie publiczne warto zadbać również o wyposażanie danej miejscowości w odpowiednie - według jej rangi w strukturze funkcjonalno-przestrzennej gminy, w powiązaniu z miastem Nowa Ruda - elementy infrastruktury społecznej, usługowej i technicznej, np. nie w każdej wsi musi być ośrodek kultury, ale w każdej winien być sklep spożywczy lub łatwy (np. poprzez sklepy mobilne) dostęp do zaspokojenia podstawowej potrzeby mieszkańców, jaką jest zakup żywności. Stworzenie atrakcyjnego wizerunku danej wsi, jako dobrze wyposażonej w elementy infrastruktury społecznej lub posiadającej łatwy do niej dostęp (np. ogólnodostępną, sprawnie funkcjonującą komunikacją), daje szansę na zatrzymanie w niej mieszkańców i przyciągnięcie nowych.

9.10. Uwarunkowania wynikające ze stanu infrastruktury społecznej i czynników jej rozwoju.

1. Na terenie gminy brak jest centralnego ośrodka usługowego; funkcję takiego ośrodka pełni miasto Nowa Ruda, które ogranicza potrzebę (i racjonalność) większego rozwoju niektórych rodzajów usług niekomercyjnych na obszarze gminy (podobnie, jak i komercyjnych).
2. Sieć placówek oświaty można ocenić jako wystarczającą, zwłaszcza w kontekście prognoz demograficznych, przewidujących spadek udziału i liczebności mieszkańców gminy w wieku przedszkolnym i szkolnym.
3. W związku z prognozowanym wzrostem liczby ludzi starych, pojawi się potrzeba tworzenia ośrodków usługowych dla tej grupy ludności (placówek zdrowia i opieki społecznej, w tym np. domów starców, hospicjów itp.). Niektóre z tych obiektów, w szczególności takie jak - domy starców czy hospicja, mogą przyjmować nie tylko mieszkańców gminy Nowa Ruda.
4. Na obszarze gminy znajduje się 16 czynnych cmentarzy (2 komunalne i 14 parafialnych). Potrzeba rozbudowy istniejących cmentarzy lub budowa nowych występuje we wsiach Bartnica, Świerki, Czerwieńczyce, Jugów, Bożków i Przygórze.
5. Warto rozważyć możliwość rozbudowy usług i infrastruktury z zakresu sportów zimowych w Sokolcu oraz Jugowie. Korzystne wydaje się również wzbogacenie oferty turystyki i rekreacji o obiekty i rozwiązania wykorzystywane w okresie letnim.
6. Baza noclegowa w gminie jest stosunkowo słabo rozwinięta i mało zróżnicowana – brakuje ofert o średnim standardzie. Stopień wykorzystania istniejącej bazy był (w latach 1996-2012) stosunkowo niski – około 36 noclegów/1 miejsce (64,9 noclegów/1 miejsce w mieście Nowa Ruda, 102 noclegi/1 miejsce w powiecie kłodzkim, 97,0 noclegów/1 miejsce w województwie dolnośląskim). W kształtowaniu struktury funkcjonalno-przestrzennej warto zwrócić uwagę na rozwój atrakcyjnego zagospodarowania turystycznego tak, aby zachęcić potencjalnych turystów do korzystania z bazy noclegowej oraz walorów gminy.

10. BAZA EKONOMICZNA GMINY.

10.1. Ogólna sytuacja ekonomiczna gminy.

W Gminie Nowa Ruda dochód na jednego mieszkańca w roku 2015 był porównywalny ze średnią powiatu kłodzkiego (zarówno ogółem, jak i wyłącznie gmin wiejskich) i podregionu wałbrzyskiego oraz znacznie wyższy, ponad 11%, od dochodu przypadającego na mieszkańca Miasta Nowa Ruda. Na tle gmin wiejskich podregionu wałbrzyskiego dochód na jednego mieszkańca gminy wiejskiej Nowa Ruda jest niższy o niemal 3%. Różnica ta jest jeszcze większa w odniesieniu do gmin wiejskich kraju (7,14%) i województwa dolnośląskiego (14,6%; tabela 10.1.1).

Tabela nr 10.1.1. Wybrane wskaźniki makroekonomiczne w wybranych jednostkach terytorialnych.

Jednostka terytorialna	Dochód budżetu gminy (zł/M)		Udział własny w dochodzie budżetu gminy (%)		Wydatki budżetów gmin (zł/M)	
	2008 r.	2015 r.	2008 r.	2015 r.	2008 r.	2015 r.
Polska	2932,2	3395,81	41,8	49,7	2992,6	3329,08
Polska – gm. wiejskie	2511,8	3514,04	60,7	42,7	2517,8	3428,96
dolnośląskie	2966,8	3586,99	33,8	59,34	3229,9	3488,00
dolnośląskie – gm. wiejskie	2699,1	3820,53	46,4	56,77	2806,2	3698,38
podregion wałbrzyski	2324,5	3241,82	41,5	54,47	2379,4	3126,35
podregion wałbrzyski – gm. wiejskie	<i>brak danych</i>	3361,19	<i>brak danych</i>	46,48	<i>brak danych</i>	3256,48
powiat kłodzki	2369,5	3234,26	45,6	52,82	2524,0	3059,29
powiat kłodzki – gm. wiejskie	<i>brak danych</i>	3234,91	<i>brak danych</i>	43,13	<i>brak danych</i>	3066,23
Miasto Nowa Ruda	2037,2	2903,79	43,9	55,86	2227,6	2793,12
Gmina Nowa Ruda	2578,4	3263,06	53,7	43,85	2881,2	3072,34

dane GUS.

Należy zwrócić przy tym uwagę na fakt, że stopa bezrobocia w gminie wiejskiej Nowa Ruda wśród ludności będącej w wieku produkcyjnym jest wysoka (z wyjątkiem powiatu kłodzkiego) na tle innych analizowanych jednostek terytorialnych (tabela 10.1.2). Szczególnie rażąco wysoki odsetek bezrobotnych notuje się wśród kobiet - prawie 12%. Te niekorzystne parametry ekonomiczne dla tego w przeszłości rozwiniętego gospodarczo podregionu (Sudecki Okręg Przemysłowy), wynikają z upadku przemysłu i górnictwa węgla kamiennego. Parametry te są również niekorzystne w porównaniu do innych rejonów kraju uważanych za ubogie np.: Podkarpacie czy Polska Wschodnia. Bezrobocie w gminie wiejskiej Nowa Ruda, jak i w całym kraju w okresie 2008-2012 miało tendencję wzrostową, a od 2013 r. ma tendencję spadkową.

Tabela nr 10.1.2. Bezrobocie w wybranych jednostkach terytorialnych.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Ruda.

Jednostka terytorialna	Udział bezrobotnych zarejestrowanych w ogólnej ludności w wieku produkcyjnym					
	ogółem		mężczyźni		kobiety	
	2008 r.	2015 r.	2008 r.	2015 r.	2008 r.	2015 r.
	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]
Polska	6,0	6,5	5,0	5,9	7,0	7,2
Polska – gm. wiejskie	7,1	7,2	5,8	6,4	8,6	8,2
dolnośląskie	6,0	5,5	5,2	5,0	6,9	6,0
dolnośląskie – gm. wiejskie	6,8	6,1	5,6	5,5	8,2	6,9
podregion wałbrzyski	9,2	7,3	8,2	6,7	10,3	7,9
podregion wałbrzyski – gm. wiejskie	<i>brak danych</i>	7,9	<i>brak danych</i>	7,1	<i>brak danych</i>	8,8
powiat kłodzki	11,8	10,0	10,8	9,5	12,8	10,6
powiat kłodzki – gm. wiejskie	<i>brak danych</i>	10,6	<i>brak danych</i>	9,8	<i>brak danych</i>	11,6
Miasto Nowa Ruda	9,8	8,8	7,9	7,2	11,9	10,7
Gmina Nowa Ruda	11,8	9,9	10,0	8,4	13,8	11,7

W strukturze branżowej wydatków budżetu gminy wiejskiej Nowa Ruda zwraca uwagę niski (w porównaniu z omawianą wartością dla pozostałych analizowanych jednostek terytorialnych) udział branż: ochrony zdrowia, gospodarka komunalna i ochrona środowiska oraz kultura fizyczna. Stosunkowo - na tle wydatków w mieście Nowa Ruda, powiecie kłodzkim i podregionie wałbrzyskim - niski jest także udział wydatków budżetu gminy na gospodarkę mieszkaniową. Przy czym wydatki z budżetu gminy wiejskiej Nowa Ruda na ww. cel przewyższają wydatki z budżetów gmin województwa dolnośląskiego i Polski.

Wysoki jest udział wydatków budżetu gminy wiejskiej Nowa Ruda na oświatę i wychowanie i administrację publiczną (w sumie około 45% wydatków) – w porównaniu ze wszystkimi analizowanymi jednostkami terytorialnymi, w których poniżej 44% wydatków idzie na te cele. Wydatki na oświatę i wychowanie, administrację publiczną i dodatkowo pomoc społeczną stanowią niemal 62 % wydatków budżetu gminy (tabela 10.1.3).

Tabela nr 10.1.3. Struktura branżowa wydatków budżetów gminnych (%) - dane na 2015 r.

Branże	gmina wiejska Nowa Ruda	miasto Nowa Ruda	powiat kłodzki	podregion wałbrzyski	województwo dolnośląskie	Polska
Gospodarka mieszkaniowa	5,69	11,28	6,72	6,32	4,64	2,97
Administracja publiczna	13,90	9,16	12,12	11,39	61,88	10,35
Oświata i wychowanie	31,63	27,26	30,50	29,94	32,48	36,65
Ochrona zdrowia	0,50	0,94	0,85	0,80	0,98	0,64
Pomoc społeczna	16,18	19,38	17,21	15,91	13,87	15,96
Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	6,79	10,53	11,04	10,65	11,39	10,04
Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	4,05	3,60	5,01	4,53	4,86	3,42
Kultura fizyczna	0,96	6,07	3,13	3,10	3,17	2,47
Pozostałe	20,31	11,78	13,43	17,35	17,67	17,50

źródło: GUS

10.2. Struktura branżowa gospodarki gminy.

W roku 2015 zarejestrowanych było w gminie Nowa Ruda 801 podmiotów gospodarki narodowej (według REGON), z czego 29 należało do podmiotów sektora publicznego. W 2015 r. na 10 tysięcy mieszkańców przypadały zatem 674 podmioty gospodarki narodowej (tabela nr 10.2.1). W ocenie ogólnej wskaźnik ilości podmiotów wpisanych do rejestru REGON/10 tys. mieszkańców w gminie Nowa Ruda był w analizowanym roku znacząco, gdyż o około 82,5%, niższy niż w województwie dolnośląskim. Duże różnice wystąpiły również w przypadku pozostałych jednostek terytorialnych. Dla ogółu gmin powiatu kłodzkiego, podregionu wałbrzyskiego i kraju różnice zawierały się w przedziale od 62% (Polska i powiat) do 64,5% (podregion), zaś dla gmin wiejskich: powiatu, podregionu wałbrzyskiego, województwa dolnośląskiego i kraju były mniejsze, sięgając od 9% (powiat) do 33,7% (województwo). Ponadto wskaźnik ilości podmiotów wpisanych do rejestru REGON/10 tys. mieszkańców w gminie Nowa Ruda w 2015 r. był o około 40% niższy, niż w mieście Nowa Ruda.

Na 1000 mieszkańców gminy w wieku produkcyjnym przypadały w 2015 r. nieco ponad 104 podmioty gospodarki narodowej. Wskaźnik ten dla gminy w omawianym roku był znacznie niższy od tego samego wskaźnika zanotowanego dla innych analizowanych jednostek terytorialnych (tabela 10.2.1.). Wynika to prawdopodobnie z funkcjonowania w sąsiedztwie gminy, np w mieście Nowa Ruda, dużych zakładów produkcyjnych zatrudniających zwykle znacznie więcej pracowników, niż firmy, funkcjonujące na obszarze gminy. I chociaż zakłady te nie są zlokalizowane na terenie gminy, to ich występowanie w jej sąsiedztwie istotnie wpływa na strukturę gospodarczą gminy (miejsca pracy).

Tabela nr 10.2.1. Podmioty gospodarki narodowej w wybranych jednostkach terytorialnych.

Jednostka terytorialna	podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności		podmioty na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym	
	2008 r.	2015 r.	2008 r.	2015 r.
Polska	985	1089	152,8	174,3
Polska – gm. wiejskie	631	749	101,8	118,7
dolnośląskie	1101	1230	167,0	195,8
dolnośląskie – gm. wiejskie	749	901	114,3	139,3
podregion wałbrzyski	1104	1109	169,3	177,2
podregion wałbrzyski – gm. wiejskie	-	829	-	128,1
powiat kłodzki	1167	1088	179,2	173,8
powiat kłodzki – gm. wiejskie	-	736	-	113,7
Miasto Nowa Ruda	1107	1128	176,0	183,0
Gmina Nowa Ruda	715	674	109,1	104,3

źródło: GUS.

Należy jednak zaznaczyć, że nie uwzględniono w tych liczbach indywidualnych gospodarstw rolnych, które w gminach wiejskich stanowią istotną część ich bazy ekonomicznej. Nieuwzględnienie tych gospodarstw odzwierciedla się też w strukturze branżowej gospodarki. Podmioty gospodarki branży rolnictwo, leśnictwo i łowiectwo zajmują dopiero szóstą pozycję pod względem liczby podmiotów w gminie (tabela nr 10.2.2). Na tle uśrednionych wskaźników dla różnych porównywanych obszarów (od miasta Nowa Ruda po kraj) udział podmiotów branży rolniczej w gminie Nowa Ruda (6,01%) jest jednak wysoki.

Na terenie gminy wiejskiej Nowa Ruda najwięcej działalności gospodarczych zarejestrowanych jest w branży handlu hurtowego i detalicznego (ponad 27% ogółu podmiotów wg rejestru REGON). Drugą pod względem liczebności grupą podmiotów gospodarczych w gminie są te zaliczane do branży budownictwo (niemal 15%), a trzecią - przetwórstwo przemysłowe (ponad 9%). Podobnie jest zresztą w innych analizowanych jednostkach terytorialnych. Wysoka – zwłaszcza, jak na gminę wiejską – jest tu liczba przedsiębiorstw zarejestrowanych w branżach edukacja (ponad 5,5%) oraz działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi. W strukturze branżowej podmiotów w gminie wiejskiej Nowa Ruda zwraca uwagę niski udział działalności związanych z informacją i komunikacją - jest on najniższy w porównaniu z innymi jednostkami terytorialnymi.

Tabela nr 10.2.2. Struktura branżowa podmiotów gospodarki narodowej (bez rolnictwa indywidualnego). Stan na 2015 r.

Branże gospodarki narodowej	Polska		Polska - gminy wiejskie		dolnośląskie		dolnośląskie - gminy wiejskie		Podregion wałbrzyski		Podregion wałbrzyski - gminy wiejskie		Powiat kłodzki		Powiat kłodzki - gminy wiejskie		Miasto Nowa Ruda		Gmina Nowa Ruda	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo	75401	1,80	37547	4,57	4822	1,35	1855	3,66	1190	1,62	391	4,36	458	2,59	95	4,16	26	1,01	48	6,01
Górnictwo i wydobywanie	4742	0,11	1469	0,18	449	0,13	139	0,27	113	0,15	28	0,31	19	0,11	7	0,31	1	0,04	3	0,38
Przetwórstwo przemysłowe	375273	8,97	90851	11,06	26430	7,41	4778	9,43	6265	8,50	1034	11,52	1100	6,23	212	9,29	156	6,07	74	9,26
Budownictwo	487892	11,67	132868	16,18	41338	11,59	8063	15,92	7818	10,61	1300	14,49	1741	9,86	308	13,49	229	8,91	119	14,89
Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	74638	1,79	15820	1,93	6391	1,79	1064	2,10	1248	1,69	193	2,15	322	1,82	46	2,01	40	1,56	17	2,13
Informacja i komunikacja	132971	3,18	13754	1,68	11139	3,12	979	1,93	1029	1,40	74	0,82	194	1,10	16	0,70	30	1,17	4	0,50
Handel hurtowy i detaliczny	1059948	25,35	208524	25,40	85166	23,87	12561	24,80	17828	24,20	2350	26,19	4621	26,16	634	27,77	610	23,73	216	27,03
Turystyka i gospodarka magazynowa	256648	6,14	56543	6,89	19493	5,46	3418	6,75	4154	5,64	576	6,42	806	4,56	116	5,08	104	4,05	52	6,51
Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	129796	3,10	26643	3,42	10444	2,93	1485	2,93	2317	3,15	315	3,51	971	5,50	89	3,90	85	3,31	40	5,01
Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	127636	3,05	17689	2,15	11277	3,16	1216	2,40	1898	2,58	190	2,12	443	2,51	61	2,67	72	2,80	22	2,75
Działalność profesjonalna, naukowa	404606	9,68	49936	6,08	34162	9,58	3733	7,37	4252	5,77	433	4,83	891	5,04	104	4,56	143	5,56	36	4,51

Branże gospodarki narodowej	Polska		Polska - gminy wiejskie		dolnośląskie		dolnośląskie - gminy wiejskie		Podregion wałbrzyski		Podregion wałbrzyski - gminy wiejskie		Powiat kłodzki		Powiat kłodzki - gminy wiejskie		Miasto Nowa Ruda		Gmina Nowa Ruda	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
i techniczna																				
Edukacja	147548	3,53	28524	3,47	11356	3,18	1518	3,00	2198	2,98	282	3,14	592	3,35	87	3,81	86	3,35	44	5,51
Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	227015	5,43	32795	3,99	18334	5,14	2356	4,65	3303	4,48	378	4,21	939	5,32	117	5,12	112	4,36	36	4,51
Organizacje członkowskie i gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników	271144	6,48	52353	6,38	22551	6,32	3261	6,44	4514	6,13	562	6,26	1144	6,48	145	6,35	128	4,98	49	6,13
Pozostałe	406060	9,71	55763	6,79	53407	14,97	4217	8,33	15536	21,09	866	9,65	3422	19,37	246	10,78	749	29,13	39	4,88
Razem	4181318	100	821079	100	356759	100	50643	100	73663	100	8972	100	17663	100	2283	100	2571	100	799	100

źródło: GUS.

Na terenie gminy funkcjonowały (według danych z 2012 r.) 24 sklepy spożywcze i spożywczo-przemysłowe. Na jedną placówkę handlu detalicznego w gminie przypadało (w 2012 r.) zatem prawie 502 mieszkańców. Ten porównawczo niski wskaźnik (2 sklepów/1000 mieszkańców) wynika z braku ośrodka centralnego na terenie gminy i konkurencji miasta Nowa Ruda, która stanowi centrum usługowe (nie tylko w zakresie handlu) dla omawianej gminy. Liczba sklepów w poszczególnych wsiach ściśle wiąże się z ich wielkością. Najwięcej placówek handlu detalicznego działa w: Jugowie (11 sklepów), Ludwikowicach Kłodzkich (7 sklepów) oraz Bożkowie (3 sklepy). Najmniejsze miejscowości (Bieganów, Dworki, Krajanów, Sokolica i Nowa Wieś Kłodzka) pozbawione są placówek handlowych.

Inaczej niż sieć sklepów przedstawia się rozmieszczenie obiektów usługowych związanych z obsługą ruchu turystycznego: gospodarstw agroturystycznych, pensjonatów, schronisk, kawiarni i barów. Najwięcej takich obiektów (w 2012 r.) znajdowało się w Ludwikowicach Kłodzkich (około 15 obiektów), a następnie w Sokolcu (około 13 obiektów) oraz w Jugowie (około 7 obiektów). Obiekty tego typu występują również w innych miejscowościach gminy (w liczbach nie przekraczających trzech obiektów), tj. w: Bieganowie, Bożkowie, Dzikowcu, Nowej Wsi Kłodzkiej, Przygórzu, Świerkach, Włodowicach oraz Woliborzu. W niektórych miejscowościach gminy, w tym głównie w Ludwikowicach Kłodzkich oraz Przygórzu, poza „bazą turystyczną”, rozwinęły się także inne funkcje gospodarcze (w tym przemysł).

Podmioty gospodarcze świadczące usługi w zakresie handlu, napraw i turystyki to przedsiębiorstwa z reguły małe, zatrudniające poniżej 10 osób. W strukturze wielkościowej podmiotów gospodarki narodowej działających na terenie gminy Nowa Ruda, podobnie jak generalnie w całym kraju, przedsiębiorstwa małe – do 9 zatrudnionych – dominują (tabela nr 10.2.3). Na tle porównywanych obszarów, tj. miasta Nowa Ruda, powiatu kłodzkiego i województwa dolnośląskiego, zaznacza się tu nieco większy udział podmiotów średnich (10-49 zatrudnionych). Udział w gminie wiejskiej Nowa Ruda przedsiębiorstw dużych (50 i więcej zatrudnionych) utrzymuje się na poziomie nieco wyższym niż w gminach kraju i znacząco wyższym, niż w pozostałych analizowanych jednostkach terytorialnych.

Do największych przedsiębiorstw działających na obszarze gminy Nowa Ruda zaliczają się następujące firmy:

- Kopalnia Surowców Skalnych sp. z o.o. w Bartnicy (działającą także na terenie miasta Nowa Ruda),
- Zakład Produkcji Automatyki Sieciowej S.A. w Przygórzu,
- Państwowe Gospodarstwo Leśne w Jugowie,
- Młyn Staniszewski i Wspólnicy Sp. Jawna w Ludwikowicach Kłodzkich,

- Centrum Rekreacyjno-Konferencyjne „HARENDA” w Ludwikowicach Kłodzkich,
- Afflo sp. z o.o. „Bukowa Chata” w Jugowie,
- Przedsiębiorstwo Turystyczno-Handlowo-Usługowe Sp. z o.o. „Leśny Dwór” w Woliborzu.

Tabela nr 10.2.3. Struktura wielkościowa podmiotów gospodarki narodowej (bez indywidualnych gospodarstw rolnych); stan na 2015 r.

Klasa wielkości przedsiębiorstw (według liczby zatrudnionych)	gmina Nowa Ruda	miasto Nowa Ruda	powiat kłodzki	powiat kłodzki - gm. wiejskie	podregion wałbrzyski	podregion wałbrzyski - gm. wiejskie	woj. dolnośląskie	woj. dolnośląskie - gm. wiejskie	Polska	Polska - gm. wiejskie
≤ 9	96,00	96,58	96,59	96,85	96,26	96,23	96,52	96,57	95,78	95,95
10 – 49	3,13	2,91	2,89	2,80	3,17	3,45	2,89	3,08	3,52	3,61
> 50	0,87	0,50	0,52	0,35	0,57	0,32	0,59	0,35	0,70	0,44

źródło: GUS.

Istotne są branże związane z gospodarką leśną oraz turystyką. Jedno z ww. ważniejszych przedsiębiorstw zajmuje się wydobywaniem i przeróbką surowców skalnych. Kopalnictwo surowców skalnych stanowiło ważną branżę gospodarki gminy do zakończenia eksploatacji złoża kruszywa w Świerkach (2013 r.). Obecnie prace wydobywcze prowadzone są tylko w Dzikowcu. Ważnym działem pozostaje także rolnictwo, na którego kierunki produkcji wywierają wpływ szczególne uwarunkowania przyrodnicze. Duży areał trwałych użytków zielonych sprzyja rozwojowi zwierzęcego kierunku produkcji. Jednakże w południowej części gminy (rejon Bożkowa), gdzie występują korzystne uwarunkowania przyrodnicze (w szczególności glebowe), decydujące o walorach produkcyjnych przestrzeni rolniczej, podstawowe znaczenie ma uprawa zbóż, w tym pszenicy. Niezależnie od warunków przyrodniczych, na rozwój rolnictwa w gminie wpływają uwarunkowania rynkowe oraz polityka rolna Unii Europejskiej.

Na obszarze gminy Nowa Ruda – poza omówionymi wcześniej podmiotami – działają także firmy z różnych branż, w tym m.in.: budownictwa, mechaniki pojazdowej, przemysłu spożywczego, transportu. Najwięcej przedsiębiorstw działa w największych wsiach, tj. w: Ludwikowicach Kłodzkich, Jugowie i Bożkowie. Największą firmą działającą na terenie gminy jest Zakład Produkcji Automatyki Sieciowej S.A. w Przygórzu.

Obecnie na terenie gminy prowadzone są dalsze prace służące dokładniejszemu rozpoznaniu zasobów złoża węgla kamiennego „Nowa Ruda pole Piast rejon Waclaw-Lech” (zasoby tego złoża udokumentowano w 2014 r. w kategoriach: B, C₁ i C₂, o czym mowa szerzej w rozdziale 5.1.2.).

10.3. Uwarunkowania wynikające z rozwoju i struktury bazy ekonomicznej gminy.

1. Zgodnie z przyrodniczymi uwarunkowaniami rozwinęły się różnorodne formy działalności gospodarczej: rolnictwo, leśnictwo, turystyka, kopalnictwo surowców skalnych i przemysł przetwórczy oraz różne usługi.
2. W rolnictwie znaczący udział ma zwierzęcy kierunek produkcji – zgodnie z miejscowymi uwarunkowaniami przyrodniczymi; w południowej części gminy (rejon Bożkowa) występują warunki glebowo-klimatyczne korzystne dla produkcji roślinnej. Dla dalszego rozwoju rolnictwa występują ograniczenia – zarówno przyrodnicze, jak i społeczno-ekonomiczne. Przewiduje się więc spadek zatrudnienia w tym sektorze gospodarki gminy, czego konsekwencją będzie prawdopodobnie transformacja funkcjonalna układów osadniczych wsi, w tym zabudowy zagrodowej.
3. Rozwój usług rynkowych, zwłaszcza w zakresie handlu, ogranicza konkurencyjne oddziaływanie ośrodka miejskiego Nowa Ruda. Jednocześnie bliskość miasta oraz tras dróg wojewódzkich sprzyjać mogą rozwojowi określonych usług komercyjnych (np. naprawa pojazdów samochodowych) oraz innych różnych aktywności gospodarczych (np. firm budowlanych).
4. Rozwój wydobywania surowców skalnych stymulowany jest, z jednej strony unikatowością ich występowania w skali kraju i stosunkowo dobrą dostępnością linii kolejowych, ułatwiających ekspedycję kruszyw lub innych produktów, z drugiej strony przewidywanym znacznym popytem na te surowce, związanym m.in. z konieczną w Polsce rozbudową i modernizacją sieci dróg i kolei.

DZIAŁ III.

**UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z ISTNIEJĄCEGO
ZAGOSPODAROWANIA I STRUKTURY WŁASNOŚCI
GRUNTÓW**

11. STRUKTURA FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNA.

11.1. Struktura użytkowania terenu.

Górski charakter gminy Nowa Ruda wyraża się szczególnie w jej strukturze użytkowania gruntów i zarazem w strukturze przyrodniczej. W szczególności zwraca uwagę wysoki udział lasów i zadrzewień (42,5% powierzchni gminy), pokrywających zwłaszcza wyższe i bardziej strome zbocza górskie. Rolnicza przestrzeń produkcyjna tylko w niewielkim stopniu przewyższa udział terenów zalesionych, przy czym aż 61% tej przestrzeni stanowią trwałe użytki zielone. Udział ekosystemów trawiastych w strukturze przyrodniczej gminy przekracza 30% (tabela nr 11.1.1). Są to głównie górskie pastwiska (ponad 20% użytków rolnych).

Tabela nr 11.1.1. Struktura użytkowania gruntów na obszarze gminy Nowa Ruda (stan na 1 stycznia 2009 r.).

Rodzaj użytkowania	Gmina Nowa Ruda			
	ha	%	%	%
Powierzchnia całkowita	13 970	100,0	-	-
TERENY ZAINWESTOWANE	941	6,7	100,0	-
Tereny osadnicze	421	3,0	44,7	100,0
Tereny mieszkaniowe	131	0,9	13,9	31,1
Tereny przemysłowe	32	0,2	3,4	7,6
Inne tereny zabudowane	26	0,2	2,8	6,2
Tereny zurbanizowane niezabudowane	15	0,1	1,6	3,6
Tereny rolne zabudowane	192	1,4	20,4	45,6
Tereny rekreacyjne	25	0,2	2,7	5,9
Tereny komunikacyjne	497	3,6	52,8	100,0
Drogi	427	3,1	45,4	85,9
Tereny kolejowe	69	0,5	7,7	13,9
Inne komunikacyjne	1	0,0	0,0	0,2
Użytki kopalniane	23	0,2	2,4	-
TERENY OTWARTE	13 029	93,3	100,0	-
Tereny rolne	6 942	49,7	53,3	100,0
Grunty orne	2 648	19,0	20,3	38,1
Sady	16	0,1	0,2	0,2
Łąki	1 339	9,6	10,3	19,3
Pastwiska	2 897	20,7	22,2	41,7
Stawy	10	0,1	0,1	0,1
Rowy melioracyjne	32	0,2	0,2	0,5
Lasy i zadrzewienia	5 944	42,5	45,6	-
w tym lasy	5 888	42,1	45,2	-
Wody	35	0,3	0,3	100,0
Wody płynące	31	0,2	0,2	88,6
Wody stojące	4	0,1	0,1	11,4
Użytki ekologiczne	0	0,0	0,0	-
Nieuzytaki	72	0,5	0,6	-
Tereny różne	36	0,3	0,3	-

źródło: na podstawie zestawienia zbiorczego danych objętych ewidencją gruntów i budynków na 1 stycznia 2009 r.

W powierzchni terenów zainwestowanych dominuje udział terenów komunikacyjnych (3,6% powierzchni gminy), nieco przewyższający udział terenów osadniczych (3% powierzchni

gminy), pomimo wysokiej (jak na gminę wiejską) gęstości zaludnienia (*patrz rozdz. 7.1*). Wskazuje to na znacznie rozbudowany system komunikacyjny, w szczególności drogowy. Wśród terenów osadniczych zwraca uwagę wyraźna dominacja tzw. terenów rolnych zabudowanych (ponad 45% całości terenów osadniczych). Tereny mieszkaniowe obejmują niewiele ponad 31% terenów osadniczych. Pośrednio wskazuje to na znaczny stopień rozproszenia osadnictwa (i zabudowy).

Pomimo istotnego znaczenia górnictwa w bazie ekonomicznej gminy, udział powierzchni użytków kopalnianych w strukturze zagospodarowania terenów gminy jest relatywnie niewielki – 0,2% powierzchni całej gminy oraz 2,4% terenów zainwestowanych. Wynika to ze specyfiki kopalnictwa surowców skalnych - kamieniołomy zajmują stosunkowo niewielkie powierzchnie (w porównaniu np. z odkrywkową eksploatacją węgla brunatnego czy większych złóż kruszywa).

11.2. Charakterystyka osadnictwa gminy.

Osadnictwo gminy Nowa Ruda jest ściśle powiązane z lokalnymi (góorskimi) uwarunkowaniami przyrodniczymi. Występują tu albo duże silnie rozbudowane i zmodyfikowane wsie łańcuchowe (typowe sudeckie „łańcuchówki”) w obniżeniach dolinnych, albo – na wyżej położonych terenach lub także w dolinach, wzdłuż potoków górskich – wsie o rozproszonej zabudowie i niewielkim zaludnieniu. O znacznym zróżnicowaniu form oraz o rozproszeniu osadnictwa świadczy różnica pomiędzy liczbą miejscowości i sołectw, których jest prawie dwukrotnie mniej. Według danych GUS na sieć osadniczą gminy składa się 31 miejscowości (tabela nr 11.2.1.) zgrupowanych w 17 sołectwach (jednocześnie obrębach). Średnia wielkość sołectwa wynosi – 711 mieszkańców.

Tabela nr 11.2.1. Miejscowości i przysiółki gminy Nowa Ruda; stan na 2015 r.

L.p.	Nazwa miejscowości	L.p.	Nazwa obrębu
1.	Bartnica	1.	Bartnica
2.	Wyřębina		
3.	Złote Wody		
4.	Bieganów	2.	Bieganów
5.	Bożków	3.	Bożków
6.	Czerwieńczyce	4.	Czerwieńczyce
7.	Chudów		
8.	Dworki	5.	Dworki
9.	Dzikowiec	6.	Dzikowiec
10.	Jugów	7.	Jugów
11.	Jutroszów		
12.	Krzów		
13.	Miłków		
14.	Nagóra		
15.	Krajanów	8.	Krajanów
16.	Koszyn	9.	Koszyn
17.	Grzymków	10.	Ludwikowice Kłodzkie

L.p.	Nazwa miejscowości	L.p.	Nazwa obrębu
18.	Ludwikowice Kłodzkie		
19.	Sowina		
20.	Nowy Miłków		
21.	Nowa Wieś Kłodzka	11.	Nowa Wieś Kłodzka
22.	Przygórze	12.	Przygórze
23.	Sokolica	13.	Sokolica
24.	Sokolec	14.	Sokolec
25.	Świerki	15.	Świerki
26.	Wrześnik		
27.	Podlesie	16.	Wolibórz
28.	Wolibórz		
29.	Grządka	17.	Włodowice
30.	Rędzina		
31.	Włodowice		

źródło: BIP gminy Nowa Ruda.

Według danych z Urzędu Gminy Nowa Ruda (przywołanych poniżej) największą wsią (a ściślej – sołectwem/obrębem) gminy jest Jugów liczący - według danych z 2015 r. - 2929 mieszkańców, który skupia ponad jedną czwartą populacji gminy (tabela nr 11.2.2). Kolejne duże miejscowości wiejskie, liczące ponad 1000 mieszkańców, to: Ludwikowice Kłodzkie (ponad 2,1 tys. mieszkańców), Bożków (ponad 1,5 tys. mieszkańców) i Wolibórz (około 1,0 tys. mieszkańców). Łącznie te cztery największe sołectwa zamieszkuje ponad 7,7 tys. osób, tj. około 65% populacji gminy. Do sołectw liczących powyżej 500 (lub prawie 500) mieszkańców należą: Dzikowiec (840 mieszkańców), Przygórze (701), Włodowice (685), Świerki (547) i Czerwieńczyce (489) – łącznie zamieszkałe przez około 3,3 tys. osób, tj. około 28% populacji gminy. Pozostałe to słabo zaludnione sołectwa, o w przewadze rozproszonej zabudowie, liczące – oprócz Nowej Wsi Kłodzkiej (215 mieszkańców), Sokolca (192 mieszkańców), Bartnicy (188 mieszkańców) i Krajanowa (109 mieszkańców) – poniżej 100 mieszkańców (Sokolica - 76, Dworki - 53, Bieganów - 23). Łącznie w tych 7 miejscowościach gminy mieszka 856 osób, czyli około 7% jej populacji.

W historycznym rozwoju zaludnienia poszczególnych miejscowości (tabela nr 11.2.3.) zwraca uwagę wciąż stosunkowo wysoka, dominująca na tle pozostałych miejscowości gminy, liczba mieszkańców w Jugowie oraz w Ludwikowicach Kłodzkich. Omawianą pozycję w skali gminy utrzymują obie te miejscowości, pomimo stosunkowo wysokiego (niemal 43% mieszkańców w Jugowie oraz około 41% mieszkańców w Ludwikowicach Kłodzkich) spadku liczby mieszkańców – w porównaniu z maksymalną ich liczbą. Z przeprowadzonej analizy wynika także, iż w: Bieganowie, Dworkach oraz Sokolicy nastąpił najbardziej drastyczny spadek liczby ludności – o ponad 90% w porównaniu z maksymalną liczbą mieszkańców tych wsi. Natomiast najmniejszy spadek populacji odnotowano w Bożkowie (o około 18% w porównaniu z wartością maksymalną), a następnie w Przygórze (o ponad 34% w porównaniu z wartością maksymalną).

Analiza historycznego rozwoju zaludnienia gminy Nowa Ruda wskazuje także dość radykalny spadek liczebności populacji w okresie powojennym w porównaniu z okresem przedwojennym, a nawet z końcem XIX wieku. W okresie powojennym maksymalna liczba mieszkańców gminy wynosiła 15998 mieszkańców (w 1970 r.), co stanowi znaczący spadek w porównaniu z maksimum omawianej wartości dla okresu przedwojennego (22864 osób w 1933 r.). Obecna liczba mieszkańców gminy Nowa Ruda (stan na 2015 r.) stanowi jedną z najniższych w analizowanym okresie (tj. od 1787 r. do 2015 r.) i jednocześnie najmniejszą wartość odnotowaną po 1978 r. (co stanowi ponad 1,3-krotny spadek w porównaniu z wartością maksymalną okresu powojennego i 1,9-krotny spadek w porównaniu z maksimum dla okresu przedwojennego). Jedną z konsekwencji zmniejszenia populacji było ograniczenie zasięgu zabudowy osadniczej (rysunek pt.: „Uwarunkowania rozwoju przestrzennego”). Z kolei jedną z przyczyn spadku populacji było zaprzestanie wydobywania węgla kamiennego i zamknięcie lokalnych kopalni, co spowodowało znaczące zmniejszenie się liczby miejsc pracy.

Tabela nr 11.2.2. Powierzchnia i liczba mieszkańców poszczególnych obrębów gminy Nowa Ruda; stan na 31.12.2015 r.

L.p.	Obręb (sołectwo)	Liczba mieszkańców	Powierzchnia w km ²	Liczba mieszkańców na 1 km ²
1.	Bartnica	188	3,7	50,81
2.	Bieganów	23	3	7,67
3.	Bożków	1563	10,6	147,45
4.	Czerwieńczyce	489	14	34,93
5.	Dworki	53	3	17,67
6.	Dzikowiec	840	9	93,33
7.	Jugów	2929	20,5	142,88
8.	Krajanów	109	6,9	15,80
9.	Ludwikowice Kłodzkie	2168	13,6	159,41
10.	Nowa Wieś Kłodzka	215	6,7	32,09
11.	Przygórze	701	10,5	66,76
12.	Sokolica	76	2	38,00
13.	Sokolec	192	7,3	26,30
14.	Świerki	547	10,4	52,60
15.	Wolibórz	1056	12,3	85,85
16.	Włodowice	685	6	114,17
Razem:		11834	139,7	84,71

źródło: Urząd Gminy Nowa Ruda.

Tabela nr 11.2.3. Historyczny rozwój zaludnienia poszczególnych sołectw (obróbów) gminy Nowa Ruda.

L.p.	NAZWA MIEJSCOWOŚCI	1787 r.	1825 r.	1845 r.	1885 r.	1905 r.	1933 r.	1945 r.	1950 r.	1960 r.	1970 r.	1978 r.	1983 r.	1988 r.	2000 r.	2005 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r.	2011 r.	2012 r.	2013 r.	2015 r.
1.	Bartnica	339 ^a	259	281 ^c	1085 ^d	918 ^e	935	829	385	396	368	287 ^l	284	302 ^m	247	217	212	219	214	184	182	195	194	188
2.	Bieganów	173	282	369 ^c	678 ^d	443 ^e	414	344	227	226	242	158 ^l	128	126 ^m	43	40	30	29	27	27	25	25	25	23
3.	Bożków	708	1344	955 ^c	-	982 ^e	1927	1566 ^h	1225	1661	1674	1493	1764	1831	1708	1674	1 639	1647	1631	1622	1624	1 614	1596	1563
4.	Czerwieńczyce	510	616	837 ^c	-	786 ^e	774	991 ^h	569	668	601	545	502	531	513	505	498	506	498	507	509	508	504	489
5.	Dworki	365	529	599	701	451	478	478 ^h	167	161	121	113	106	109	94	98	68	69	69	67	65	66	62	53
6.	Dzikowiec	705	900	1098	1479	1332	1410 ^f	920 ⁱ	920	1086	1101	1106	960	950	942	928	905	894	890	886	874	872	870	840
7.	Jugów	1540	1557	2137	3221	3348	5199 ^g	4364	2701	3631 ^j	3705 ^k	-	3295	3325	3185	3135 ⁿ	3 129	3089	3064	3047	3022	3 003	2988	2929
8.	Krajanów	513	559	859 ^G	-	693	586	566	343	264	250	192 ^l	177	171 ^m	120	114	111	115	118	122	113	111	110	109
9.	Ludwikowice Kłodzkie	1218 ^b	1558	1735	3012	3041 ^e	3704	3518 ^h	1780	2773	3009	2721	2732	2061	2407	2323	2 274	2262	2286	2261	2222	2 192	2175	2168
10.	Nowa Wieś Kłodzka	559	596	724	750	508 ^e	560	526 ^h	244	235	265	224	239	256	238	224	217	218	217	213	216	214	215	215
11.	Przygórze	-	-	-	-	-	-	1073 ^h	789	952	943	837	827	901	824	803	788	776	764	757	755	742	726	701
12.	Sokolica	153	220	258	349	1126	261	281	142	139	142	127	227	224	78	220	72	71	72	75	78	75	74	76
13.	Sokolec	482	911	965	1314	307	983	989	270	228	234	276	124	108	198	68	220	213	212	206	204	207	204	192
14.	Świerki	716	808	714	832	1653	1608	1819 ^h	716	899	987	834	769	729	596	616	577	568	558	576	585	573	571	547
15.	Włodowice	423	550	677 ^c	1111	1346 ^e	1360	1170 ^h	849	1012	1015	866	798	814	773	750	724	721	717	722	710	707	705	1056
16.	Wolibórz	1022	1128	1311	2208	2382	2665	2510 ^h	1263	1370	1341	1241	1251	1271	1156	1139	1 110	1107	1101	1091	1096	1 101	1075	685
Razem		10416	11817	13519	16740	19316	22864	21994	12590	15701	15998	11020	14183	13709	13122	12854	12574	12504	12438	12363	12280	12224	12094	11834

^a dane z 1816 r.^b dane z 1782 r.^c dane z 1840 r.^d dane z 1862 r.^e dane z 1910 r.^f dane z 1925 r.^g dane z 1931 r.^h dane z 1946 r.ⁱ dane z 1941 r.^j dane z 1959 r.^l dane z 1980 r.^m dane z 1990 r.ⁿ dane z 1990 r.^k dane z 1971 r.^l dane na dzień 12.11.2012 r.

źródło: Bieda Tadeusz „Wśród Malowniczych wzgórz nad Włodzicą”, (dane do 1988 roku) oraz dane z Urzędu Gminy Nowa Ruda (dane z roku 2000 i późniejsze).

11.3. Uwarunkowania wynikające ze struktury funkcjonalno-przestrzennej.

1. Dotychczasowa struktura użytkowania gruntów, stanowiąca zarazem strukturę przyrodniczą gminy, jest ściśle związana z miejscowymi, górskimi uwarunkowaniami siedliskowymi. Nie powinna więc podlegać istotnym zmianom w wyniku rozwoju gminy, z wyjątkiem ewentualnego, pewnego wzrostu udziału terenów zalesionych.
2. W strukturze terenów osadniczych zdecydowanie dominują tereny rolne zabudowane, co jest skutkiem znacznego rozproszenia osadnictwa wiejskiego (i zabudowy). W dalszym rozwoju udział tych terenów powinien się zmniejszać, gdyż rozproszone osadnictwo nie jest korzystne (zarówno z ekologicznego, jak i funkcjonalnego punktu widzenia).
3. Największa liczba ludności - ponad 22 800 mieszkańców (jak wynika z dostępnych danych) mieszkała na obszarze dzisiejszej gminy Nowa Ruda w okresie międzywojennym (w 1933 r.). Po II wojnie światowej maksymalną wielkość populacji odnotowano około 1970 roku (15 998 osób). Od tego czasu występuje spadek liczby mieszkańców gminy Nowa Ruda.
4. Historycznie ukształtowana zróżnicowana struktura sieci osadniczej nie podlegała, w ostatnich latach, radykalnym zmianom; zakłada się zatem, iż zostanie zachowana także w okresie perspektywicznym.
5. Brak hierarchii w sieci osadniczej gminy wynika z braku na jej obszarze ośrodka centralnego (rolę takiego ośrodka pełni miasto Nowa Ruda), a powstanie i rozwój największych wsi nie miało związku z obsługą rejonu „ciążenia”, lecz wynikało z rozwoju funkcji specjalizowanych (w tym przemysłu). Zakłada się, iż specjalizowany charakter funkcjonalny ośrodków osadniczych utrzyma się także w przyszłości.

12. STAN WŁADANIA GRUNTAMI.

12.1. Struktura własności gruntów.

W strukturze własności gruntów największy udział ma Skarb Państwa (ponad 44%). Wynika to ze znacznej lesistości gminy, a przeważająca część leśnej przestrzeni produkcyjnej w Polsce stanowi własność Państwowego Gospodarstwa Leśnego. Do właścicieli prywatnych należy niewiele ponad 40% gruntów, przy czym prawie 89% tych gruntów stanowią indywidualne gospodarstwa rolne. Relatywnie duży jest też udział osób fizycznych we własności gruntów pod zabudowę mieszkaniową i gruntów rolnych zabudowanych, co wiąże się z dominacją zabudowy jednorodzinnej i zagrodowej (tabela nr 12.1.1).

Trzecim największym właścicielem gruntów jest gmina (grunty gminne) – ponad 13%. W powierzchni terenów gminnych największy udział mają grunty rolne, a następnie grunty pod drogami (drogi gminne). Lasy i zadrzewienia stanowią 10% gruntów gminnych (tabela nr 12.1.2). Udziały pozostałych właścicieli gruntów na obszarze gminy Nowa Ruda są stosunkowo niewielkie.

Tabela nr 12.1.1. Struktura własności gruntów (stan na 1 stycznia 2009 r.).

Forma własności	Powierzchnia w ha	Udział %
Grunty państwowe, w tym	6 156	44,01
Państwowe Gospodarstwo Leśne	5 865	90,85
Grunty Skarbu Państwa w użytkowaniu wieczystym	42	0,30
Grunty Gminy	1 881	13,45
Grunty Gminy w wieczystym użytkowaniu	23	0,16
Grunty osób fizycznych, w tym	5 675	40,57
wchodzące w skład gospodarstw rolnych	5 026	88,56
Grunty kościelne	30	0,21
Grunty powiatów	58	0,41
Grunty województw	54	0,39
Grunty spółek prawa handlowego	13	0,09
Grunty pozostałe	57	0,41
Razem	13 989	100,00

źródło: „Zestawienie zbiorcze danych objętych ewidencją gruntów i budynków” na 1. stycznia 2009

Tabela nr 12.1.2. Struktura użytkowania gruntów komunalnych (stan na 1 stycznia 2009 r.)

Rodzaj użytkowania	Powierzchnia	
	ha	%
Powierzchnia całkowita	1876	100,0
TERENY ZAINWESTOWANE	367	19,6
Tereny osadnicze	82	4,4
Tereny komunikacyjne	285	15,2
Użytki kopalniane	0	0,0
TERENY OTWARTE	1509	80,4

Rodzaj użytkowania	Powierzchnia	
	ha	%
Tereny rolne	1292	68,9
Lasy i zadrzewienia	187	10,0
Wody	4	0,2
Użytki ekologiczne	0	0,0
Nieużytki	2,8	1,2
Tereny różne	3	0,2

źródło: „Zestawienie zbiorcze danych objętych ewidencją gruntów i budynków” na 1 stycznia 2009

12.2. Uwarunkowania wynikające ze struktury własności gruntów.

1. Charakterystyczną cechą gminy jest przewaga własności uspołecznionej gruntów (własność Skarbu Państwa i gminna). Wśród gruntów gminnych przeważają tereny rolne (niemal 69%), a następnie tereny komunikacyjne (ponad 15%). Wśród gruntów Skarbu Państwa ponad 90% stanowią tereny leśne.
2. Wśród gruntów prywatnych (40% ogółu gruntów) największy udział mają grunty wchodzące w skład indywidualnych gospodarstw rolnych (prawie 89%); relatywnie duży jest także udział gruntów osadniczych – pod zabudowę mieszkaniową, w tym na terenach rolnych.
3. Korzystną cechą jest względnie wysoki udział własności komunalnej gruntów, w tym terenów jeszcze nie zainwestowanych. Stan taki sprzyja realizację inwestycji celu publicznego o znaczeniu lokalnym oraz prowadzeniu polityki przestrzennej gminy.

13. KOMUNIKACJA I TRANSPORT.

13.1. Układ drogowy.

Przez obszar gminy nie przebiega żadna z dróg krajowych. Głównymi elementami układu drogowego gminy są trzy drogi wojewódzkie. Ich zestawienie zamieszczono w tabeli nr 13.1.1. Warto też wspomnieć, że przed II wojną światową były w obecnych granicach Gminy 2 przejścia drogowe do ówczesnej Czechosłowacji, które ze względu na zły stan dróg – są obecnie nieprzejezdne.

Tabela nr 13.1.1. Zestawienie dróg wojewódzkich.

L.p.	Numer drogi	Relacja	Długość* [w km]
1.	381	Wałbrzych - Nowa Ruda - Kłodzko	26,0
2.	384	Wolibórz - Bielawa - Dzierżoniów - Kołaczów – Łagiewniki	5,1
3.	385	Tłumaczów - Srebrna Góra - Ziębice - Ząbkowice Śląskie - Jagnielnica - Grodków - Jaczowice	18,1
Razem:			49,2

* według pomiarów z mapy topograficznej.

Rdzeniem systemu komunikacyjnego zarówno gminy Nowa Ruda, jak i miasta Nowa Ruda, jest droga wojewódzka nr 381, łącząca Wałbrzych, przez Nową Rudę, z Kotliną Kłodzką. Przecina ona gminę i miasto z północnego-zachodu na południowy-wschód, zapewniając połączenie dla ruchu samochodowego pomiędzy Wzgórzami Wyręblińskimi i Garbem Dzikowca w paśmie Gór Sowich (na północy) a Wzgórzami Włodzickimi w paśmie Gór Suchych (na południu).

Przez gminę Nowa Ruda droga wojewódzka nr 381 wiedzie (od północy) przez wsie (obróby): Bartnica, Świerki, Ludwikowie Kłodzkie, a po przecięciu miasta Nowa Ruda, przez Czerwieńczyce i Bożków. Jest to droga jednojezdniowa z dwoma pasami ruchu, z licznymi zakrętami. W większości trasa przechodzi przez tereny zabudowane. Stan nawierzchni drogi, w szczególności na odcinku północnym, jest w wielu miejscach niezadowalający. W ciągu tej drogi w ostatnich latach został zrealizowany północny odcinek obwodnicy miasta Nowa Ruda, który częściowo wchodzi w teren gminy Nowa Ruda - w rejonie w Ludwikowie Kłodzkich.

Obsługa ruchu samochodowego relacji wschód-zachód odbywa się głównie poprzez drogi wojewódzkie nr 385 [relacji: *Tłumaczów (granica państwa) – Nowa Ruda – Wolibórz – Srebrna Góra - Ząbkowice Śląskie – Niedzwiednik - Ziębice – Jagnielnica (granica województwa)*] i nr 384 (relacji: *Wolibórz – Bielawa – Dzierżoniów – Kołaczów - Łagiewniki*). Droga nr 385, w obrębie gminy, prowadzi (od zachodu) przez: Włodowice, a po przecięciu Nowej Rudy, gdzie krzyżuje się z

drogą nr 381, przez Wolibórz i Nową Wieś Kłodzką. Na trasie drogi występują liczne zakręty, w szczególności na odcinku do Srebrnej Góry. Natomiast jej nawierzchnia jest w dobrym stanie.

Droga wojewódzka nr 384 prowadzi od skrzyżowania z drogą wojewódzką nr 385 (w okolicy Woliborza) w kierunku północno-wschodnim. Droga jest atrakcyjną trasą widokową. Odcinek Wolibórz – do Przełęczy Woliborskiej (w granicach administracyjnych gminy wiejskiej Nowa Ruda) został częściowo wyremontowany w latach 2010-2011.

Najbardziej obciążona ruchem jest droga wojewódzka nr 381 (według danych Dolnośląskiej Służby Dróg i Kolei we Wrocławiu). Średnie natężenie ruchu samochodowego wyniosło na niej w 2010 r. - 3955 pojazdów/dobę na odcinku północnym oraz 5228 na odcinku południowym. Na rok 2020 przewiduje się wzrost tego natężenia do około 7392 pojazdów/dobę na odcinku północnym oraz 7263 pojazdów/dobę na odcinku południowym. Obciążenie pozostałych dróg wojewódzkich jest wyraźnie niższe. Pomiary z 2010 r. i prognozę średniego dobowego natężenia ruchu pojazdów samochodowych na drogach wojewódzkich zawiera tabela nr 13.1.2.

Wszystkie drogi wojewódzkie na obszarze gminy są odśnieżane. Przy czym najlepiej utrzymana zimą jest droga nr 381, a najsłabiej odcinek drogi nr 385 prowadzący przez Nową Wieś Kłodzką.

Tabela nr 13.1.2. Średni dobowy ruch pojazdów samochodowych na drogach wojewódzkich; stan w 2010 r. oraz prognozowany na rok 2020.*

Numer drogi	Nazwa odcinka	Pojazdy samochodowe ogółem	Motocykle		Samochody osobowe, mikrobusey		Lekkie samochody ciężarowe (dostawcze)		Samochody ciężarowe				Autobusy		Ciągniki rolnicze	
									bez przyczepy		z przyczepą					
		SDR**	SDR	%	SDR	%	SDR	%	SDR	%	SDR	%	SDR	%	SDR	%
Średni dobowy ruch pojazdów samochodowych na drogach wojewódzkich w 2010 r.																
381	północny (Głuszycza - Nowa Ruda)	3955	59	1,5	3073	77,7	435	11,0	174	4,4	123	3,1	87	2,2	4	0,1
381	południowy (Nowa Ruda - Gorzuchów)	5228	37	0,7	4302	82,3	523	10,0	167	3,2	131	2,5	63	1,2	5	0,1
384	Dzikowiec-Bielawa	1270	28	2,2	1047	82,4	135	10,6	33	2,6	18	1,4	5	0,4	4	0,3
385	Włodowicki (Ścinawka Górna - Nowa Ruda)	2104	32	1,5	1877	89,2	128	6,1	34	1,6	6	0,3	23	1,1	4	0,2
385	Woliborski (Nowa Ruda - Dzikowiec)	2055	25	1,2	1813	88,2	166	8,1	21	1,0	8	0,4	16	0,8	6	0,3
385	Nowowiejski (Dzikowiec - Ząbkowice Śląskie)	2056	41	2,0	1808	87,9	134	6,5	23	1,1	21	1,0	23	1,1	6	0,3
Prognozowany średni dobowy ruch pojazdów samochodowych na drogach wojewódzkich w 2020 r.																
381	północny (Głuszycza - Nowa Ruda)	7392	14	0,2	6419	86,8	525	7,1	148	2	206	2,8	80	1,1	0	0
381	południowy (Nowa Ruda - Gorzuchów)	7263	5	0,1	6164	84,8	607	8,4	162	2,2	254	3,5	70	1	1	0
384	Dzikowiec - Bielawa	1459	6	0,4	1286	88,1	127	8,7	24	1,6	14	1	1	0,1	1	0,1
385	Włodowicki (Ścinawka Górna - Nowa Ruda)	2799	14	0,5	2573	91,9	125	4,5	42	1,5	8	0,3	36	1,3	1	0
385	Woliborski (Nowa Ruda - Dzikowiec)	1310	11	0,8	1041	79,5	145	11,1	51	3,9	25	1,9	34	2,6	3	0,2
385	Nowowiejski (Dzikowiec - Ząbkowice Śląskie)	2621	13	0,5	2378	90,7	158	6	25	1	12	0,5	32	1,2	3	0,1

* według danych Dolnośląskiej Służby Dróg i Kolei

** SDR – średni dobowy ruch.

źródło: Dolnośląska Służba Dróg i Kolei we Wrocławiu.

Znacznie bogatsza niż struktura dróg wojewódzkich jest sieć dróg powiatowych. Składa się ona z 22 oddzielnie numerowanych odcinków o łącznej długości 88,3 km (tabela nr 13.1.3). Drogi powiatowe obsługują wszystkie obręby gminy.

Tabela nr 13.1.3. Zestawienie dróg powiatowych.

L.p.	Numer drogi	Relacja	Długość* [w km]	Uwagi
1.	3016 D	Pieszycze – Sokolec	3,4	
2.	3312 D	Wolibórz – Dzikowiec – Nowa Ruda (Słupiec) – Ścinawka Średnia	4,1	
3.	3313 D	Nowa Wieś Kłodzka – Czerwieńczyce	6,2	
4.	3314 D	Jugów - Przygórze - Wolibórz	5,1	stosunkowo często uczęszczana
5.	3315 D	Sokolec – Ludwikowice Kłodzkie	3,8	
6.	3316 D	Ludwikowice Kłodzkie – Więclaw (ul. Tadeusza Kościuszki)	1,4	
7.	3317 D	Jugów – Ludwikowice Kłodzkie	4,9	
8.	3318 D	przez wieś Sobków	1,6	
9.	3319 D	Nowa Ruda – Przygórze	4,5	
10.	3320 D	Dzikowiec – Podlesie	2,1	
11.	3321 D	Nowa Ruda – Dzikowiec	2,0	
12.	3322 D	Dzikowiec – Nowa Wieś Kłodzka	2,9	
13.	3323 D	Dzikowiec – Koszyn – Bożków	5,9	
14.	3324 D	Nowa Ruda (Słupiec) – Bożków – Gorzuchów	3,7	
15.	3325 D	Bożków – do drogi wojewódzkiej nr 381	0,8	
16.	3326 D	Ścinawka Średnia – Bożków	2,6	
17.	3327 D	przez wieś Bożków	1,4	
18.	3337 D	Nowa Ruda – Bieganów – Ścinawka Średnia	5,2	nowa nawierzchnia asfaltowa
19.	3338 D	Świerki – Dworki – Krajanów – Sokolica – Włodowice	9,5	trasa widokowa
20.	3339 D	Sierpnice – Bartnica	3,1	zły stan nawierzchni
21.	3340 D	od drogi wojewódzkiej nr 381 – Wojbórz – Opolnica – Bardo Przełęk	3,1	
22.	3356 D	Walim – Rzeczką – Sokolec – Jugów – Nowa Ruda	11,2	wąska, wymaga poszerzenia
Razem:			88,5	

* według pomiarów z mapy topograficznej.

źródło: Zarząd dróg powiatowych w Kłodzku.

Ze względu na obsługiwane relacje szczególne znaczenie mają te drogi powiatowe, które zapewniają połączenie miasta Nowa Ruda z innymi ośrodkami miejskimi lub gminnymi. Są to następujące drogi:

- droga nr 3312 D (relacji: Wolibórz – Dzikowiec – Nowa Ruda Słupiec – Ścinawka Średnia) zapewniająca powiązanie Słupca z węzłem dróg wojewódzkich nr 384 i 385 (po stronie wschodniej) i Radkowem (po stronie zachodniej),

- droga nr 3356 D (relacji: *Walim – Rzecznka – Sokolec – Jugów – Nowa Ruda*) wiążąca miasto Nowa Ruda z Walimiem, a także wcześniej, z obszarem narciarskim w rejonie Sokolec – *Rzecznka*. ,
- droga nr 3016 D (relacji: *Pieszycy – Sokolec*) umożliwia z kolei powiązanie miasta Nowa Ruda, za pośrednictwem drogi powiatowej nr 3356 D, z Pieszcami.

Drogi gminne pełnią pomocniczą rolę w obsłudze ruchu samochodowego. Wyznaczono 96 dróg gminnych o łącznej długości 88,08 km (według pomiarów z mapy topograficznej). Według GUS łączna długość wszystkich dróg gminnych wynosiła (w 2004 r.) 135 km. Zestawienie dróg (ulic) gminnych zamieszczono w tabeli nr 13.1.4.

Tabela nr 13.1.4. Zestawienie dróg (ulic) gminnych.

L.p.	Numer drogi	Relacja	Długość* [w km]	Uwagi
1.	120351 D	Bartnica – strażnica WOP	0,8	wąska, wymaga poszerzenia
2.	120352 D	Bartnica – Wyrębina	1,4	wąska, wymaga poszerzenia
3.	120353 D	Bartnica – tunel	1,5	wąska, wymaga poszerzenia
4.	120354 D	Bartnica [od drogi wojewódzkiej do granicy gminy (Złota Woda)]	0,5	wąska, wymaga poszerzenia
5.	120355 D	Świerki – przysiółek	0,7	wąska, wymaga poszerzenia
6.	120356 D	Świerki – granica gminy	1,1	wąska, wymaga poszerzenia
7.	120357 D	Świerki – od drogi powiatowej do kościoła	0,2	wąska, wymaga poszerzenia
8.	120358 D	Świerki – od drogi powiatowej do kamieniołomów	0,6	wąska, wymaga poszerzenia
9.	120359 D	Świerki – od drogi wojewódzkiej w kierunku tunelu	1,2	wąska, wymaga poszerzenia
10.	120360 D	Świerki – od drogi wojewódzkiej w kierunku strażnicy WOP w Bartnicy	0,6	wąska, wymaga poszerzenia
11.	120361 D	Krajanów – Rzędzina	0,7	wąska, wymaga poszerzenia
12.	120362 D	Krajanów – od drogi powiatowej przez Krajanów do drogi gminnej 118517 D	3,2	trasa widokowa
13.	120363 D	Krajanów – Bytkowice	3,0	zły stan nawierzchni twardej ulepszonej
14.	120364 D	Sokolica – granica gminy	1,1	wąska, wymaga poszerzenia
15.	120365 D	Sokolica – przysiółek	0,3	wąska, wymaga poszerzenia
16.	120366 D	przez Przygórze	1,3	wąska, wymaga poszerzenia
17.	118491 D	Dworki – Sośnina	1,5	wąska, wymaga poszerzenia
18.	118492 D	Dworki – granica RP	0,8	wąska, wymaga

L.p.	Numer drogi	Relacja	Długość* [w km]	Uwagi
				poszerzenia
19.	118493 D	Dworki do sklepu	0,6	wąska, wymaga poszerzenia
20.	118494 D	Ludwikowice Kłodzkie, ul. Wiejska	1,3	wąska, wymaga poszerzenia
21.	118495 D	Ludwikowice Kłodzkie, Caritas	0,2	wąska, wymaga poszerzenia
22.	118496 D	Ludwikowice Kłodzkie, ul. Polna	0,3	wąska, wymaga poszerzenia
23.	118497 D	Ludwikowice Kłodzkie, droga koło gimnazjum ul. Batorego I	1,4	wąska, wymaga poszerzenia
24.	118498 D	Ludwikowice Kłodzkie, granica gminy (ul. Ludwikowska)	0,3	wąska, wymaga poszerzenia
25.	118499 D	Ludwikowice Kłodzkie, ul. Kościelna	0,5	wąska, wymaga poszerzenia
26.	118500 D	Ludwikowice Kłodzkie, ul. Piastowska	1,9	wąska, wymaga poszerzenia
27.	118501 D	Ludwikowice Kłodzkie, ul. Nadrzeczna	0,3	wąska, wymaga poszerzenia
28.	118502 D	Ludwikowice Kłodzkie, ul. Kolonia Kasprowicza	1,2	wąska, wymaga poszerzenia
29.	118503 D	Ludwikowice Kłodzkie, ul. Kolonia Kasprowicza I	0,7	wąska, wymaga poszerzenia
30.	118504 D	Ludwikowice Kłodzkie, ul. Ogrodowa	0,2	wąska, wymaga poszerzenia
31.	118505 D	Ludwikowice Kłodzkie, ul. Kopalniana	1,3	wąska, wymaga poszerzenia
32.	118506 D	Ludwikowice Kłodzkie, ul. Krótka	0,3	wąska, wymaga poszerzenia
33.	118507 D	Ludwikowice Kłodzkie, ul. Batorego	0,2	wąska, wymaga poszerzenia
34.	118508 D	Ludwikowice Kłodzkie, ul. Leśna	1,0	wąska, wymaga poszerzenia
35.	118509 D	Ludwikowice Kłodzkie, ul. Kościuszki do stacji PKP	0,3	wąska, wymaga poszerzenia
36.	118510 D	Sokolec – Sierpnica	2,0	wąska, wymaga poszerzenia
37.	118511 D	Sokolec – od drogi powiatowej koło pensjonatu „Wisła” w kierunku Rzeczeki	1,0	wąska, wymaga poszerzenia
38.	118512 D	Sokolec – od „GOPR-ówki” przy granicy z Rzeczką w kierunku Sierpnicy	0,5	wąska, wymaga poszerzenia
39.	118513 D	Sokolec – od drogi powiatowej w kierunku posesji nr 58	0,4	wąska, wymaga poszerzenia
40.	118514 D	Sokolec – od drogi powiatowej w kierunku posesji nr 42	0,4	wąska, wymaga poszerzenia
41.	118515 D	Sokolec – od drogi powiatowej w kierunku posesji nr 54	0,3	wąska, wymaga poszerzenia
42.	118516 D	Włodowice – granica miasta Nowa Ruda	1,2	wąska, wymaga poszerzenia
43.	118517 D	Włodowice – Rzędzina	1,8	
44.	118518 D	Włodowice – do oczyszczalni ścieków	1,9	wąska, wymaga poszerzenia, trasa widokowa
45.	118519 D	Włodowice – Górzna	0,4	wąska, wymaga poszerzenia

L.p.	Numer drogi	Relacja	Długość* [w km]	Uwagi
46.	118520 D	Włodowice – od mostu na drodze gminnej na Rzędzie w kierunku Sokolicy	0,6	wąska, wymaga poszerzenia
47.	118521 D	Jugów, ul. Sitów	1,0	wąska, wymaga poszerzenia
48.	118522 D	Jugów, ul. Wysiedleńców	1,6	wąska, wymaga poszerzenia
49.	118523 D	Jugów, ul. Spokojna	0,7	wąska, wymaga poszerzenia
50.	118524 D	Jugów, ul. Chłopów	0,5	wąska, wymaga poszerzenia
51.	118525 D	Jugów, ul. 1 Maja i ul. Robotnicza	1,4	wąska, wymaga poszerzenia
52.	118526 D	Jugów, ul. Pusta	0,2	wąska, wymaga poszerzenia
53.	118527 D	Jugów, ul. Olimpijska	0,4	wąska, wymaga poszerzenia
54.	118528 D	Jugów, ul. Jana	1,3	wąska, wymaga poszerzenia
55.	118529 D	Jugów, ul. Stanisława Staszica	1,3	wąska, wymaga poszerzenia
56.	118530 D	Jugów, ul. Stanisława Małachowskiego	2,1	wąska, wymaga poszerzenia
57.	118531 D	Jugów, ul. Młynarska	0,4	wąska, wymaga poszerzenia
58.	118533 D	Jugów, ul. Władysława Sikorskiego II	0,8	wąska, wymaga poszerzenia
59.	118534 D	Jugów, ul. Jabłońska	0,7	wąska, wymaga poszerzenia
60.	118535 D	Jugów, ul. Mikołaja Kopernika	0,9	wąska, wymaga poszerzenia
61.	118536 D	Jugów, ul. Brzozowa	0,8	wąska, wymaga poszerzenia
62.	118537 D	Jugów, ul. Świętojańska	0,2	wąska, wymaga poszerzenia
63.	118538 D	Jugów, ul. Grzybowska II	0,6	wąska, wymaga poszerzenia
64.	118539 D	Jugów, ul. Słowiańska	0,2	wąska, wymaga poszerzenia
65.	118540 D	Jugów, ul. Koszykowa	1,7	wąska,

L.p.	Numer drogi	Relacja	Długość* [w km]	Uwagi
				wymaga poszerzenia
66.	120366 D	Przygórze – od drogi powiatowej Przygórze Jugów w kierunku sali wiejskiej	1,3	wąska, wymaga poszerzenia
67.	120367 D	Przygórze – Osiedle	1,2	wąska, wymaga poszerzenia
68.	120368 D	Przygórze – od drogi powiatowej Przygórze Jugów do drogi gminnej nr 118522 D	1,2	wąska, wymaga poszerzenia
69.	120369 D	Przygórze – przysiółek	0,4	wąska, wymaga poszerzenia
70.	120370 D	Przygórze – od drogi gminnej nr 120366 D do drogi wojewódzkiej w Woliborzu	2,7	wąska, wymaga poszerzenia
71.	120371 D	Przygórze – droga koło kościoła w kierunku Jugowa	0,9	wąska, wymaga poszerzenia
72.	120372 D	Wolibórz - osiedle	0,3	wąska, wymaga poszerzenia
73.	120373 D	Wolibórz – przysiółek (Podlesie)	0,4	wąska, wymaga poszerzenia
74.	120374 D	Wolibórz – do szkoły	1,0	wąska, wymaga poszerzenia
75.	120375 D	Wolibórz – droga przez Wolibórz	0,5	wąska, wymaga poszerzenia
76.	120376 D	Wolibórz – od drogi wojewódzkiej do Dzikowca Kolonii (granica gminy)	1,5	wąska, wymaga poszerzenia, trasa widokowa
77.	120377 D	Wolibórz – od drogi wojewódzkiej w kierunku Leśnego Dworu	0,5	wąska, wymaga poszerzenia
78.	120378 D	Wolibórz – od drogi wojewódzkiej w kierunku boiska sportowego	0,4	wąska, wymaga poszerzenia
79.	120379 D	Dzikowiec – od drogi powiatowej Dzikowiec – Wolibórz do drogi powiatowej Dzikowiec – Wolibórz Podlesie	0,09	wąska, wymaga poszerzenia
80.	120380 D	Dzikowiec – od drogi powiatowej Dzikowiec – Słupiec do drogi powiatowej Dzikowiec - Kolonia	1,68	wąska, wymaga poszerzenia
81.	120381 D	Dzikowiec – przysiółek	0,2	wąska, wymaga poszerzenia
82.	120382 D	Dzikowiec – od drogi powiatowej w kierunku Podlesia pod wiaduktem PKP	0,4	wąska, wymaga poszerzenia
83.	120383 D	Nowa Wieś – leśniczówka	0,2	wąska, wymaga

L.p.	Numer drogi	Relacja	Długość* [w km]	Uwagi
				poszerzenia
84.	120384 D	Nowa Wieś – od drogi powiatowej w kierunku budynku nr 40	0,3	wąska, wymaga poszerzenia
85.	120385 D	Czerwieńczyce – Bożków wzdłuż granicy wsi	0,7	wąska, wymaga poszerzenia
86.	120386 D	Czerwieńczyce – Bożków w kierunku Święcka	1,9	wąska, wymaga poszerzenia
87.	120387 D	Czerwieńczyce – od drogi powiatowej w kierunku przepompowni i Dzikowca Dębówki	2,1	wąska, wymaga poszerzenia
88.	120388 D	Bożków – Koszyn osiedle	0,2	wąska, wymaga poszerzenia
89.	120389 D	Bożków – Koszyn	0,3	wąska, wymaga poszerzenia
90.	120390 D	Bożków – Koszyn do sklepu	0,2	wąska, wymaga poszerzenia
91.	120391 D	Bożków – droga na Osiedle Słoneczne	0,6	wąska, wymaga poszerzenia
92.	120392 D	Bożków – od drogi powiatowej koło posesji nr 189	0,4	wąska, wymaga poszerzenia
93.	120393 D	Bożków – od drogi powiatowej koło „starego” przedszkola	0,2	wąska, wymaga poszerzenia
94.	120394 D	Bożków – od drogi powiatowej koło posesji nr 23	1,3	wąska, wymaga poszerzenia
95.	120395 D	Bieganów – od drogi powiatowej przez wieś koło budynków nr 34 i 40 do granicy miasta	2,4	wąska, wymaga poszerzenia
96.	120396 D	Bieganów – koło byłej szkoły do granicy miasta	2,8	wąska, wymaga poszerzenia
Razem			88,08	

* według pomiarów z mapy topograficznej.

źródło: Urząd Gminy.

Według danych GUS (z 2004 r.) średnią gęstość sieci dróg gminnych określa wskaźnik 96,5 km/100 km². W 2004 r. był on wyraźnie wyższy od wskaźnika średniowojewódzkiego dla gmin wiejskich (39,51 km dróg gminnych/100 km²). Te różnice wskaźników są znacznie mniejsze, gdy rozpatruje się wyłącznie drogi o nawierzchni twardej ulepszonej. Wynoszą one odpowiednio: 18,51 km dróg gminnych/100 km² dla gminy wiejskiej Nowa Ruda oraz 12,64 km dróg gminnych/100 km² dla gmin wiejskich województwa dolnośląskiego.

Wyższy wskaźniki gęstości dróg gminnych, w porównaniu z danymi dla województwa, w gminie Nowa Ruda można wiązać z intensywnym historycznym osadnictwem, a także wyższą

gęstością zaludnienia (88 osób/km² - dane z 2004 r.) od średniej dla gmin wiejskich województwa dolnośląskiego (53 osoby/km² - dane z 2004 r.). Warto też wskazać, że bogatsza struktura dróg gminnych, czym charakteryzuje się gmina Nowa Ruda, występuje pomimo, iż ruch pojazdów samochodowych (zarówno lokalny, jak i tranzytowy) opiera się tu głównie na drogach wojewódzkich i powiatowych. Drogi gminne mają często jedynie charakter „sięgaczowy”.

W Studium na terenie gminy wskazano przebieg (fragment) Drogi Śródsudeckiej, stanowiącej samochodową trasę turystyczną na obszarze Dolnego Śląska. Droga ta została wprowadzona w „Studium zagospodarowania przestrzennego pasma Drogi Śródsudeckiej” Uchwała Nr 309/II/03 Zarządu Województwa Dolnośląskiego z dnia 17.04.2003 r. Droga ta miałaby prowadzić od granicy państwa w Tłumaczowie, przez Nową Rudę, Jugów i Sokolec, do Walimia. Na terenie gminy Nowa Ruda wykorzystywała by istniejące drogi wojewódzkie nr: 385 i 381 oraz drogę powiatową nr 3356D. W 2012 r. został opracowany projekt, w ramach którego wyznaczono transgraniczną samochodową trasę turystyczną Via Montana. Trasa ta, łącząc pasma Sudetów i Karpat, na odcinku w gminie Nowa Ruda pokrywa się z przebiegiem Drogi Śródsudeckiej [Studium rozwoju turystycznej drogi dla zmotoryzowanych Via Montana].

Ruch ciężarowy, chociaż ma stosunkowo niewielki udział w strukturze ruchu samochodowego na większości dróg (w odniesieniu do dróg wojewódzkich ilustruje to tabela nr 13.1.2.), może być głównym sprawcą przyspieszonego niszczenia nawierzchni, a często i podbudowy dróg. Udział w tym w szczególności mają pojazdy przeładowane lub przewożące nieodpowiednio zabezpieczone przed wypadaniem sypkie materiały. Z tego względu występowanie w danym rejonie dużych kopalń, z których wywozi się urobek transportem samochodowym, może wiązać się z przyspieszonym niszczeniem dróg. Na szczęście większość kruszywa z Kopalni Gabra w Słupcu wysyłana jest drogą kolejową, bez pośrednictwa - na drogach publicznych w gminie - taboru samochodowego.

13.2. Komunikacja kolejowa.

Przez gminę wiejską Nowa Ruda przebiega linia kolejowa nr 286 (dwutorowa). Obsługuje ona północno-zachodnią część gminy. Natomiast do granic gminy, od strony miasta Nowa Ruda, dochodzi linia kolejowa nr 327 (jednotorowa). Obsługuje ona wyłącznie Kopalnię Gabra w Słupcu. Obie linie kolejowe nie są zelektryfikowane. Łączą się w rejonie Ścinawki Średniej, na obszarze gminy Radków.

Linia kolejowa nr 286 łączy stacje Wałbrzych Główny i Kłodzko Główny. Jej trasa, prowadząca przez dolinę Włodzicy i jej zbocza, jest bardzo malownicza. Na trasie znajdują się dwa mosty, dziewięć wiaduktów (w tym wiadukty we Włodowicach i Ludwikowicach Kłodzkich) oraz trzy tunele (w tym tunel w Świerkach). Trasa obsługuje zarówno ruch pasażerski, jak i towarowy.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Ruda.

Przewoźnikiem są Koleje Dolnośląskie S.A. (powołane do życia na mocy Uchwały Nr XX/246/07 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 28 grudnia 2007 r.). Spółka Koleje Dolnośląskie S.A. oferuje przewóz pasażerów autobusami szynowymi ze stacjami na trasie: *Wałbrzych Główny, Jedlina, Głuszycza, Bartnica, Świerki Dolne, Ludwikowice Kłodzkie, Nowa Ruda, Ścinawka Średnia, Gorzuchów, Bierkowice* do stacji *Kłodzko Miasto*. Szynobusy kursują stosunkowo regularnie, średnio 6 razy dziennie (w każdym z kierunków).

Brakuje bezpośredniego połączenia kolejowego gminy wiejskiej Nowa Ruda z miastami i ośrodkami regionu: Jelenią Górą, Legnicą i Wrocławiem.

13.3. Transport zbiorowy.

Do większości miejscowości gminy docierają autobusy Przedsiębiorstwa Komunikacji Samochodowej (PKS), Dolnośląskiej Linii Autobusowej (DLA) lub minibusy prywatnych przewoźników. Poszczególne firmy transportowe proponują kursy na różnych trasach. Najbogatszą ofertą dysponuje PKS Kłodzko (z dworcem autobusowym w Nowej Rudzie), który obsługuje połączenia do około 24 miejscowości, w tym do: Kłodzka, Kudowy Zdroju, Legnicy, Głogowa, Radkowa, Wałbrzycha, Wrocławia i Zielonej Góry oraz w sezonie wakacyjnym do: Gorzowa Wielkopolskiego, Poznania i Świnoujścia.

Komunikacja zbiorowa gminy wiejskiej Nowa Ruda jest stosunkowo dobrze zorganizowana. Autobusy i minibusy jeżdżą dosyć regularnie. Na terenie gminy wiejskiej PKS Kłodzko oferuje połączenia do: Bożkowa, Dzikowca, Krajanowa, Ludwikowic Kłodzkich, Czerwieńczyc, Przygórza, Sokolca i Woliborza. Teren gminy w zakresie samochodowej komunikacji zbiorowej obsługiwany jest również przez prywatnych przewoźników; w szczególności te miejscowości, które leżą na trasie Nowa Ruda - Kłodzko. Częstotliwość kursowania autobusów w dni powszednie (w jednym kierunku linii PKS) waha się od 1 do 19 kursów dziennie.

13.4. Trasy rowerowe.

Pagórkowate ukształtowanie terenu gminy wiejskiej Nowa Ruda stanowi atrakcyjne, pod względem krajoznawczym i krajobrazowym, obszary dla turystyki rowerowej. Na terenie gminy znajdują się trzy oznakowane trasy rowerowe:

- 1) międzynarodowy Szlak Cystersów ER-8 (fragment) biegnący przez północno-zachodnie tereny gminy;
- 2) Tour de Głuszycza - szlak zielony tzw. „Strefy MTB”. Szlak długości 53 km prowadzi od - do „Starej Piekarni” w Głuszycy. Trasa wiedzie przez tereny o zróżnicowanej

nawierzchni: ruiny zamku Rogowiec, Łomnicę, wzdłuż północnej granicy sołectwa Bartnica. Szlak jest bardzo dobrze oznakowany i utrzymany, ale ze względu na znaczne różnice terenu (przewyższenia dochodzą do 2500 metrów) polecany wyłącznie zawodowcom;

- 3) Szlak Podziemnych Atrakcji Turystycznych łączy Złoty Stok i Zagórze Śląskie. W gminie wiejskiej Nowa Ruda trasa prowadzi przez miejscowości: Wolibórz, Przygórze, Jugów, Ludwikowice Kłodzkie oraz Sokolec.

Powyższe trasy łączą się ze stosunkowo gęstą siecią ścieżek i dróg rowerowych w sąsiednich gminach. Ten regionalny system ma także liczne powiązania z czeskimi drogami rowerowymi. Trasy rowerowe na terenie gminy wiejskiej Nowa Ruda są dobrze oznakowane i utrzymane oraz często uczęszczane.

13.5. Szlaki turystyczne.

Na obszarze gminy wyznaczono osiem oznakowanych pieszych szlaków turystycznych:

- 1) czerwony (fragment Głównego Szlaku Sudeckiego im. dr Mieczysława Orłowicza) - prowadzi od Świeradowa Zdroju do Prudnika. Na terenie gminy wiejskiej Nowa Ruda przebiega przez Nową Wieś Kłodzką (z Nowej Rudy Słupca w kierunku Przełęczy Srebrnej, gdzie łączy się z Długodystansowym Międzynarodowym Szlakiem E-3 Atlantyk – Morze Czarne). Czas przejścia szlaku (z Nowej Rudy do Sokolca) wynosi około 3 godzin i 45 minut. Wadą tego szlaku jest to, że w przeważającej mierze wykorzystuje drogi samochodowe;
- 2) czerwony – biegnący z Rozdroża pod Słoneczną (granica państwa) do stacji kolejowej w Świerkach (przez Świerki Kłodzkie);
- 3) zielony - biegnący z Góry Wszystkich Świętych przez Świerki i Sokolec na Wielką Sowę. Czas przejścia (z Nowej Rudy do Sokolca) to około 4 godziny i 30 minut. Szlak ten jest mało uczęszczany i źle oznakowany, ale bardzo malowniczy;
- 4) zielony – z Łącznej do Tłumaczowa, wzdłuż zachodniej granicy gminy wiejskiej Nowa Ruda;
- 5) żółty - prowadzący od Radkowa przez Tłumaczów, Zagórzyn, Nową Rudę (Zdrojowisko) do Bielawy. Na terenie gminy wiejskiej Nowa Ruda biegnie przez obręb Jugów. Czas przejścia szlaku (z Nowej Rudy do Kalenicy z Rezerwatem Bukowa Kalenica) wynosi około 3 godziny i 15 minut. Szlak jest męczący i trudny do przejścia (ze względu na wąskie ścieżki), ale dobrze utrzymany;

- 6) żółty – prowadzący od stacji kolejowej w Świerkach Dolnych przez Rozdroże pod Porębem i Sierpnicę do Podziemnego Miasta „Osówka”; na terenie gminy wiejskiej Nowa Ruda wiedzie ze Świerków w kierunku Sokolca;
- 7) czarny – z Bartnicy do Świerków;
- 8) czarny – prowadzący z Rozdroża pod Porębem (za zachód od Dalkowa) przez Sowinę do miasta Nowa Ruda (Zdrojowiska).

Piesze szlaki turystyczne na terenie gminy wiejskiej Nowa Ruda są dobrze oznakowane i utrzymane.

Przez gminę przechodzi również fragment Szlaku Cystersów (ER-8), będącego elementem Europejskiego Szlaku Kulturowego, który swój początek bierze w Portugalii a kończy się w Polsce. Szlak ten stanowi trasą samochodową - z odcinkami rowerowymi i pieszymi. Noworudzki przebieg szlaku ER-8 łączy kolejne opactwa cysterskie w: Krzeszowie, Wambierzycach, Bardzie i Henrykowie. Biegnie on przez obręby: Bartnica, Świerki i Ludwikowie Kłodzkie, a po przekroczeniu miasta Nowa Ruda także przez obręb Bieganów.

13.6. Trasy konne.

Przez obszar gminy przebiega fragment jedyne w tej części gór Sudeckiego Szlaku Konnego (relacji: *Lądek Zdrój – Karpacz*). Szlak ten wiedzie między innymi przez: *Międzygórze, Polanicę Zdrój, Wambierzyce, Nową Rudę i Mieroszów*. Na terenie gminy wiejskiej Nowa Ruda wyznaczono dwie trasy powyższego szlaku zróżnicowane pod względem trudności ich przebycia:

- 1) żółta (trudniejsza) prowadzi z *Nowej Rudy* do *Karpacza* przez: *Wolibórz, Przygórze, Jugów i Sokolec*;
- 2) zielona (łatwiejsza) biegnie z *Lądka Zdroju* do *Karpacza* przez *Bieganów i Sokolicę*.

Na terenie gminy zlokalizowano również trzy Ośrodki Górskiej Turystyki Konnej (w: *Bieganowie, Sokolicy i Sokolcu*), które stanowią bazę noclegową zarówno dla ludzi, jak i zwierząt.

13.7. Uwarunkowania wynikające z istniejącego systemu komunikacyjnego oraz możliwości i potrzeb jego rozwoju.

1. Rdzeń układu komunikacyjnego gminy stanowią drogi wojewódzkie nr 381 (relacji: *Wałbrzych – Nowa Ruda – Kłodzko*), droga nr 385 (łącząca *Thumaczów z Jagielnicą*) oraz droga nr 384 (relacji: *Wolibórz – Bielawa – Łagiewniki*). Droga nr 381 przecina gminę z północnego-zachodu na południowy-wschód. Droga nr 385 przenosi ruch

relacji wschód-zachód. Natomiast droga nr 384 wyprowadza ruch ze wschodniej części gminy, na północ (do *Bielawy*). Łączna długość dróg wojewódzkich na terenie gminy wynosi 49,2 km.

2. Według wyników pomiarów ruchu z 2010 r. najbardziej obciążona ruchem jest droga wojewódzka nr 381. Średnie dobowe natężenie ruchu samochodowego wyniosło na niej w 2010 r. około 3955 pojazdów/dobę na odcinku północnym (*Głuszyce - Nowa Ruda*) i 5228 pojazdów/dobę na odcinku południowym (*Nowa Ruda – Gorzuchów*). Szacuje się, iż liczba ta, do roku 2020, wzrośnie do około 7392 pojazdów/dobę na odcinku północnym oraz 7263 pojazdów/dobę na odcinku południowym. Obciążenie ruchem pozostałych dróg wojewódzkich było w 2010 r. wyraźnie niższe.
3. Obsługę powiązań komunikacyjnych uzupełniają drogi powiatowe. Przez teren gminy przebiegają 22 oddzielnie numerowane odcinki takich dróg o łącznej długości 88,3 km. Wśród nich największy ruch przenoszą drogi: nr 3312 D (relacji: *Wolibórz – Dzikowiec – Nowa Ruda Słupiec – Ścinawka Średnia*) oraz nr 3356 D (relacji: *Walim – Rzeczką – Sokolec – Jugów – Nowa Ruda*). Istotną rolę w systemie komunikacyjnym gminy pełni również droga powiatowa nr 3016 D relacji: *Pieszycy – Sokolec*. Zapewnia ono powiązanie miasta Nowa Ruda - za pośrednictwem drogi powiatowej nr 3356 D - z Pieszcami.
4. Stosunkowo gęsta sieć dróg gminnych (96,5 km/100 km²) stanowi uzupełnienie układu komunikacyjnego gminy. Drogi te mają przeważnie charakter „sięgaczowy”.
5. Drogi wojewódzkie oraz większość dróg powiatowych posiadają nawierzchnię twardą ulepszoną. Stan nawierzchni dróg gminnych w stosunku do 2004 r. poprawił się znacząco jednak wciąż wymaga wielu nakładów.
6. Parametry techniczne części dróg nie spełniają norm zawartych w przepisach dla dróg poszczególnych klas. Naprawy nawierzchni wymagają szczególnie droga powiatowa nr 3315 D (relacji: *Sokolec - Ludwikowice Kłodzkie*) oraz droga powiatowa nr 3313 D (łącząca Nową Wieś Kłodzką i Czerwieńczyce).

7. Ze względu na ukształtowanie terenu i dosyć rozproszoną strukturę zainwestowania większość odcinków dróg wojewódzkich i powiatowych przechodzi przez tereny górskie i/lub zabudowane. Utrudnia to ich modernizację i podnosi jej koszty.
8. Sieć drogowa gminy wiejskiej Nowa Ruda jest dobrze, lecz nierównomiernie rozwinięta. Północno-wschodnia część gminy posiada wyraźnie więcej połączeń. Najgęstsza sieć dróg występuje w obrębach: Sokolec, Jugów, Przygórze, Wolibórz oraz Dzikowiec. Natomiast stosunkowo rzadszą siecią drogową charakteryzują się obręby: Bieganów, Włodowice, Sokolica, Ludwikowie Kłodzkie, Dworki oraz Świerki.
9. Gmina jest obsługiwana przez względnie dobrze rozwinięty i stosunkowo sprawnie funkcjonujący system komunikacji zbiorowej. Autobusy linii PKS i DLA oraz minibusy prywatnych przewoźników docierają do wszystkich miejscowości gminy.
10. Gminę przecina linia kolejowa nr 286 biegnąca z północnego-zachodu na południowy-zachód. Obsługuje ona zarówno ruch osobowy, jak i towarowy. W zakresie ruchu pasażerskiego linia jest wykorzystywana głównie w relacji: *Wałbrzych - Kłodzko*. Brakuje pociągów dalekobieżnych kursujących przez cały rok.
11. Linia kolejowa nr 327, dochodząca do granic gminy od strony miasta Nowa Ruda, prowadzi do Ścinawki Średniej. Przenosi ona wyłącznie ruch towarowy - głównie obsługuje Kopalnię Gabra w Słupcu.
12. Na obszarze gminy wyznaczono osiem oznakowanych pieszych szlaków turystycznych (po dwa: czerwone, zielone, żółte i czarne), trzy trasy rowerowe (międzynarodowy szlak Cystersów ER-8, Tour de Głuszycy i Szlak Podziemnych Atrakcji Turystycznych) oraz dwie trasy (żółtą i zieloną) Sudeckiego Szlaku Konnego. Trasy rowerowe i konne są dobrze oznakowane i często uczęszczane. Trasy piesze wymagają miejscami modernizacji.
13. Wśród problemów gminy wiejskiej Nowa Ruda w zakresie komunikacji samochodowej należy wyróżnić:
 - 1) zły stan techniczny i niewłaściwe parametry dróg głównie na drogach powiatowych np. nr: 3313D (relacji: Nowa Wieś Kłodzka – Czerwieńczyce), 3314D (relacji:

Jugów – Przygórze – Wolibórz), 3315D (relacji: Sokolec – Ludwikowice Kłodzkie), 3320D (relacji: Dzikowiec – Podlesie), 3321D (relacji: Nowa Ruda – Dzikowiec), 3324D (relacji: Nowa Ruda (Słupiec) – Bożków – Gorzuchów), 3338D (relacji: Świerki – Dworki – Krajanów – Sokolica – Włodowice);

- 2) zbyt małą ilość dróg gminnych o nawierzchni twardej ulepszonej, które obsługują zabudowę.

14. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA.

14.1. Gospodarka wodno-ściekowa.

14.1.1. Zaopatrzenie w wodę.

Wszystkie większe obszary osadnictwa są już w gminie zwodociągowane. Poza siecią wodociągową znajdują się jedynie enklawy rozproszonej zabudowy. Zarządcą czynnej sieci rozdzielczej, która w 2015 r. miała długość 97,4 km, jest Zakład Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o. w Nowej Rudzie (ZWIK). Analizując zmiany długości tej sieci w latach 1995 - 2015 zauważa się wzrost od 1996 roku do 2003 roku (do 105,1 km), a następnie spadek do 2012 r. i następnie ponowny wzrost do 2014 r. (tabela nr 14.1.1). W sumie długości sieci w latach 1995 - 2015 wzrosła o około 30%. Zwracają uwagę rażąco niskie dane za 2011 r. i 2012 r. (długość sieci około 41 km), w stosunku do lat poprzedzających ten okres. W 2013 r. dane te zostały skorygowane w następstwie przeprowadzonej szczegółowo inwentaryzacji sieci wodociągowej. Dodatkowo część sieci została przekwalifikowana z magistralnej na rozdzielczą.

Tabela 14.1.1. Długość wodociągowej czynnej sieci rozdzielczej.

Jednostka terytorialna	Długość czynnej sieci rozdzielczej									
	1995 r.	1996 r.	1997 r.	1998 r.	1999 r.	2000 r.	2001 r.	2002 r.	2003 r.	2004 r.
	[km]	[km]	[km]	[km]	[km]	[km]	[km]	[km]	[km]	[km]
gmina Nowa Ruda	62,0	96,9	96,9	98,1	98,1	98,1	98,1	98,1	105,1	103,7
miasto Nowa Ruda	50,0	61,3	61,3	61,3	61,6	61,9	61,9	61,9	61,9	59,1
Powiat kłodzki	529,3	571,8	581,2	597,8	611,3	621,9	618,1	668,0	685,7	690,7
województwo dolnośląskie - gminy wiejskie	3 479,7	3 807,1	3 993,1	4 298,5	4 473,2	4 573,5	4 781,6	4 891,9	5 012,0	5 158,8
województwo dolnośląskie - ogółem	9613,0	10090,8	10550,6	11047,2	11417,1	11727,2	12039,4	12333,9	12582,4	12867,2

Jednostka terytorialna	Długość czynnej sieci rozdzielczej										
	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r.	2011 r.	2012 r.	2013 r.	2014 r.	2015 r.
	[km]	[km]	[km]	[km]	[km]	[km]	[km]	[km]	[km]	[km]	[km]
gmina Nowa Ruda	104,1	104,1	93,0	93,0	90,6	90,6	40,7	40,7	96,4	97,4	97,4
miasto Nowa Ruda	59,1	59,1	43,2	43,3	39,3	39,3	39,3	28,5	57,6	58,0	58,0
Powiat kłodzki	708,5	713,0	683,6	716,3	714,8	727,7	675,2	745,5	833,6	829,0	827,6
województwo dolnośląskie - gminy wiejskie	5225,3	5313,0	5364,3	5518,8	5665,8	5814,3	5764,5	5860,1	6161,8	6290,2	6458,0
województwo dolnośląskie - ogółem	13146,4	13394,2	13604,6	13888,3	14110,8	14429,5	14345,2	14681,4	15127,1	15416,3	15681,6

źródło: GUS.

Odsetek mieszkańców gminy Nowa Ruda korzystających z sieci wodociągowej wynosił 89,54% w 2014 r. Od 2002 roku zaszły w nim tylko stosunkowo drobne fluktuacje - wg danych GUS (tabela nr 14.1.2). Podobne niewielkie zmiany obserwowano w mieście Nowa Ruda, jednak odsetek korzystających tam z sieci wodociągowej jest na dużo wyższym poziomie (97,45%). Z kolei w skali zarówno powiatu kłodzkiego, jak i województwa dolnośląskiego, w analizowanym okresie (2002 r. – 2014 r.) zaobserwowano stosunkowo wysoki wzrost tego wskaźnika. Należy jednak zwrócić uwagę, że odsetek mieszkańców korzystających z sieci wodociągowej w gminie Nowa Ruda jest na poziomie wciąż niższym w porównaniu z gminami wiejskimi województwa dolnośląskiego (91,29%).

Tabela 14.1.2. Korzystający z sieci wodociągowej.

Jednostka terytorialna	2002 r.			2014 r.		
	Liczba ludności ogółem	Korzystający z sieci wodociągowej		Liczba ludności ogółem	Korzystający z sieci wodociągowej	
	[osoba]	[osoba]	%	[osoba]	[osoba]	%
gmina Nowa Ruda	12 489	10 890	87,2	11 964	10713	89,54
miasto Nowa Ruda	25 011	24 211	96,8	23 030	22443	97,45
powiat kłodzki	170 208	136 925	80,4	163 672	140948	86,12
województwo dolnośląskie - gminy wiejskie	515 649	401 762	77,9	560 553	511703	91,29
województwo dolnośląskie - ogółem	2 904 694	2 621 928	90,3	2 908 457	2755952	94,76

źródło: GUS.

Z analizy ilości wody dostarczonej gospodarstwom domowym w gminie Nowa Ruda w latach 1996-2015 wynika, iż największą jej ilość dostarczono w 1996 roku, tj. 362,1 dam³. Od tego czasu postępował spadek zużycia wody - aż do roku 2003, od którego obserwowano względną stabilizację poboru wody (z drobnymi fluktuacjami) na poziomie około 300 dam³ do 2012 r. a następnie spadek zużycia wody do 2014 r. W 2015 r. odnotowano niewielki wzrost – względem roku poprzedniego – ilości wody dostarczonej gospodarstwom domowym. Może to wynikać z większego zapotrzebowania na wodę np. do podlewania ogródków, gdyż lato 2015 r. było bardzo suche. Fluktuacje w ilości wody dostarczanej gospodarstwom domowym, choć w nieco innych okresach, występują także w innych wymienionych w tabeli nr 14.1.3 jednostkach terytorialnych.

Jednostka terytorialna	Woda dostarczona gospodarstwom domowym									
	1996 r.	1997 r.	1998 r.	1999 r.	2000 r.	2001 r.	2002 r.	2003 r.	2004 r.	2005 r.
	[dam ³]	[dam ³]	[dam ³]	[dam ³]	[dam ³]	[dam ³]	[dam ³]	[dam ³]	[dam ³]	[dam ³]
gmina Nowa Ruda	362,1	331,6	322,4	317,3	295,1	311,2	319,9	293,8	295,9	306,4
miasto Nowa Ruda	1 098,8	1 206,7	1 121,0	997,3	929,0	924,3	863,9	875,3	844,4	831,5
powiat kłodzki	6 768,2	7 112,8	7 238,0	6 380,6	6 696,3	6 307,5	5 883,9	5 107,2	4 832,5	4 715,1
Woj. dolnośląskie - gminy wiejskie	12 036,4	12 028,8	12 444,8	12 540,3	12 533,5	12 385,0	12 561,4	12 743,7	12 382,9	12 182,3
Woj. dolnośląskie - ogółem	129 819,6	125 969,2	123 378,7	118 088,0	111 461,8	107 537,6	103 780,6	101 033,6	97 553,3	94 928,4

Tabela 14.1.3. Woda dostarczona gospodarstwom domowym.

Jednostka terytorialna	Woda dostarczona gospodarstwom domowym									
	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r.	2011 r.	2012 r.	2013 r.	2014 r.	2015 r.
	[dam ³]	[dam ³]	[dam ³]	[dam ³]	[dam ³]	[dam ³]	[dam ³]	[dam ³]	[dam ³]	[dam ³]
gmina Nowa Ruda	299,0	306,2	308,7	301,0	303,4	297,1	290,1	282,2	262,2	266,9
miasto Nowa Ruda	805,6	802,6	800,6	758,8	739,1	687,8	665,8	646,7	645,8	646,1
powiat kłodzki	4 479,0	4 602,3	4 633,4	4 467,4	4 334,1	4 187,2	4 384,2	4 244,7	4 111,7	4 149,1
Woj. dolnośląskie - gminy wiejskie	12 403,2	12 498,6	12 965,1	13 375,2	13 650,4	14 220,6	14 451,8	14 022,5	14 563,5	15 366,6
Woj. dolnośląskie - ogółem	94 023,8	93 210,0	93 187,4	91 756,6	93 204,3	91 926,8	92 227,8	90 784,2	90 671,5	93 098,5

źródło: GUS.

Jak wskazuje porównanie danych GUS (tabela nr 14.1.3.) i danych z Zakładu Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o. w Nowej Rudzie (tabela nr 14.1.4.) głównym odbiorcą wody dostarczanej wodociągami są w gminie gospodarstwa domowe i usługi (średnio 99% odbiorców). Udział odbiorców przemysłowych jest relatywnie bardzo niski (tabela nr 14.1.4).

Tabela 14.1.4. Roczna sprzedaż wody przez Zakład Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o. w Nowej Rudzie dla odbiorców w gminie Nowa Ruda.

Rodzaj użytkowników	2002 r.		2005 r.		2008 r.		2013 r.	
	m ³	%	m ³	%	m ³	%	m ³	%
Gospodarstwa domowe i usługi	335 063	98,26	319 330	97,77	307 883	97,25	282 200	98,84
Przemysł	5 937	1,74	7 270	2,23	8 717	2,75	3 300	1,16
RAZEM	341 000	100	326 600	100	316 600	100	285 500	100

źródło: Zakład Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o. w Nowej Rudzie.

Wskaźnik zużycia wody w gospodarstwach domowych na jednego mieszkańca w gminie Nowa Ruda wahał się od 21,9 m³ w 2014 r. do 25 m³ w 2007 r. i w 2009 r. (tabela nr 14.1.5). Obecnie jest on na bardzo niskim poziomie - jedynie w roku 2014 odnotowano niższe zużycie wody na jednego mieszkańca.

Średnia wskaźnika zużycia wody w gospodarstwach domowych/mieszkańca z lat 2002-2015 w gminie wiejskiej Nowa Ruda wynosi 524,1 m³ i utrzymuje się na poziomie zbliżonym do średniej gmin wiejskich województwa dolnośląskiego. Znacznie większe jest zużycie w miastach (Nowa Ruda), co odzwierciedla wskaźnik ogółem dla województwa dolnośląskiego i powiatu kłodzkiego.

Rzeczywistą wielkość jednostkowego zużycia wody wodociągowej przez mieszkańców określa wskaźnik odniesiony do jednego korzystającego/odbiorcy. W przypadku gminy Nowa Ruda w analizowanym okresie (lata 2002-2014) średnio wynosił on około 27,9 m³ i był o 2,4 jednostki niższy niż odpowiedni wskaźnik dla gmin wiejskich województwa dolnośląskiego i około 5-7,8 jednostek niższy od tego rodzaju wskaźnika w pozostałych analizowanych jednostkach terytorialnych (tabela nr 14.1.6).

Tabela nr 14.1.5. Wskaźnik zużycia wody w gospodarstwach domowych wg mieszkańców.

Jednostka terytorialna	na 1 mieszkańca							
	2002 r.	2003 r.	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.
	[m ³]	[m ³]	[m ³]	[m ³]	[m ³]	[m ³]	[m ³]	[m ³]
gmina Nowa Ruda	25,4	23,5	23,8	24,7	24,3	25,0	25,4	25,0
miasto Nowa Ruda	33,9	34,6	33,6	33,4	32,7	32,9	33,1	31,5
powiat kłodzki (ogółem)	34,3	29,9	28,5	27,9	26,7	27,6	27,9	27,1
województwo dolnośląskie (gminy wiejskie)	24,4	24,6	23,8	23,6	24,0	24,0	24,7	25,3
województwo dolnośląskie (ogółem)	35,7	34,9	33,7	32,9	32,6	32,4	32,4	31,9
Jednostka terytorialna	na 1 mieszkańca							
	2010 r.	2011 r.	2012 r.	2013 r.	2014 r.	2015 r.	średnio	
	[m ³]	[m ³]	[m ³]	[m ³]	[m ³]	[m ³]	[m ³]	
gmina Nowa Ruda	24,6	24,2	23,8	23,4	21,9	22,4	24,10	
miasto Nowa Ruda	30,6	28,8	28,2	27,7	27,9	28,2	31,22	
powiat kłodzki (ogółem)	25,8	25,0	26,3	25,7	25,0	25,5	27,37	
województwo dolnośląskie (gminy wiejskie)	25,1	26,0	26,2	25,2	26,1	27,4	25,03	
województwo dolnośląskie (ogółem)	32,0	31,5	31,6	31,2	31,2	32,0	32,57	

źródło: GUS.

Tabela nr 14.1.6. Wskaźnik zużycia wody w gospodarstwach domowych wg korzystających.

Jednostka terytorialna	na 1 korzystającego/odbiorcę						
	2002 r.	2003 r.	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.
	[m ³]	[m ³]	[m ³]	[m ³]	[m ³]	[m ³]	[m ³]
gmina Nowa Ruda	29,4	27,2	27,5	28,7	28,2	29,2	29,5
miasto Nowa Ruda	35,7	36,4	35,3	35,2	34,4	34,5	34,7
powiat kłodzki (ogółem)	43,0	37,4	35,6	34,8	33,2	34,2	34,5
województwo dolnośląskie (gminy wiejskie)	31,3	31,4	30,1	29,7	29,9	29,8	30,4
województwo dolnośląskie (ogółem)	39,6	38,5	37,2	36,7	35,9	35,5	35,5
Jednostka terytorialna	na 1 korzystającego/odbiorcę						
	2009 r.	2010 r.	2011 r.	2012 r.	2013 r.	2014 r.	<i>średnio</i>
	[m ³]	[m ³]	[m ³]	[m ³]	[m ³]	[m ³]	[m ³]
gmina Nowa Ruda	29,0	28,3	27,8	27,2	26,7	24,5	27,94
miasto Nowa Ruda	33,1	31,8	29,9	29,3	28,6	28,8	32,90
powiat kłodzki (ogółem)	33,4	31,6	30,6	31,4	30,5	29,2	33,30
województwo dolnośląskie (gminy wiejskie)	30,9	30,5	31,3	31,2	29,9	28,5	30,38
województwo dolnośląskie (ogółem)	34,9	34,9	34,4	34,4	33,9	32,9	35,72

źródło: GUS.

Sieć wodociągowa w gminie Nowa Ruda zaopatrywana jest w wodę z 11 ujęć wody różnego rodzaju (tabela 14.1.6.). Ujęcia eksploatowane są przez Zakład Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o. w Nowej Rudzie.

Tabela nr 14.1.6. Wykaz ujęć wody znajdujących się na terenie gminy.

Lp.	Nazwa ujęcia	Rodzaj ujęcia	Rodzaj uzdatniania	Nr pozwolenia wodnoprawnego	Data ważności pozwolenia wodnoprawnego	Wydajność ujęcia wynikająca z pozwolenia wodnoprawnego/etap pozyskiwania pozwolenia	Zasięg rozprowadzania wody
1	Bartnica	Wody głębinowe, studnia murowana	Dezynfekcja	OŚR. 6223-15/09 z dn. 29.06.2009 r.	31.05.2029 r.	Pobór wody podziemnej ze studni głębinowej nr 1 PKP Bartnica; Q śr.=1,36 m ³ /h, Q maxd=27,20 m ³ /d	Bartnica
2	Czerwieńczyce	Woda głębinowa, odwiert	Odżelazianie, odmanganianie, filtracja, dezynfekcja	OŚR 6223 – 65/03 z dn. 22.08.2003 r.	31.12.2023 r.	Pobór wody ze studni wierconej głębokość 250m, na dz nr 255/3 obręb Czerwieńczyce. Zatwierdzone zasoby: 100 m ³ /h Q śr. = 2000 m ³ /d i Q maxh=100 m ³ /h przy depresji 48 m; pobór z 52 m	Wolibórz, Nowa Ruda, m. Nowa Ruda - Słupiec
3	Czerwieńczyce	Wody powierzchniowe oraz drenaż	Dezynfekcja		—	Pozyskiwanie pozwolenia na etapie badań hydrogeologicznych w celu określenia zasobów	Bożków, Czerwieńczyce, Święcko (gmina Kłodzko) oraz ul. Węglowa Wola w m.Nowej Rudzie - Słupcu
4	Jugów						
	4.1	Ujęcie potokowe na potoku Jugowskim	Dezynfekcja		—	Pozyskiwanie pozwolenia na etapie uzgodnień i wykonywania operatu wodnoprawnego	Dzikowiec, Przygórze, Nowa Ruda - Słupiec i Wolibórz, Jugów
	4.2	Ujęcie potokowe na potoku bez nazwy					
	4.3	Ujęcie potokowe na potoku bez nazwy					
5	Krajanów	Drenaż	Dezynfekcja	OŚ. IV-6210/146/97 z dn. 14.11.1997 r.	31.12.2015 r.	Skład ujęcia: drenaż Ø150 mm na d ³ . 8m, studnia zbiorcza	Krajanów

Lp.	Nazwa ujęcia	Rodzaj ujęcia	Rodzaj uzdatniania	Nr pozwolenia wodnoprawnego	Data ważności pozwolenia wodnoprawnego	Wydatność ujęcia wynikająca z pozwolenia wodnoprawnego/etap pozyskiwania pozwolenia	Zasięg rozprowadzania wody
						murowana o g ³ . H=2m, zbiornik wyrównawczy stalowy V=50m ³ . Ośr.=1,7 m ³ /h, Q maxd=77 m ³ /d	
6	Nowa Wieś Kłodzka	Wody powierzchniowe oraz drenaż	Dezynfekcja	OŚR.6341.97.2013.ŚW1 z dn. 01.08.2013 r.	31.07.2013 r.	Pobór wody powierzchniowej z ujęcia brzegowego na potoku „bez nazwy” Q śr.=100 m ³ /d, Q maxh=12,5 m ³ /h	Czerwieńczyce i Nowa Wieś Kłodzka
7	Przygórze	Wody drenażowe	Filtracja, dezynfekcja	OŚR-6341-42.2014.ŚW1 z dn. 06.06.2014 r.	31.05.2034 r.	Pobór wody powierzchniowej z ujęcia brzegowego na potoku Piekelnica Q śr. = 600 m ³ /d, Q maxh=41,5 m ³ /h	Dzikowiec, Przygórze i Wolibórz
8	Sokolec						
8.1		Wody powierzchniowe Potok Sowim	Dezynfekcja	OŚR-6223-65/09 z dn. 29.01.2010 r.	31.01.2030 r.	Pobór wody powierzchniowej z ujęcia brzegowego na potoku Q śr. 1000 m ³ /d, Q maxd=1210 m ³ /d	Drogosław (od strony Ludwikowic Kłodzkich do okolicy ul. Świdnickiej nr 80), Jugów, Ludwikowice Kłodzkie, Sokolec i Świerki
8.2		Wody powierzchniowe Potok Sokółka				Pobór wody powierzchniowej z ujęcia brzegowego na potoku wraz z ujęciami drenażowymi zlokalizowanymi w jego zlewni Q śr. 2160 m ³ /d, Q maxd=2590 m ³ /d	
		Ujęcie drenażowe					
9	Sokolica	Drenaż	Dezynfekcja		—	Pozyskiwanie pozwolenia na etapie badań hydrogeologicznych w celu określenia zasobów	Sokolica

Lp.	Nazwa ujęcia	Rodzaj ujęcia	Rodzaj uzdatniania	Nr pozwolenia wodnoprawnego	Data ważności pozwolenia wodnoprawnego	Wydatność ujęcia wynikająca z pozwolenia wodnoprawnego/etap pozyskiwania pozwolenia	Zasięg rozprowadzania wody
10	Świerki	Woda głębinowa, odwiert	Dezynfekcja	OŚR 6210 /66/94 z dn. 16.08.1994 r.	31.12.2010 r.	Pozyskiwanie pozwolenia na etapie uzgodnień i wykonywania operatu wodnoprawnego Obudowa studni wierconej nr 7/19 o gł. 1303m w postaci komory ujściowej wykonanej z kręgów betonowych o średnicy Ø2000mm i wysokości 2,5m	Świerki
11	Wolibórz	Wody powierzchniowe oraz drenaż	Filtracja, dezynfekcja	OŚR-6223-39/09 z dn. 29.10.2010 r.	31.01.2030 r.	Pobór wody z ujęcia drenażowego O śr.=700 m ³ /d, Q maxd=1400 m ³ /d	głównie m.Nowa Ruda (tzw. górne miasto)

Woda z poszczególnych ujęć poddawana jest procesom oczyszczania a następnie rozprowadzana do odbiorców. Rzeczywista, łączna obecna wydajność ujęć na terenie gminy Nowa Ruda nie jest znana, gdyż nie wydano jeszcze wszystkich pozwoleń wodnoprawnych (tabela nr 14.1.7).

Tabela nr 14.1.7. Ujęcia wody na obszarze gminy Nowa Ruda posiadające aktualne (na czerwiec 2014 r.) pozwolenie wodnoprawne.

Lp.	Nazwa ujęcia	Pozwolenie wodnoprawne	Wynikająca z pozwoleń wodnoprawnych wydajność ujęć:	
			głębinowych	powierzchniowych
1.	Bartnica	OŚR. 6223–15/09 z 29.06.2009 r.; ważne do 31.05.2029 r.	27,20 m ³ /d	
2.	Czerwieńczyce	OŚR 6223 – 65/03, z 22.08.2003 r.; ważna do 31.12.2023 r.	2000 m ³ /d	
4.	Krajanów	OŚ. IV-6210/146/97 z 14.11.1997 r.; ważne do 31.12.2015 r.		77 m ³ /d
5.	Nowa Wieś Kłodzka	OŚR.6341.97.2013.ŚW1 z dn. 01.08.2013 r.; ważne do 31.07.2033 r.		100 m ³ /d
6a.	Sokolec	OŚR-6223-65/09 z dn. 29.01.2010 r.; ważne do 31.01.2030 r.		1210 m ³ /d
6b.	Sokolec			2590 m ³ /d
7.	Przygórze	OŚR-6341-42.2014.ŚW1 z dn. 06.06.2014 r. ważne do 31.05.2034 r.		600 m ³ /d
5.	Wolibórz	OŚ.IV-6210/114/98 z dn.14.09.1998 r.; ważne do 31.12.2018 r.		1400 m ³ /d
RAZEM			2027,2 m³/d	5977 m³/d
			8004,2 m³/d	

źródło: Zakład Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o. w Nowej Rudzie.

Według zebranych dotychczas danych łączna wydajność ujęć wód głębinowych posiadających aktualne (na czerwiec 2014 r.) pozwolenie wodnoprawne wynosi 2027,2 m³/d. Dla ujęć wód powierzchniowych wartość ta wynosi 5977 m³/d. Łączna wydajność ujęć wody na obszarze gminy Nowa Ruda, posiadających aktualne (na czerwiec 2014 r.) pozwolenie wodnoprawne, wynosi nieco ponad 8000 m³/d.

Warto przy tym podkreślić, iż powierzchniowe (w tym drenażowe) i głębinowe ujęcia wody na obszarze gminy Nowa Ruda charakteryzują się zmienną wydajnością - występują na nich częste okresy niżówek. Dodatkowo ujęcia powierzchniowe narażone są, przy gwałtownych wezbraniach, na zanieczyszczenia, które wymagają później licznych prac konserwacyjnych. W sytuacji gdyby w gminie występowały niedobory wody z powodu awarii ujęć wodnych, jest możliwość zasilania w wodę z ujęcia w Kamieńcu Ząbkowickim.

Przez obszar gminy Nowa Ruda przebiegają 4 linie sieci wodociągowej przesyłowej o łącznej długości 31,3 km. Są to magistrale: Jugowska (relacji: Jugów – Przygórze – Wolibórz – Dzikowiec – Nowa Ruda-Słupiec), Radkowska (relacji: Nowa Ruda – Radków), Woliborska (relacji: Wolibórz – Nowa Ruda) oraz „Wielka Woda” (relacji: Ząbkowice Śląskie – Nowa Ruda).

Sieć wodociągową w gminie Nowa Ruda stanowi układ wielu pierścieni z możliwością przełączania poszczególnych ujęć na określone grupy odbiorców. Z ujęć położonych na obszarze gminy woda przesyłana jest w większości grawitacyjnie. Jednak w przypadku ich zmniejszonej wydajności, czy nawet okresowego zaniku wody, powstaje potrzeba doprowadzania wody „pod górę” za pomocą pompowni.

Do większych inwestycji w zakresie gospodarki wodno-ściekowej dotyczącej zaopatrzenia w wodę, przeprowadzonych w ostatnich kilku latach w gminie zaliczyć można budowę sieci wodociągowej w: Bieganowie, Bartnicy (od budynku nr 173 w Bartnicy wzdłuż drogi powiatowej nr 3339D do rejonu Zimne Wody) i w Przygórzu oraz budowę stacji wodociągowej w Czerwieńczycach wraz z rurociągiem przesyłowym.

14.1.2. Odprowadzanie ścieków.

W porównaniu ze stopniem zwodociągowania, wyposażenie w kanalizację sanitarną jest słabe. W 2014 roku 1588 mieszkańców gminy korzystało z sieci kanalizacyjnej. Na początku stulecia w gminie prawie w ogóle nie było kanalizacji sanitarnej, w 2002 r. tylko 0,1% mieszkańców gminy korzystało z sieci. W ciągu roku wskaźnik ten wzrósł i w okresie od 2003 do 2006 r. utrzymywał się na stałym poziomie 2,3 %, w następnych latach systematycznie się podnosił tak, że w 2014 r. z sieci kanalizacyjnej korzystało 13,3% populacji gminy. Jednak należy podkreślić, że wskaźnik ten dla gminy jest wciąż stosunkowo niski - dla gmin wiejskich powiatu kłodzkiego i województwa dolnośląskiego w 2014 r. wskaźnik ten był znacząco wyższy, wynosił odpowiednio 38,9% i 47,3%.

W 2013 r. oddano do użytku nowe odcinki sieci kanalizacyjnej w gminie wiejskiej Nowa Ruda. W 2014 r. jej długość wynosiła 39,6 km (3,5 km w 2002 r.), a liczba połączeń do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania – 332 (50 w 2002 r.). Na oczyszczalnię zostało odprowadzonych w 2014 r. 47 dam³ ścieków, czyli niemal 18% ilości zużywanej wody (262,2 dam³).

Tabela nr 14.1.8. Sieć kanalizacyjna na obszarze gminy Nowa Ruda (2014 r.)

Wyszczególnienie	Wartość
długość czynnej sieci kanalizacyjnej	39,6 km
połączenia prowadzące do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania	332 szt
ścieki odprowadzone	47 dam ³
ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej	1588

źródło: GUS.

Sieci kanalizacyjne grawitacyjne znajdują się we wsiach: Dzikowiec, Włodowice i Przygórze. Ścieki z tych miejscowości doprowadzane są wraz ze ściekami z miasta Nowa Ruda dwoma głównymi kolektorami grawitacyjnymi (z centrum Nowa Ruda i Słupca: kolektor K3-Q 0,6 m oraz kolektor K2-Q 0,5 m) do międzygminnej oczyszczalni ścieków w Ścinawce Dolnej w gminie Radków. Do oczyszczalni tej odprowadzane są dodatkowo ścieki z miejscowości Bożków - ścieki spływają z niej do znajdującej się w zachodniej części wsi przepompowni, a następnie stamtąd są tłoczone rurociągiem do wspomnianej już oczyszczalni ścieków.

Przepustowość międzygminnej oczyszczalni ścieków w Ścinawce Dolnej (według pozwolenia wodno-prawnego) wynosi średniodobowo $Q_{sr}=7000\text{m}^3/\text{d}$, $Q_{max}=9000\text{m}^3/\text{d}$. Oczyszczalnia w 2013 r. wykorzystywana była w blisko 60%.

14.2. Gospodarka odpadami.

Gospodarka odpadami jest prowadzona w oparciu o „Regulamin utrzymania czystości i porządku na terenie gminy Nowa Ruda” zatwierdzony Uchwałą Nr 265/XXXVI/13 Rady Gminy Nowa Ruda z dnia 26 marca 2013 r. (z późn. zm.).

Wejście w życie w dniu 1 stycznia 2012 r. ustawy z dnia 1 lipca 2011 r. o zmianie ustawy o utrzymaniu czystości i porządku w gminach oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2011 r. Nr 152, poz. 897, z późn. zm.) nałożyło na gminy nowe obowiązki związane z gospodarowaniem odpadami, wśród których jako najważniejsze należy wymienić:

- 1) objęcie wszystkich właścicieli nieruchomości na terenie gminy systemem gospodarowania odpadami komunalnymi;
- 2) zapewnienie budowy i eksploatacji własnych lub wspólnych z innymi gminami regionalnych instalacji do przetwarzania odpadów komunalnych (RIPOK) oraz instalacji i urządzeń do zbierania, transportu i unieszkodliwiania zwłok zwierzęcych;
- 3) ustanowienie selektywnego zbierania odpadów komunalnych, w tym biodegradowalnych, oraz utworzenie punktów selektywnego zbierania odpadów komunalnych.

Ponadto gminy są zobowiązane do dnia 31 grudnia 2020 r. osiągnąć odpowiedni poziom, tj. co najmniej 50% - recyklingu i przygotowania do ponownego użycia następujących frakcji odpadów komunalnych: papieru, metali, tworzyw sztucznych i szkła. Kolejnym obowiązkiem jest ograniczenie do 16 lipca 2020 r. masy odpadów komunalnych ulegających biodegradacji przekazywanych do składowania – ilość ta winna zostać zmniejszona do 35% całkowitej masy odpadów ulegających biodegradacji przekazywanych do składowania.

Zgodnie z przywołaną powyżej ustawą wojewódzkie plany gospodarki odpadami wyznaczyły regiony gospodarki odpadami komunalnymi. Zgodnie z Wojewódzkim Planem

Gospodarki Odpadami dla Województwa Dolnośląskiego 2012, gmina Nowa Ruda, znajduje się w Regionie Południowym gospodarki odpadami. Na podstawie Uchwały Nr XXIV/617/12 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 27 czerwca 2012 r. w sprawie wykonania Wojewódzkiego Planu Gospodarki Odpadami dla Województwa Dolnośląskiego 2012 (ze zmianami) regionalne instalacje do przetwarzania odpadów komunalnych (RIPOK) obsługujące ten region wyznaczono w: Nowej Rudzie, Bielawie, Świdnicy i Radkowie.

Nowe zasady odbioru odpadów obowiązują od 1 lipca 2013 roku. Systemem odbioru odpadów objęci zostali wszyscy właściciele nieruchomości. Odpady od poszczególnych podmiotów są odbierane na podstawie ustalonej przez gminę stawki, w nieograniczonej ilości. Dzięki temu zwiększa się liczba odebranych odpadów i zmniejsza się ryzyko powstawania dzikich wysypisk odpadów. Preferencyjne stawki opłat za odbiór segregowanych odpadów mają zachęcać do takiego ich zagospodarowania już u źródła. Ma to na celu zwiększenie przetwórstwa śmieci i docelowo ochronę środowiska przyrodniczego. Wywozem odpadów komunalnych z terenu gminy Nowa Ruda zajmuje się obecnie spółka Noworudzkie Usługi Komunalne Sp. z o.o. z siedzibą w mieście Nowa Ruda. Według danych uzyskanych z Urzędu Gminy Nowa Ruda w październiku 2012 r. umowę na wywóz śmieci posiadało 1965 gospodarstw. A w roku 2011 odebrano 2,6 tys. ton odpadów komunalnych., z czego 42 tony pochodziły z selektywnej zbiórki odpadów.

14.3. Gospodarka energetyczna.

14.3.1. Zaopatrzenie w energię elektryczną.

Obszar gminy wiejskiej Nowa Ruda zaopatrywany jest w energię elektryczną z sieci należących do EnergiaPro Grupa Tauron S.A. Przez teren gmin noworudzkich przebiegają cztery linie elektroenergetyczne wysokiego napięcia 110 kV, z czego trzy dochodzą do GPZ-u położonego w mieście Nowa Ruda. Są to linie: S-255 ze Ścinawki Średniej, S-249 z Wałbrzycha oraz S-210 z Ząbkowic Śląskich. Czwarta linia, tj. S-250 relacji Ścinawka Średnia–Głuszycza, biegnie jako drugi tor wraz z linią nr S-255 aż do rozwidlenia w rejonie miasta Nowa Ruda, a dalej razem z linią S-249, aż do rozwidlenia w rejonie Sokolca.

Wraz z zamknięciem kopalni węgla kamiennego w Nowej Rudzie zmniejszyło się zapotrzebowanie na energię elektryczną i w związku z tym zlikwidowano linię elektroenergetyczną wysokiego napięcia na odcinku Jugów (okolice osiedla górniczego przy ulicy Jabłońskiej) – Dzierżoniów.

Na terenie gminy wiejskiej Nowa Ruda znajduje się sieć 12 napowietrznych linii elektroenergetycznych o średnim napięciu 20 kV, z których energia po zredukowaniu do niskiego napięcia w stacjach transformatorowych, zostaje dostarczona do odbiorców. Linie L-926, L-923, L-

930, L-945 i L-93 zaopatrują w energię wyłącznie obszar gmin noworudzkich, a z linii L-915, L-924, L-927, L-943, LS-257, LS-211 i L-944 zasilane są także tereny gmin sąsiednich. Ponadto linia L-926 posiada dwa odcinki kablowe - pierwszy poprowadzono z Krajanowa do stacji transformatorowej między Rybnem a Sokolicą, a drugi, dużo krótszy, znajduje się na terenie nieczynnej kopalni odkrywkowej w Świerkach.

Zużycie energii elektrycznej przez odbiorców zlokalizowanych na terenie gminy wiejskiej Nowa Ruda systematycznie rośnie. W latach 2000-2008 zużycie energii przez odbiorców zasilanych z sieci średniego i niskiego napięcia wzrosło o 18,5%.

14.3.2. Zaopatrzenie w gaz.

Przez obszar gminy wiejskiej Nowa Ruda przebiega gazociąg podwyższonego średniego ciśnienia PN 1.6 MPa, DN 200, którego operatorem jest Dolnośląska Spółka Gazownictwa Sp. z o.o. Zasila on jedynie obszar miasta Nowa Ruda. Na terenie gminy nie ma sieci rozdzielczej ani odbiorców gazu sieciowego.

14.3.3. Zaopatrzenie w energię ciepłą.

Zaopatrzenie w energię ciepłą gminy wiejskiej Nowa Ruda ma charakter indywidualny. W gminie nie ma sieci ciepłowniczej zasilanej z ciepłowni lub elektrociepłowni (najbliższe tego typu sieci występują w mieście Nowa Ruda). Zdecydowana większość obiektów (gospodarstwa domowe, zakłady usługowe i produkcyjne itp.) w gminie jest ogrzewana poprzez indywidualne źródła energii cieplnej (głównie na węgiel kamienny). Wprawdzie na terenie gminy zlokalizowane są kotłownie, ale obsługują one jedynie pojedyncze obiekty użyteczności publicznej (głównie szkoły i sale wiejskie). Istniejące na obszarze gminy obiekty przemysłowe do produkcji energii cieplnej wykorzystują głównie olej opałowy. W najbliższych latach nie planuje się utworzenia systemu zaopatrzenia w ciepło większych obszarów gminy Nowa Ruda.

14.4. Telekomunikacja.

W zakresie stacjonarnej sieci telekomunikacyjnej obszar gminy jest obsługiwany przez następujących operatorów: Dłgie Rozmowy S.A., Exatel S.A., Netia S.A., Polska Telefonia Cyfrowa sp. z o.o., Telefonia DIALOG S.A., Telekomunikacja Kolejowa sp. z o.o. oraz Telekomunikacja Polska S.A. Dostęp do omawianej usługi w 2011 r. miało 6786 abonentów - w tym 5833 abonentów indywidualnych oraz 953 tzw. abonentów biznesowych (według danych Urzędu Komunikacji Elektronicznej, stan na 20.03.2011 r.). Natomiast w zakresie sieci telefonii

komórkowej działają tu prawdopodobnie wszyscy obecni w Polsce operatorzy. Maszty telefonii komórkowej znajdują się w następujących obrębach:

- Bartnica (działka nr 40),
- Świerki (działka nr 381/14 - góra Świerkowa Kopa),
- Ludwikowice Kłodzkie (działka nr 824/1),
- Wolibórz (działka nr 875/6).

Ponadto maszty telefonii komórkowej zlokalizowano w bliskim sąsiedztwie granicy gminy Nowa Ruda, w tym:

- na szczycie Wielkiej Sowy - na terenie należącym do gminy Pieszyce (na działce nr 748/2002 w obrębie Rościszów);
- na terenach położonych we wsi Rzeczka (na działkach nr: 160 i 172/10) w gminie Walim.

Stacjonarny dostęp szerokopasmowy do internetu na obszarze gminy w 2011 r. posiadało 3237 abonentów, w tym 3150 odbiorców indywidualnych oraz 87 abonentów biznesowych (stan na 28.03.2011 r.). Operatorami świadczącymi omawianą usługę w 2011 r. byli: Konsorcjum Sieci Multimedialnych KSM sp. z o.o., MULTIMEDIA Polska S. A., NETIA S.A., Polska Telefonii Komórkowa CENTERTEL sp. z o.o., Telefonii DIALOG S.A., Telekomunikacja Kolejowa sp. z o.o. oraz Telekomunikacja Polska S.A.

Na obszarze gminy nie ma sieci telewizji kablowej.

14.5. Uwarunkowania wynikające z istniejącego wyposażenia w systemy infrastruktury technicznej.

1. Stopień zwodociągowania gminy Nowa Ruda w 2014 r. określany był na 89,5% - z sieci wodociągowej korzystało wówczas 10 713 osób.
2. Zaopatrzenie mieszkańców gminy Nowa Ruda w wodę odbywa się z „pierścieniowego” systemu wodociągowego (dzięki czemu możliwe jest przełączanie ujęć na różne grupy odbiorców); w przeważającym stopniu są to sieci grawitacyjne.
3. Systemy wymienione w ust. 2 zasilane są głównie z ujęć: Bartnica, Czerwieńczyce, Krajanów, Nowa Wieś Kłodzka, Sokolec, Przygórze oraz Wolibórz.
4. Występują lokalne utrudnienia w funkcjonowaniu sieci wodociągowej ze względu na urozmaiconą rzeźbę terenu; powoduje to zwiększone obciążenia urządzeń

pompowych oraz wzrost ciśnienia we fragmentach sieci, przez co są one podatne na awarie.

5. Całkowita długość czynnej, rozdzielczej sieci wodociągowej na obszarze gminy Nowa Ruda wynosiła w 2015 r. – 97,4 km; znaczna większość omawianej sieci została wybudowana w latach 1995/1996; liczba przyłączy do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania (w 2015 r.) wynosiła 2286.
6. Ogólne zużycie wody wynosiło w 2015 r. 266,9 dam³; z czego prawie 99% przypadała na gospodarstwa domowe i usługi.
7. System kanalizacji sanitarnej na obszarze gminy jest słabo rozwinięty – w 2014 r. korzystało z niego jedynie 13,3% populacji gminy; długość sieci kanalizacyjnej gminy w 2014 r. wynosiła 39,6 km (3,5 km w 2002 r.), a liczba podłączeń do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania - 332 (50 w 2002 r.).
8. Ścieki z sieci kanalizacyjnej gminy Nowa Ruda odprowadzane są do międzygminnej oczyszczalni mechaniczno-biologicznej w Ścinawce Dolnej w Gminie Radków.
9. Gospodarka odpadami w gminie jest prowadzona w oparciu o „Regulamin utrzymania czystości i porządku na terenie gminy Nowa Ruda” zatwierdzony Uchwałą Nr 265/XXXVI/13 Rady Gminy Nowa Ruda z dnia 26 marca 2013 r. (z późn. zm.).
10. Gospodarka odpadami w gminie prowadzona jest w oparciu o „Regulamin utrzymania czystości i porządku na terenie gminy Nowa Ruda.
11. Odpady komunalne z obszaru gminy wywożone są do regionalnych instalacji do przetwarzania odpadów komunalnych (RIPOK) w: Nowej Rudzie, Bielawie, Świdnicy i Radkowie. W planach (według Wojewódzkiego Planu Gospodarki Odpadami dla Województwa Dolnośląskiego 2012) jest rozbudowa tych instalacji umożliwiających przetwarzanie selektywnie zebranych odpadów zielonych i innych bioodpadów.
12. Gmina Nowa Ruda zaopatrywana jest w energię elektryczną poprzez system dystrybucyjny, składający się z dwunastu linii o średnim napięciu (20 kV) oraz linii

niskiego napięcia, zasilanych z GPZ 110/20 kV (w mieście Nowa Ruda oraz w Gminie Radków); GPZ zasilane są liniami wysokiego napięcia 110 kV. Przez obszar gminy Nowa Ruda przebiegają cztery napowietrzne linie wysokiego napięcia: S-210, S-249, S-250, S-255.

13. Przez teren gminy Nowa Ruda - tranzytowo - przebiega gazociąg przesyłowy podwyższonego średniego ciśnienia relacji Lubiechów – Wolany; jego średnica nominalna wynosi DN 200, a ciśnienie nominalne – 1,6 MPa; zasila on obszar miasta Nowa Ruda.
14. Na najbliższe lata nie planuje się zgazyfikowania obszarów gminy Nowa Ruda.
15. Na terenie gminy Nowa Ruda nie ma rozbudowanych systemów ciepłowniczych. Zaopatrzenie w ciepło ma charakter indywidualny.
16. Obszar gminy Nowa Ruda jest obsługiwany w zakresie telefonii stacjonarnej przez siedmiu operatorów. Dostęp do tej usługi w 2011 r. posiadało 6786 abonentów. W zakresie telefonii komórkowej obszar gminy znajduje się w zasięgu wszystkich polskich operatorów tych sieci.
17. Na obszarze gminy Nowa Ruda szerokopasmowy dostęp do internetu w 2011 r. posiadało 3150 abonentów. Usługa ta jest dostarczana przez siedmiu operatorów.

DZIAŁ IV.

BILANS TERENÓW PRZEZNACZONYCH POD ZABUDOWĘ

1. W celu sformułowania maksymalnego zapotrzebowania na nową zabudowę w podziale na poszczególne funkcje zabudowy należało przeprowadzić szereg czynności inwentaryzacyjnych, analitycznych i obliczeniowych, przyjmując jednocześnie pewne założenia wynikające z aktualnie panujących uwarunkowań społeczno-gospodarczych. Założenia te są wynikiem szczegółowych analiz przeprowadzonych dla obszaru gminy, dotyczących obecnego stanu i standardów zagospodarowania przestrzeni oraz obserwowanych w ostatnich latach w gminie zmian w zakresie zagospodarowania przestrzennego i urbanistyki. Przyjęte założenia w znacznej mierze odzwierciedlają obecnie obserwowane trendy i tendencje zmian w zakresie przekształceń urbanistycznych w gminie. W ramach części analitycznej i obliczeniowej przeprowadzono między innymi następujące czynności:
 - 1) wyodrębniono i oszacowano powierzchnie terenów obecnie zainwestowanych wykorzystywanych na różne cele, w tym: mieszkaniowo-usługowe, przemysłowe, produkcyjne, turystyczne czy sportowo-rekreacyjne; uzyskane dane skonfrontowano (tam, gdzie było to możliwe) z ogólną powierzchnią użytkową budynków wykorzystywanych na poszczególne cele; inwentaryzację terenów zainwestowanych przeprowadzono w oparciu o:
 - a) dane z mapy ewidencyjnej i mapy zasadniczej (pozyskanych z ośrodka geodezyjnego w 2016 r.);
 - b) ortofotomapę, której aktualność określa się na 2014 r.;
 - c) wybiórczą inwentaryzację terenową;
 - 2) wyodrębniono i oszacowano powierzchnie terenów niezainwestowanych i możliwych do zabudowy (chłonnych), w podziale na poszczególne funkcje zabudowy:
 - a) w granicach obszarów o w pełni wykształconej zwartej strukturze funkcjonalno-przestrzennej w granicach jednostki osadniczej w rozumieniu art. 2 pkt 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 2003 r. o urzędowych nazwach miejscowości i obiektów fizjograficznych (zwanej w skrócie jednostką osadniczą); za jednostki osadnicze uznano (w oparciu o pisemną interpretację Ministra Infrastruktury i Budownictwa; pismo DPP.621.1.2016.1.RR z 29.04.2016 r.) „obszary zurbanizowane, w których struktura przestrzenna, ciągi komunikacyjne i wyposażenie w sieci infrastruktury technicznej oraz infrastruktura społeczna zostały zrealizowane w takim zakresie, że zlokalizowanie na tych obszarach nowej zabudowy nie wymaga istotnych nowych inwestycji infrastrukturalnych”; w przypadku, kiedy w zasięgu jednostki osadniczej obowiązywał plan miejscowy chłonność danego obszaru dla lokalizowania nowej

zabudowy ustalano w oparciu o ustalenia tego planu miejscowego; granice wyznaczonych jednostek osadniczych przedstawiono na rysunku nr IV.1.

- b) na podstawie obowiązujących - na dzień 1 września 2016 r. - planów miejscowych, ale poza zasięgiem jednostek osadniczych;
- 3) na potrzeby pkt 1 i 2 przyjęto m.in. następujące założenia:
 - a) działki z trwającą budową ujęto w bilansie jako zainwestowane;
 - b) działki z wydanymi decyzjami o warunkach zabudowy potraktowano jako niezabudowane, jeżeli nie były dotychczas zabudowane;
 - c) do terenów zainwestowanych zaliczono część użytków rolnych, które są wykorzystywane jako ogrody przydomowe, jednocześnie nie są one w ewidencji gruntów wykazane jako użytki budowlane;
- 4) wyodrębniono powierzchnie terenów wykluczonych z zabudowy ze względu na:
 - a) przeznaczenie tych terenów w dotychczasowym Studium pod różne funkcje dopuszczające zabudowę, ale wykluczone z zabudowy na podstawie ustaleń planów miejscowych;
 - b) występujące uwarunkowania środowiskowe, np.: rzeźba terenu i lokalne uwarunkowania gruntowo-wodne znacznie utrudniające lub wręcz uniemożliwiające realizację zabudowy; z zabudowy wykluczono także obszary, których kształt lub wielkość uniemożliwia lub znacznie utrudniałaby realizację zabudowy o danej funkcji;
- 5) oszacowano chłonność obszarów wymienionych w pkt 1 i 2 dla lokalizowania nowej zabudowy (w powierzchni użytkowej wyrażonej w m²), w podziale na funkcje zabudowy;
- 6) sformułowano maksymalne w skali gminy zapotrzebowanie na nową zabudowę (w oparciu o wymienione w tym rozdziale założenia) w podziale na następujące funkcje:
 - a) mieszkaniowo-usługowa, w tym zagrodowa;
 - b) usług edukacji;
 - c) przemysłowo-produkcyjno-usługowa;
 - d) związana z powierzchnią działalnością górniczą;
 - e) turystyczno-sportowo-rekreacyjna;
 - f) turystyczna – głównie związaną z narciarstwem;
 - g) służąca infrastrukturze techniczne;
 - h) służąca kolei;
 - i) ogrodów działkowych;

- j) cmentarzy;
 - k) związana z gospodarką leśną;
- 7) porównano maksymalne w skali gminy zapotrzebowania na nową zabudowę z chłonnością w jednostce osadniczej i na obszarach objętych planami miejscowymi (poza jednostkami osadniczymi), w podziale na funkcje zabudowy.

2. Z przeprowadzonych wyżej czynności wynika m.in., że:

- 1) w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego obowiązujących w 2016 r. (na dzień 1 września) na terenie gminy wiejskiej Nowa Ruda wyznaczonych było łącznie około 572 ha terenów przeznaczonych dla realizacji zabudowy o funkcji mieszkaniowo-usługowej, z czego najwięcej, gdyż około 255 ha we wsi Jugów, a następnie we wsiach: Ludwikowice Kłodzkie (około 232 ha), Sokolec (około 40 ha) i Dzikowiec (około 37,5 ha). Żaden z tych terenów nie jest obecnie zainwestowany;
- 2) w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego obowiązujących w 2016 r. (na dzień 1 września) na terenie gminy wiejskiej Nowa Ruda wyznaczonych było stosunkowo dużo - około 80 ha - terenów przeznaczonych dla realizacji zabudowy o funkcji turystyczno-sportowo-rekreacyjnej, z czego najwięcej w Dzikowcu (około 25 ha) i w Sokolcu (około 23 ha);
- 3) w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego obowiązujących w 2016 r. (na dzień 1 września) na terenie gminy wiejskiej Nowa Ruda wyznaczonych było łącznie około 52 ha terenów przeznaczonych dla realizacji zabudowy o funkcji przemysłowo-produkcyjno-usługowej. Duże rezerwy terenów dla tej zabudowy występują w Jugowie (około 18 ha) i w Ludwikowicach Kłodzkich (niespełna 15 ha).

3. Na potrzeby wykonania bilansu terenów przeznaczonych pod zabudowę przyjęto niżej wymienione założenia:

1) tereny przeznaczone pod zabudowę - ogółem:

- a) obecnie zainwestowane tereny pozostaną zainwestowane w dotychczasowy sposób;
- b) określając zapotrzebowanie na nową zabudowę wzięto pod uwagę perspektywę 30-letnią (do 2046 r.) oraz niepewność procesów rozwojowych wyrażającą się możliwością zwiększenia zapotrzebowania w stosunku do wyników analiz nie więcej niż o 30%;
- c) na podstawie obserwowanego w gminie w latach 2010-2015 przyrostu liczby mieszkańców przyjmuje się perspektywną liczbę stałych mieszkańców w gminie w 2046 r. – 11328 osób (spadek o 4,28% względem 2016 r.). Jednocześnie zakłada

się znaczący rozwój dotychczasowego trendu budowy na obszarze gminy domów „sezonowych”, czego konsekwencją będzie wzrost liczby czasowych mieszkańców gminy. Zakłada się, że w 2046 r. liczba tych czasowych mieszkańców gminy będzie równa liczbie osób na stałe mieszkających na obszarze gminy. Zatem w 2046 r. perspektywiczna liczba wszystkich (tj. stałych i czasowych) mieszkańców w gminie wyniesie 22 656 osób;

2) tereny przeznaczone pod zabudowę mieszkaniowo-usługową, w tym zabudowę zagrodową:

- a) przez zabudowę mieszkaniowo-usługową rozumie się: zabudowę mieszkaniową (jednorodzinną i wielorodzinną), zabudowę zagrodową, zabudowę usług i produkcji nie kolidujących z funkcją mieszkaniową, zabudowę innych usług, w tym publicznych – występujących zarówno łącznie, jak i rozdzielnie, zabudowę rekreacji indywidualnej (letniskowej), zabudowę pensjonatową oraz zabudowę hotelową;
- b) na niezabudowanych obszarach osadniczych wsi 95% nowej zabudowy mieszkaniowej będzie realizowane wyłącznie jako zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna, a pozostałe 5% jako zabudowa mieszkaniowa wielorodzinna;
- c) na 1 budynek w zabudowie mieszkaniowej jednorodzinnej i zagrodowej będzie przypadało 2000 m² powierzchni terenu osadniczego brutto, a na 1 mieszkanie w zabudowie mieszkaniowej wielorodzinnej będzie przypadało 800 m² powierzchni terenu osadniczego brutto; w terenie osadniczym brutto będą się zawierały: tereny mieszkaniowe, tereny zieleni, tereny podstawowych urządzeń wypoczynkowych i infrastrukturalnych oraz tereny komunikacyjne;
- d) wskaźnik powierzchni użytkowej mieszkania przypadającej na 1 mieszkańca będzie docelowo wynosił 40 m²; zatem zachowane zostaną dotychczasowe zasoby mieszkaniowe przy zmianie wskaźnika ich zagęszczenia (z 26,5 m² w 2012 r. do 40 m² w 2046 r. powierzchni użytkowej przypadającej na 1 mieszkańca);
- e) średnia powierzchnia nowo budowanych mieszkań w 30-letniej perspektywie wyniesie 120 m²;
- f) nowe budynki gospodarcze i garażowe będą towarzyszyły zabudowie o funkcji mieszkaniowej i usługowej; przyjęto, że na 300 m² powierzchni użytkowej budynków o funkcji mieszkaniowej i usługowej będzie przypadało 50 m² powierzchni użytkowej budynków gospodarczych i garażowych; powierzchnia terenu potrzebna do zrealizowania tych budynków będzie ujęta w zapotrzebowaniu na powierzchnię terenu brutto pod budynki o funkcji mieszkaniowej i usługowej;

- g) zakłada się, że maksymalne zapotrzebowanie na nową zabudowę o funkcji usług podstawowych i infrastrukturalnych wyniesie łącznie 10% maksymalnego zapotrzebowania na nową zabudowę o funkcji mieszkaniowej;
- h) 50% nowych domów w zabudowie mieszkaniowej jednorodzinnej będą stanowiły domy sezonowe, których realizacja nie będzie powodowała wzrostu liczby stałych mieszkańców gminy.

3) tereny przeznaczone pod zabudowę usług edukacji:

- a) biorąc pod uwagę prognozy demograficzne dla gminy wiejskiej Nowa Ruda nie przewiduje się potrzeby rozbudowy istniejących publicznych placówek przedszkolnych i szkolnych w gminie. Zakłada się natomiast rozbudowę publicznych szkół podstawowych w Jugowie i w Ludwikowicach Kłodzkich o zaplecze sportowo-rekreacyjnej (np. sale gimnastyczne, boiska szkolne); zakłada się także możliwość powstania na obszarze gminy komercyjnych usług edukacji;
- b) zakłada się, że na każdego przyszłego stałego mieszkańca gminy będzie przypadało 4,5m² terenu z zabudową usług edukacji (na podstawie stopnia zagęszczenia tego typu zabudowy w gminie),
- c) przyjmuje się, że na 1 ha terenu będzie przypadało 215 m² powierzchni użytkowej budynku (na podstawie stopnia zagęszczenia tego typu zabudowy w gminie);

4) tereny przeznaczone pod zabudowę przemysłowo-produkcyjno-usługową:

- a) przez zabudowę przemysłowo-produkcyjno-usługową rozumie się: zabudowę o funkcji przemysłowej, usługowej, naprawczej, bazy, składy i magazyny, a także budynki o funkcji garaży i parkingów oraz budynki służące produkcji rolnej, bez budynków służących działalności górniczej;
- b) nowe tereny zabudowy o funkcji przemysłowo-produkcyjno-usługowej będą wyznaczane głównie z myślą o możliwości rozwoju drobnej działalności gospodarczej w obrębie jednostek osadniczych lub większej w ich bezpośrednim sąsiedztwie;
- c) zapotrzebowanie na zabudowę o charakterze przemysłowo-produkcyjno-usługowym będzie wynikało z potrzeb utworzenia miejsc pracy dla 60% aktywnych ekonomicznie przyszłych stałych mieszkańców gminy; zakłada się, że pozostali aktywni ekonomicznie mieszkańcy gminy wiejskiej Nowa Ruda znajdą zatrudnienie w pobliskim mieście Nowa Ruda, w tym w: funkcjonującej tam podstrefie Wałbrzyskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej, Noworudzkim Parku Przemysłowym oraz w planowanym zakładzie górniczym, mającym eksploatować - metoda

podziemną - węgiel kamienny ze złoża „Nowa Ruda Pole Piast Rejon Waław-Lech” - według wstępnych deklaracji inwestora (Coal Holding Sp. z o.o.) z uruchomieniem eksploatacji ma się wiązać powstanie 1-2 tys. nowych miejsc pracy.

- d) założono, że powierzchnia użytkowa budynku przypadająca na 1 zatrudnionego będzie wynosiła 145 m² (na podstawie zebranych danych dotyczących Wałbrzyskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej Invest-Park) i jednocześnie na 1 ha terenu będzie przypadało 300 m² powierzchni użytkowej budynku (na podstawie stopnia zagęszczenia zabudowy na przemysłowych działkach w gminie wiejskiej Nowa Ruda);

5) tereny przeznaczone pod zabudowę związaną z powierzchniową działalnością górnictw:

- a) przez zabudowę związaną z działalnością górnictw rozumie się nie tylko tą służącą powierzchniowej eksploatacji surowców mineralnych, ale także: obiekty składowania związane z eksploatacją, obiekty unieszkodliwiania odpadów wydobywczych oraz instalacje do prowadzenia odzysku m.in. z odpadów wydobywczych;
- b) nowe tereny zabudowy o funkcji związanej z powierzchniową działalnością górnictw będą wyznaczane z myślą o możliwości rozwoju na obszarze gminy górnictwa odkrywkowego;
- c) przyjęto, że na każdy nowy 1 ha terenu będzie przypadało 60 m² powierzchni użytkowej budynków związanych z powierzchniową działalnością górnictw (na podstawie stopnia zagęszczenia tego typu zabudowy w gminie wiejskiej Nowa Ruda);
- d) maksymalne w skali gminy zapotrzebowanie na zabudowę służącą prowadzeniu powierzchniowej działalności górnictw będzie zależało od zapotrzebowania na eksploatację danego surowca mineralnego;

6) tereny przeznaczone pod zabudowę turystyczno-sportowo-rekreacyjną:

- a) przez zabudowę turystyczno-sportowo-rekreacyjną rozumie się: zabudowę usług turystycznych (w tym bazy noclegowej) oraz sportowych, rekreacyjnych i lecznictwa, a także obiekty sportowe i rekreacyjne, parkingi i garaże towarzyszące ww. zabudowie;
- b) zakłada się dalsze funkcjonowanie, w tym rozbudowę, na obszarze gminy obiektów służących turystyce, sportowi i rekreacji oraz budowę nowych tego typu obiektów;
- c) przyjmuje się, że na 1 użytkownika będzie przypadało 65 m² powierzchni terenu

turystyczno-sportowo-rekreacyjnego i jednocześnie 1 ha terenu będzie przypadało 630 m² powierzchni użytkowej budynku (na podstawie stopnia zagęszczenia omawianego typu zabudowy w gminie);

7) tereny przeznaczone pod zabudowę turystyczną – głównie związana z narciarstwem:

- a) przez zabudowę turystyczną rozumie się obiekty usług turystycznych (bez bazy noclegowej) oraz obiekty i urządzenia sportowe oraz rekreacyjne;
- b) zakłada się dalsze funkcjonowanie, w tym rozbudowę, na obszarze gminy obiektów służących turystyce oraz budowę nowych tego typu obiektów, w tym co najmniej 3 nowych wyciągów narciarskich o przepustowości nie mniejszej niż 800 osób/h; przyjmuje się, że z wyciągów narciarskich na obszarze gminy będzie korzystało co najmniej 43 000 użytkowników (na podstawie przepustowości tych wyciągów i przy średnim - zakładanym - czasie ich pracy po 9 h/dzień);
- c) przyjmuje się, że na 1 użytkownika będzie przypadało 198 m² powierzchni terenu turystyczno-sportowo-rekreacyjnego (wg obecnej tendencji w gminie) i jednocześnie 1 ha terenu będzie przypadało 544 m² powierzchni użytkowej budynku (na podstawie stopnia zagęszczenia omawianego typu zabudowy w gminie);

8) tereny przeznaczone pod zabudowę służącą infrastrukturze technicznej:

- a) przyjmuje się wskaźnik rozbudowy terenów i budynków o charakterze infrastrukturalnym adekwatny do planowanego przyrostu terenów zainwestowanych (35 m² powierzchni użytkowej na każde 10 ha nowych terenów zainwestowanych; 180 m² powierzchni użytkowej budynków służących infrastrukturze na 1 ha terenów infrastrukturalnych);
- b) zakłada się, że 70% powierzchni użytkowej budynków o funkcji infrastrukturalnej zostanie zrealizowanych w obrębie istniejących i planowanych terenów osadniczych oraz terenów aktywności gospodarczej; powierzchnia terenu potrzebna do zrealizowania tych budynków będzie ujęta w zapotrzebowaniu na powierzchnię terenu brutto pod budynki o funkcji mieszkaniowej, usługowej, przemysłowej i produkcyjnej;
- c) zakłada się, że 30% powierzchni użytkowej budynków o funkcji infrastrukturalnej zostanie zrealizowanych poza istniejącymi i planowanymi terenami osadniczymi oraz terenami aktywności gospodarczej – w zasięgu specjalnie wyznaczonych jednostek terenowych;

9) tereny przeznaczone pod zabudowę służącą kolei:

- a) zakłada się dalsze funkcjonowanie, w tym możliwość rozbudowy, funkcjonujących na obszarze gminy stacji i przystanków kolejowych;
- b) przyjmuje się, że na 1 ha terenu będzie przypadało 27 m² powierzchni użytkowej budynków służących kolei (na podstawie stopnia zagęszczenia tego typu zabudowy w gminie wiejskiej Nowa Ruda);

10) tereny przeznaczone pod ogródki działkowe:

- a) zapotrzebowanie na nową zabudowę ogrodów działkowych będzie wynikało z przewidywanej liczby mieszkań w zabudowie wielorodzinnej w gminie, przy czym przyjęto, że 70% tego typu gospodarstw domowych będzie zainteresowanych posiadaniem ogródka; w nawiązaniu do założeń przedstawionych w ust 3 pkt 2 przyjęto, że będzie to 246 mieszkań;
- b) 1 ogródek działkowy będzie zajmował 500 m² powierzchni, a w obrębie każdego ogródka działkowego powstanie 1 budynek/altana o powierzchni użytkowej 25 m²;
- c) dla uproszczenia obliczeń przyjęto, że obecnie wszystkie – nawet istniejące – ogródki działkowe posiadają chłonność dla lokalizowania nowej zabudowy;

11) tereny przeznaczone pod cmentarze:

- a) zakłada się dalsze funkcjonowanie, w tym możliwość rozbudowy wszystkich (10) obecnie funkcjonujących w gminie cmentarzy;
- b) zapotrzebowanie na nowe tereny cmentarne szacuje się na podstawie następujących wskaźników: powierzchnię grzebalną oblicza się mnożąc średnioroczną liczbę zgonów z ostatnich 10 lat (39 wg danych z Urzędu Gminy) przez 4,5 m², przy czym powierzchnia grzebalna zajmuje 50% powierzchni całego cmentarza;
- c) założono, że na 1 ha terenu cmentarza będzie przypadało 40 m² powierzchni użytkowej budynku (na podstawie stopnia zagęszczenia zabudowy na terenie istniejących cmentarzy);

12) tereny związane z gospodarką leśną:

- a) zapotrzebowanie na nową zabudowę służącą prowadzeniu gospodarki leśnej szacuje się na podstawie powierzchni terenów leśnych w gminie;
- b) przyjęto, że na każde nowe 100 ha zalesień może powstać 27 m² powierzchni użytkowej budynków związanych z gospodarką leśną;
- c) maksymalne w skali gminy zapotrzebowanie na zabudowę związaną z gospodarką leśną będzie zależało od planowanej powierzchni nowych zalesień w gminie.

4. Maksymalne w skali gminy zapotrzebowanie na nową zabudowę określono na podstawie przedstawionych w niniejszym Studium analiz ekonomicznych, środowiskowych, społecznych, prognoz demograficznych oraz możliwości finansowych gminy, a także ww. założeń. Wyniki bilansu terenów przeznaczonych pod zabudowę przedstawiono w poniższej tabeli IV.1. oraz na wspomnianym już wcześniej rysunku nr IV.1.
5. Maksymalne w skali gminy zapotrzebowanie na nową zabudowę poszczególnych funkcji wykazane w kolumnie 3 tabeli IV.1. przekracza sumę powierzchni użytkowej możliwej do realizacji na obszarach o w pełni wykształconej zwartej strukturze funkcjonalno-przestrzennej w granicach jednostki osadniczej oraz na obszarach przeznaczonych w planach miejscowych pod zabudowę (kolumna 6 ww. tabeli). Istnieje zatem możliwość lokalizacji nowej zabudowy poza obszarami „chłonnymi”, maksymalnie w ilości wynikającej z uzupełnionego bilansu. W kolumnach 7 i 8 tabeli IV.1. zawarto dane powierzchniowe, określające jaką powierzchnię terenów przeznaczonych pod zabudowę można wyznaczyć w Studium w ramach uzupełnienia bilansu terenów przeznaczonych pod zabudowę.
6. Na potrzeby wyznaczania w Studium jednostek terenowych mieszczących funkcję mieszkaniowo-usługową należy posługiwać się powierzchnią podaną w kolumnie 8 w wierszu 1. Powierzchnie podane w wierszach 2-4 pokazują jedynie proporcje udziału różnych typów zabudowy w obrębie terenów osadniczych, przyjęte na potrzeby niniejszego bilansu i mają wyłącznie charakter informacyjny.

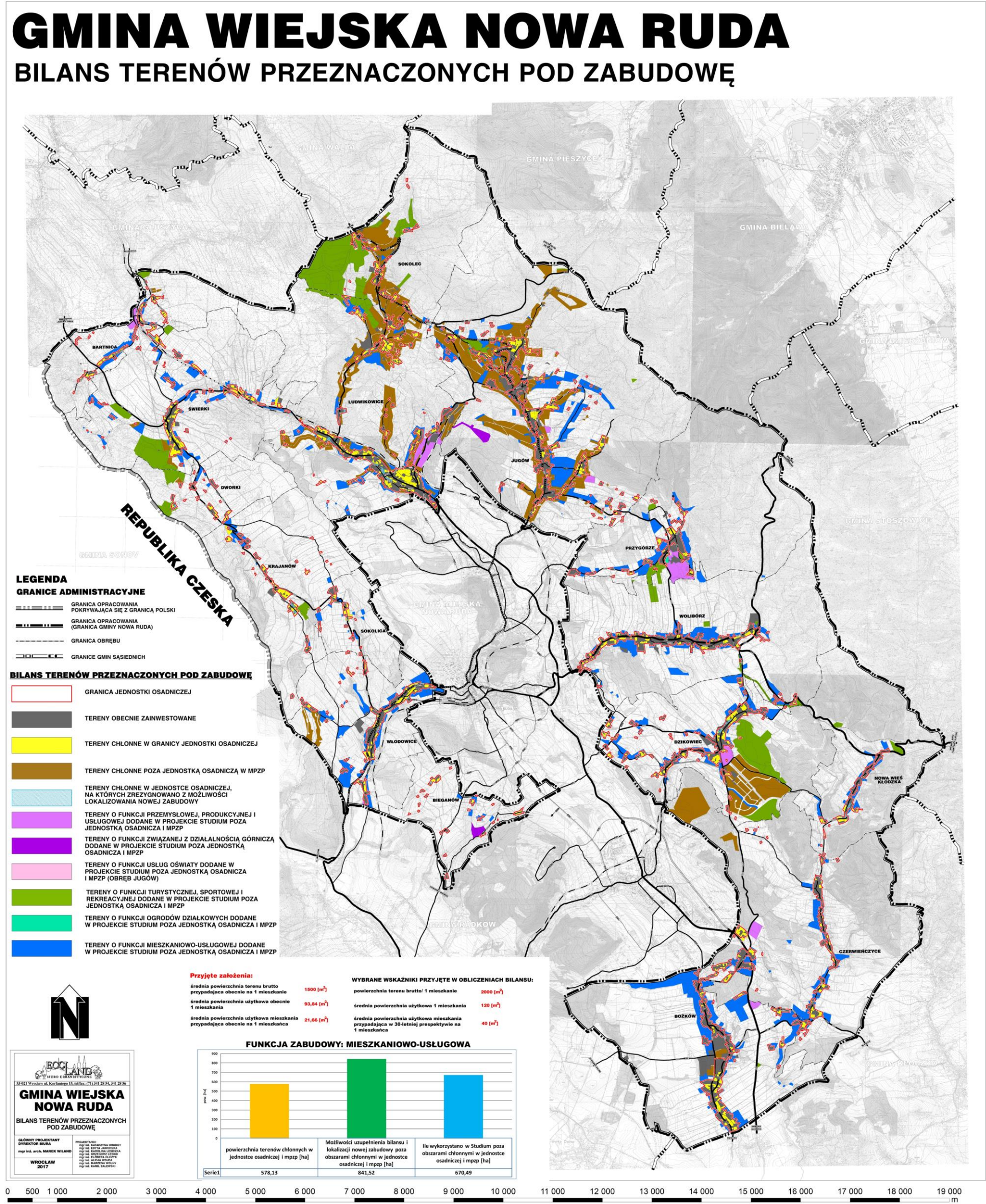
Tabela IV.1. Wyniki bilansu terenów przeznaczonych pod zabudowę.

L.p.	Funkcja zabudowy	Maksymalne w skali gminy zapotrzebowanie na nową zabudowę [powierzchnia użytkowa w m ²]	Chłonność obszarów			Możliwości uzupełnienia bilansu i lokalizacji nowej zabudowy poza obszarami chłonnymi w jednostce osadniczej i mpzp	
			[powierzchnia użytkowa w m ²]			powierzchnia użytkowa [m ²]	powierzchnia [ha]
			o w pełni wykształconej zwartej strukturze funkcjonalno-przestrzennej w granicach jednostki osadniczej	przeznaczonych pod zabudowę w mpzp (poza granicami jednostki osadniczej)	razem		
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Mieszkaniowo-usługowa	844866,98	94861,85567	229477,73	324339,59	520527,40	841,52
1.1.	Mieszkaniowa jednorodzinna	802623,63	90118,76	218003,85	308122,61	494501,03	824,17
1.2.	Mieszkaniowa wielorodzinna -	42243,35	4743,09	11473,89	16216,98	26026,37	17,35
1.3.	Infrastruktury technicznej i usług towarzyszących zabudowie o funkcji mieszkaniowo-usługowej	84486,70	9486,19	22947,77	32433,96	52052,74	8527,00
1.4.	Budynki gospodarcze i garażowe towarzyszące zabudowie o funkcji mieszkaniowo-usługowej	154892,28	17391,34	42070,92	59462,26	95430,02	-
2.	Usług edukacji	1430,36	58,28	101,45	159,72	1270,64	5,89
3.	Przemysłowo-produkcyjno-usługowa	113885,97	1332,00	14415,30	15747,30	98138,67	327,13

4.	Związana z powierzchnią działalnością górniczą	Liczone według wskaźnika 60 m ² na każdy 1 ha terenów służących powierzchniowej działalności górniczej	0,00	2 500,33	2 500,33	Liczone według wskaźnika 60 m ² na każdy 1 ha terenów służących powierzchniowej działalności górniczej	-
5.	Turystyczno-sportowo-rekreacyjna	120609,22	0,00	25477,20	25477,20	67299,12	151,00
6.	Turystyczna – głównie związana z narciarstwem	139884,16	0,00	21667,52	21667,52	118216,64	217,31
7.	Służąca infrastrukturze technicznej (poza terenami osadniczymi i terenami aktywności gospodarczej)	Liczona według wskaźnika 35 m ² na każde 10 ha nowych terenów inwestycyjnych	0,00	0,00	0,00	Liczona według wskaźnika 35 m ² na każde 10 ha nowych terenów inwestycyjnych	-
8.	Służąca kolei	Liczona według wskaźnika 27 m ² na każdy 1 ha terenów służących kolei	0,00	0,00	0,00	Liczona według wskaźnika 27 m ² na każdy 1 ha terenów służących kolei	-
9.	Ogrody działkowe	4650,00	0,00	0,00	0,00	4650,00	9,30
10.	Cmentarna	54,76	0,00	0,00	0,00	54,76	1,37
11.	Związana z gospodarką leśną	Liczone według wskaźnika 27 m ² na każde 100 ha planowanych zalesień	0,00	7,81	7,81	Liczone według wskaźnika 27 m ² na każde 100 ha planowanych zalesień	-

źródło: opracowanie własne.

Rysunek nr IV.1. Bilans terenów przeznaczonych pod zabudowę.

6. W przypadku przyszłej aktualizacji bilansu terenów przeznaczonych pod zabudowę zakłada się możliwość ponownej weryfikacji zasięgu terenów określonych (na rysunku nr IV.1.) jako chłonne dla lokalizowania nowej zabudowy. Może to być spowodowane np. zmianą ustaleń obowiązującego planu miejscowego lub zdiagnozowaniem występowania uwarunkowań wykluczających możliwość lokalizowania zabudowy na danym terenie (np. niekorzystne stosunki gruntowo-wodne). Nie można poza tym wykluczyć konieczności weryfikacji przyjętych założeń bilansowych, co będzie efektem zmian zachodzących między innymi w sferze społecznej, gospodarczej i urbanistycznej.
7. Możliwości finansowania przez gminę wykonania sieci komunikacyjnych i infrastruktury technicznej oraz społecznej, służącej realizacji zadań własnych gminy przedstawiają się następująco:
- 1) infrastruktura techniczna:
 - a) zakłada się, że gmina będzie finansowała ze swojego budżetu zadania inwestycyjne z zakresu infrastruktury wodociągowej i kanalizacyjnej. Rozwój pozostałych sieci infrastruktury technicznej będzie realizowany staraniem i na koszt odpowiednich przedsiębiorstw;
 - b) gmina Nowa Ruda w latach 2013-2015 sfinansowała rozbudowę sieci wodociągowej i kanalizacyjnej na łączną kwotę około 3,5 mln zł (3,3% ogółu wydatków budżetu gminy we wspomnianym okresie; 1,16 mln zł rocznie);
 - c) przyjmując co najmniej utrzymanie wielkości rocznych wydatków na inwestycje wodno-kanalizacyjne, można byłoby zakładać, że w okresie najbliższych 30 lat gmina może dysponować budżetem w wysokości 35 mln zł na realizację tego typu inwestycji; zakłada się jednak znaczące zwiększenie tego budżetu w związku z uwarunkowaniami, o których mowa w pkt 5;
 - d) jak wynika z wieloletniej prognozy finansowej na lata 2016-2023 w budżecie gminy zarezerwowano środki o wartości około 16 mln zł na realizację budowy sieci kanalizacyjnej w Jugowie.
 - 2) drogi:
 - a) gmina Nowa Ruda w latach 2013-2015 sfinansowała budowę i przebudowę dróg na łączną kwotę ponad 2,5 mln zł (0,84 mln zł rocznie);
 - b) przyjmując co najmniej utrzymanie wielkości rocznych wydatków na inwestycje drogowe, można byłoby zakładać, że w okresie najbliższych 30 lat gmina może dysponować budżetem w wysokości 25,3 mln zł na realizację tego typu

inwestycji; zakłada się jednak znaczące zwiększenie tego budżetu w związku z uwarunkowaniami, o których mowa w pkt 5;

c) w budżecie gminy na rok 2016 zostały ujęte inwestycja w infrastrukturę drogową o łącznej wartości 1,5 mln zł;

3) infrastruktura społeczna:

a) rozwój nowej zabudowy o funkcji mieszkaniowej będzie się wiązał przede wszystkim z przyrostem liczby czasowych mieszkańców gminy (w związku z przewidywaną masową budową domów sezonowych); nie przewiduje się w związku z tym potrzeby rozbudowy sieci placówek oświatowych, za wyjątkiem rozbudowy zapleczy sportowo-rekreacyjnych istniejących już placówek;

b) w budżecie gminy na rok 2016 zostały ujęte: modernizacja szkoły podstawowej w Jugowie (inwestycja o wartości 0,064 mln zł), budowa kompleksu sportowego przy szkole podstawowej w Ludwikowicach Kłodzkich (inwestycja o wartości 0,3 mln zł), modernizacja przedszkola w Przygórzu (inwestycja o wartości 0,03 mln zł) oraz modernizacja przedszkola w Woliborzu (inwestycja o wartości 0,016 mln zł);

4) zakłada się, że inwestycje z zakresu sieci komunikacyjnych i infrastruktury technicznej oraz społecznej, służącej realizacji zadań własnych gminy, będą realizowane przez Gminę – podobnie jak dotychczas – z różnych źródeł, między innymi:

a) ze środków własnych;

b) z dotacji;

c) z subwencji;

d) z pożyczek zaciągniętych na finansowanie zadań realizowanych z udziałem środków pochodzących z budżetu Unii Europejskiej;

e) z zaciągniętych pożyczek i kredytów na rynku krajowym;

f) ze środków pochodzących z budżetu Unii Europejskiej.

5) na podstawie harmonogramów rzeczowo-finansowych inwestycji zrealizowanych w ubiegłych latach w gminach wiejskich województwa dolnośląskiego z zakresu infrastruktury wodno-kanalizacyjnej i drogowej, można przyjąć szacunkowe założenie, że wyposażenie w ww. infrastrukturę 1 ha nowych terenów inwestycyjnych będzie kosztowało 200 000 zł. Biorąc pod uwagę ten wskaźnik i zakładane dotychczasowe wydatki inwestycyjne na omawianą infrastrukturę rezerwy w budżecie na ww. zadania inwestycyjne przewiduje się, że w 30-letniej perspektywie gmina mogłaby dysponować budżetem wielkości około 6155 mln zł na uzbrojenie 275 305 ha nowych terenów inwestycyjnych, położonych poza zasięgiem istniejących systemów

infrastrukturalnych. Jednak w związku z zakładanymi zmianami przestrzennymi i demograficznymi w gminie, w tym przede wszystkim zakładanym znacznym wzrostem liczby czasowych mieszkańców gminy, prognozuje się znaczące dodatkowe wpływy do budżetu gminy. Przewiduje się, że w sposób nieznacznie wzrosną dochody z tytułu podatku dochodowego od osób fizycznych. W sposób istotny mogą natomiast wzrosnąć dochody z tytułu podatku od nieruchomości, a także z tytułu podatku dochodowego od osób prawnych. Te dodatkowe dochody będą mogły zostać wykorzystane na realizację zadań inwestycyjnych związanych z infrastrukturą wodno-kanalizacyjną i drogową. Obecnie trudno określić wielkość ww. dodatkowych dochodów, ale zakładając podwojenie - w 30-letniej perspektywie - dotychczasowej (w 2016 r.) liczby mieszkańców gminy, można prognozować nawet podwojenie wpływów do budżetu gminy z tytułu ww. podatków. Środki te mogą znacząco zwiększyć możliwości gminy w zakresie realizacji inwestycji infrastrukturalnych.

- 6) rozbudowa systemów infrastrukturalnych będzie się wiązała ze zwiększeniem wydatków na ich utrzymanie i bieżące remonty. Biorąc pod uwagę dotychczasowe wydatki na te cele można zakładać, że koszty te nie powinny przekroczyć 1,6 mln zł rocznie. Ich pokrycie wszystkich ww. kosztów mogą zapewnić dodatkowe prognozowane wpływy do budżetu gminy, o których mowa w poniższym powyżej. ustępie.

CZĘŚĆ C.
KIERUNKI ROZWOJU PRZESTRZENNEGO

15. KIERUNKI ZMIAN W STRUKTURZE PRZESTRZENNEJ GMINY ORAZ W PRZEZNACZENIU TERENÓW.

15.1. Zmiany w strukturze użytkowania gruntów i w układach osadniczych.

1. Zakłada się dalszy umiarkowany rozwój przestrzenny zainwestowania, w tym zabudowy mieszkaniowej i obiektów aktywności gospodarczej, zgodnie z zasadami określonymi w rozdziale 16.1. Zakłada się kontynuację dotychczasowych trendów rozwojowych gminy w kierunku rozwoju urbanistycznego miejscowości: Dzikowiec, Jugów, Sokolec oraz Ludwikowice Kłodzkie.
2. Wskazuje się tereny przeznaczone dla nowej zabudowy mieszkaniowej w każdej miejscowości gminy, ze zróżnicowaniem wielkości tych rezerw, wynikających z dotychczasowych tendencji i innych uwarunkowań. Największe rezerwy wyznacza się w miejscowości Jugów, a w drugiej kolejności w miejscowości Ludwikowice Kłodzkie.
3. Zakłada się, iż rozwój terenów osadniczych będzie stanowił przede wszystkim (i w pierwszej kolejności) dopełnienie i intensyfikację istniejących zespołów zabudowy rozproszonej.
4. Przewiduje się znaczący przyrost terenów z przewagą zabudowy letniskowej, pensjonatowej, hotelowej oraz usług sportu, rekreacji i lecznictwa, szczególnie w obrębach: Dzikowiec, Jugów, Sokolec oraz Ludwikowice Kłodzkie.
5. W związku z rozwojem przestrzennym gminy, w tym: osadnictwa, terenów aktywności gospodarczych, terenów z zagospodarowaniem turystycznym oraz terenów komunikacyjnych, zmniejszy się dotychczasowa przestrzeń rolnicza. Także wprowadzenie zalesień będzie, w większości przypadków uszczuplało tą przestrzeń rolniczą.
6. Maksymalne w skali gminy zapotrzebowanie na nową zabudowę poszczególnych funkcji określone w Dziale IV Studium zatytułowanym „Bilans terenów przeznaczonych pod zabudowę” przekracza sumę „dostępnej” powierzchni użytkowej zabudowy tych funkcji. Istnieje zatem możliwość lokalizacji nowej zabudowy poza obszarami o w pełni wykształconej zwartej strukturze funkcjonalno-przestrzennej w granicach jednostki osadniczej oraz obszarami przeznaczonymi w planach miejscowych pod zabudowę. W

tabeli 15.1.1. zaprezentowano w jaki sposób w niniejszym Studium został uzupełniony i wykorzystany bilans terenów pod zabudowę.

7. Dla uproszczenia przyjęto, że wydatki na rozbudowę systemów infrastruktury technicznej będą dotyczyły wszystkich nowoprojektowanych terenów przeznaczonych pod zainwestowanie, położonych poza obszarami o w pełni wykształconej zwartej strukturze funkcjonalno-przestrzennej w granicach jednostki osadniczej.

Tabela 15.1.1. Sposób wykorzystania wyników bilansu terenów przeznaczonych pod zabudowę.

	Funkcja zabudowy	Max. w skali gminy zapotrzebowanie na nową zabudowę [pow. użytkowa w m ²]	Możliwości uzupełnienia bilansu i lokalizacji nowej zabudowy poza obszarami chłonnymi w jednostce osadniczej i mpzp		Ile wykorzystano w Studium poza obszarami chłonnymi w jednostce osadniczej i mpzp		Symbole jednostek terenowych wyznaczonych w Studium	Uwagi
			powierzchnia użytkowa [m ²]	powierzchnia [ha]	powierzchnia użytkowa [m ²]	powierzchnia [ha]		
1.	Mieszkaniowo-usługowa	844866,98	520527,40	841,52	-	666,38	MP, MU, MN, ML	
2.	Usług edukacji	1430,36	1270,64	5,89	211,53	0,98	UE	
3.	Przemysłowo- produkcyjno-usługowa	113885,97	98138,67	327,13	18783,00	62,61	U,KSN, UP, P	
4.	Związana z powierzchniową działalnością górniczą,	Liczona według wskaźnika 60 m ² na każdy 1 ha terenów służących powierzchniowej działalności górniczej.	Liczona według wskaźnika 60 m ² na każdy 1 ha terenów służących powierzchniowej działalności górniczej.	-	964,20	16,07	PE, OPE, OPW	
5.	Turystyczno-sportowo- rekreacyjna	120609,22	67299,12	151,00	65100,49	146,07	UT, US, ZP/US, KP	
6.	Turystyczna – głównie związana z narciarstwem	139884,16	118216,64	217,31	98931,84	181,86	UTT	
7.	Służąca infrastrukturze technicznej (poza terenami osadniczymi i terenami aktywności gospodarczej)	Liczona według wskaźnika 35 m ² na każde 10ha nowych terenów inwestycyjnych.	Liczona według wskaźnika 35 m ² na każde 10ha nowych terenów inwestycyjnych.	-	-	-	-	W projekcie Studium nie wyznaczono jednostek terenowych wyłącznie dla zabudowy służącej infrastrukturze technicznej.
8.	Służącej kolei.	Liczona według wskaźnika 27 m ² na każdy 1 ha terenów	Liczona według wskaźnika 27 m ² na każdy 1 ha terenów	-	1377,00	51,00	KK	

	Funkcja zabudowy	Max. w skali gminy zapotrzebowanie na nową zabudowę [pow. użytkowa w m ²]	Możliwości uzupełnienia bilansu i lokalizacji nowej zabudowy poza obszarami chłonnymi w jednostce osadniczej i mpzp		Ile wykorzystano w Studium poza obszarami chłonnymi w jednostce osadniczej i mpzp		Symbole jednostek terenowych wyznaczonych w Studium	Uwagi
		służących kolei.	służących kolei.					
9.	Ogrody działkowe	4650,00	4650,00	9,30	425,00	0,85	RO	
10.	Cmentarna	219,02	219,02	5,48	219,02	5,48	ZC	
11.	Związanych z gospodarką leśną	Liczona według wskaźnika 27 m ² na każde 100 ha planowanych zalesień.	Liczona według wskaźnika 27 m ² na każde 100 ha planowanych zalesień.	-	1587,60	5880,00	ZL, RLU	W projekcie Studium nie przesądza się o lokalizacji na terenach „ZL” i „RLU” zabudowy związanej z prowadzeniem gospodarki leśnej.

źródło: opracowanie własne.

15.2. Zmiany w układzie komunikacyjnym.

1. Przewiduje się budowę obejścia starego miasta w Nowej Rudzie. łączące się na terenie gminy z zachodnim odcinkiem drogi wojewódzkiej nr 385 (rozdział nr 19.1 ust. 4).
2. Zakłada się wprowadzenie zmian parametrów technicznych, w tym poszerzenie pasów drogowych, istniejących ulic stosownie do klas określonych w rozdziale nr 19.1; w szczególności dotyczy to odcinków dróg wojewódzkich (nr: 381, 384 i 385).
3. Zakłada się niezbędne modernizacje istniejących dróg.
4. Zakłada się realizację ciągów pieszych wzdłuż odcinków dróg wojewódzkich, zgodnie z ustaleniami określonymi w rozdziale nr 19.1 ust. 9 i 10.
5. Zakłada się realizację miejsc postojowych dla pojazdów samochodowych (w tym związanych z realizacją inwestycji opartych o Drogę Śródsudecką oraz „Szlak Cysterski”), zgodnie z ustaleniami zawartymi w rozdziale nr 19.2 ust. 6.
6. Zakłada się utrzymywanie i modernizację istniejących linii kolejowych (nr 286 i 327), zgodnie z ustaleniami zawartymi w rozdziale nr 19.2 ust. 2-4.
7. Przewiduje się rozbudowę systemu tras rowerowych, zgodnie z ustaleniami zawartymi w rozdziale nr 19.2 ust. 8 i 9.
8. Przewiduje się utrzymanie istniejących i budowę nowych szlaków turystycznych, w tym m.in.: pieszych, rowerowych, konnych lub narciarskich.

15.3. Zmiany w systemach infrastruktury technicznej.

1. Zakłada się uzupełniającą rozbudowę systemów wodociągowych i skanalizowanie większych kompleksów osadnictwa na obszarze gminy, zgodnie z zasadami określonymi w rozdziale 20.1.
2. Przewiduje się, iż rozbudowa sieci wodociągowej obejmie przede wszystkim tereny już zabudowane oraz te, na których realizowana będzie nowa zabudowa.

3. Przewiduje się, iż rozbudowa sieci kanalizacji sanitarnej będzie polegała przede wszystkim na sukcesywnym wyposażaniu istniejących terenów zwodociągowanych, a dotychczas nie skanalizowanych oraz wynikać będzie z przyrostu nowych terenów zurbanizowanych.
4. Zakłada się, dla istniejącej zabudowy „rozproszonej” (znajdującej się w znacznym oddaleniu od terenów skupionej zabudowy), realizację indywidualnych, proekologicznych rozwiązań w zakresie odprowadzania i unieszkodliwiania ścieków.
5. Zakłada się objęcie docelowo wszystkich gospodarstw domowych i podmiotów gospodarczych, działających na obszarze gminy (istniejących i nowopowstających), systemami odbioru odpadów komunalnych.
6. Zakłada się dalszą realizację polityki gospodarki odpadami w gminie (głównie w oparciu o Wojewódzki Plan Gospodarki Odpadami dla Województwa Dolnośląskiego 2012).
7. Zakłada się modernizację i rozbudowę istniejącej sieci elektroenergetycznej w gminie; przewiduje się, iż rozbudowa powyższej sieci będzie następowała w miarę przyrostu terenów zurbanizowanych.
8. Przewiduje się przyrost proekologicznych systemów zaopatrzenia w ciepło (opartych głównie na wykorzystywaniu źródeł odnawialnych).
9. Lokalizację urządzeń oraz ich zespołów służących do produkcji energii z odnawialnych źródeł o łącznej mocy przekraczającej 100 kW dopuszcza się na wybranych terenach, zgodnie z ustaleniami rozdziału 20.
10. Przewiduje się dalszy rozwój sieci telekomunikacyjnej, na zasadach określonych w rozdziale nr 20.1 ust. 10.
11. Zakłada się możliwość realizacji na terenie innych systemów infrastruktury technicznej sprzyjających rozwojowi oraz podnoszeniu standardu zamieszkiwania - dotyczy to m.in. systemów zaopatrzenia w gaz sieciowy.

12. Dla uproszczenia przyjęto, że wydatki na rozbudowę systemów infrastruktury technicznej będą dotyczyły wszystkich nowoprojektowanych terenów przeznaczonych pod zainwestowanie, położonych poza obszarami o w pełni wykształconej zwartej strukturze funkcjonalno-przestrzennej w granicach jednostki osadniczej.

16. KIERUNKI I ZASADY ZAGOSPODAROWANIA ORAZ UŻYTKOWANIA TERENÓW.

16.1. Ogólne kierunki i zasady zagospodarowania terenów.

1. W rozwoju zagospodarowania przestrzennego gminy zaleca się stosować rozwiązania w maksymalnym stopniu wykorzystujące i podkreślające walory środowiska przyrodniczego i kulturowego oraz krajobrazu, z zachowaniem dużej dbałości o ich stan. W szczególności zaleca się stosować tę politykę na obszarach o wysokich walorach przyrodniczych oraz turystycznych.
2. Przyrost terenów osadniczych zaleca się by polegał na dopełnianiu i intensyfikacji istniejących układów oraz na dodawaniu terenów zainwestowanych bezpośrednio do granic istniejących terenów osadniczych. Dotyczy to przede wszystkim nowych terenów wskazanych pod zainwestowanie osadnicze.
3. Zaleca się, by nowa jednorodzinna zabudowa mieszkaniowa (lub wielorodzinna o zbliżonym charakterze), mieszkaniowo-gospodarcza i mniejsza zabudowa służąca działalności gospodarczej swoją architekturą nawiązywała do tradycji regionalnych; zaleca się symetryczne pokrycia dachowe, o nachyleniu głównych połaci około 40°-45°.
4. Na terenach, na których (na rysunku Studium pt.: „Kierunki rozwoju przestrzennego”) przedstawiono wyciągi narciarskie (istniejące i projektowane), dopuszcza się realizację także innych wyciągów.
5. W zagospodarowaniu i zabudowie zaleca się preferować rozwiązania o wysokiej sprawności energetycznej i korzystanie z energii odnawialnej za pośrednictwem urządzeń i obiektów nie kolidujących z celami ochrony przyrody i środowiska oraz krajobrazu.
6. Zaleca się realizowanie budynków niskoenergetycznych.
7. Dopuszcza się dokonywanie scaleń i podziałów geodezyjnych, które nie będą utrudniały realizacji ustaleń Studium.

8. Stacje paliw dopuszcza się wyłącznie na terenach oznaczonych symbolami: „U,KSN” i „P”.
9. Lokalizację wielkopowierzchniowych obiektów handlowych o powierzchni sprzedaży powyżej 400 m² dopuszcza się w granicach następujących terenów:
 - a) w obrębie Jugów: „J.14.MU”, „J.17.MU”, „J.18.MU”, „J.19.MU” „J.20.MU”, „J.1.P”;
 - b) w obrębie Ludwikowice Kłodzkie: „L.11.MU”, „L.15.MU”, „L.1.UP”, „L.12.UP”;
 - c) w obrębie Włodowice: „W.4.MU”, „W.7.MU”.
10. Przeprowadzanie dróg i sieci infrastruktury technicznej oraz lokalizacja urządzeń towarzyszących tym sieciom, a także miejsc postojowych, powinny odbywać się w sposób minimalizujący ewentualny negatywny wpływ na tereny przewidziane pod zainwestowanie oraz obszary podlegające ochronie.
11. Drogi (publiczne i wewnętrzne) oraz podziemne sieci infrastruktury technicznej i urządzenia towarzyszące na terenach przeznaczonych pod osadnictwo zaleca się lokalizować w sposób niekolidujący z podstawowym przeznaczeniem i pozostałymi zasadami zagospodarowania terenu.
12. Ustala się, że za obszary przestrzeni publicznej uznaje się obszary placów i dróg publicznych wskazanych w Studium, a także obszary, na których zlokalizowane są gminne obiekty oświaty, edukacji, sportu i rekreacji oraz obiekty administracji publicznej.
13. Terenami wyłączonymi spod nowej zabudowy, przez którą należy rozumieć nowe budynki, są tereny oznaczone symbolem „R”.
14. Minimalny udział procentowy powierzchni biologicznie czynnej na działce budowlanej nie może wynosić mniej niż 0,1% – w przypadku działek dla obiektów infrastruktury technicznej i innych obiektów liniowych oraz nie mniej niż 5% dla pozostałych działek. Na działkach z istniejącym zainwestowaniem, na których warunek ten nie może być

spełniony, dopuszcza się pomniejszenie powierzchni biologicznie czynnej o 10% w stosunku do istniejącej.

15. Zaleca się przyjmować minimalne wskaźniki udziału powierzchni biologicznie czynnej określone w rozdziale 16.3. na poszczególnych funkcjonalnych jednostkach terenowych.
16. Maksymalna powierzchnia zabudowy działki nie może przekraczać 90%. Na działkach z istniejącą zabudową, na których warunek ten nie może być spełniony, dopuszcza się powiększenie powierzchni zabudowy działki do 100%.

16.2. Funkcjonalne jednostki terenowe – ogólne zasady.

1. Cały obszar gminy dzieli się na jednostki terenowe (**tereny**), dla których określono **przeważające przeznaczenie** (podstawowe funkcje terenów), funkcje dopuszczalne oraz sposoby i zasady zagospodarowania. Jednostki te oznaczono na rysunku Studium pt.: "Kierunki rozwoju przestrzennego" symbolami i wydzielono liniami rozdzielającymi. Funkcję linii rozdzielających pełnią również przedstawione na tym rysunku drogi (w tym planowane), linia kolejowa (na odcinkach, na których nie wyznaczono dla niej jednostek terenowych kategorii „KK”) oraz granice obrębów (z wyjątkiem tych odcinków granic obrębów, które biegną wzdłuż dróg oraz czynnej linii kolejowej i na rysunkach Studium mają w tym wypadku wyłącznie charakter informacyjny).
2. **Przeważające przeznaczenie** terenu, wymienione w rozdziale 16.3 w zdaniach wprowadzających do poszczególnych ustępów („tereny z przewagą”), oznacza takie formy zagospodarowania, które powinny zajmować więcej niż połowę wyznaczonej jednostki terenowej, z zastrzeżeniem, że regulacja ta nie ogranicza powierzchni, która może być pokryta zielenią towarzyszącą lub dotychczasowymi użytkami rolnymi, leśnymi lub zadrzewieniami i zakrzewieniami, a także śródlądowymi wodami powierzchniowymi. Pozostałe części jednostki terenowej mogą być zagospodarowane w sposób, który w ustaleniach określono jako dopuszczalny (dopuszczalne rodzaje przeznaczenia i sposoby zagospodarowania).

3. W użytkowaniu i zagospodarowaniu jednostek terenowych należy – oprócz ustaleń określonych w rozdz. 16.3 - uwzględnić występowanie chronionych obiektów i obszarów, rozważyć powołanie proponowanych w Studium (w tym w części dotyczącej uwarunkowań rozwoju) tego typu obiektów i obszarów oraz respektować zasady zagospodarowania dotyczące innych wydzieleń przestrzennych określonych w niniejszym Studium oraz zasady określone w rozdziałach 17-31.
4. Pod pojęciem „usługi niekomercyjne” należy rozumieć działalność usługową nie nastawioną na osiąganie zysku, realizowaną zarówno przez podmioty publiczne, prywatne i inne. Do działalności komercyjnej (inaczej gospodarczej) – nie tylko usługowej – zalicza się natomiast takie, które nastawione są na osiąganie zysku.
5. Pod pojęciem „działalność/obiekt/funkcja nieuciążliwa” należy rozumieć taką, która nie spowoduje obniżenia standardów jakości środowiska określonych w przepisach szczególnych poza granicami nieruchomości, do której inwestor/zarządca posiada tytuł prawny.
6. Pod pojęciem „usługi chronione” należy rozumieć usługi lokalizowane na terenach, dla których w przepisach ochrony środowiska ustalono dopuszczalne poziomy hałasu, takie jak dla zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej lub niższe, w tym w szczególności dla szpitali, domów opieki społecznej oraz budynków związanych ze stałym lub czasowym pobytem dzieci i młodzieży.
7. Pod pojęciem „drobna działalność gospodarcza (produkcyjna, naprawcza lub komercyjna - usługowa)” należy rozumieć przedsiębiorstwa produkcyjne (w tym w sferze gospodarki rolnej) o zatrudnieniu do 20 osób oraz inne przedsiębiorstwa o zatrudnieniu do 50 osób.
8. Pod pojęciem „wskaźnik powierzchni zabudowy” należy rozumieć stosunek (iloraz) powierzchni zabudowy do powierzchni działki lub terenu.
9. Pod pojęciem „zabudowa kubaturowa” należy rozumieć budynki i inne obiekty budowlane pokryte dachem, które nie są tymczasowymi obiektami budowlanymi.

10. Ilekroć mowa o przeprowadzeniu sieci infrastruktury technicznej i lokalizacji urządzeń towarzyszących tym sieciom, należy przez to rozumieć także inne urządzenia do transportu materiałów, w tym przenośniki taśmowe.
11. Symbole literowo-liczbowe jednostek terenowych składają się z trzech członów oddzielonych od siebie kropkami. Trzeci człon stanowi symbol literowy określający kategorię przeznaczenia terenu (np. „MP”). Przed nim znajduje się człon liczbowy określający kolejny numer terenu danej kategorii w danym obrębie geodezyjnym (np. „3.MP”). Na pierwszym miejscu znajduje się skrót literowy obrębu, w którym położona jest dana jednostka terenowa. Symbole liczbowo-literowe terenów dróg składają się z dwóch członów oddzielonych kropkami. Drugi literowy człon jest symbolem danej kategorii terenu (klasy drogi), pierwszy określa kolejny numer w tej kategorii.

16.3. Funkcjonalne jednostki terenowe – szczegółowe zasady i standardy zagospodarowania.

1. MP – Tereny z przewagą zabudowy jednorodzinnej lub zagrodowej oraz obiektów usług i produkcji nie kolidujących z funkcją mieszkaniową; zasady zagospodarowania:

- 1) dopuszcza się rozbudowę i nadbudowę istniejącej zabudowy wielorodzinnej, adaptację istniejących budynków o innym przeznaczeniu na funkcje mieszkaniowe oraz nową zabudowę wielorodzinną z maksymalnie czterema lokalami mieszkalnymi w budynku;
- 2) dopuszcza się bazy, składy i magazyny o powierzchni terenu nie przekraczającej 5000 m² oraz o powierzchni pod budynkami nie przekraczającej 2000 m²;
- 3) obiekty obsługi gospodarki komunalnej (np.: warsztaty lub bazy);
- 4) dopuszcza się lokalizację miejsc postojowych, zarówno terenowych, jak i w budynkach z zastrzeżeniem, że jednokondygnacyjne naziemne garaże mogą być lokalizowane wyłącznie na zasadach i w miejscach określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego;
- 5) dopuszcza się, w tym na wydzielonych działkach lub jednostkach terenowych, zieleni urządzonej oraz obiekty i zagospodarowanie sportowo-rekreacyjne; dopuszcza się także obiekty małej architektury;
- 6) dopuszcza się uprawy rolne i ogrodnicze (w tym pod szkłem i folią);

- 7) dopuszcza się przeprowadzanie dróg i ulic (publicznych i wewnętrznych) oraz sieci infrastruktury technicznej i lokalizację urządzeń towarzyszących tym sieciom, w sposób nie kolidujący z przeznaczeniem i pozostałymi zasadami zagospodarowania terenu;
- 8) zaleca się lokalizację usług i innych obiektów służących do prowadzenia działalności gospodarczej przede wszystkim w parterach zabudowy mieszkaniowej lub w wyodrębnionych budynkach;
- 9) zalecana minimalna powierzchnia nowowydzielanych działek wynosi:
 - a) 1500 m² dla nowej zabudowy zagrodowej,
 - b) 1000 m² dla nowej zabudowy jednorodzinnej wolnostojącej,
 - c) 600 m² dla nowej zabudowy jednorodzinnej bliźniaczej (na jedno mieszkanie),
 - d) 300 m² dla nowej zabudowy jednorodzinnej szeregowej, atrialnej i innej nie wymienionej powyżej (na jedno mieszkanie),
 - e) 300 m² dla nowej zabudowy wielorodzinnej (na jedno mieszkanie);
- 10) wysokość nowowznoszonych lub modernizowanych budynków zaleca się by nawiązywała do zabudowy istniejącej w otoczeniu i nie przekraczała 12 m; zaleca się ograniczenie wznoszenia obiektów budowlanych o wysokości przekraczającej 12 m do przypadków w których:
 - a) stanowi to odbudowę lub rekonstrukcję, w historycznej formie, zniszczonego obiektu zabytkowego,
 - b) są to obiekty sakralne,
 - c) są to określone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego dominanty układu zabudowy,
 - d) są to budynki nawiązujące wysokością i formą do znajdujących się w bezpośrednim sąsiedztwie istniejących budynków o wysokości przekraczającej 12 m,
 - e) są to określone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego obiekty sportowe, budynki służące produkcji, wieże, maszty i inne budowle,
- 11) zaleca się zabudowę o wysokości od 1 do 3 kondygnacji;
- 12) zaleca się wskaźnik powierzchni zabudowy: do 0,5;
- 13) dla ograniczenia ewentualnych konfliktów zaleca się dążyć do tworzenia enklaw (jednostek terenowych) z zainwestowaniem nie kolizyjnym względem siebie;
- 14) zaleca się udział powierzchni biologicznie czynnej na działkach budowlanych z zabudową mieszkaniową i zagrodową był nie mniejszy niż 25% powierzchni działki,

a na innych niedrogowych nie mniej niż 10% powierzchni działki, z zastrzeżeniem, że nie dotyczy to przypadków w których parametry nie są spełnione już obecnie.

2. MU – Tereny z przewagą zabudowy mieszkaniowej (jednorodzinnej i wielorodzinnej) i usług, z zastrzeżeniem pkt 7; zasady zagospodarowania:

- 1) dopuszcza się lokalizację - w budynkach na powierzchni użytkowej nie przekraczającej 400 m² - nieuciążliwej działalności gospodarczej innej niż usługowa oraz wymieniona w pkt 2-4;
- 2) dopuszcza się - na wydzielonych działkach lub terenach - bazy, składy, magazyny i hurtownie o powierzchni gruntu nie przekraczającej 3000 m² oraz o powierzchni pod budynkami nie przekraczającej 2000 m², z zastrzeżeniem, że w enklawach określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, w których dominować będzie zabudowa mieszkaniowa dopuszcza się tylko z ww. - hurtownie i magazyny w budynkach, w których powierzchnia użytkowa wykorzystywana na składowanie nie przekracza 50 m²;
- 3) dopuszcza się obiekty obsługi gospodarki komunalnej (np.: warsztaty lub bazy),
- 4) dopuszcza się lokalizację miejsc postojowych, zarówno terenowych, jak i w budynkach, z zastrzeżeniem, że jednokondygnacyjne naziemne garaże mogą być lokalizowane wyłącznie na zasadach i w miejscach określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego;
- 5) dopuszcza się, w tym na wydzielonych działkach lub jednostkach terenowych, zieleń urządzoną oraz obiekty i zagospodarowanie sportowo-rekreacyjne; dopuszcza się także obiekty małej architektury;
- 6) dopuszcza się przeprowadzanie dróg i ulic (publicznych i wewnętrznych) oraz podziemnych sieci infrastruktury technicznej i lokalizację urządzeń towarzyszących tym sieciom;
- 7) zaleca się by nowe sieci infrastruktury technicznej były realizowane wyłącznie jako podziemne;
- 8) zaleca się lokalizację usług i innych obiektów służących do prowadzenia działalności gospodarczej przede wszystkim w parterach zabudowy mieszkaniowej lub w wyodrębnionych budynkach,
- 9) zaleca się by nowe obiekty należały wyłącznie do kategorii obiektów nieuciążliwych;
- 10) zalecana minimalna powierzchnia nowowydzielanych działek wynosi:
 - a) 600 m² dla nowej zabudowy jednorodzinnej wolnostojącej,

- b) 500 m² dla nowej zabudowy jednorodzinnej bliźniaczej (na jedno mieszkanie),
 - c) 300 m² dla nowej zabudowy jednorodzinnej szeregowej, atrialnej i innej nie wymienionej pod lit. a i b (na jedno mieszkanie),
 - d) 300 m² dla nowej zabudowy wielorodzinnej (na jedno mieszkanie);
- 11) wysokość nowowznoszonych lub modernizowanych budynków zaleca się by nawiązywała do zabudowy istniejącej w otoczeniu i nie przekraczała 15 m; zaleca się ograniczenie wznoszenia obiektów budowlanych o wysokości przekraczającej 15 m do przypadków w których:
- a) stanowi to odbudowę lub rekonstrukcję, w historycznej formie, zniszczonego obiektu zabytkowego,
 - b) są to obiekty sakralne,
 - c) są to określone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego dominanty układu zabudowy,
 - d) są to budynki nawiązujące wysokością i formą do znajdujących się w bezpośrednim sąsiedztwie istniejących budynków o wysokości przekraczającej 15 m,
 - e) są to określone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego obiekty sportowe, wieże, maszty i inne budowle;
- 12) zalecana wysokość zabudowy:
- a) dla budynków mieszczących funkcję mieszkaniową - od 2 do 4 kondygnacji;
 - b) dla budynków bez funkcji mieszkaniowej (np: działalność gospodarcza) – od 1 do 4 kondygnacji;
- 13) zaleca się wskaźnik powierzchni zabudowy: do 0,5;
- 14) zaleca się udział powierzchni biologicznie czynnej na działkach budowlanych z zabudową mieszkaniową był nie mniejszy niż 25% powierzchni działki, a na innych niedrogowych nie mniej niż 10% powierzchni działki, z zastrzeżeniem, że nie dotyczy to przypadków w których powyższe parametry nie są spełnione już obecnie.

3. MN – Tereny z przewagą zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej i towarzyszących jej usług, z zastrzeżeniem pkt 5; zasady zagospodarowania:

- 1) dopuszcza się lokalizację - w budynkach na powierzchni użytkowej nie przekraczającej 50 m² - nieuciążliwej działalności gospodarczej innej niż usługowa oraz wymieniona w pkt 3 i 4;

- 2) dopuszcza się lokalizację miejsc postojowych, zarówno terenowych, jak i w budynkach, z zastrzeżeniem, że jednokondygnacyjne naziemne garaże mogą być lokalizowane wyłącznie na zasadach i w miejscach określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego;
- 3) dopuszcza się, w tym na wydzielonych działkach lub jednostkach terenowych, zieleni urządzoną oraz obiekty i zagospodarowanie sportowo-rekreacyjne; dopuszcza się także obiekty małej architektury;
- 4) dopuszcza się przeprowadzanie dróg i ulic (publicznych i wewnętrznych) oraz podziemnych sieci infrastruktury technicznej i lokalizację urządzeń towarzyszących tym sieciom; zaleca się by nowe sieci infrastruktury technicznej były realizowane wyłącznie jako podziemne;
- 5) zaleca się lokalizację usług i innych obiektów służących do prowadzenia działalności gospodarczej przede wszystkim w parterach zabudowy mieszkaniowej lub w wyodrębnionych budynkach;
- 6) ustala się, że nowe obiekty nie będące celami publicznymi w rozumieniu ustawy o gospodarce nieruchomościami, mogą należeć wyłącznie do kategorii obiektów nieuciążliwych;
- 7) zalecana minimalna powierzchnia nowowydzielanych działek wynosi:
 - a) 1000 m² dla nowej zabudowy jednorodzinnej wolnostojącej,
 - b) 600 m² dla nowej zabudowy jednorodzinnej bliźniaczej (na jedno mieszkanie) w granicach miasta,
 - c) 300 m² dla nowej zabudowy jednorodzinnej szeregowej, atrialnej i innej nie wymienionej powyżej (na jedno mieszkanie);
- 8) wysokość nowowznoszonych lub modernizowanych budynków zaleca się by nawiązywała do zabudowy istniejącej w otoczeniu i nie przekraczała 12 m; zaleca się ograniczenie wznoszenia obiektów budowlanych o wysokości przekraczającej 12 m do przypadków w których:
 - a) stanowi to odbudowę lub rekonstrukcję, w historycznej formie, zniszczonego obiektu zabytkowego,
 - b) są to określone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego dominanty układu zabudowy,
 - c) są to budynki nawiązujące wysokością i formą do znajdujących się w bezpośrednim sąsiedztwie istniejących budynków o wysokości przekraczającej 12 m,

- d) są to określone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego wieże, maszty i inne budowle;
- 9) zaleca się zabudowę o wysokości od 1 do 3 kondygnacji;
- 10) zaleca się wskaźnik powierzchni zabudowy: do 0,3;
- 11) zaleca się udział powierzchni biologicznie czynnej na działkach budowlanych z zabudową mieszkaniową był nie mniejszy niż 30% powierzchni działki, a na innych niedrogowych nie mniej niż 10% powierzchni działki, z zastrzeżeniem, że nie dotyczy to przypadków w których powyższe parametry nie są spełnione już obecnie.

4. ML – Tereny z przewagą zabudowy rekreacji indywidualnej (letniskowej), pensjonatowej, hotelowej i mieszkaniowej jednorodzinnej oraz usług sportu, rekreacji i lecznictwa; zasady zagospodarowania:

- 1) dopuszcza się nieuciążliwe usługi związane z funkcją rekreacyjną (np. gastronomii lub handlu) i usługi turystyczne (np. hotel, camping); nie dotyczy stacji paliw i obiektów handlowych o powierzchni sprzedaży powyżej 2000 m²;
- 2) dopuszcza się lokalizację miejsc postojowych, zarówno terenowych, jak i w budynkach, z zastrzeżeniem, że jednokondygnacyjne naziemne garaże mogą być lokalizowane wyłącznie na zasadach i w miejscach określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego;
- 3) dopuszcza się, w tym na wydzielonych działkach lub jednostkach terenowych, zieleni urządzonej oraz obiekty i zagospodarowanie sportowo-rekreacyjne; dopuszcza się także obiekty małej architektury;
- 4) dopuszcza się przeprowadzanie dróg i ulic (publicznych i wewnętrznych) oraz sieci infrastruktury technicznej i lokalizację urządzeń towarzyszących tym sieciom, w sposób nie kolidujący z przeznaczeniem i pozostałymi zasadami zagospodarowania terenu, w szczególności nie degradujący walorów estetycznych i krajobrazowych;
- 5) zalecana minimalna powierzchnia nowowydzielanych działek wynosi:
 - a) 500 m² dla określonych na tym terenie usług nie obejmujących bazy noclegowej,
 - b) 1500 m² dla jednorodzinnej zabudowy mieszkaniowej i rekreacji indywidualnej,
 - c) 2500 m² dla zabudowy pensjonatowej i innych usług turystycznych oraz lecznictwa zawierających bazę noclegową;
- 6) wysokość nowowznoszonych lub modernizowanych budynków zaleca się by nawiązywała do zabudowy istniejącej w otoczeniu i nie przekraczała 12 m; zaleca się

ograniczenie wznoszenia obiektów budowlanych o wysokości przekraczającej 12 m do przypadków w których:

- a) stanowi to odbudowę lub rekonstrukcję, w historycznej formie, zniszczonego obiektu zabytkowego,
 - b) są to określone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego dominanty układu zabudowy,
 - c) są to budynki nawiązujące wysokością i formą do znajdujących się w bezpośrednim sąsiedztwie istniejących budynków o wysokości przekraczającej 12 m,
 - d) są to określone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego hotele, motele, pensjonaty, obiekty sportowe, wieże, maszty i inne budowle;
- 7) zaleca się zabudowę o wysokości od 1 do 3 kondygnacji;
- 8) zaleca się wskaźnik powierzchni zabudowy: do 0,3;
- 9) zaleca się udział powierzchni biologicznie czynnej na działkach budowlanych z zabudową letniskową, pensjonatową, hotelową i mieszkaniową jednorodzinną był nie mniejszy niż 40% powierzchni działki, a na innych niedrogowych nie mniej niż 10% powierzchni działki, z zastrzeżeniem, że nie dotyczy to przypadków w których powyższe parametry nie są spełnione już obecnie.

5. UE – Tereny z przewagą usług edukacji i innych nieuciążliwych usług, zarówno niekomercyjnych jak i komercyjnych, z wyjątkiem obiektów handlowych o powierzchni sprzedaży powyżej 400 m² oraz stacji paliw; zasady zagospodarowania:

- 1) dopuszcza się funkcje mieszkaniowe związane z obiektem usługowym (np.: mieszkanie nauczyciela przy szkole, mieszkanie właściciela zakładu usługowego, mieszkanie służbowe dozorczy itp.);
- 2) dopuszcza się lokalizację - w budynkach na powierzchni użytkowej nie przekraczającej 50 m² - nieuciążliwej działalności gospodarczej innej niż usługowa oraz wymieniona w pkt 3 i 4;
- 3) dopuszcza się lokalizację miejsc postojowych, zarówno terenowych, jak i w budynkach, z zastrzeżeniem, że jednokondygnacyjne naziemne garaże mogą być lokalizowane wyłącznie na zasadach i w miejscach określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego;

- 4) dopuszcza się, w tym na wydzielonych działkach lub jednostkach terenowych, zieleni urządzonej oraz obiekty i zagospodarowanie sportowo-rekreacyjne; dopuszcza się także obiekty małej architektury;
- 5) dopuszcza się przeprowadzanie dróg i ulic (publicznych i wewnętrznych) oraz sieci infrastruktury technicznej i lokalizację urządzeń towarzyszących tym sieciom, w sposób nie kolidujący z przeznaczeniem i pozostałymi zasadami zagospodarowania terenu, w szczególności nie degradujący walorów estetycznych i krajobrazowych;
- 6) zaleca się by budynki usługowe wyróżniały się atrakcyjną architekturą (w niektórych przypadkach pożądane są także cechy symbolizujące przeznaczenie), a ogrodzenia i zagospodarowanie działki, w tym zielenią, wysokimi walorami estetycznymi; zaleca się wprowadzanie obiektów małej architektury podnoszących walory estetyczne terenu;
- 7) wysokość nowowznoszonych lub modernizowanych budynków zaleca się by nawiązywała do zabudowy istniejącej w otoczeniu i nie przekraczała 15 m; zaleca się ograniczenie wznoszenia obiektów budowlanych o wysokości przekraczającej 15 m do przypadków w których:
 - a) stanowi to odbudowę lub rekonstrukcję, w historycznej formie, zniszczonego obiektu zabytkowego,
 - b) są to obiekty sakralne,
 - c) są to określone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego dominanty układu zabudowy,
 - d) są to budynki nawiązujące wysokością i formą do znajdujących się w bezpośrednim sąsiedztwie istniejących budynków o wysokości przekraczającej 15 m,
 - e) są to określone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego inwestycje celu publicznego, obiekty sportowe, wieże, maszty i inne budowle;
- 8) zaleca się zabudowę o wysokości od 1 do 3 kondygnacji;
- 9) zaleca się wskaźnik powierzchni zabudowy: do 0,3;
- 10) zaleca się udział powierzchni biologicznie czynnej na działkach budowlanych z zabudową usługową i mieszkaniową był nie mniejszy niż 20% powierzchni działki, a na innych niedrogowych nie mniej niż 10% powierzchni działki, z zastrzeżeniem, że nie dotyczy to przypadków w których powyższe parametry nie są spełnione już obecnie.

6. U, KSN – Tereny z przewagą usług, w tym m.in. stacji paliw, z wyjątkiem usług chronionych; zasady zagospodarowania:

- 1) dopuszcza się funkcje mieszkaniowe związane z obiektem usługowym (np.: mieszkanie właściciela zakładu usługowego, mieszkanie służbowe dozorczy itp.);
- 2) dopuszcza się lokalizację - w budynkach na powierzchni użytkowej nie przekraczającej 1000 m² - nieuciążliwej działalności gospodarczej innej niż usługowa oraz wymieniona w pkt 3-7;
- 3) dopuszcza się bazy, składy, magazyny i hurtownie o powierzchni gruntu nie przekraczającej 10000 m² oraz o powierzchni pod budynkami nie przekraczającej 5000 m²;
- 4) obiekty obsługi gospodarki komunalnej (np.: warsztaty lub bazy);
- 5) dopuszcza się bazy transportowe i dworce autobusowe;
- 6) dopuszcza się lokalizację miejsc postojowych, zarówno terenowych, jak i w budynkach, z zastrzeżeniem, że jednokondygnacyjne naziemne garaże mogą być lokalizowane wyłącznie na zasadach i w miejscach określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego;
- 7) dopuszcza się, w tym na wydzielonych działkach lub jednostkach terenowych, zielenią urządzone oraz obiekty i zagospodarowanie sportowo-rekreacyjne; dopuszcza się także obiekty małej architektury;
- 8) dopuszcza się przeprowadzanie dróg i ulic (publicznych i wewnętrznych) oraz sieci infrastruktury technicznej i lokalizację urządzeń towarzyszących tym sieciom, w sposób nie kolidujący z przeznaczeniem i pozostałymi zasadami zagospodarowania terenu, w szczególności nie degradujący walorów estetycznych i krajobrazowych,
- 9) zaleca się by budynki usługowe wyróżniały się atrakcyjną architekturą (w niektórych przypadkach pożądane są także cechy symbolizujące przeznaczenie), a ogrodzenia i zagospodarowanie działki, w tym zielenią, wysokimi walorami estetycznymi; zaleca się wprowadzanie obiektów małej architektury podnoszących walory estetyczne terenu;
- 10) wysokość nowowznoszonych lub modernizowanych budynków zaleca się by nie przekraczała 12 m; zaleca się ograniczenie wznoszenia obiektów budowlanych o wysokości przekraczającej 12 m do przypadków w których:
 - a) stanowi to odbudowę lub rekonstrukcję, w historycznej formie, zniszczonego obiektu zabytkowego,
 - b) są to obiekty sakralne,

- c) są to określone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego dominanty układu zabudowy,
 - d) są to budynki nawiązujące wysokością i formą do znajdujących się w bezpośrednim sąsiedztwie istniejących budynków o wysokości przekraczającej 12 m,
 - e) są to określone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego obiekty, których wyższa wysokość wynika z wymogów funkcjonalnych, w tym obiekty sportowe oraz wieże, maszty i inne budowle,
- 11) zaleca się zabudowę o wysokości od 1 do 3 kondygnacji;
 - 12) zaleca się wskaźnik powierzchni zabudowy: do 0,8;
 - 13) zaleca się udział powierzchni biologicznie czynnej na działkach budowlanych – nie przeznaczonych wyłącznie pod drogi i obiekty infrastruktury technicznej - był nie mniejszy niż 10% powierzchni działki, z zastrzeżeniem, że nie dotyczy to przypadków w których powyższe parametry nie są spełnione już obecnie.

7. UT – Tereny z przewagą obiektów usług turystycznych (w tym obiektów bazy noclegowej) **oraz sportowych, rekreacyjnych i lecznictwa;** zasady zagospodarowania:

- 1) dopuszcza się funkcje mieszkaniowe związane z obiektem turystycznym (np. mieszkanie właściciela pensjonatu, mieszkanie służbowe dozorczy itp.) o powierzchni użytkowej nie większej niż:
 - a) 20% powierzchni użytkowej całego obiektu w obiektach przekraczających powierzchnię użytkową 300 m²,
 - b) 60 m² w obiektach nie przekraczających powierzchni użytkowej 300 m²;
- 2) dopuszcza się lokalizację miejsc postojowych, zarówno terenowych, jak i w budynkach, z zastrzeżeniem, że jednokondygnacyjne naziemne garaże mogą być lokalizowane wyłącznie na zasadach i w miejscach określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego;
- 3) dopuszcza się – w tym na wydzielonych działkach lub jednostkach terenowych - tworzenie zespołów zieleni urządzonej; dopuszcza się lokalizację obiektów małej architektury;
- 4) dopuszcza się lokalizację, w tym w wyodrębnionych obiektach, usług handlu o powierzchni sprzedaży nie przekraczającej 400 m² i gastronomii, towarzyszących funkcji turystycznej, sportowej lub rekreacyjnej;

- 5) dopuszcza się przeprowadzanie dróg i ulic (publicznych i wewnętrznych) oraz sieci infrastruktury technicznej i lokalizację urządzeń towarzyszących tym sieciom, w sposób nie kolidujący z przeznaczeniem i pozostałymi zasadami zagospodarowania terenu, w szczególności nie degradujący walorów estetycznych i krajobrazowych;
- 6) zaleca się by budynki wyróżniały się atrakcyjną architekturą (w niektórych przypadkach pożądane są także cechy symbolizujące przeznaczenie), a ogrodzenia i zagospodarowanie działki, w tym zielenią, wysokimi walorami estetycznymi; zaleca się wprowadzanie obiektów małej architektury podnoszących walory estetyczne terenu;
- 7) wysokość nowowznoszonych lub modernizowanych budynków zaleca się by nie przekraczała 15 m; zaleca się ograniczenie wznoszenia obiektów budowlanych o wysokości przekraczającej 15 m do przypadków w których:
 - a) stanowi to odbudowę lub rekonstrukcję, w historycznej formie, zniszczonego obiektu zabytkowego,
 - b) są to określone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego dominanty układu zabudowy,
 - c) są to budynki nawiązujące wysokością i formą do znajdujących się w bezpośrednim sąsiedztwie istniejących budynków o wysokości przekraczającej 15 m,
 - d) są to określone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego obiekty sportowe, wieże, maszty i inne budowle;
- 8) zaleca się zabudowę o wysokości od 1 do 3 kondygnacji;
- 9) zaleca się wskaźnik powierzchni zabudowy: do 0,4;
- 10) zaleca się udział powierzchni biologicznie czynnej na działkach budowlanych – nie przeznaczonych wyłącznie pod drogi i obiekty infrastruktury technicznej - był nie mniejszy niż 25% powierzchni działki, z zastrzeżeniem, że nie dotyczy to przypadków w których powyższe parametry nie są spełnione już obecnie.

8. UTT – Tereny z przewagą obiektów usług turystycznych (bez bazy noclegowej) oraz terenowych obiektów i urządzeń sportowych oraz rekreacyjnych; zasady zagospodarowania:

- 1) dopuszcza się lokalizację miejsc postojowych, zarówno terenowych, jak i w budynkach, z zastrzeżeniem, że jednokondygnacyjne naziemne garaże mogą być lokalizowane wyłącznie na zasadach i w miejscach określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego;

- 2) dopuszcza się tworzenie zespołów zieleni urządzonej i nieurządzonej; dopuszcza się lokalizację obiektów małej architektury;
- 3) dopuszcza się lokalizację, w tym w wyodrębnionych obiektach, usług handlu i gastronomii, towarzyszących funkcji turystycznej;
- 4) dopuszcza się przeprowadzanie dróg i ulic (publicznych i wewnętrznych) oraz sieci infrastruktury technicznej i lokalizację urządzeń towarzyszących tym sieciom, w sposób nie kolidujący z przeznaczeniem i pozostałymi zasadami zagospodarowania terenu, w szczególności nie degradujący walorów estetycznych i krajobrazowych;
- 5) zaleca się budynki wyróżniające się atrakcyjną architekturą (w niektórych przypadkach pożądane są także cechy symbolizujące przeznaczenie), a ogrodzenia i zagospodarowanie działki, w tym zielenią, wysokimi walorami estetycznymi; zaleca się wprowadzanie obiektów małej architektury podnoszących walory estetyczne terenu;
- 6) wysokość nowowznoszonych lub modernizowanych budynków zaleca się by nie przekraczała 12 m; zaleca się ograniczenie wznoszenia obiektów budowlanych o wysokości przekraczającej 12 m do przypadków w których:
 - a) stanowi to odbudowę lub rekonstrukcję, w historycznej formie, zniszczonego obiektu zabytkowego,
 - b) są to określone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego dominanty układu zabudowy,
 - c) są to budynki nawiązujące wysokością i formą do znajdujących się w bezpośrednim sąsiedztwie istniejących budynków o wysokości przekraczającej 12 m,
 - d) są to określone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego obiekty sportowe, wieże, maszty i inne budowle;
- 7) zaleca się zabudowę o wysokości od 1 do 3 kondygnacji;
- 8) zaleca się wskaźnik powierzchni zabudowy: do 0,1;
- 9) zaleca się udział powierzchni biologicznie czynnej na działkach budowlanych – nie przeznaczonych wyłącznie pod drogi i obiekty infrastruktury technicznej - był nie mniejszy niż 70% powierzchni działki, z zastrzeżeniem, że nie dotyczy to przypadków w których powyższe parametry nie są spełnione już obecnie;
- 10) na terenie oznaczonym symbolem D.1.UTT, projektowane sposoby zagospodarowania i użytkowania terenów nie mogą naruszać walorów przyrodniczych obszaru proponowanego do ochrony w formie użytku

ekologicznego. W zasięgu tego obszaru zakazuje się lokalizowania zabudowy kubaturowej.

9. US – Tereny z przewagą usług sportu; zasady zagospodarowania:

- 1) dopuszcza się lokalizację miejsc postojowych, zarówno terenowych, jak i w budynkach, z zastrzeżeniem, że jednokondygnacyjne naziemne garaże mogą być lokalizowane wyłącznie na zasadach i w miejscach określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego;
- 2) dopuszcza się tworzenie zespołów zieleni urządzonej i nieurządzonej; dopuszcza się lokalizację obiektów małej architektury;
- 3) dopuszcza się usługi związane z przeważającym przeznaczeniem terenu (np. hotelarskie, handlu o powierzchni sprzedaży nie przekraczającej 400 m² i gastronomii) oraz lokalizowanie usług komunalnych (np. świetlic wiejskich);
- 4) dopuszcza się przeprowadzanie dróg i ulic (publicznych i wewnętrznych) oraz sieci infrastruktury technicznej i lokalizację urządzeń towarzyszących tym sieciom, w sposób nie kolidujący z przeznaczeniem i pozostałymi zasadami zagospodarowania terenu, w szczególności nie degradujący walorów estetycznych i krajobrazowych;
- 5) zaleca się budynki wyróżniające się atrakcyjną architekturą (w niektórych przypadkach pożądane są także cechy symbolizujące przeznaczenie), a ogrodzenia i zagospodarowanie działki, w tym zielenią, wysokimi walorami estetycznymi; zaleca się wprowadzanie obiektów małej architektury podnoszących walory estetyczne terenu;
- 6) wysokość nowowznoszonych lub modernizowanych budynków zaleca się by nie przekraczała 19 m; zaleca się ograniczenie wznoszenia obiektów budowlanych o wysokości przekraczającej 19 m do przypadków w których:
 - a) stanowi to odbudowę lub rekonstrukcję, w historycznej formie, zniszczonego obiektu zabytkowego,
 - b) wynika to z potrzeb funkcjonalnych,
 - c) są to określone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego dominanty układu zabudowy,
 - d) są to budynki nawiązujące wysokością i formą do znajdujących się w bezpośrednim sąsiedztwie istniejących budynków o wysokości przekraczającej 19 m,

- e) są to określone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego wieże, maszty i inne budowle;
- 7) zaleca się zabudowę o wysokości od 1 do 3 kondygnacji;
- 8) zaleca się wskaźnik powierzchni zabudowy: do 0,5;
- 9) zaleca się udział powierzchni biologicznie czynnej na działkach budowlanych – nie przeznaczonych wyłącznie pod drogi i obiekty infrastruktury technicznej - był nie mniejszy niż 30% powierzchni działki, z zastrzeżeniem, że nie dotyczy to przypadków w których powyższe parametry nie są spełnione już obecnie.

10. UP – Tereny z przewagą funkcji gospodarczych – przemysłowych, usługowych, naprawczych oraz baz, składów i magazynów (tereny skoncentrowanej aktywności gospodarczej), **z wyłączeniem aktywności związanych z produkcją rolniczą i obsługą rolnictwa oraz stacji paliw**; zasady zagospodarowania:

- 1) dopuszcza się obiekty obsługi gospodarki komunalnej (np.: warsztaty lub bazy);
- 2) dopuszcza się obiekty sportowe w budynkach (np. basen pływacki, kryte korty tenisowe itp.);
- 3) dopuszcza się obiekty usług niekomercyjnych w budynkach, z zastrzeżeniem pkt 5;
- 4) dopuszcza się lokalizację miejsc postojowych, zarówno terenowych, jak i w budynkach, z zastrzeżeniem, że jednokondygnacyjne naziemne garaże mogą być lokalizowane wyłącznie na zasadach i w miejscach określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego;
- 5) niedopuszczalne jest lokalizowanie nowej zabudowy mieszkaniowej i usług chronionych;
- 6) dopuszcza się zieleni urządzoną, w szczególności o charakterze izolacyjnym i osłonowym, zwłaszcza w przypadku ich sąsiedztwa z istniejącą lub planowaną zabudową mieszkaniową; zieleni urządzona może zajmować część działki, całą działkę, część lub całą jednostkę terenową;
- 7) dopuszcza się przeprowadzanie dróg i ulic (publicznych i wewnętrznych) oraz sieci infrastruktury technicznej i lokalizację urządzeń towarzyszących tym sieciom, w sposób nie kolidujący z przeznaczeniem i pozostałymi zasadami zagospodarowania terenu;
- 8) wysokość nowowznoszonych lub modernizowanych budynków zaleca się by nie przekraczała 19 m; zaleca się ograniczenie wznoszenia obiektów budowlanych o wysokości przekraczającej 19 m do przypadków w których:

- a) stanowi to odbudowę lub rekonstrukcję, w historycznej formie, zniszczonego obiektu zabytkowego,
 - b) wynika to z wymogów technologii, która ma być stosowana w oddanym do użytku obiekcie,
 - c) są to obiekty sportowe,
 - d) są to określone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego dominanty układu zabudowy,
 - e) są to budynki nawiązujące wysokością i formą do znajdujących się w bezpośrednim sąsiedztwie istniejących budynków o wysokości przekraczającej 19 m,
 - f) są to określone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego wieże, maszty i inne budowle;
- 9) zaleca się zabudowę o wysokości od 1 do 5 kondygnacji;
- 10) zaleca się wskaźnik powierzchni zabudowy: do 0,8;
- 10) zaleca się udział powierzchni biologicznie czynnej na działkach budowlanych – nie przeznaczonych wyłącznie pod drogi i obiekty infrastruktury technicznej - był nie mniejszy niż 10% powierzchni działki, z zastrzeżeniem, że nie dotyczy to przypadków w których powyższe parametry nie są spełnione już obecnie.

11. P – Tereny z przewagą obiektów przemysłu, baz, składów, magazynów, usług oraz instalacji do prowadzenia odzysku z odpadów wydobywczych a także dla zakładów górniczych z wyjątkiem odkrywkowych; zasady zagospodarowania:

- 1) dopuszcza się inne obiekty dla prowadzenia działalności gospodarczej nie kolidujące z przeważającym przeznaczeniem terenu;
- 2) dopuszcza się obiekty obsługi gospodarki komunalnej (np.: warsztaty lub bazy);
- 3) dopuszcza się obiekty usług niekomercyjnych w budynkach, z zastrzeżeniem pkt 5;
- 4) dopuszcza się lokalizację miejsc postojowych, zarówno terenowych, jak i w budynkach, z zastrzeżeniem, że jednokondygnacyjne naziemne garaże mogą być lokalizowane wyłącznie na zasadach i w miejscach określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego;
- 5) niedopuszczalne jest lokalizowanie nowej zabudowy mieszkaniowej i usług chronionych;
- 6) dopuszcza się zieleń urządzoną, w szczególności o charakterze izolacyjnym i osłonowym, zwłaszcza w przypadku ich sąsiedztwa z istniejącą lub planowaną

zabudową mieszkaniową; zieleni urządzona może zajmować część działki, całą działkę, część lub całą jednostkę terenową;

- 7) dopuszcza się przeprowadzanie dróg i ulic (publicznych i wewnętrznych) oraz sieci infrastruktury technicznej i lokalizację urządzeń towarzyszących tym sieciom, w sposób nie kolidujący z przeznaczeniem i pozostałymi zasadami zagospodarowania terenu;
- 8) wysokość nowowznoszonych lub modernizowanych budynków zaleca się by nie przekraczała 19 m; zaleca się ograniczenie wznoszenia obiektów budowlanych o wysokości przekraczającej 19 m do przypadków w których:
 - a) stanowi to odbudowę lub rekonstrukcję, w historycznej formie, zniszczonego obiektu zabytkowego,
 - b) wynika to z wymogów technologii, która ma być stosowana w oddanym do użytku obiekcie,
 - c) są to określone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego dominanty układu zabudowy,
 - d) są to budynki nawiązujące wysokością i formą do znajdujących się w bezpośrednim sąsiedztwie istniejących budynków o wysokości przekraczającej 19 m,
 - e) są to określone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego wieże – w tym szybowe, maszty i inne budowle;
- 9) zaleca się zabudowę o wysokości od 1 do 5 kondygnacji;
- 10) zaleca się wskaźnik powierzchni zabudowy: do 0,8;
- 11) zaleca się udział powierzchni biologicznie czynnej na działkach budowlanych – nie przeznaczonych wyłącznie pod drogi i obiekty infrastruktury technicznej - był nie mniejszy niż 10% powierzchni działki, z zastrzeżeniem, że nie dotyczy to przypadków w których powyższe parametry nie są spełnione już obecnie.

12. KP – Tereny z przewagą parkingów i garaży; zasady zagospodarowania:

- 1) dopuszcza się obiekty usług nie kolidujących z przeważającym przeznaczeniem;
- 2) dopuszcza się obiekty obsługi gospodarki komunalnej;
- 3) dopuszcza się zieleni urządzoną, w szczególności o charakterze izolacyjnym i osłonowym, zwłaszcza w przypadku sąsiedztwa z istniejącą lub planowaną zabudową mieszkaniową;

- 4) dopuszcza się przeprowadzanie ulic (publicznych i wewnętrznych) oraz sieci infrastruktury technicznej i lokalizację urządzeń towarzyszących tym sieciom, w sposób nie kolidujący z przeznaczeniem i pozostałymi zasadami zagospodarowania terenu;
- 5) jednokondygnacyjne naziemne garaże mogą być lokalizowane wyłącznie na zasadach i w miejscach określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego;
- 6) zaleca się wskaźnik powierzchni zabudowy: do 0,7;
- 7) zaleca się udział powierzchni biologicznie czynnej na działkach budowlanych – nie przeznaczonych wyłącznie pod drogi i obiekty infrastruktury technicznej - był nie mniejszy niż 10% powierzchni działki, z zastrzeżeniem, że nie dotyczy to przypadków w których powyższe parametry nie są spełnione już obecnie.

13. PE – Tereny z przewagą powierzchniowej eksploatacji surowców mineralnych;
zasady zagospodarowania:

- 1) dopuszcza się lokalizację obiektów, urządzeń i instalacji związanych z odkrywkową eksploatacją kopalin oraz ich przeróbką, a także lokalizację obiektów i urządzeń towarzyszących, w tym związanych z rekultywacją wyrobisk górniczych;
- 2) dopuszcza się składowanie i zwałowanie odpadów pochodzących z poszukiwania, rozpoznawania, wydobywania, przeróbki i magazynowania kopalin ze złóż;
- 3) dopuszcza się przemieszczanie mas ziemnych lub skalnych w związku z wydobywaniem kopalin ze złóż;
- 4) dopuszcza się zwałowanie nadkładu stanowiącego masy ziemne lub skalne usuwane znad złóża w celu umożliwienia wydobycia kopaliny użytecznej;
- 5) dopuszcza się przeróbkę kopalin;
- 6) dopuszcza się lokalizację miejsc postojowych, zarówno terenowych, jak i w budynkach, z zastrzeżeniem, że jednokondygnacyjne naziemne garaże mogą być lokalizowane wyłącznie na zasadach i w miejscach określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego,
- 7) dopuszcza się uprawy rolne i leśne;
- 8) dopuszcza się zieleni urządzoną i nieurządzoną;
- 9) dopuszcza się przeprowadzanie dróg (publicznych i wewnętrznych) oraz sieci infrastruktury technicznej i lokalizację urządzeń towarzyszących tym sieciom, w sposób nie kolidujący z przeznaczeniem i pozostałymi zasadami zagospodarowania terenu;

- 10) po zakończeniu eksploatacji, teren należy zrekultywować w odpowiednim kierunku (w zależności od miejscowych uwarunkowań i/lub przyszłych potrzeb – w kierunku leśnym, rolnym lub dla wykorzystania rekreacyjnego); rekultywacja powinna być sukcesywnie prowadzona już w trakcie eksploatacji;
- 11) dopuszcza się lokalizację obiektów unieszkodliwiania odpadów wydobywczych.

14. OPE – Teren z przewagą obiektów składowania związanych z powierzchnią eksploatacją surowców mineralnych; zasady zagospodarowania:

- 1) dopuszcza się lokalizację obiektów i urządzeń związanych z odkrywkową eksploatacją kopali i ich przeróbką;
- 2) dopuszcza się składowanie i zwałowanie odpadów pochodzących z poszukiwania, rozpoznawania, wydobywania, przeróbki i magazynowania kopalin ze złóż;
- 3) dopuszcza się przemieszczanie mas ziemnych lub skalnych w związku z wydobywaniem kopalin ze złóż;
- 4) dopuszcza się zwałowanie nadkładu stanowiącego masy ziemne lub skalne usuwane znad złożeń w celu umożliwienia wydobycia kopaliny użytecznej;
- 5) dopuszcza się przeróbkę kopalin;
- 6) dopuszcza się lokalizację miejsc postojowych, zarówno terenowych, jak i w budynkach, z zastrzeżeniem, że jednokondygnacyjne naziemne garaże mogą być lokalizowane wyłącznie na zasadach i w miejscach określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego,
- 7) dopuszcza się uprawy rolne i leśne;
- 8) dopuszcza się zieleni urządzoną i nieurządzoną;
- 9) dopuszcza się przeprowadzanie dróg (publicznych i wewnętrznych) oraz sieci infrastruktury technicznej i lokalizację urządzeń towarzyszących tym sieciom, w sposób nie kolidujący z przeznaczeniem i pozostałymi zasadami zagospodarowania terenu;
- 10) po zakończeniu eksploatacji, teren należy zrekultywować w odpowiednim kierunku (w zależności od miejscowych uwarunkowań i/lub przyszłych potrzeb – w kierunku leśnym, rolnym lub dla wykorzystania rekreacyjnego);
- 11) dopuszcza się lokalizację obiektów unieszkodliwiania odpadów wydobywczych.

15. OPW – Teren z przewagą obiektów unieszkodliwiania odpadów wydobywczych, a także instalacji do prowadzenia odzysku z odpadów wydobywczych oraz występujących na tym terenie innych odpadów; zasady zagospodarowania:

- 1) dopuszcza się składowanie i zwałowanie odpadów pochodzących z poszukiwania, rozpoznawania, wydobywania, przeróbki i magazynowania kopalin ze złóż;
- 2) dopuszcza się przemieszczanie mas ziemnych lub skalnych oraz odpadów;
- 3) dopuszcza się lokalizację terenowych miejsc postojowych;
- 4) dopuszcza się uprawy rolne i leśne;
- 5) dopuszcza się zieleni urządzoną i nieurządzoną;
- 6) dopuszcza się przeprowadzanie dróg (publicznych i wewnętrznych) oraz sieci infrastruktury technicznej i lokalizację urządzeń towarzyszących tym sieciom, w sposób nie kolidujący z przeznaczeniem i pozostałymi zasadami zagospodarowania terenu;
- 7) po zakończeniu eksploatacji, teren należy zrekultywować w odpowiednim kierunku (w zależności od miejscowych uwarunkowań i/lub przyszłych potrzeb – w kierunku leśnym, rolnym lub dla wykorzystania rekreacyjnego).

16. EF – Tereny dla lokalizacji instalacji fotowoltaicznych, zasady zagospodarowania:

- 1) dopuszcza się użytkowanie rolnicze;
- 2) dopuszcza się zieleni urządzoną i nieurządzoną, z wyjątkiem sadzenia drzew;
- 3) dopuszcza się przeprowadzanie dróg i sieci infrastruktury technicznej oraz lokalizację obiektów i urządzeń towarzyszących tym sieciom, a także miejsc postojowych;
- 4) zakazuje się wznoszenia budynków.

17. ZP,US – Tereny z przewagą parków i innych zespołów zieleni urządzonej oraz usług w istniejących obiektach zabytkowych; zasady zagospodarowania:

- 1) dopuszcza się pojedyncze inne obiekty usługowe uatrakcyjnijające przeważające przeznaczenie terenu (np. handlowe o powierzchni sprzedaży nie przekraczającej 400 m², gastronomiczne, czy sportowo-rekreacyjne);
- 2) dopuszcza się lokalizację miejsc postojowych, zarówno terenowych, jak i w budynkach, o których mowa w pkt 1, z zastrzeżeniem, że kubatura garażu nie przekroczy 20% kubatury budynku, w którym się znajduje;

- 3) dopuszcza się przeprowadzanie dróg i ulic (publicznych i wewnętrznych) oraz sieci infrastruktury technicznej i lokalizację urządzeń towarzyszących tym sieciom, w sposób nie kolidujący z przeznaczeniem i pozostałymi zasadami zagospodarowania terenu, w szczególności nie degradujący walorów estetycznych i krajobrazowych;
- 4) zaleca się udział powierzchni biologicznie czynnej na działkach budowlanych z istniejącą zabudową zabytkową był nie mniejszy niż 80% powierzchni działki.

18. ZC - Tereny z przewagą cmentarzy wraz z obiektami obsługi (w tym m.in.: kaplice przedpogrzebowe, sanitariaty itp.); zasady zagospodarowania:

- 1) dopuszcza się obiekty sakralne;
- 2) dopuszcza się wprowadzanie obiektów małej architektury (poza obiektami służącymi pochówkom);
- 3) dopuszcza się możliwość lokalizacji miejsc postojowych dla samochodów i innych pojazdów;
- 4) dopuszcza się przeprowadzanie dróg i ulic (publicznych i wewnętrznych) oraz sieci infrastruktury technicznej i lokalizację urządzeń towarzyszących tym sieciom, w sposób nie kolidujący z przeznaczeniem i pozostałymi zasadami zagospodarowania terenu, w szczególności nie degradujący walorów estetycznych i krajobrazowych;
- 5) dopuszcza się zarówno pochówki urnowe jak i ziemne (tradycyjne);
- 6) zaleca się utrzymanie i wprowadzanie nowych zespołów zieleni urządzonej;
- 7) kompozycje zieleni, ogrodzenia, bramy, kaplice itp., powinny cechować wysokie walory estetyczne;
- 8) wokół cmentarzy obowiązują strefy sanitarne, których zasięg i sposób zagospodarowania określają właściwe przepisy;
 - i. zaleca się by wysokość zabudowy nie przekraczała 6 m;
 - ii. zaleca się wskaźnik powierzchni zabudowy: do 0,2;
 - iii. zaleca się udział powierzchni biologicznie czynnej na działkach budowlanych z zabudową był nie mniejszy niż 30% działki.

19. RO - Tereny z przewagą ogrodów działkowych; zasady zagospodarowania:

- 1) dopuszcza się inne formy użytkowania ogrodniczego;
- 2) dopuszcza się pojedyncze usługi (typu handel – wyłącznie kioski lub stragany i gastronomia);

- 3) dopuszcza się możliwość lokalizacji miejsc postojowych dla samochodów i innych pojazdów;
- 4) dopuszcza się inne formy zieleni urządzonej (np. przekształcenie w zielen parkową);
- 5) dopuszcza się organizowanie ogólnodostępnych urządzeń oraz obiektów sportowych i rekreacyjnych;
- 6) dopuszcza się przeprowadzanie dróg i ulic (publicznych i wewnętrznych) oraz sieci infrastruktury technicznej i lokalizację urządzeń towarzyszących tym sieciom, w sposób nie kolidujący z przeznaczeniem i pozostałymi zasadami zagospodarowania terenu, w szczególności nie degradujący walorów estetycznych i krajobrazowych;
- 7) zaleca się by wysokość zabudowy przekraczała 9 m;
- 8) zaleca się zabudowę o wysokości od 1 do 2 kondygnacji;
- 9) zaleca się wskaźnik powierzchni zabudowy: do 0,1;
- 10) zaleca się udział powierzchni biologicznie czynnej na działkach budowlanych z zabudową był nie mniejszy niż 50% działki.

20. WS – Tereny z przewagą stawów hodowlanych, retencyjnych i innych dla potrzeb rolnictwa; zasady zagospodarowania:

- 1) dopuszcza się użytkowanie rolnicze;
- 2) dopuszcza się zadrzewienia i zakrzewienia;
- 3) dopuszcza się przeprowadzanie dróg i ulic (publicznych i wewnętrznych) oraz sieci infrastruktury technicznej i lokalizację urządzeń towarzyszących tym sieciom, w sposób nie kolidujący z przeznaczeniem i pozostałymi zasadami zagospodarowania terenu, w szczególności nie degradujący walorów estetycznych i krajobrazowych;
- 4) zabudowa wyłącznie w obiektach tymczasowych, o łącznej powierzchni zabudowy nie przekraczającej 5% powierzchni lustra wody na terenie.

21. R – Tereny z przewagą użytkowania rolniczego; zasady zagospodarowania:

- 1) dopuszcza się zadrzewienia i zakrzewienia śródpolne;
- 2) dopuszcza się budowę stawów hodowlanych, pod warunkiem, że nie będą wpływać negatywnie na wody innych akwenów (zanieczyszczenie, eutrofizacja, obniżenie zasobów wodnych itp.);
- 3) dopuszcza się przeprowadzanie dróg oraz sieci infrastruktury technicznej i lokalizację urządzeń towarzyszących tym sieciom, w sposób nie kolidujący z przeznaczeniem i pozostałymi zasadami zagospodarowania terenu;

- 4) zakazuje się lokalizacji budynków, a wznoszenie nowych rolniczych budowli i obiektów małej architektury (obiektów budowlanych niebędących budynkami) dopuszcza się wyłącznie w odległości do 50 m od linii rozdzielającej z terenami oznaczonymi symbolami „MP”.

22. RLU – Tereny z przewagą obiektów i urządzeń związanych z gospodarką leśną;
zasady zagospodarowania:

- 1) dopuszcza się gospodarkę leśną, w tym zalesienie,
- 2) dopuszcza się lokalizację lokali mieszkalnych w obiektach związanych z przeznaczeniem, o którym mowa w ust. 1,
- 3) zieleń i obiekty małej architektury,
- 4) dopuszcza się przeprowadzanie dróg oraz sieci infrastruktury technicznej i lokalizację urządzeń towarzyszących tym sieciom, w sposób nie kolidujący z przeznaczeniem i pozostałymi zasadami zagospodarowania terenu;
- 5) zaleca się by wysokość zabudowy przekraczała 12 m;
- 6) zaleca się zabudowę o wysokości od 1 do 2 kondygnacji;
- 7) zaleca się wskaźnik powierzchni zabudowy: do 0,2;
- 8) zaleca się udział powierzchni biologicznie czynnej na działkach budowlanych z zabudową mieszkaniową był nie mniejszy niż 50% powierzchni działki, a na innych niedrogowych nie mniej niż 10% powierzchni działki, z zastrzeżeniem, że nie dotyczy to przypadków w których powyższe parametry nie są spełnione już obecnie.

23. ZL - Tereny z przewagą lasów i dolesień oraz obiektów gospodarki leśnej; zasady zagospodarowania:

- 1) w zagospodarowaniu dopuszcza się formy właściwe – zgodnie z odrębnymi przepisami dla gruntów leśnych, w tym w szczególności obiekty i urządzenia służące wędrówkom turystycznym (ścieżki - piesze, rowerowe, konne oraz ławki, wiaty itp.);
- 2) dopuszcza się, w ograniczonym zakresie, określonym w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, prowadzenie dróg, sieci infrastruktury technicznej, lokalizację obiektów i urządzeń towarzyszących tym sieciom, w szczególności tych, które zostały przedstawione na rysunku Studium pt.: „Kierunki rozwoju przestrzennego”, bez wydzielenia terenu.

24. **KK - Tereny z przewagą obiektów i urządzeń służących kolei** - obejmujące także graficznie oznaczone linie kolejowe; w części tereny zamknięte; zasady zagospodarowania: zagospodarowanie zgodnie z potrzebami funkcji kolei i jej zarządcy oraz z obowiązującymi przepisami, z następującymi zastrzeżeniami:

- 1) dopuszcza się przekraczanie tych terenów drogami, ulicami oraz sieciami infrastruktury technicznej, przy uwzględnieniu obowiązujących przepisów;
- 2) w przypadku rezygnacji z wykorzystywania na potrzeby kolei tereny te:
 - a) należy przeznaczyć na potrzeby dróg i ulic oraz ścieżek rowerowych i ciągów pieszych, a także sieci i urządzeń infrastruktury technicznej,
 - b) jeżeli nie jest racjonalne przeznaczenie wymienione w lit. a, dopuszcza się przeznaczyć na cele ustalone w sąsiadujących jednostkach terenowych.

25. Jednostkami terenowymi są także oznaczone na rysunku Studium pt.: „Kierunki rozwoju przestrzennego” **główne elementy układu publicznych ulic i dróg**, dla których zasady zagospodarowania określono w rozdziale nr 19 i w odrębnych przepisach:

- 1) drogi lub ulice główne – symbol „**KDG**”;
- 2) dotychczasowe drogi lub ulice klasy głównej, a po oddaniu obwodnic, na obsługiwanych przez nie relacjach, zmienione na drogi lub ulice klasy zbiorczej – symbol „**KDZ(KDG)**”;
- 3) drogi i ulice zbiorcze – symbol „**KDZ**”;
- 4) drogi i ulice lokalne – symbol „**KDL**”;
- 5) drogi i ulice dojazdowe (wybrane) – symbol „**KDD**”.

16.4. Wytyczne do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

1. Linie rozdzielające poszczególne jednostki terenowe mogą podlegać pewnym korektom (i uściśleniu) w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, w szczególności ze względu na przebieg granic geodezyjnych lub granic sposobów użytkowania.
2. Zgodne z ustaleniami Studium jest przyjmowanie w ustaleniach planów miejscowych bardziej rygorystycznych i zawężonych regulacji niż te, które zostały określone w niniejszym dokumencie; w szczególności dotyczy to ustaleń odnoszących się do przeznaczenia terenów. Dopuszczalny jest też podział określonych w niniejszym Studium funkcjonalnych jednostek terenowych na mniejsze, z bardziej szczegółowo ustalonymi

funkcjami („węższymi”) oraz sposobami zagospodarowania (bardziej szczegółowymi lub bardziej rygorystycznymi).

3. Dla miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego obowiązujące są te ustalenia Studium - także w następnych rozdziałach - w których użyto następujące sformułowania:
 - 1) *przeważające przeznaczenie terenów* (zgodnie z zasadami określonymi w rozdziale 16.2 ust. 2, z zastrzeżeniem ust. 5-7 niniejszego rozdziału;
 - 2) *dopuszcza się*;
 - 3) *zakazuje się, niedopuszczalne jest, nie powinno[a], nie może*;
 - 4) *należy, powinno[a]*;
 - 5) *ustala się*.
4. Dyspozycje sformułowane jako zalecenia - także w następnych rozdziałach - nie są ustaleniami Studium.
5. Dopuszcza się - uznając również za zgodne z ustaleniami Studium - przyjmowanie w ustaleniach nowych planów miejscowych utrzymania dotychczasowego przeznaczenia, (określonego w obowiązujących planach miejscowych), sposobu zagospodarowania i zabudowy lub sposobu wykorzystania, także na terenach (lub ich fragmentach), na których Studium przewiduje ich zmianę.
6. Ustala się, że zgodne z ustaleniami Studium jest przyjmowanie w ustaleniach planów miejscowych na nie zabudowanych terenach rolnych i leśnych dotychczasowej formy użytkowania tych gruntów, w tym z wyłączeniem prawa zabudowy, także na terenach, na których Studium przewiduje możliwość wprowadzenia zabudowy.
7. Ustala się, że zgodne z ustaleniami Studium jest wykorzystywanie i przebudowa zbiorników wodnych, cieków i innych urządzeń melioracyjnych jeżeli nie stoi to w kolizji z pozostałymi ustaleniami niniejszego studium i odrębnymi przepisami.

17. ZASADY OCHRONY ŚRODOWISKA I JEGO ZASOBÓW, OCHRONY RZYSTRODY I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO.

17.1. Zasady ochrony środowiska i jego zasobów.

1. Na rysunkach Studium wskazano cenne dla systemu przyrodniczego obszary i obiekty, w tym:
 - 1) fragment projektowanego Specjalnego Obszaru Ochrony siedlisk (SOO) „Ostoja Nietoperzy Gór Sowich” PLH020071;
 - 2) fragment Obszaru Specjalnej Ochrony ptaków (OSO) „Sudety Wałbrzysko-Kamiennogórskie” PLB020010.
 - 3) fragment Parku Krajobrazowego Gór Sowich;
 - 4) fragment Obszaru Chronionego Krajobrazu „Góry Bardzkie i Sowie”;
 - 5) pomniki przyrody ożywionej i nieożywionej;
 - 6) siedliska roślin i zwierząt objętych ochroną gatunkową;
 - 7) rozpatrywane do objęcia ochroną cenne przyrodniczo obszary i obiekty;
 - 8) większe zwarte kompleksy leśne, położone poza zasięgiem obszarów wymienionych w pkt 1-6.

2. Dna niezabudowanych dotychczas dolin zaleca się wyłączać z intensywnego zagospodarowania, a w szczególności z zabudowy kubaturowej. Wskazane jest zagospodarowanie ekstensywne – łąki (najlepiej jednokośne), zieleń wypoczynkowa, tereny spacerowe oraz niezbędne przejścia infrastrukturalne i komunikacyjne, drogi i obiekty hydrotechniczne (w szczególności przeciwpowodziowe)

3. Jeżeli przewiduje się niezbędne zamierzenia inwestycyjne na obszarach, o którym mowa w poprzednim ustępie, zaleca się stosować rozwiązania ograniczające zawężanie przekroju doliny czynnie przewodzącego wysokie wezbrania oraz ograniczające zaburzenia w ciągłości i funkcji przyrodniczych doliny, jako korytarza ekologicznego.

4. Na nie zainwestowanych i nie przewidzianych pod zainwestowanie terenach podmokłych należy zachować naturalne cechy siedlisk; w szczególności pożądane jest zachowanie lasów łągowych.

5. W gospodarce leśnej należy dążyć do sukcesywnej przebudowy struktury gatunkowej zadrzewień, stosownie do warunków siedliskowych.
6. Przy zalesianiu nowych terenów zaleca się uwzględnić miejscowe uwarunkowania siedliskowe. Z zalesień zaleca się wyłączać wilgotne łąki i zbiorowiska roślinne na podmokłych siedliskach.
7. Zaleca się, by przebudowa elementów systemów melioracyjnych, wynikająca z inwestowania na terenach zmeliorowanych, nie powodowała niekorzystnych zmian stosunków gruntowo-wodnych, zwłaszcza na terenach tworzących system przyrodniczy gminy; przebudowa taka wymaga uzgodnienia z właściwym zarządcą systemu melioracyjnego.
8. Ze względu na potrzeby ochrony przeciwpowodziowej zaleca się podejmować działania zwiększające retencje wód powierzchniowych oraz ograniczać wprowadzanie nowej zabudowy i innego zainwestowania w sąsiedztwie cieków wodnych.
9. Wzdłuż rzek i cieków melioracji podstawowej nowe budynki należy lokalizować w odległości co najmniej 5 m od górnej krawędzi ich koryt. W przypadku szczególnych okoliczności dopuszcza się w planach miejscowych stosowanie odstępstw od tej zasady.
10. Zasadę określoną w poprzednim ustępie zaleca się stosować także do nowych sieci infrastruktury obsługujących ww. budynki.
11. W ochronie środowiska istotne znaczenie ma ochrona wód podziemnych i powierzchniowych, która zaleca się realizować m.in. poprzez:
 - 1) sukcesywne porządkowanie gospodarki wodno-ściekowej na terenach zainwestowanych;
 - 2) wdrażanie odpowiednich (proekologicznych) kierunków produkcji rolniczej i agrotechnik;
 - 3) kształtowanie rolniczej przestrzeni produkcyjnej według zasad określonych w rozdz. 21;
 - 4) zalesianie najsłabszych gleb, które nie będzie powodować obniżenia walorów krajobrazu;
 - 5) właściwe i o odpowiednim standardzie zagospodarowanie turystyczne;

- 6) sukcesywne porządkowanie lub rewitalizowanie dawnych terenów przemysłowych i kopalnianych;
 - 7) niedopuszczenie do powstawania nielegalnych składowisk odpadów.
12. Dopuszcza się realizację zbiorników wodnych, w szczególności o funkcji przeciwpowodziowej, przeciwpożarowej, retencyjnej i nawadniającej, pod warunkiem uwzględnienia lokalnych uwarunkowań, w tym w zakresie występowania obiektów i obszarów chronionych, obszarów zurbanizowanych oraz walorów krajobrazowych.
13. Nakłada się obowiązek podczyszczania i zneutralizowania węglowodorów ropopochodnych i innych substancji chemicznych w wodach opadowych jeśli takie występują na utwardzonych terenach przed ich wprowadzeniem do odbiornika.
14. Na obszarze gminy Nowa Ruda dopuszcza się składowanie, zbieranie lub wykorzystanie odpadów wydobywczych i innych powstałych w wyniku działalności górniczej w miejscach i na zasadach określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego lub zgodnie z obowiązującą decyzją wydaną przez kompetentny organ administracji państwowej lub samorządowej w zakresie odpowiednich pozwoleń.
15. Wytwarzanie, zbieranie i przetwarzanie odpadów innych, niż wymienione w poprzednim ustępie, dopuszcza się:
- 1) w miejscach i na zasadach określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego lub;
 - 2) zgodnie z obowiązującą decyzją wydaną przez kompetentny organ administracji państwowej lub samorządowej w zakresie odpowiednich pozwoleń, lub;
 - 3) w miejscach i na zasadach określonych w regulaminie utrzymania czystości i porządku na terenie gminy.
16. Dopuszcza się zagospodarowanie mas ziemnych i skalnych powstających w wyniku prowadzenia działalności wydobywczej w sposób niestwarzający zagrożenia dla zdrowia i życia ludzi oraz środowiska, zgodnie z obowiązującym przepisami ochrony środowiska, do:
- 1) budowania wałów i nasypów drogowych oraz kolejowych;
 - 2) podbudowy dróg;
 - 3) utworzenia barier ziemnych;

- 4) wzmacniania skarp;
 - 5) wykorzystania przy rekultywacji istniejących składowisk;
 - 6) wykorzystania przy rekultywacji wyrobisk poeksploatacyjnych lub nieeksploatowanych części wyrobisk.
17. Zaleca się dążyć - także na terenach przeznaczonych dla skoncentrowanej działalności gospodarczej - do zminimalizowania uciążliwości związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej, m.in. poprzez wprowadzanie czystszych technologii w procesach produkcyjnych oraz różnych urządzeń zabezpieczających.
18. Zaleca się dążyć do przenoszenia uciążliwych zakładów i obiektów lub urządzeń z terenów mieszkaniowych oraz lokalizację nowych zakładów i obiektów o takim charakterze na wyodrębnionych terenach przeznaczonych dla aktywności gospodarczej.
19. W dalszym rozwoju zagospodarowania terenów osadniczych istotną rolę zaleca się by odgrywała prośrodowiskowa infrastruktura techniczna o wysokim standardzie technologicznym.
- Zaleca się przeanalizować m.in. możliwość wykorzystywania lokalnych źródeł energii - konwencjonalnych i niekonwencjonalnych (np. pompy ciepłe, energia wodna i słoneczna).*
20. Dla właściwego rozstrzygnięcia o sposobie rozwiązywania konfliktów przestrzennych na obszarach występujących i przewidywanych wpływów działalności górniczej, należy te obszary obejmować planami miejscowymi.
21. Na obszarze gminy i w jej rejonie była prowadzona przez kilkaset lat podziemna działalność górnicza, której zakończeniem było zamknięcie pola „Słupiec” w Kopalni Węgla Kamiennego Nowa Ruda na początku jego wieku. Wciąż mogą jednak występować skutki tej działalności na powierzchni ziemi (wskazuje na to m.in. mapa geośrodowiskowa Polski).
22. Przewidziana w Studium eksploatacja złóż surowców mineralnych powinna:
- 1) zapewnić racjonalne wykorzystanie złóż surowców mineralnych;
 - 2) być realizowana z uwzględnieniem przyszłych kierunków rekultywacji obszarów zdegradowanych w wyniku działalności górniczej;

- 3) być realizowana w sposób minimalizujący jej szkodliwe skutki na środowisko przyrodnicze i kulturowe oraz zdrowie ludzi.
23. Studium przewiduje możliwość eksploatacji węgla kamiennego metodą głębinową. W związku z tą eksploatacją mogą pojawić się m.in. skutki oddziaływań na powierzchni ziemi.
24. Zaleca się rozważyć możliwości i potrzebę utworzenia pomników przyrody i użytków ekologicznych przywołanych w rozdz. 5.4 z Inwentaryzacji przyrodniczej gminy (Fulica, 2005 r.).
25. Na obu rysunkach Studium przedstawiono zabytkowe parki (wskazane do zachowania według „Studium środowiska kulturowego gminy Nowa Ruda, powiat kłodzki”, 2005 r.), w odniesieniu do których:
- 1) jeśli są one użytkowane, zaleca się zachować ich dotychczasową funkcję – w zakresie, w którym nie koliduje ona z potrzebami ich ochrony;
 - 2) nie użytkowanym parkom zaleca się przywrócenie pierwotnej funkcji;
 - 3) zaleca się zachować i konserwować elementy historycznych założeń, m.in. takie jak: zieleń, ogrodzenia, bramy czy elementy małej architektury.
26. W kształtowaniu zabudowy i wprowadzaniu obiektów technicznych (zwłaszcza na terenach otwartych) należy uwzględnić potrzebę zachowania walorów krajobrazowych.
27. W odniesieniu do przedstawionych na rysunkach Studium osi widokowych:
- 1) zaleca się ich zachowanie i ochronę;
 - 2) zaleca się lokalizację tylko takiej nowej zabudowy, która nie będzie zaburzać ekspozycji obiektów i zespołów historycznych znajdujących się w rejonie omawianych osi widokowych.
28. W odniesieniu do przedstawionych na rysunkach Studium punktów widokowych:
- 1) zaleca się ich zachowanie i ochronę;
 - 2) zaleca się ich utrzymanie w należyтым stanie technicznym (umożliwiającym właściwe z nich korzystanie).

29. Dopuszcza się odbudowę zniszczonych wież widokowych lub budowę nowych.

30. W Studium określono obszary przejść zwierzyny leśnej (rysunek Studium „Kierunki zagospodarowania przestrzennego”) dla których wprowadza się:

- 1) zakaz stawiania ogrodzeń na gruntach rolnych i leśnych (symbol R i ZL);
- 2) zalecenie stosowania ogrodzeń, na pozostałych terenach, w ograniczonym zakresie - nie łączenie ogrodzeń sąsiadujących posesji i pozostawienie między nimi otwartych przejść dla zwierzyny.

17.2. Wytyczne do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

1. Za zgodne z ustaleniami Studium uznaje się przyjmowanie w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego granic terenów i obszarów górniczych aktualnych w okresie sporządzania tych opracowań.
2. Za zgodne z ustaleniami Studium uznaje się przyjmowanie w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego granic obszarów chronionych na podstawie przepisów o ochronie przyrody aktualnych w okresie sporządzania tych opracowań.
3. Podział na kategorie terenów ze względu na ochronę przed hałasem zaleca się określić na etapie sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, z uwagi na odpowiednią szczegółowość tych dokumentów.
4. Podział na kategorie terenów ze względu na ochronę przed promieniowaniem elektromagnetycznym zaleca się określić na etapie sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, z uwagi na odpowiednią szczegółowość tych dokumentów.

18. OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.

18.1. Zasady ochrony.

1. **Obiekty i układy wpisane do rejestru zabytków** podlegają rygorom prawnym wynikającym z treści odpowiednich aktów prawnych. Przede wszystkim są one objęte ochroną konserwatorską, wynikającą z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568, z późn. zm.). W odniesieniu do obiektów ujętych w rejestrze zabytków zakłada się pierwszeństwo wymagań konserwatorskich przy realizacji robót budowlanych oraz innych zmianach zagospodarowania i użytkowania obiektów. Zaleca się dążyć do pełnej rewaloryzacji zabytków. Wszelkie działania podejmowane przy zabytkach wymagają pozwolenia właściwego konserwatora zabytków.

2. **Obiekty znajdujące się w wykazie zabytków.** Wykaz zabytków obejmuje różne obiekty nieruchome powstałe przed 1945 r., w których późniejsza działalność nie zatarała cech świadczących o ich historycznym rodowodzie, stanowiące charakterystyczne przykłady działalności budowlanej dawnych epok lub posiadające znaczące w skali lokalnej walory artystyczno-architektoniczne; wśród tego typu obiektów są także stanowiska archeologiczne.

1) W odniesieniu do zabytkowych budynków:

- a) zaleca się zachowywać ich historyczną formę (bryłę, kształt i geometrię) oraz zastosowane tradycyjne materiały budowlane,
- b) zaleca się, by nowa zabudowa realizowana w bezpośrednim sąsiedztwie tych obiektów nie naruszała ich zabytkowych walorów,
- c) zaleca się chronić, a w przypadku zniszczenia odtwarzać historyczny detal architektoniczny,
- d) zaleca się zachować kształt, rozmiary i rozmieszczenie otworów zgodne z historycznym wizerunkiem budynku; zaleca się utrzymać lub odtwarzać w historycznym kształcie oryginalną stolarkę okien i drzwi,
- e) w przypadku konieczności przebicia nowych otworów, należy je zharmonizować z zabytkową elewacją budynku,
- f) zaleca się chronić zachowany układ i wystrój wnętrz oraz dążyć do jego odtworzenia w tych przypadkach, gdy uległ niekorzystnym zmianom,

- g) zaleca się stosować kolorystykę i materiały nawiązujące do tradycyjnych lokalnych rozwiązań, w tym ceramiczne lub tynkowe pokrycie ścian zewnętrznych;
 - h) zakazuje się stosowania na elewacjach okładzin ściennych typu „siding”,
 - i) zaleca się, by montaż elementów elewacyjnych instalacji technicznych nie obniżał wartości zabytkowej obiektów.
- 2) W odniesieniu do zabytkowych obiektów małej architektury, budowli i urządzeń technicznych trwale związanych z miejscem posadowienia (wiadukty kolejowe, mosty drogowe, itp.):
- a) zaleca się zachować te budowle i urządzenia,
 - b) zaleca się utrzymywać je w należyтым stanie technicznym,
 - c) jeżeli nie jest możliwe lub jest mocno utrudniona ich ochrona w obecnej lokalizacji, a także gdy ich nowa lokalizacja jest wskazana ze względów kulturowych, dopuszcza się zmienić ich dotychczasową lokalizację.
- 3) Na obszarze stanowisk archeologicznych podjęcie prac ziemnych o charakterze budowlanym, wymaga uwzględnienia przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
- 4) W odniesieniu do zabytkowych cmentarzy i miejsc pocmentarnych:
- a) jeżeli są one nadal użytkowane, zaleca się zachować ich dotychczasową funkcję,
 - b) obiekty nie użytkowane należy zachować jako tereny zielone;
 - c) zaleca się w odniesieniu do obiektów nie użytkowanych zaznaczać granice poprzez ogrodzenie ich w trwały sposób, poprzez zarówno twór sztuczny (mur, estetyczne ogrodzenie metalowe), jak i naturalny (np. żywopłot),
 - d) należy zachować i konserwować zachowane wartościowe elementy historycznych układów przestrzennych oraz ich poszczególne cenne elementy takie, jak m.in.: historyczne ogrodzenia, bramy, obiekty sztuki sepulkralnej czy zieleń,
 - e) poszczególne obiekty o wartościach zabytkowych zaleca się poddać konserwacji, np.: zabezpieczyć przed dewastacją i pozostawić na miejscu zachowane nagrobki, ewentualnie tworzyć dla nich lapidaria lub zachować je w inny sposób.
- 5) Do obiektów umieszczonych w wykazie zabytków, znajdujących się w strefach ochrony konserwatorskiej, dodatkowo odnoszą się ustalenia określone dla tych stref.
- 6) Szczegółowe zasady ochrony omawianych powyżej obiektów zabytkowych powinny być określone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

3. W zasięgu strefy „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej zaleca się:

- 1) zachować historyczny układ przestrzenny, tzn.: rozplanowanie historycznych dróg, przebieg historycznych linii zabudowy i historycznych kompozycji zieleni;
- 2) poddać konserwacji lub rewaloryzacji istniejące elementy historycznego układu przestrzennego o walorach zabytkowych, w tym: nawierzchnie dróg i placów, ogrodzenia, balustrady, mostki i obiekty małej architektury;
- 3) eliminować obiekty i ich elementy, które zniekształcają założenie historyczne, m.in. komórki i garaże, a także usuwać inne szpecące obiekty;
- 4) lokalizować nową zabudowę zgodnie z historycznymi uwarunkowaniami - stosownie dla danego układu przestrzennego;
- 5) przy projektowaniu i realizacji nowej zabudowy stosować - w formie zewnętrznej - rozwiązania nawiązujące do zabytkowej architektury znajdującej się w jej sąsiedztwie, w tym m.in. w zakresie: podziału i „charakteru” elewacji, symetrii dachu itp.; dotyczy to również wysokości nowej zabudowy;
- 6) stosować na zewnątrz budynków materiały i ich kolory występujące w historycznym budownictwie regionalnym, np.: pokrycie dachów dachówką ceramiczną; dotyczy to również: ogrodzeń, elementów małej architektury, nawierzchni (placów, chodników i ulic) itp.

4. W zasięgu strefy „B” ochrony konserwatorskiej zaleca się:

- 1) zachować zasadnicze elementy historycznego rozplanowania, w tym przede wszystkim linie zabudowy;
- 2) prowadzić restaurację, modernizację i adaptację (do nowych potrzeb) obiektów o walorach zabytkowych;
- 3) formą zewnętrzną nowej zabudowy nawiązywać do lokalnych tradycji architektonicznych (w szczególności do architektury budynków w sąsiedztwie, które zostały wzniesione przed 1945 rokiem);
- 4) nawiązywać wysokością nowej zabudowy do wysokości budynków w sąsiedztwie (przede wszystkim zabytkowych) i jej nie przekraczać.

5. W zasięgu strefy „K” ochrony konserwatorskiej krajobrazu kulturowego zaleca się:

- 1) restaurację zabytkowych elementów krajobrazu kulturowego;

- 2) realizację nowej zabudowy w taki sposób, aby nie konkurowała ona wysokością z zabytkowymi obiektami w jej sąsiedztwie;
 - 3) nawiązywać zewnętrzną formą nowej zabudowy do lokalnej tradycji.
- 6. W zasięgu strefy „E” ochrony konserwatorskiej ekspozycji** zaleca się zachowanie i ochronę ekspozycji obiektów oraz zespołów historycznych. W odniesieniu do nowej zabudowy zaleca się taką jej realizację, aby nie konkurowała ona (gabarytami i wysokością) z dotychczasowymi historycznymi dominantami przestrzennymi obszarów objętych omawianą strefą. Ponadto wskazane jest odtworzenie dawnych punktów i wież widokowych.
- 7. W zasięgu strefy „W” ścisłej ochrony konserwatorskiej stanowiska archeologicznego** zaleca się wyłączenie stanowisk, znajdujących się w zasięgu tej strefy, z działań inwestycyjnych, które mogłyby naruszyć bądź zniszczyć te stanowiska.
- 8. W zasięgu strefy „OW” obserwacji archeologicznej** zaleca się, aby wszelkie prace ziemne o charakterze budowlanym były prowadzone ostrożnie, ze względu na duże prawdopodobieństwo natrafienia, w zasięgu tej strefy, na zabytki archeologiczne.

18.2. Wytyczne do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

1. W odniesieniu do obiektów i układów wymienionych rozdziale 18.1. w ust 1 i 2 ustala się wymóg ich określania i ustalania szczegółowych zasad ich ochrony w planach miejscowych, przy uwzględnieniu zarówno cech tych obiektów i układów, ich otoczenia oraz możliwości ich wykorzystywania na obecne i przyszłe potrzeby.
2. Zasięg stref, o których mowa w ust. 3-8 rozdziału 18.1., określono na rysunkach Studium, natomiast obszary zakwalifikowane do objęcia strefami ochrony konserwatorskiej omówiono w rozdziale 6.4. Dopuszcza się dokonywanie korekt zasięgu stref ochrony konserwatorskiej i obserwacji archeologicznej a także zastępowania ich strefami ochronnymi o innych nazwach i regulacjach, jeżeli wynika to ze szczegółowych analiz przeprowadzonych w trakcie opracowywania planu miejscowego i ustaleń z organami odpowiedzialnymi za ochronę zabytków.

3. W planach miejscowych należy wprowadzać ustalenia dotyczące obszarów leżących w zasięgu poszczególnych stref ochrony konserwatorskiej i obserwacji archeologicznej uwzględniając lokalne uwarunkowania.
4. Dopuszcza się wprowadzenie w planach miejscowych dodatkowych, bardziej szczegółowych zapisów służących ochronie dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.
5. Przy sporządzaniu planów miejscowych należy brać pod uwagę zmiany jakim podlega zasób rejestru zabytków i wykazu zabytków.

19. KIERUNKI ROZWOJU SYSTEMÓW KOMUNIKACJI.

19.1. Układ i hierarchia ważniejszych dróg.

1. W Studium, na rysunku pt.: „Kierunki rozwoju przestrzennego”, określono podstawowy hierarchiczny układ dróg publicznych: dróg głównych, dróg zbiorczych oraz ważniejszych (istotnych dla powiązań funkcjonalnych) dróg lokalnych i dojazdowych. Ustala się, że drogi te, w powiązaniu z pozostałymi (nieokreślonymi w Studium) drogami lokalnymi, dojazdowymi oraz drogami wewnętrznymi, tworzą sieć komunikacyjną mającą zapewnić dogodną (sprawną i szybką) obsługę obecnych i projektowanych terenów zainwestowanych (wyznaczonych w Studium) oraz terenów niezainwestowanych (głównie rolniczych i leśnych).
2. Zarządca dróg wojewódzkich – Dolnośląska Służba Dróg i Kolei we Wrocławiu – wskazał dla odcinków dróg wojewódzkich nr 381, 384 i 385, przebiegających przez gminę, klasę drogi głównej. Obecne parametry tych dróg, na niektórych odcinkach, nie spełniają wymagań określonych w przepisach dla ustalonych przez zarządcę klas dróg.
3. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego (uchwała Nr XLVIII/1622/2014 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 27 marca 2014 r.), na trasie drogi wojewódzkiej nr 381 przewiduje obejście miasta Nowa Ruda w części północnej omijające centrum Nowej Rudy, Drogosław, które zostało już zrealizowane. Niewielki fragment tej części obwodnicy wchodzi na obszar gminy Nowa Ruda w rejonie Ludwikowic Kłodzkich. Dla odcinka drogi, który został zastąpiony nową drogą i straci kategorię drogi wojewódzkiej, przewiduje się klasę drogi zbiorczej lub (w uzasadnionych przypadkach) niższą klasę.
4. Zgodnie ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Nowa Ruda – przewiduje się obejście starego miasta, które w części przechodzić powinno nad doliną Włodzicy, np. estakadą, przez obszar gminy Nowa Ruda, co przyjmuje się za ustalenie również niniejszego Studium. Dopuszcza się, po wybudowaniu tego obejścia, obniżenie do klasy drogi zbiorczej lub (w uzasadnionych przypadkach) na niższą klasę drogi wojewódzkiej za zgodą jej zarządcy
5. Zaleca się uwzględnić następujące postulaty zarządcy dróg wojewódzkich:

- 1) w ciągu drogi wojewódzkiej nr 381 przekrój jednojezdniowy z możliwością - w uzasadnionych ruchowo przypadkach - wprowadzenia dwujezdniowego przekroju drogi;
 - 2) odnośnie minimalnej odległości nowej zabudowy:
 - a) od linii rozdzielającej drogi wojewódzkiej nr 381 – 20 m, a w wyjątkowych przypadkach – 10 m,
 - b) na obszarze zabudowanym od linii rozdzielającej dróg wojewódzkich nr 384 i 385 – 10 m, w wyjątkowych przypadkach – 10 m, ale od krawędzi jezdni,
 - c) na obszarze niezabudowanym od linii rozdzielającej dróg wojewódzkich nr 384 i 385 – 20 m;
 - 3) odnośnie obsługi przyległych do dróg wojewódzkich obszarów:
 - a) poprzez istniejące skrzyżowania i zjazdy, z zastrzeżeniem lit. b i c,
 - b) możliwe są wyjątkowo nowe skrzyżowania z drogą wojewódzką nr 381,
 - c) możliwe są wyjątkowo nowe zjazdy i skrzyżowania z drogami wojewódzkimi nr 384 i 385;
 - 4) prowadzenie infrastruktury technicznej poza jezdnią dróg wojewódzkich, z wyjątkiem przypadków poprzecznego przekroczenia jezdni.
6. Zaleca się prowadzenie niezbędnych modernizacji istniejących dróg i ulic.
7. Dopuszcza się budowę – nie określonych na rysunku Studium pt.: „Kierunki rozwoju przestrzennego” - nowych dróg i ulic.
8. Zaleca się zapewnić bezpieczne ciągi dla pieszych w pasie drogowym lub poza nim wzdłuż następujących (obecnych) odcinków dróg wojewódzkich:
- 1) nr 381:
 - a) od skrzyżowania z drogą powiatową nr 3338D w obrębie Świerki do granicy gminy z miastem Nowa Ruda,
 - b) od granicy gminy z miastem Nowa Ruda do skrzyżowania z drogą powiatową nr 3323D w obrębie Bożków;
 - 2) nr 385:
 - a) od skrzyżowania z drogą gminną nr 118519D w obrębie Włodowice do granicy gminy z miastem Nowa Ruda,

- b) od granicy gminy z miastem Nowa Ruda do skrzyżowania z drogą wojewódzką nr 384 w obrębie Wolibórz.
9. W uzupełnieniu ustaleń ust. 9 – we wszystkich miejscowościach, przy przejściu dróg tranzytowych przez tereny zabudowane, zaleca się dążyć do segregacji ruchu kołowego i pieszego. Drogi/ulice zaleca się wyposażać, zależnie od posiadanych środków oraz występujących uwarunkowań w: podniesione krawężniki, obustronne lub jednostronne chodniki, kanalizację burzową. Jednocześnie zaleca się dążyć do ograniczenia uciążliwości wywołanej ruchem drogowym i zwiększenia bezpieczeństwa (np. przez izolację przyległej do jezdni zabudowy pasami zieleni, np. żywopłotami itp.).
 10. Należy dążyć do zmniejszenia uciążliwości wywoływanych ruchem samochodowym; dotyczy to głównie miejscowości, w których sąsiedztwie przebiegają droga wojewódzka nr 381.
 11. Zaleca się realizację projektów służących rozwojowi turystyki w oparciu o Drogę Śródsudecką i „Szlak Cysterski”, w tym wiążących się z miejscami postojowymi oraz informacją turystyczną.

19.2. Ustalenia dotyczące pozostałych zagadnień związanych z komunikacją i transportem.

1. W planach miejscowych należy uwzględniać potrzeby związane z utrzymaniem ruchu, modernizacją oraz niezbędną rozbudową linii kolejowych nr 286 i 327.
2. Zaleca się uwzględnić następujące postulaty zarządców linii kolejowych:
 - 1) odnośnie minimalnej odległości nowej zabudowy:
 - a) od granicy obszaru kolejowego – 10 m i od osi skrajnego toru – 20 m, z zastrzeżeniem lit. b i c,
 - b) możliwe jest odstępstwo od przepisów określonych w lit. a dla budowli i budynków przeznaczonych do prowadzenia ruchu kolejowego, utrzymania linii kolejowej oraz obsługi przewozu osób i rzeczy,
 - c) dla obiektów telekomunikacyjnych od granicy obszaru kolejowego – w odległości większej, niż planowana wysokość tych obiektów;

- 2) wprowadzać zadrzewienia i zakrzewienia w minimalnej odległości 15 m od osi skrajnego toru kolejowego;
 - 3) odnośnie obsługi przyległych do linii kolejowych obszarów:
 - a) poprzez istniejące skrzyżowania, z zastrzeżeniem lit. b,
 - b) możliwe są nowe skrzyżowania dróg publicznych i linii kolejowych;
 - 4) odnośnie prowadzenia infrastruktury technicznej poza obszarem kolejowym, z wyjątkiem przypadków poprzecznego przekroczenia linii kolejowej
3. W zagospodarowaniu terenów sąsiadujących z terenami kolejowymi należy uwzględniać wynikające z tego położenia ograniczenia.
4. Zaleca się zagospodarować tereny po zlikwidowanych liniach kolejowych na potrzeby ścieżek rowerowych do czasu ich ewentualnego wykorzystania dla potrzeb rozbudowy sieci kolejowych.
5. Zaleca się monitorować trasy ruchu przeznaczone dla transportu niebezpiecznych materiałów i wprowadzać wzdłuż nich rozwiązania ograniczające ewentualne zagrożenia wywołane tym ruchem; dotyczy to przede wszystkim dróg o klasie drogi głównej.
6. Należy wprowadzić zasadę realizacji niezbędnej ilości miejsc postojowych dla samochodów w obrębie działek dla nowych albo przekształcanych funkcjonalnie lub architektonicznie obiektów, z dopuszczeniem lokalizacji tych miejsc w nieodległym sąsiedztwie, jako „wydzierżawionych” na obszarze innej nieruchomości; na terenach intensywnie zagospodarowanych można odstępować od ścisłego respektowania tej zasady.
7. Dopuszcza się wytyczanie nowych szlaków i ścieżek rowerowych, w tym nie oznaczonych na rysunku Studium, a także innych szlaków o charakterze turystycznym, takich jak np. konne lub narciarskie.
8. Zaleca się by system ścieżek rowerowych zapewniał połączenia większych miejscowości gminy Nowa Ruda z miastem Nowa Ruda i z wybranymi

miejscowościami w innych gminach, a także zawierał trasy służące głównie turystyce i rekreacji.

9. Zaleca się, by ścieżki rowerowe prowadzone wzdłuż dróg/ulic klasy zbiorczej lub klas wyższych nie były wytyczane na jezdniach przeznaczonych dla ruchu pojazdów samochodowych.

20. KIERUNKI ROZWOJU INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ.

20.1. Zasady wyposażenia w zakresie infrastruktury technicznej.

1. Zaleca się docelowo pełne wyposażenie układów osadniczych oraz terenów aktywności gospodarczej – istniejących i planowanych – w systemy wodociągowe.
2. Dla zwiększenia pewności zaopatrzenia w wodę zaleca się zwiększenie możliwości retencjonowania wody oraz tłoczenia jej w rejony, zagrożone jej brakami.
3. Zaleca się docelowo wyposażenie wszystkich terenów zwodociągowanych w systemy kanalizacji sanitarnej lub inne sprawne urządzenia oczyszczania ścieków (m.in. dla zabudowy rozproszonej).
4. Zaleca się przyspieszenie rozbudowy systemów odprowadzających ścieki na oczyszczalnię w Ścinawce Dolnej.
5. Dla pojedynczych zabudowań lub ich małych zespołów znajdujących się w znacznym oddaleniu od terenów skupionej zabudowy dopuszcza się indywidualne proekologiczne rozwiązania w zakresie odprowadzania i unieszkodliwiania ścieków.
6. Gospodarkę odpadami – należy prowadzić zgodnie z obowiązującymi przepisami powszechnymi i miejscowymi i innymi zasadami przyjętymi w gminie w tym dotyczącymi systemów selekcji, odbioru i unieszkodliwiania odpadów.
7. Zaopatrzenie w energię elektryczną oraz rozbudowę sieci elektroenergetycznych – należy prowadzić zgodnie z przyrostem terenów zainwestowanych (przyrostem odbiorców) oraz dopuszczając tworzenie lokalnych źródeł zasilania. Przewiduje się modernizację istniejącej sieci dystrybucyjnej. Dopuszcza się też lokalizację sieci i urządzeń o znaczeniu ponadlokalnym.
8. W odniesieniu do istniejących napowietrznych linii elektroenergetycznych zaleca się, aby pasy technologiczne, w zasięgu których mogą występować ograniczenia w użytkowaniu i zagospodarowaniu, miały szerokość:
 - 1) po 21 m od osi linii – dla napowietrznej dwutorowej linii elektroenergetycznej 110 kV;

- 2) po 20 m od osi linii – dla napowietrznej jednotorowej linii elektroenergetycznej 110 kV;
 - 3) po 11 m od osi linii – dla napowietrznej linii elektroenergetycznej 20 kV.
9. Dopuszcza się możliwość budowy sieci i urządzeń służących zaopatrzeniu w gaz sieciowy oraz związaną z jego przesyłem, magazynowaniem i dystrybucją lokalizację sieci i urządzeń o znaczeniu ponadlokalnym.
 10. W zasięgu stref ochronnych gazociągów, obiektów i urządzeń zaopatrzenia w gaz należy uwzględnić obowiązujące ograniczenia w zagospodarowaniu.
 11. Zaopatrzenie w ciepło – zaleca się preferować proekologiczne systemy ogrzewania, w tym niekonwencjonalne i oparte na odnawialnych surowcach energetycznych.
 12. Dopuszcza się lokalizowanie na terenie gminy urządzeń oraz ich zespołów służących do produkcji energii z odnawialnych źródeł o łącznej mocy do 100 kW.
 13. W zakresie realizacji urządzeń oraz ich zespołów służących do produkcji energii z odnawialnych źródeł o łącznej mocy przekraczającej 100 kW:
 - 1) zakazuje się lokalizacji elektrowni wiatrowych;
 - 2) dopuszcza się lokalizację instalacji fotowoltaicznych w granicach:
 - terenów kategorii: „EF”, „P”, „UP”, „PE”, „OPE”,
 - terenów o symbolu: „SW.1.UT”, „SW.2.UTT”, „DR.1.UTT”;
 - 3) realizację niewymienionych w pkt 1 i 2 instalacji wytwarzających energię z odnawialnych źródeł dopuszcza się na terenie o symbolu „L.1.P”.
 14. Strefy ochronne dla obszarów, na których rozmieszczone będą urządzenia wytwarzające energię z odnawialnych źródeł energii o mocy przekraczającej 100 kW ustala się następująco:
 - 1) dla ogniw fotowoltaicznych lokalizowanych na terenach kategorii: „EF”, „P”, „UP”, „PE”, „OPE” – w zasięgu terenów, na których te ogniwa będą lokalizowane;
 - 2) dla ogniw fotowoltaicznych lokalizowanych na terenach o symbolu: „SW.1.UT”, „SW.2.UTT”, „DR.1.UTT” – w zasięgu terenów, na których te ogniwa będą lokalizowane;

- 3) dla instalacji wytwarzających energię z odnawialnych źródeł, takich jak biogaz, biomasa oraz biopaliwa, lokalizowanych na terenie o symbolu „L.1.P” – w zasięgu terenu, na którym te ogniwa będą lokalizowane.
15. W zakresie realizacji urządzeń oraz ich zespołów służących do produkcji energii z odnawialnych źródeł o łącznej mocy nie przekraczającej 100 kW dopuszcza się realizację instalacji wytwarzających energię z odnawialnych źródeł, w szczególności takich jak: systemy fotowoltaiczne, słoneczne systemy grzewcze, czy pompy ciepła na wszystkich terenach, na których dopuszczono zabudowę, pod warunkiem, że te instalacje nie będą powodować przekroczenia standardów jakości środowiska ani – poza (małymi elektrowniami wodnymi) - wprowadzać ograniczeń w zabudowie oraz zagospodarowaniu i użytkowaniu terenu na innych nieruchomościach niż te, na których zostały usytuowane.
 16. Zaleca się, by lokalizowane na obszarze gminy panele fotowoltaiczne charakteryzowały się wysokim poziomem absorpcji promieni słonecznych.
 17. W odniesieniu do lokalizacji obiektów i urządzeń telekomunikacyjnych:
 - 1) zaleca się ograniczyć (do niezbędnych) lokalizację naziemnych i napowietrznych obiektów i urządzeń telekomunikacyjnych na obszarach objętych formami ochrony (w tym zwłaszcza w zasięgu Parku Krajobrazowego Gór Sowich, Obszaru Chronionego Krajobrazu „Góry Bardzkie i Sowie” i obszarów NATURA 2000) oraz strefami ochrony konserwatorskiej „A”, „B”, „K”, „E” i „OW”;
 - 2) zaleca się ograniczyć (do niezbędnych) lokalizowanie anten i masztów antenowych przekraczających określoną w planach miejscowych maksymalną wysokość budynków o więcej niż 0,3 m na terenach mieszkaniowych (oznaczonych symbolem „MN”), mieszkaniowo-usługowych (oznaczonych symbolami: „MP”, „MU”, „MN”, „ML”) i usługowych (oznaczonych symbolami: „UE”, „UT”, „UTT”, „US”);
 - 3) zaleca się, aby obiekty i urządzenia telekomunikacyjne lokalizowane w bezpośrednim sąsiedztwie obiektów zabytkowych nie naruszały ich walorów i nie konkurowały z nimi wysokością, dotyczy to także obiektów położonych w zasięgu stref, o których mowa w ust.1;
 - 4) zaleca się, aby anteny i maszty antenowe na terenach, o których mowa w ust. 2 lokalizować przede wszystkim na obiektach budowlanych pełniących nie tylko

funkcje łączności (np.: na wysokich budynkach, wieżach widokowych czy innych istniejących wysokich obiektach budowlanych);

- 5) w kształtowaniu i lokalizowaniu obiektów telekomunikacyjnych, które ze względu na wymagania techniczne muszą być lokalizowane powyżej sąsiadującej z nim zabudowy lub na terenach otwartych (w tym zwłaszcza masztów, wież i innych nośników anten), zaleca się uwzględnić potrzebę zachowania walorów krajobrazowych; z zastrzeżeniem, że jeżeli nie ma ku temu innych przeciwwskazań krajobrazowych, nie dotyczy to obiektów i urządzeń telekomunikacyjnych lokalizowanych na wyodrębnionych terenach przeznaczonych dla aktywności gospodarczych (oznaczonych symbolem „UP” i „P”).

18. Zaleca się, by przebieg nieokreślonych w Studium sieci i innych urządzeń infrastruktury technicznej był jak najmniej kolizyjny z istniejącym i planowanym zagospodarowaniem.

19. Przy realizacji zainwestowania w pobliżu istniejących sieci infrastruktury technicznej należy uwzględniać występujące w ich sąsiedztwie ograniczenia, biorąc pod uwagę, że:
 - 1) w szczególności dotyczy to sąsiedztwa sieci i urządzeń elektroenergetycznych i gazowych;
 - 2) nie dotyczy to przypadków, w których sieć lub urządzenie infrastruktury technicznej ma ulec likwidacji

20. Na obszarach osadniczych zaleca się kablować i układać pod ziemią nowe, i w miarę możliwości także istniejące, linie elektroenergetyczne niskich i średnich napięć. W szczególności dotyczy to obszarów objętych strefami „A” i „B” oraz „E” ochrony konserwatorskiej.

20.2. Wytyczne do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

1. Przedstawione na rysunku Studium – „Kierunki rozwoju przestrzennego” przebiegi sieci wodociągowych i kanalizacyjnych – istniejących i projektowanych – nie stanowią ustaleń Studium; dopuszcza się możliwość przeprowadzenia tych sieci w inny sposób (w tym przełożenie istniejących).

2. Przedstawione na rysunku Studium – „Kierunki rozwoju przestrzennego” przebiegi istniejących i projektowanych sieci elektroenergetycznych wysokiego i średniego napięcia, a także sieci gazowych, nie stanowią ustaleń Studium; dopuszcza się przeprowadzenie tych sieci w inny sposób (w tym przekładanie sieci istniejących).
3. W odniesieniu do sieci, o których mowa w ust. 1 i 2, oraz biorąc pod uwagę treść tych zapisów przy wyznaczaniu nowych przebiegów tego typu sieci należy brać pod uwagę przede wszystkim wymogi ochrony przyrody i zabytków oraz ustaleń studium dotyczące kierunków przeznaczenia terenów.
4. Przy określaniu lokalizacji nowych obiektów i urządzeń telekomunikacyjnych i zasięgów ich ewentualnego szkodliwego oddziaływania, należy brać pod uwagę ustalenia obowiązujących planów miejscowych oraz niniejszego Studium.

21. ZASADY KSZTAŁTOWANIA ROLNICZEJ I LEŚNEJ PRZESTRZENI PRODUKCYJNEJ.

1. Należy uwzględniać ograniczenia dla terenów wskazanych dla użytkowania rolniczego oraz lasów i dolesień a także obiektów gospodarki leśnej, określonych w rozdziale 16.3.
2. Zmianę przeznaczenia gruntów leśnych na cele nieleśne należy ograniczyć tylko do przypadków niezbędnego przeprowadzenia dróg lub poszerzenia istniejących pasów drogowych oraz liniowych elementów infrastruktury technicznej. W uzasadnionych przypadkach dopuszczalna jest zmiana przeznaczenia dla zagospodarowania oraz lokalizacji zabudowy, w tym o funkcji turystycznej lub powierzchniowej eksploatacji surowców mineralnych, na terenach przewidzianych na te cele w Studium.
3. Na obszarach gruntów ornych (pól uprawnych) zaleca się chronić istniejące, a także wprowadzać nowe zadrzewienia i zakrzewienia śródpolne w formie kęp/enklaw oraz pasów/rzędów/szpalerów (w tym o funkcji wiatrochronnej i biofiltrów), zwłaszcza wzdłuż dróg gminnych i polnych oraz - jako pasy biofiltrów koryt - większych cieków.
4. Zaleca się – w strukturze użytkowania gruntów rolnych - co najmniej utrzymać dotychczasowy udział trwałych użytków zielonych.
5. Zaleca się wdrażanie „zamkniętych” systemów melioracji (odwadniająco-nawadniających).
6. Wzdłuż cieków powierzchniowych przepływających przez tereny wskazane dla użytkowania rolniczego, zaleca się zachować (po obu stronach koryta) pas szerokości minimum 7 m dla umożliwienia stworzenia biofiltra (np. w formie zadrzewień, zakrzewień lub nie nawożonych łąk), ograniczającego napływ biogenów do wód z uprawianych pól.
7. Lasy łęgowe zaleca się wyłączyć z gospodarki leśnej lub gospodarcze wykorzystanie tych siedliskowych typów lasów istotnie ograniczyć (m.in. poprzez minimalizowanie rębności).

8. Należy dążyć do zwiększania lesistości obszaru gminy, na gruntach rolnych o najniższych walorach produkcyjnych wskazanych pod zalesienie w niniejszym Studium, terenach rekultywowanych (hałdach i wyrobiskach) oraz dla powiększania istniejących kompleksów i wyrównania granicy rolno-leśnej, jeżeli nie będzie to kolidowało z ochroną przyrody, krajobrazu lub innymi zapisami niniejszego Studium.

22. OBSZARY SZCZEGÓLNEGO NARAŻENIA POWODZIĄ I OBSZARY OSUWANIA SIĘ MAS ZIEMNYCH.

1. Na obszarze gminy Nowa Ruda nie ma formalnie wyznaczonych - na mocy przepisów ustawy Prawo wodne:

- a) obszarów narażonych na niebezpieczeństwo powodzi;
- b) obszarów szczególnego zagrożenia powodzią.

Jednak tereny zlokalizowane wzdłuż Włodzicy oraz w sąsiedztwie Złotego Potoku mogą być narażone na zalanie wodami powodziowymi, dlatego też zaleca się lokalizować nową zabudowę w odpowiedniej odległości od górnej krawędzi koryta potoków, jeżeli nie koliduje to z innymi wymogami, w tym wynikającymi z ochrony konserwatorskiej.

2. Na terenie gminy zlokalizowane są dwa osuwiska znajdujące się w „Rejestrze terenów zagrożonych występowaniem ruchów masowych”:

- we wsi Wolibórz (nr ewidencyjny wg. karty: 4722301),
- we wsi Jugów (nr ewidencyjny wg. karty: 4722302).

Wyżej wspomniane osuwiska powstały z przyczyn naturalnych, w tym poprzez podcięcie erozyjne i infiltrację wód na zboczu. Obecnie są stabilne, a dalsze ich ruchy zależą od nasycenia gruntu wodą.

Należy dodać, że na mapie geosrodowiskowej Polski (arkusz 868 Nowa Ruda) znajdują się, inne niż wymienione wyżej, osuwiska zlokalizowane w miejscowościach Wolibórz, Jugów i Nowa Wieś Kłodzka. Nie zostały one jednak ujęte w „Rejestrze terenów zagrożonych występowaniem ruchów masowych” prowadzonym zgodnie z wymogami „Rozporządzenia w sprawie informacji dotyczących ruchów masowych ziemi”. Ich zasięg nie wykracza poza określone w studium granice terenów rolnych i leśnych.

Zwrócić należy uwagę, że pominięto w tym przypadku bardzo strome stoki, na obszarze których lokalizacja nowego zainwestowania wymaga odpowiednich zabezpieczeń. Również nie wymienia się tu ewentualnych zagrożeń, które mogłyby być wywołane niewłaściwym składowaniem mas ziemnych lub skalnych w kopalniach surowców mineralnych lub naruszeniem stabilności zwałowisk pozostawionych przez przemysł węglowy.

23. FILARY OCHRONNE.

Na obszarze gminy Nowa Ruda **dopuszcza się** w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego dla terenów górniczych **ustalenie obszarów obejmowanych ochroną w formie filara ochronnego.**

24. OBSZARY POMNIKÓW ZAGŁADY I ICH STREFY OCHRONNE.

Na obszarze gminy Nowa Ruda nie występują **pomniki zagłady**, które wymagałyby ustanowienia obszarów i ich stref ochronnych.

25. TERENY ZAMKNIĘTE I ICH STREFY OCHRONNE.

1. Ustala się, że na terenie gminy znajdują się tereny zamknięte.
2. Tereny zamknięte określone zostały na rysunku Studium pt.: „Kierunki rozwoju przestrzennego”. Są to tereny kolejowe, o łącznej powierzchni 49,34 ha (tabela nr 25.1), zlokalizowane w następujących obrębach: Bartnica (1,53 ha), Jugów (0,05 ha), Ludwikowice Kłodzkie (18,64 ha), Świerki (14,82 ha) oraz Włodowice (14,27 ha).
3. Ze względu na charakter terenów zamkniętych nie wyznaczono dla nich stref ochronnych. Jeżeli będą ku temu przesłanki dopuszcza się wyznaczenie granic stref ochronnych dla tych terenów w planach miejscowych.

Tabela nr 25.1. Tereny zamknięte na obszarze gminy Nowa Ruda.

Lp.	Obręb	Numer działki	Powierzchnia [ha]
1.	Bartnica	147	0,65
		319/1	0,88
2.	Jugów	641	0,05
3.	Ludwikowice Kłodzkie	9	2,39
		20	3,58
		186	0,97
		311/2	5,10
		773	1,00
		774/1	0,48
		836/1	0,79
		911	4,36
4.	Świerki	273	0,55
		347/1	4,87
		347/2	1,56

Lp.	Obręb	Numer działki	Powierzchnia [ha]
		396	1,27
		588/1	3,30
		646	2,05
		651	1,22
5.	Włodowice	1	14,27
Razem			49,34

Źródło: Decyzja Nr 3 Ministra Infrastruktury i Rozwoju z dnia 24 marca 2014 r. w sprawie ustalenia terenów, przez które przebiegają linie kolejowe, jako terenów zamkniętych. Załącznik: Wykaz działek ewidencyjnych przez które przebiegają linie kolejowe uznane jako tereny zamknięte. Tom 1. województwo dolnośląskie.

26. OBSZARY WYMAGAJĄCE PRZEKSZTAŁCEN, REHABILITACJI LUB REKULTYWACJI.

1. Należy poddać rehabilitacji, modernizacji oraz adaptacji dla nowych funkcji całego majątku trwałego pozostawionego po uspołecznionych gospodarstwach rolnych (w tym obiektów zabudowy mieszkaniowej), zwłaszcza obiektów wyróżniających się walorami kulturowymi (np. dawne folwarki).
2. Zaleca się poddanie rehabilitacji i odpowiedniej modernizacji istniejące przedwojenne zespoły wiejskiej zabudowy.
3. Szczegółowe zasady tych działań powinny być określone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.
4. Rekultywacji należy poddać obszar byłej kopalni odkrywkowej w Świerkach. Jako kierunek rekultywacji wskazuje się usługi rekreacji i sportu, a także zagospodarowanie leśne i wodne.
5. Zaleca się poddać rekultywacji wszystkie wyrobiska, których rekultywacja nie została przeprowadzona lub zarzucona, a jednocześnie obszary te stały się zbędne dla działań górniczych.
6. Kierunki rekultywacji poszczególnych wyrobisk (m.in. leśny, rolniczy lub rekreacyjny) należy indywidualnie określać (m.in. w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego).

27. OBSZARY LOKALIZACJI INWESTYCJI CELU PUBLICZNEGO.

1. **Inwestycje celu publicznego** – zarówno o znaczeniu lokalnym, jak i ponadlokalnym – nie zostały do niniejszego Studium zgłoszone. W Studium stworzono natomiast warunki umożliwiające lokalizację takich inwestycji wskazując tereny o określonym przeznaczeniu i zasadach zagospodarowania (rozdz. 16.2).

2. Biorąc pod uwagę powyższe ustala się, że inwestycje celu publicznego – zarówno o znaczeniu lokalnym, jak i ponadlokalnym mogą być rozmieszczane – zgodnie z innymi ustaleniami Studium oraz obowiązującymi przepisami – na obszarze całej gminy.

28. STREFY UZDROWISKOWE.

Na obszarze gminy Nowa Ruda nie występują obecnie **strefy uzdrowiskowe**.

29. TERENY, NA KTÓRYCH PRZEWIDUJE SIĘ LOKALIZACJE OBIEKTÓW HANDLOWYCH O POWIERZCHNI SPRZEDAŻY POWYŻEJ 2000 m².

1. W Studium nie dopuszcza się lokalizacji wielkich **obiektów handlowych o powierzchni sprzedaży powyżej 2000 m²**, zarówno ze względu na występujące uwarunkowania, jak i na fakt, że potrzeby lokalizacji tego typu obiektów nie zgłoszono również we wnioskach do Studium.
2. Ustala się zatem, że obszarami rozmieszczania obiektów handlowych o powierzchni sprzedaży nie przekraczającej 2000 m² są tereny wskazane w rozdziale 16.3, i na warunkach tam określonych.

30. ROZMIESZCZENIE OBSZARÓW PRZESTRZENI PUBLICZNEJ.

1. Ze względu na charakter wiejski i jednocześnie turystyczny gminy w jej zasięgu występują różnorodne obszary publiczne. Są to w szczególności:
 - 1) przestrzenie najważniejszych dróg publicznych przechodzących przez obszary zabudowy osadniczej poszczególnych miejscowości;
 - 2) tereny obiektów edukacji, kultury i sportu wraz z przylegającymi do nich odcinkami dróg publicznych;
 - 3) tereny istniejących i planowanych obszarów funkcjonalnych związanych z wyciągami narciarskimi.
2. Ustala się, że granicą rozmieszczenia obszarów przestrzeni publicznych jest granica gminy.

3. Przy sporządzaniu planów miejscowych dla przestrzeni publicznych należy w szczególności zadbać o wysoką jakość krajobrazu.

31. OBSZARY FUNKCJONALNE.

1. Ustala się, że obszarami funkcjonalnymi są:
 - 1) tereny górnicze wyznaczone dla eksploatacji złóż kopalin;
 - 2) tereny, na których (na rysunku Studium pt.: „Kierunki rozwoju przestrzennego”) przedstawiono wyciągi narciarskie (istniejące i projektowane).
2. Pojedynczym obszarem funkcjonalnym jest:
 - 1) cały teren górniczy ustalony w koncesji na wydobywanie kopalin z obszaru złoża;
 - 2) teren związany z funkcjonowaniem istniejącego lub projektowanego wyciągu narciarskiego, obejmujący całą infrastrukturę wyciągu oraz związane z nim trasy zjazdowe wraz z 50 metrową otuliną wokół nich.
3. Przy sporządzaniu planu miejscowego obejmującego fragment pojedynczego obszaru funkcjonalnego należy rozpatrywać uwarunkowania wynikające z całego tego obszaru.

32. NARZĘDZIA REALIZACJI STUDIUM.

32.1. Obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.

Na obszarze gminy Nowa Ruda obowiązuje 21 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Łącznie zajmują one 2108,34 ha, co stanowi około 15% powierzchni gminy. Część tych planów (10) została sporządzona w trybie ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 1999 r. Nr 15, poz. 139, z późn. zm.). Pozostałe (11) plany sporządzono w trybie ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. Nr 80, poz. 717, z późn. zm.). Zestawienie obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego zawiera tabela nr 31.1.

Tabela nr 32.1. Zestawienie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Nr	Data uchwalenia	Numer uchwały	Dziennik Urzędowy	Nazwa planu	Podstawa ustawowa*	Powierzchnia [ha]	Zakres zmian mpzp
1.	2001.03.19	160/XXII/01	Dolno. 2001.67.864	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego rejonu zbiornika we wsi Dzikowiec w Gminie Nowa Ruda.	zp 1994	113	
2.	2001.03.19	161/XXII/01	Dolno. 2001.67.865	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego rejonu zbiornika we wsi Włodowice w gminie Nowa Ruda.	zp 1994	20,81	
3.	2001.03.19	162/XXII/2001	Dolno. 2001.67.866	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części wsi Jugów.	zp 1994	27,82	
4.	2001.06.25	186/XXV/01	Dolno. 2001.87.1156	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu górniczego złoża melafiru „Świerki”.	zp 1994	139,43	
5.	2001.10.29	188/XXVI/2001	Dolno. 2001.7.178	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części wsi Ludwikowice.	zp 1994	15,94	
6.	2001.10.29	189/XXVI/2001	Dolno. 2001.7.179	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części gminy Nowa Ruda.	zp 1994	50,68	
7.	2002.03.25	232/XXX/2002	Dolno. 2002.69.1339	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w rejonie Przełęczy Jugowskiej.	zp 1994	46,90	
8.	2002.06.28	242/XXXII/02	Dolno. 2002.180.2587	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części wsi Jugów.	zp 1994	33,74	
9.	2003.03.24	22/VI/2003	Dolno. 2003.55.1299	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części wsi Bożków.	zp 1994	20,72	
10.	2003.09.22	43/X/2003	Dolno. 2003.214.3065	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części wsi Ludwikowice.	zp 1994	1,02	
11.	2005.03.14	141/XXV/05	Dolno. 2005.74.1595	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części wsi Sokolec.	pizp 2003	3,47	
12.	2006.02.27	188/XXXIII/06	Dolno. 2006.87.1482	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Nowa Ruda dla części wsi Sokolec.	pizp 2003	157,16	
13.	2006.03.27	199/XXXIV/06	Dolno. 2006.92.1593	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Ruda dla terenu położonego we wsi Bartnica.	pizp 2003	1,18	
14.	2006.10.27	225/XXXIX/06	Dolno. 2007.28.272	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Ruda dla części wsi Ludwikowice.	pizp 2003	622,29	Zmieniony: 1) mpzp nr 16 z 2008.08.28 w całości na obszarze 1,2 ha.
15.	2007.04.13	28/VI/07	Dolno. 2007.218.2614	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Ruda dla części wsi Jugów.	pizp 2003	676,26	

Nr	Data uchwalenia	Numer uchwały	Dziennik Urzędowy	Nazwa planu	Podstawa ustawowa*	Powierzchnia [ha]	Zakres zmian mpzp
16.	2008.08.28	157/XXI/08	Dolno. 2008.289.3158	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru Szkoły Podstawowej w Ludwikowicach Kłodzkich, ul. Wiejska 1, położonej w obrębie wsi Ludwikowice Kłodzkie, Gmina Nowa Ruda.	pizp 2003	1,2	
17.	2008.10.08	164/XXIII/08	Dolno. 2008.329.4423	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu górniczego złoża „Słupiec-Dębówka” w granicach Gminy Nowa Ruda.	pizp 2003	177,92	
18.	2010.11.03	332/XLIV/10	Dolno. 2011.19.245	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu górniczego złoża „Dębówka” – Uchwała nr 332/XLIV/10 z dnia 3 listopada 2010 r.	pizp 2003	174	
19.	2011.04.06	39/IX/11	Dolno. 2011.101.1627	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części wsi Bożków – Uchwała Nr 39/IX/11 Rady Gminy Nowa Ruda z dnia 6 kwietnia 2011 r.	pizp 2003	8	
20	2011.04.06	38/IX/11	Dolno. 2011.154.2637	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru aktywności gospodarczej przy ul. Głównej położonego w obrębie wsi Jugów - Uchwała Nr 38/IX/11 Rady Gminy Nowa Ruda z dnia 6 kwietnia 2011 r.	pizp 2003	0,65	
21	2014.05.06	368/XLVIII/14	Wrocław, dnia 9 maja 2014 r. Poz. 2327	Miejscowy planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru wsi Jugów w rejonie przełęczy Jugowskiej, Gmina Nowa Ruda - Uchwała Nr 368/XLVIII/14 Rady Gminy Nowa Ruda z dnia 6 maja 2014 r.	pizp 2003	7,6	
Łączna powierzchnia planów miejscowych						2300, ha	
Łączna powierzchnia objęta planami miejscowymi						2300 ha (16,5% gminy**)	

*Podstawa ustawowa:

- zp 1994 – ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym, z późn. zm.

- pizp 2003 – ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, z późn. zm.

** według danych GUS z 2008 r.

32.2. Ogólne zalecenia i ustalenia dotyczące przystępowania do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

1. W procesie rozwoju gminy plany miejscowe są podstawowym narzędziem tworzenia reguł zagospodarowania oraz przygotowania terenów dla różnych nowych zamierzeń inwestycyjnych. Jednocześnie są narzędziem, które w świetle obecnego prawa często nakłada na gminę szereg zobowiązań o charakterze finansowym i inwestycyjnym. W tym celu określa się poniżej **zalecane** zasady polityki, odnoszące się do przystępowania do sporządzania planów miejscowych:

- 1) Konieczne jest przystąpienie do planów miejscowych w przypadkach określonych w art. 10 ust. 2 pkt 8 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2012 r., poz. 647, z późn. zm.),
- 2) Najbardziej pożądaną jest przystępowanie do sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na terenach komunalnych, których wartość w wyniku uchwalenia planu znacząco wzrośnie. Dzięki podniesieniu w ten sposób wartości tych gruntów gmina dysponowałaby środkami, np. na ich uzbrojenie,
- 3) Celowe jest przystępowanie do planu miejscowego, gdy zagrożone są (zamierzeniami inwestycyjnymi różnych podmiotów) szczególne interesy gminy, np. zablokowanie terenów przydatnych dla realizacji przedsięwzięć gminnych, dla których brak jest alternatywnych lokalizacji. Z takimi sytuacjami mamy do czynienia przede wszystkim w odniesieniu do podstawowych elementów układu ulicznego i drogowego,
- 4) Warto obejmować planami miejscowymi obszary, dla których uprzednio przygotowano atrakcyjną lub choćby akceptowalną koncepcję zagospodarowania oraz istnieje zainteresowany jej realizacją wiarygodny inwestor. W takich sytuacjach plan miejscowy będzie narzędziem, które dopasuje zamierzenia inwestora do interesów gminy i uzasadnionych potrzeb sąsiadów; taka metoda jest powszechną praktyką postępowania m.in. w Niemczech.
- 5) Wskazane jest przystępowanie do planów na obszarach o potencjalnie korzystnej lokalizacji dla nowych, atrakcyjnych inwestycji, ale które nie mogą być odpowiednio zagospodarowane ze względu na niewłaściwą wewnętrzną strukturę przestrzenną (np. brak ulic) lub niekorzystną strukturę własnościową (np. niedogodny dla przyszłego zainwestowania układ działek). Formalne przystąpienie do planu miejscowego warto poprzedzać odpowiednimi uzgodnieniami (umowami) z dysponentami nieruchomości, a uchwalenie planu wiązać z decyzjami w zakresie gospodarki gruntami.

- 6) Wskazane jest przystępowanie do planów miejscowych na obszarach, na których będzie to jedyna skuteczna metoda ochrony określonych walorów; przykładowo, obejmujących zespoły o walorach kulturowych, w szczególności wtedy gdy te zespoły nie są wpisane do rejestru zabytków. Również warto sporządzać plany miejscowe dla obszarów otwartych, zabezpieczając je przed wkraczaniem zainwestowania, i ochrony walorów krajobrazowych.
 - 7) Warto przystępować do planu miejscowego dla umożliwienia realizacji urządzeń i obiektów wynikających z rozstrzygnięć przyjętych w niniejszym Studium, których wykonanie wymaga uprzedniej zmiany przeznaczenia gruntów.
 - 8) Warto zmierzać do objęcia planami miejscowymi wszystkich terenów zurbanizowanych.
 - 9) Przy określaniu zasięgu terenów do objęcia planami miejscowymi - jeżeli sąsiadują one z drogami (ulicami) - zaleca się włączyć pasy tych dróg, co najmniej do ich osi, w granice obszaru objętego planem.
2. Ustala się, że w przypadku planu miejscowego – w wyniku którego nastąpi zmiana przeznaczenia gruntów rolnych lub leśnych na cele nierolnicze i nieleśne – grunty wymagające zmiany takiego przeznaczenia w całości powinny znajdować się w granicach jednego lub większej liczby obszarów określonych w poniższy sposób:
- a) obszar obejmujący całą – wyznaczoną w niniejszym Studium – jednostkę terenową w liniach rozdzielających, lub
 - b) obszar obejmujący część jednostki terenowej o powierzchni co najmniej 10 ha, na której w Studium przewiduje się możliwość wznoszenia budynków, lub
 - c) obszar obejmujący część jednostki terenowej o powierzchni co najmniej 20 ha, na której w Studium nie przewiduje się możliwości wznoszenia budynków, lub
 - d) obszar obejmujący całą jednostkę terenową wyznaczoną liniami rozdzielającymi w obowiązujących miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, lub
 - e) obszar przekraczający 2 m² obejmujący dowolną część terenów kolejowych, lub
 - f) obszar przekraczający 2 m² obejmujący dowolną część terenu istniejącej lub planowanej drogi, lub
 - g) przekraczający 2 m² dowolny obszar niezbędny dla realizacji sieci lub urządzeń infrastruktury technicznej.
3. Ustala się, że kolejność obejmowania poszczególnych terenów planami oraz zakres ich ustaleń powinny wynikać z bieżących potrzeb.

32.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, których sporządzanie jest obowiązkowe.

1. Obecnie nie ma obszaru w gminie, który w świetle obowiązującego stanu prawnego – z mocy ustawy i bez względu na zakładany sposób zagospodarowania – wymagałby sporządzenia planu miejscowego.
2. Nie znaczy to jednak, że taki obszar nie pojawi się. Może to wynikać w szczególności z:
 - art. 88f ust 7 ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne (Dz. U. 2012.145 ze zm.) w przypadku otrzymania przez wójta gminy od właściwego dyrektora RZGW map zagrożenia powodziowego lub map ryzyka powodziowego;
 - art. 3 ustawy z dnia 31 lipca 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz. U. 2011.118.687 ze zm.) w przypadku zamiaru założenia lub rozszerzenia cmentarza;
 - art. 7 ustawy z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (Dz. U. 2013.1205 ze zm.) w przypadku potrzeby zmiany przeznaczenia dotychczasowych gruntów rolnych klasy I-III lub gruntów leśnych na cele nierolnicze lub nieleśne.
3. Biorąc pod uwagę uwarunkowania przedstawione w ust 2, należy brać pod uwagę wystąpienie konieczności sporządzenia planów miejscowych, których obszary zostaną określone po zidentyfikowaniu tych uwarunkowań.

32.4. Wnioski do ponadgminnych działań i opracowań planistycznych lub wykonywanych w sąsiednich gminach.

Postuluje się:

- 1) modernizację istniejących wojewódzkich i powiatowych dróg oraz linii kolejowych nr 286 i 327
- 2) budowę wskazanych w Studium obejść miasta Nowa Ruda:
 - a) na trasie drogi wojewódzkiej nr 381 - północnego – omijającego centrum Nowej Rudy, Drogosław,
 - b) południowego – omijającego część starego miasta Nowa Ruda..
- 3) budowę ciągów pieszych (chodników) na odcinkach dróg wojewódzkich, na których nie zostały one jeszcze wykonane (wzdłuż obecnych tras tych dróg).
- 4) uwzględnienie gminy Nowa Ruda w projektach służących rozwojowi turystyki w oparciu o Drogę Śródsudecką oraz „Szlak Cysterski”.
- 5) realizację powiatowego lub regionalnego systemu dróg rowerowych oraz innych szlaków o charakterze turystycznym (np.: konnych, narciarskich).
- 6) rozbudowę sieciowego systemu dystrybucji gazu.

- 7) uwzględnienie gminy Nowa Ruda w ponadlokalnych programach, w tym m.in. w zakresie współpracy międzynarodowej, rozwoju gospodarczego, ochrony środowiska oraz poprawy warunków życia mieszkańców w tym niepełnosprawnych.

33. SYNTEZA USTALEŃ STUDIUM WRAZ Z UZASADNIENIEM OBJAŚNIAJĄCYM PRZYJĘTE ROZWIĄZANIA.

Dotychczasowy układ funkcjonalno-przestrzenny obszaru gminy Nowa Ruda został, w znacznym stopniu, zdeterminowany uwarunkowaniami przyrodniczymi, a w szczególności zróżnicowaną rzeźbą terenu. Istniejące na obszarze gminy układy osadnicze, pomimo następujących z czasem przekształceń, posiadają wyraźne elementy historycznego ukształtowania, co stanowi ich główną wartość. Niekorzystną cechą obecnej struktury osadniczej, która jest zauważalna na zachodnim obszarze gminy, jest natomiast liczna zabudowa rozproszona. Występuje ona w miejscowościach: Bieganów, Dworki, Krajanów i Sokolica.

Określając kierunki rozwoju przestrzennego obszaru gminy Nowa Ruda dążono do utrzymania pozytywnych cech dotychczasowego zagospodarowania oraz do usprawnienia funkcjonowania istniejących układów. W rozwiązaniach funkcjonalno-przestrzennych przyjęto zasadę nierozpraszania zabudowy (pojedynczych obiektów, ale także ich zespołów) poza istniejące, ukształtowane, skupione zespoły osadnicze. Wyznaczając tereny pod funkcje różnego typu kierowano się także zasadą segregacji funkcji konfliktowych (mieszkaniowych i niektórych gospodarczych).

Nowe tereny osadnicze wyznaczono przede wszystkim jako kontinuum istniejącego zagospodarowania, stanowiące ich dopełnienie lub intensyfikację albo na terenach bezpośrednio przylegających do granic dotychczasowych układów osadniczych. Najwięcej takich terenów wytyczono w miejscowościach: Jugów, Sokolec i Ludwikowiec Kłodzkie. Pod nowe tereny dla rozwoju aktywności gospodarczych (poza bezpośrednią produkcją rolniczą) przeznaczono istniejące tereny przemysłowe w miejscowościach: Dzikowiec i Ludwikowice Kłodzkie.

W celu pobudzenia natężenia ruchu turystycznego w gminie, wskazano tereny, których zagospodarowanie będzie służyć uatrakcyjnieniu turystycznemu omawianego obszaru. Tereny o funkcjach turystycznych lub sportowo-rekreacyjnych wskazano m.in.: w Sokolcu, Jugowie, Dzikowcu i Włodowicach. W Świerkach teren byłej kopalni odkrywkowej planuje się rekultywować w kierunku sportowo-rekreacyjnym. Można oczekiwać, że wzrost aktywności związanych z ruchem turystycznym przyniosą również wskazane w Studium działania na rzecz ochrony krajobrazu kulturowego.

Poza wymienionymi powyżej funkcjami, wskazano także tereny lokalizacji obiektów związanych z górnictwem, obiektów infrastruktury technicznej i komunikacji. Ustalono również szereg działań z zakresu modernizacji i rozbudowy systemów infrastruktury technicznej oraz modernizacji systemu komunikacji tak, aby poprawić warunki życia mieszkańców gminy Nowa Ruda.

W strukturze docelowych jednostek terenowych wyróżniono następujące ich typy funkcjonalne (przeznaczenie przeważające):

- tereny z przewagą zabudowy jednorodzinnej lub zagrodowej oraz obiektów usług i produkcji nie kolidujących z funkcją mieszkaniową (symbol „MP”),
- tereny z przewagą zabudowy mieszkaniowej i usług (symbol „MU”),
- tereny z przewagą zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej i towarzyszących jej usług (symbol „MN”),
- tereny z przewagą zabudowy rekreacji indywidualnej (letniskowej), pensjonatowej, hotelowej i mieszkaniowej jednorodzinnej oraz usług sportu, rekreacji i lecznictwa (symbol „ML”),
- tereny z przewagą usług edukacji i innych nieuciążliwych usług (symbol „UE”),
- tereny z przewagą usług , w tym m.in. stacji paliw (symbol „U,KSN”),
- tereny z przewagą obiektów usług turystycznych oraz sportowych, rekreacyjnych i lecznictwa (symbol „UT”),
- tereny z przewagą obiektów usług turystycznych oraz terenowych obiektów i urządzeń sportowych oraz rekreacyjnych (symbol „UTT”),
- tereny z przewagą usług sportu (symbol „US”),
- tereny z przewagą funkcji gospodarczych z wyłączeniem aktywności związanych z produkcją rolniczą i obsługą rolnictwa, obiektów handlowych o powierzchni sprzedaży powyżej 2000 m² oraz stacji paliw (symbol „UP”),
- tereny dla przemysłu, baz, składów, magazynów, usług a także zakładów górniczych z wyjątkiem odkrywkowych (symbol „P”),
- tereny z przewagą parkingów i garaży (symbol „KP”),
- tereny z przewagą powierzchniowej eksploatacji surowców mineralnych (symbol „PE”),
- teren z przewagą obiektów składowania związanych z powierzchnią eksploatacją surowców mineralnych (symbol „OPE”),

- tereny z przewagą parków i innych zespołów zieleni urządzonej oraz usług w istniejących obiektach zabytkowych (symbol „ZP,US”),
- tereny dla lokalizacji instalacji fotowoltaicznych (symbol „EF”),
- tereny z przewagą cmentarzy wraz z obiektami obsługi (symbol „ZC”),
- tereny z przewagą ogrodów działkowych (symbol „RO”),
- tereny z przewagą stawów hodowlanych, retencyjnych i innych dla potrzeb rolnictwa (symbol „WS”),
- tereny z przewagą użytkowania rolniczego (symbol „R”),
- tereny z przewagą obiektów i urządzeń związanych z gospodarką leśną (symbol „RLU”),
- tereny z przewagą lasów i dolesień oraz obiektów gospodarki leśnej (symbol „ZL”),
- tereny z przewagą obiektów i urządzeń służących kolei (symbol „KK”),
- drogi i ulice publiczne stanowiące główne elementy układu drogowego (symbole: „KDG”, „KDZ”, „KDL”, „KDD”).

Dla usprawnienia powiązań komunikacyjnych gminy (zewnętrznych i wewnętrznych) przewiduje się budowę nowych odcinków dróg – obejść miasta Nowa Ruda na trasie dróg wojewódzkich nr 381 (odcinka południowego – omijającego Słupiec) i 385 (na zachodnim odcinku). Ponadto, dla poprawy warunków i bezpieczeństwa ruchu samochodowego, określono odpowiednie klasy techniczne ważniejszych dróg oraz zalecono ich niezbędne modernizacje. W Sokolcu wyznaczono tereny lokalizacji parkingów i garaży.

W zakresie elementów infrastruktury technicznej założono uzupełniającą rozbudowę istniejącej sieci elektroenergetycznej i systemów wodociągowych oraz skanalizowanie większych obszarów gminy. Wskazano orientacyjny przebieg projektowanych sieci wodociągowych oraz kanalizacyjnych, wzdłuż których przewiduje się przeprowadzenie nowych sieci omawianej infrastruktury.

Dla zachowania walorów przyrodniczych i kulturowych gminy wskazano istniejące oraz postulowane do objęcia ochroną obiekty i obszary.